

การศึกษาและพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้

ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว
รองศาสตราจารย์อุดม หนูทอง
รองศาสตราจารย์วิมล คำศรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิจิตร ศรีสุวิธานนท์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์
อาจารย์พิทยา บุษรรัตน์
อาจารย์อาภรณ์ อุกฤษณ์

งานวิจัยชิ้นนี้ได้รับทุนอุดหนุนจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2549

บทคัดย่อ

การศึกษาและพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมาย คือ เพื่อรวบรวมงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน เพื่อจัดทำเป็นบรรณานุกรมและบรรณนิทัศน์ อีกทั้งเพื่อศึกษาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และรวมถึงเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้

ผลจากการศึกษาพบว่า ในส่วนของบรรณานุกรมและบรรณนิทัศน์ที่ได้รับรวบรวมและจัดทำเกี่ยวกับงานศึกษาและวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 เป็นต้นมา ได้จัดทำบรรณานุกรมได้จำนวน 1,028 เรื่อง ส่วนบรรณนิทัศน์ได้จำนวน 349 เรื่อง โดยจำแนกเนื้อหาทางด้านดังกล่าวออกเป็น 14 กลุ่ม คือ 1) จดหมายเหตุ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และการเมืองการปกครอง 2) ศาสนา ความเชื่อ ขนบประเพณี ค่านิยม และโลกทัศน์ 3) ภาษา 4) วรรณกรรม 5) ศิลปกรรม และหัตถกรรม 6) คนตรี การละเล่นและกีฬา 7) การศึกษา 8) ภูมิศาสตร์ การท่องเที่ยว และทรัพยากรธรรมชาติ 9) คหกรรมศาสตร์และการแพทย์ 10) อุตสาหกรรมและพานิชยกรรม 11) เกษตรกรรม ประมง และปศุสัตว์ 12) เศรษฐกิจ การเงิน การพัฒนา แผนงาน และผังเมือง 13) กลุ่มชน ประชากร และปัญหาสังคม 14) เบ็ดเตล็ด

ในการศึกษาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยพบว่า สิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินงานวิจัยที่มีคุณภาพประกอบด้วยทรัพยากรสนับสนุน องค์กรสนับสนุน กระบวนการจัดสรรทุนวิจัย ผู้ทำวิจัย เนื้อหาสาระงานวิจัย การเผยแพร่งานวิจัย และการติดตามและการประเมินผล องค์ประกอบดังกล่าวนี้ในระยะแรกมีไม่เพียงพอและขาดระบบการทำงานที่ชัดเจน แต่ภายหลังจากปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมาองค์ประกอบและการดำเนินงานต่าง ๆ ได้พัฒนาขึ้นอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตามองค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวในปัจจุบันมีความจำเป็นต้องพัฒนาต่อไปอีกเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์

ในส่วนของข้อเสนอแนวทางในการวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ มีข้อเสนอที่น่าสนใจหลายประการ ประการแรก รัฐควรจัดทรัพยากรสนับสนุนให้เพียงพอและทันกับสภาพการณ์ ประการที่สอง องค์กรสนับสนุนการวิจัย โดยเฉพาะสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ควรดำเนินงานเพียงแค่ระดับนโยบาย สำหรับการปฏิบัติ หรือการดำเนินงานทั้งหมดควรมอบหมายให้อนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ดำเนินการ ประการที่สาม สมควรมีการประเมินผลงานในแต่ละปี ให้เป็นรูปธรรมกว่าที่เป็นอยู่ และประการสุดท้าย ควรพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่อย่างจริงจัง

Abstract

Studying and developing of the southern's culture research. It has the objective to collect the southern's culture research since 2550 Buddhist era until the present ; for make bibliography and annotation whole to study the composition relate about research and including to present the way develop the southern's culture research.

The result showed that ; the part of bibliography and annotation was collected and made about the studying and do the southern's culture research since 2520 Buddhist era. It made bibliography 1,028 stories, the part of annotation 349 stories. Classify by the story are 14 groups : 1) history's annals, archaeology and politics administration. 2) religious, belief, tradition, popularity and vision. 3) language. 4) literature. 5) work of art and handicraft. 6) music, amusement and sport. 7) education. 8) geography, tourism and natural resource. 9) domestic science and medical profession. 10) industry and commerce. 11) agriculture, fishery and domestic animal. 12) economy, finance, development and city plan. 13) crowd, population and social problem. 14) piecemeal.

For studying the composition related to related to research found that the thing was important factor to operate research has quality feature : support resource, support organization, process for allocate research fund, researcher, publicize research, following and evaluation. At the beginning this composition not enough and process not clear ; but later in 2530 Buddhist era the composition and the other process were developed by clearly. However in the present the other composition have to develop continue with situation.

In the part of proposal for the southern's culture research have another proposal interesting. The first ; the state must arrange support resource enough and in time situation. The second ; support organization research specially culture committee must operate only policy. For perform or all of work must assign for the southern's culture research subcommittee manage them. The third ; estimate success in the other years concrete more than exist. And the last should be develop the new researcher seriously.

ประกาศคุณูปการ

งานศึกษาและพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้จีนนี้ ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประจำปี 2549 จึงขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

งานชิ้นนี้คงไม่สำเร็จลงได้ด้วยดีหากไม่ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากท่าน ผู้รู้ ผู้สนใจการวิจัยวัฒนธรรม คณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ และนักศึกษาวิชาเอกภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ที่เสียสละเวลาช่วยกันรวบรวมข้อมูลศึกษาและทำ บรรณนิทัศน์ นอกจากนี้ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ของส่วนงานหอสมุดกลาง หอสมุดพุทธศาสนธรรมโฆษณ์ สำนักวิจัยและวางแผน และบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ที่อนุเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยวัฒนธรรมเกี่ยวกับภาคใต้ ผลงานชิ้นนี้จึงเป็นคุณความดีของท่าน ด้วย

อนึ่งขอขอบพระคุณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ที่อนุเคราะห์สถานที่การดำเนินงานชิ้นนี้มาตลอดระยะเวลา 1 ปี อีกทั้งขอขอบพระคุณอาจารย์ วรรณิการ์ นาคอยู่ ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรมที่ได้ตรวจทานต้นฉบับ ทำให้ผลงานชิ้นนี้มีความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

คณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้

กันยายน 2550

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ

ประกาศศุญปกรณ์

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	4
ขอบเขตของการศึกษา	4
วิธีดำเนินการศึกษา	4
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5

บทที่ 2 บรรณานุกรมงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้

หมวดที่ 1 จดหมายเหตุ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และการเมืองการปกครอง	6
หมวดที่ 2 ศาสนา ความเชื่อ ขนบประเพณี ค่านิยม และ โลกทรรศน์	24
หมวดที่ 3 ภาษา	35
หมวดที่ 4 วรรณกรรม	39
หมวดที่ 5 ศิลปกรรมและหัตถกรรม	53
หมวดที่ 6 คนตรี การละเล่น กีฬา	57
หมวดที่ 7 การศึกษา	61
หมวดที่ 8 ภูมิศาสตร์ การท่องเที่ยว และทรัพยากรธรรมชาติ	62
หมวดที่ 9 คหกรรมศาสตร์ และการแพทย์	65
หมวดที่ 10 อุตสาหกรรมและพานิชยกรรม	67
หมวดที่ 11 เกษตรกรรม ประมง และปศุสัตว์	68
หมวดที่ 12 เศรษฐกิจ การเงิน การพัฒนา แผนงาน และผังเมือง	69
หมวดที่ 13 กลุ่มชน ประชากร และปัญหาสังคม	74
หมวดที่ 14 เบ็ดเตล็ด	77

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 บรรณนิทัศน์งานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้	
หมวดที่ 1 จดหมายเหตุ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และการเมืองการปกครอง	79
หมวดที่ 2 ศาสนา ความเชื่อ ขนบประเพณี ค่านิยม และโลกทรรศน์	119
หมวดที่ 3 ภาษา	148
หมวดที่ 4 วรรณกรรม	149
หมวดที่ 5 ศิลปกรรมและหัตถกรรม	174
หมวดที่ 6 ดนตรี การละเล่น กีฬา	184
หมวดที่ 7 การศึกษา	192
หมวดที่ 8 ภูมิศาสตร์ การท่องเที่ยว และทรัพยากรธรรมชาติ	194
หมวดที่ 9 คหกรรมศาสตร์ และการแพทย์	201
หมวดที่ 10 อุตสาหกรรมและพานิชยกรรม	208
หมวดที่ 11 เกษตรกรรม ประมง และปศุสัตว์	209
หมวดที่ 12 เศรษฐกิจ การเงิน การพัฒนา แผนงาน และผังเมือง	216
หมวดที่ 13 กลุ่มชน ประชากร และปัญหาสังคม	240
หมวดที่ 14 เบ็ดเตล็ด	255
บทที่ 4 องค์กรประกอบที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยและแนวทางพัฒนา	
องค์กรประกอบที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	264
ทรัพยากรสนับสนุน	264
องค์กรสนับสนุน	266
กระบวนการจัดสรรทุนวิจัย	269
ผู้ทำวิจัย	270
เนื้อหาสาระงานวิจัย	271
การเผยแพร่งานวิจัยวัฒนธรรม	272
การติดตามและการประเมินผลการวิจัย	273
แนวทางพัฒนาการพัฒนางานวิจัยในภาคใต้	274

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการศึกษา	276
อภิปรายผล	280
ข้อเสนอแนะ	281
บรรณานุกรม	282
ภาคผนวก	
กำหนดการ การประชุมสัมมนาทางวิชาการวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้	
กำหนดการ การประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้	

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย

วัฒนธรรม เป็นแบบแผนในการดำรงและดำเนินชีวิตของคนในสังคม เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมหรือความประพฤติของมนุษย์ในแต่ละสังคม วัฒนธรรมจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของสังคมมนุษย์ มนุษย์จึงอยู่นอกวัฒนธรรมไม่ได้ ความเป็นคนมีขึ้นได้ก็เพราะมีวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นทั้งสิ่งที่สังคมสร้างและที่สังคมเรียนรู้ไปด้วย¹ เมื่อเป็นเช่นนี้ วัฒนธรรมจึงเป็นความคิดร่วมและค่านิยมทางสังคม เป็นสิ่งที่กำหนดมาตรฐานของพฤติกรรม คนในวัฒนธรรมเดียวกันสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นใน สถานการณ์ต่างๆ ได้ ทำให้พฤติกรรมของเขามีความสอดคล้องกับผู้อื่น นอกจากนี้ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องเรียนรู้ กล่าวคือ วัฒนธรรมเป็นมรดกที่เรียนรู้สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นต่อ ๆ ไป โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ วัฒนธรรมจึงมิใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง แต่มีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลา เมื่อใดที่หยุดนิ่งเมื่อนั้น วัฒนธรรมนั้นก็เสื่อมสลายไป ด้วยเหตุดังกล่าววัฒนธรรมจึงมีลักษณะเป็นวิถีชีวิตหรือแบบแผนในการดำรงชีวิต โดยที่วัฒนธรรมเป็นแบบอย่างการกระทำของสมาชิกในสังคมแต่ละสังคมอย่างมีแบบแผน หรือวิถีที่เป็นลักษณะของตนเองไม่จำเป็นต้องเหมือนกันกับสังคมอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะมนุษย์อยู่ในสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ ความคิดและการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมจึงต่างกันด้วย² เช่น จะเห็นได้ว่า ชาวภาคใต้ของประเทศไทย มีแบบแผนหรือวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากภาคอื่น ๆ ไม่น้อย แต่อย่างไรก็ตามชาวภาคใต้อีกก็มีวิถีชีวิตบางอย่างที่คล้ายคลึงกันกับภาคอื่น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะว่าภาคใต้อาจมีวัฒนธรรมหลักที่ร่วมกันกับภาคอื่น ๆ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย

ภาคใต้ของประเทศไทยเป็นภูมิภาคที่มีภูมิประเทศแตกต่างไปจากภาคอื่น ๆ มีพื้นที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทร พื้นที่เป็นภูเขาและป่าไม้สลับซับซ้อน มีพื้นที่ชายฝั่งทะเลกระหนาบทั้งสองด้าน สภาพที่วุ่นวายนี้ทำให้ภาคใต้อาจมีความอุดมสมบูรณ์อย่างยิ่ง นอกจากนี้ทำเลที่ตั้งดังกล่าวทำให้ชาวภาคใต้อาจมีปฏิสัมพันธ์กับชาวต่างชาติ เช่น อินเดีย จีน อาหรับ และฝรั่งเศสต่าง ๆ มายาวนาน ด้วยเหตุนี้ทำให้การหล่อหลอมความเป็นภาคใต้เกี่ยวข้องกับสภาพดังกล่าว ซึ่งแตกต่างจากภาคอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด

¹ จานง อดิวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยา. หน้า 15.

² จักรรัช ชีระกุล, สังคมวิทยาเบื้องต้น. หน้า 135.

จากสภาพอันเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดการหล่อหลอมความเป็นภาคใต้ ซึ่งแตกต่างจากภาคอื่น ๆ ทำให้ชาวภาคใต้มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม กล่าวคือ หากพิจารณาวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ หรือเครื่องอุปโภคบริโภค อันได้แก่ บ้านไทยภาคใต้ เครื่องใช้ทางการเกษตร เครื่องแต่งกาย การจักสาน การทอผ้า และอื่น ๆ หรือวัฒนธรรมทางศิลปกรรม อันได้แก่ ประติมากรรม สถาปัตยกรรม คนตรี และนาฏศิลป์ รวมไปถึงวรรณคดี จะพบว่าสิ่งดังกล่าวมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนอยู่ไม่น้อย อย่างไรก็ตาม การติดต่อกับสังคมภายนอก การผสมผสาน และการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่มีมาโดยตลอด ได้ทำให้ในช่วง 2 – 3 ทศวรรษที่ผ่านมา วัฒนธรรมภาคใต้ได้ปรับเปลี่ยนไปจากเดิมเป็นอันมาก แต่ในการปรับเปลี่ยดังกล่าว บางส่วนได้ยังคงความเป็นแก่นสารของภาคใต้ให้เห็นได้ชัด

หากพิจารณาถึงการสนใจศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมภาคใต้จะพบว่า มีมายาวนาน โดยเฉพาะหลังจากระบบการศึกษาสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทอย่างมั่นคง แต่ช่วงที่มีการศึกษากันอย่างจริงจัง และเริ่มเป็นระบบก็คือ ประมาณหลังจากปี พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา ผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้มีทั้งพระภิกษุ ครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษา ข้าราชการบำนาญ และบุคคลทั่วไป ผลงานในระยะแรกส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาวัฒนธรรมภาคใต้ในเชิงรวบรวมปรากฏการณ์ เช่น บันทึกเรื่องราว หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือ ไม่ก็เขียนเป็นสารคดีเชิงเล่าเรื่อง มากไปกว่านั้นก็เขียนเป็นบทวิเคราะห์ส่วนที่ถึงขั้นวิจจัย ตีความ วิพากษ์ วิจัย และประเมินค่า ยังมีค่อนข้างน้อย แต่ภายหลังจาก พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้กว้างขวางขึ้นตามลำดับ ทั้งนี้เพราะครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษาได้สร้างความสัมพันธ์กับบุคคลทั่วไปในท้องถิ่น เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรม ในสาขาต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เนื่องจากกระบวนการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาซึ่งสนใจศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นได้ขยายตัวกว้างขวางขึ้น โดยมีรายวิชาที่ศึกษา เกี่ยวกับท้องถิ่น ในการศึกษาในระดับต่าง ๆ เข้ามาเป็นมูลเหตุสำคัญ บุคคลสำคัญที่ให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้มาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ขุนอาเทศคดี (กลอน มัลลิกะมาส) นายคิเรก พรตตะเสน รองศาสตราจารย์ภิญโญ จิตต์ธรรม อาจารย์วิเชียร ณ นคร และศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ เป็นต้น แม้ว่างานศึกษาในช่วงนี้จะเป็นเพียงการเก็บรวบรวม ซึ่งไม่ได้ศึกษาระดับลึกก็ตาม แต่ก็เป็นที่ฐานที่สำคัญแก่ผู้สนใจ กล่าวคือ ได้มีผู้สนใจศึกษาอย่างกว้างขวางขึ้นกว่าเดิมทั้งในหมู่ครูอาจารย์ นักศึกษา และบุคคลทั่วไป เพราะต่างก็เล็งเห็นร่วมกันว่า หากไม่มีการสานต่อเพื่อดำรงรักษาวัฒนธรรมของภาคใต้ไว้แล้ว จะบังเกิดผลเสียหายแก่สังคมภาคใต้และชาติบ้านเมืองอย่าง แน่นนอน ทั้งนี้เพราะในช่วงเวลาดังกล่าวกระแสความนิยมวัฒนธรรมใหม่ โดยเฉพาะวัฒนธรรมตะวันตกได้หลั่งไหลเข้ามาท่วมทับสังคมภาคใต้ และ

สังคมไทยอย่างน่ากลัว ทำให้ช่วงเวลานั้นเกิดการผสมผสาน เปลี่ยนแปลงจนคนรุ่นใหม่ในสมัยนั้น สับสนว่าจะอะไรคือแก่นสารที่แท้จริงของวัฒนธรรมภาคใต้

ประมาณปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา นักวิชาการภาคใต้ได้ให้ความสนใจต่อการรวบรวม ศึกษา ค้นคว้า วิจัย วัฒนธรรมมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีมหาวิทยาลัยทักษิณ หรือมหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ขณะนั้นเป็นผู้นำที่สำคัญ รวมทั้งนักวิชาการของวิทยาลัยครูต่าง ๆ ในภาคใต้ก็ให้ความสนใจอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะวิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช ทั้งนี้เพื่อนำผลการศึกษาไปใช้ในการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี ซึ่งเริ่มต้นในช่วงเวลานั้น ในช่วงนี้ครูอาจารย์ นักศึกษา และบุคคลได้ประสานกับท้องถิ่นเพื่อศึกษาวิจัย โดยมีตั้งแต่การเก็บรวบรวม ศึกษาวิเคราะห์ วิจัย ตีความ และอื่น ๆ ทำให้ได้องค์ความรู้จากการวิจัยดังกล่าวอย่างหลากหลาย ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่า นอกจากมีคุณค่าทางวิชาการแก่ผู้สนใจโดยตรงแล้ว ยังก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างจิตสำนึกต่อ ท้องถิ่น ซึ่งส่งผลดีต่อสังคมและชาติบ้านเมืองอย่างกว้างขวาง ความสนใจเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยทาง วัฒนธรรมภาคใต้ได้ทวีมากขึ้นอีก เมื่อสถาบันการศึกษาในภาคใต้ได้มีการจัดสัมมนาเกี่ยวกับ วัฒนธรรมภาคใต้ เช่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้ โดยสถาบันทักษิณคดีศึกษา จัดสัมมนาเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่น วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช และวิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี ขณะนั้นจัดสัมมนาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ภาคใต้ ในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งทำให้นักวิชาการทั้งจาก สถาบันการศึกษาในภาคกลาง และภาคใต้ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมภาคใต้อย่าง กว้างขวาง โดยได้นำเอาวิธีการศึกษาใหม่ ๆ มาศึกษาค้นคว้าวิจัย ทำให้ในช่วงเวลาดังกล่าวมี บทความเกี่ยวกับ วัฒนธรรมภาคใต้เป็นจำนวนมากซึ่งเป็นฐานสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้าวิจัย สำหรับนักวิชาการรุ่นใหม่ในขณะนั้น และในเวลาต่อมาได้เป็นอย่างดี หลังจากนั้นความสนใจ เกี่ยวกับการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ก็ทวีมากขึ้นอีก เมื่อสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม แห่งชาติได้เริ่มจัดสรรทุนวิจัยให้แก่ผู้สนใจมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา และมีการจัดตั้ง คณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคต่าง ๆ รวมทั้งกรุงเทพมหานครฯ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ในช่วง เวลาดังกล่าวสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้สนับสนุนโครงการวิจัยหลายร้อย โครงการและใช้เงินงบประมาณหลายสิบล้านบาท นอกจากการวิจัยวัฒนธรรมที่ได้รับทุนดังกล่าว ขยายตัวอย่างกว้างขวางแล้ว ยังมีหน่วยงานของรัฐอื่น ๆ รวมทั้งองค์กรเอกชนได้ให้ทุนสนับสนุน การวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ก็เป็นอันมาก และความสนใจของนักวิชาการเป็นการส่วนตัวก็ก่อให้เกิด งานวิจัยอีกจำนวนไม่น้อย อีกทั้งนักวิชาการใหม่ ๆ ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมภาคใต้ ได้ สนใจศึกษากันมากยิ่งขึ้น สำหรับในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาการศึกษาวิจัยทาง วัฒนธรรมก็ขยายตัวลงไปเช่นเดียวกัน โดยที่ครูอาจารย์ดังกล่าวได้นำผลจากการศึกษาไปสร้าง บทเรียน หรือเอกสารประกอบการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ผลงานการศึกษา

ค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมที่มีจำนวนมากนี้ แม้จะเป็นที่ประจักษ์โดยทั่วไป แต่ก็กระจุกกระจายมิได้มีการประมวลศึกษาและสังเคราะห์อย่างจริงจัง เมื่อเป็นเช่นนี้งานวิจัยดังกล่าวจึงมิได้เป็นพลังสำคัญต่อการนำไปใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะทั้งด้านการวิจัย และการพัฒนาภาคใต้ อีกทั้งขาดการส่งเสริม และพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมในอนาคตอีกด้วย

ในปัจจุบันงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ได้ทวีมากขึ้นเรื่อย ๆ หากปล่อยให้สภาพของการวิจัยวัฒนธรรมเป็น ไปดังที่ผ่านมา งานวิจัยวัฒนธรรมก็คงเป็นข้อค้นพบที่เป็นไปในทิศทางที่เป็นลักษณะเคียวประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งคงไม่สามารถเป็นข้อมูลที่มีพลังซึ่งช่วยเสนอทางเลือกเพื่อแก้ไขปัญหาให้แก่สังคมอย่างหลากหลายได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องดำเนินการรวบรวมศึกษาและทบทวนผลงานวิจัยที่ผ่านมา ซึ่งยาวนานเกือบ 3 ทศวรรษอย่างละเอียด เพื่อรวบรวมงานวิจัย และพิจารณาองค์ประกอบ ที่เกี่ยวข้อง แล้วประมวลเป็นแนวทางการพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อรวบรวมงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา โดยจัดทำเป็นบรรณานุกรม และบรรณนิทัศน์
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้

ขอบเขตของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 ถึงปัจจุบันโดยกำหนดขอบเขตเนื้อหาไว้ดังนี้

1. ศึกษารวบรวมผลงานวิจัยและจัดทำเป็นบรรณานุกรมและบรรณนิทัศน์
2. ศึกษาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ได้แก่ ทรัพยากรสนับสนุน องค์กรสนับสนุนทุนวิจัย กระบวนการจัดสรรทุนวิจัย ผู้ทำวิจัย เนื้อหาสาระการวิจัย การเผยแพร่ผลงานวิจัย การติดตาม และประเมินผลงานวิจัย
3. เสนอแนวทางการพัฒนางานวิจัย

วิธีดำเนินการศึกษา

1. วิธีการศึกษา การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเอกสารเป็นเบื้องต้น โดยเก็บรวบรวมศึกษาเอกสารงานวิจัยวัฒนธรรมเกี่ยวกับภาคใต้มาจัดทำบรรณานุกรม และบรรณนิทัศน์สังเขป

โดยจัดแบ่งงานวิจัยเป็นหมวดหมู่เนื้อหา หลังจากนั้นนำเนื้อหาวิเคราะห์องค์ประกอบ และจัดเวทีประชุมสัมมนา เพื่อหาทิศทางพัฒนางานวิจัย

2. ในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์องค์ประกอบ และตรวจสอบข้อมูล มีเป้าหมายที่งานวิจัยวัฒนธรรมของภาคใต้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน หากได้ข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ จะมีการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด

3. การจัดเวทีศึกษา ใช้ข้อมูลซึ่งวิเคราะห์องค์ประกอบของงานวิจัยเป็นหลัก เพื่อหาจุดเด่น จุดด้อย จากงานวิจัย แล้วใช้จุดเด่นจุดด้อยเป็นแนวทางในการพัฒนา งานวิจัย โดยขั้นนี้ ใช้การประชุมกลุ่มย่อย คือ คณะผู้วิจัย ผู้สนใจที่ศึกษาวิจัย และผู้ใช้งานวิจัย มาร่วมกันหาแนวทาง

4. นำผลจากการจัดเวทีศึกษา มาเรียบเรียงเป็นรายงานด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ประมวลบรรณานุกรม และบรรณนิทัศน์ งานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ เพื่อความสะดวกในการใช้เป็นข้อมูลอ้างอิง สืบค้น และสามารถกำหนดแนวทางการวิจัยวัฒนธรรม ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. ได้ทราบองค์ประกอบเกี่ยวกับงานวิจัย ได้แก่ ทรัพยากรสนับสนุน องค์กรสนับสนุน กระบวนการจัดการทุนวิจัย ผู้ทำวิจัย การเผยแพร่งานวิจัย การติดตามและประเมินผล งานวิจัยและอื่น ๆ ที่ผ่านมาซึ่งใช้เป็นหลักฐานสำคัญในการพัฒนางานวิจัยในปัจจุบันและอนาคต

3. ได้ทราบถึงพัฒนาการงานวิจัยวัฒนธรรมของภาคใต้ และรู้ทางการพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้อย่างเป็นรูปธรรม

4. ทำให้เกิดการขยายตัวของงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้อย่างเป็นระบบตลอดจนมีการนำผลการวิจัยวัฒนธรรมไปใช้อย่างสอดคล้องกับความจริงทางสังคมมากขึ้น

บทที่ 2

บรรณานุกรมงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้

บรรณานุกรมที่นำเสนอต่อไปนี้ เป็นบรรณานุกรมของงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ในการนำเสนอ ได้จำแนกเนื้อหาออกเป็น 14 หมวด คือ หมวดที่ 1 จดหมายเหตุ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และการเมืองการปกครอง หมวดที่ 2 ศาสนา ความเชื่อ ขนบประเพณี ค่านิยม และโลกทัศน์ หมวดที่ 3 ภาษา หมวดที่ 4 วรรณกรรม หมวดที่ 5 ศิลปกรรม และหัตถกรรม หมวดที่ 6 ดนตรี การละเล่นและกีฬา หมวดที่ 7 การศึกษา หมวดที่ 8 ภูมิศาสตร์ การท่องเที่ยว และทรัพยากรธรรมชาติ หมวดที่ 9 คหกรรมศาสตร์และการแพทย์ หมวดที่ 10 อุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม หมวดที่ 11 เกษตรกรรม ประมง และปศุสัตว์ หมวดที่ 12 เศรษฐกิจ การเงิน การพัฒนา แผนงาน และผังเมือง หมวดที่ 13 กลุ่มชน ประชากร และปัญหาสังคม และหมวดที่ 14 เบ็ดเตล็ด บรรณานุกรมทั้ง 14 หมวด รวมทั้งหมด 1,028 เล่ม ปรากฏตามรายละเอียดดังนี้

หมวดที่ 1

จดหมายเหตุ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และการเมืองการปกครอง

กลิ่น คงเหมือนเพชร ประวัติ คำานาน นิทาน ความเชื่อเกี่ยวกับชื่อบ้าน นามเมือง จังหวัดกระบี่ ม.ป.ท., ม.ป.ป.

_____. “กิดอย่างฉาบฉวยบนวัฒนธรรมของการเมืองของคนใต้” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5 (2) : 96 – 103.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. “จารึกแผ่นทองที่ปลียอดพระศูดุเจดีย์นครศรีธรรมราช” ใน ธารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 4. (หน้า 1550 – 1562). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

_____. “ตราประทับที่พบในภาคใต้” ใน ธารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 5. (หน้า 2505 – 2511). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และจำปา เขื่องเจริญ “จารึกวัดพระมหาธาตุ เมืองนครศรีธรรมราช เลขที่ น.ศ. 3 (หลักที่ 28)” ศิลปากร. ปีที่ 28 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม 2527) หน้า 85 – 88.

ก้อชันหลิ เบ็ญหมัด. “การใช้กฎหมายอิสลามลักษณะครอบครัวและมรดกของมุสลิมในจังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2545.

- กาญจนา จำพวศ์ทอง. ตำรวจตระเวนภูมิต้องเมืองไชยา. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.
- กิตติพล กอบวิทยา. “วิสัยทัศน์ทางการเมืองของเยาวชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้เกี่ยวกับการก้าวสู่ภาพลักษณ์รัฐบาลธรรมรัฐ ภายใต้กลไกและกลไกการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปการเมือง พุทธศักราช 2540 : ศึกษากรณีเยาวชนในจังหวัดปัตตานี ยะลानนราธิวาส”. ภาคนิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม). บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2543.
- jemชาติ เทพไชย. “แหลมโพธิ์แหล่งโบราณคดี”. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 18. (หน้า 8775 – 8780). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. รายงานการบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์พระวิหารสูง ตำบลคั้ง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช. ม.ป.ท., 2526.
- _____. “การตรวจสอบหลักฐานด้านเอกสารประวัติศาสตร์เกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัย” ศิลปากร. ปีที่ 26 ฉบับที่ 1 (มีนาคม 2525) หน้า 116 – 124.
- _____. “การสำรวจขุดค้นวัดแก้ว อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ศิลปากร. ปีที่ 24 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม 2525) หน้า 13 – 23.
- _____. “ข้อสังเกตด้านประติมากรรมของพระโพธิสัตว์ซึ่งพบที่ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ศิลปากร. เล่มที่ 5 (พฤศจิกายน 2527) หน้า 40 – 55.
- _____. “รายงานการบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์สมัยศรีวิชัยที่แหลมโพธิ์ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ศิลปากร. ปีที่ 26 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม 2525) หน้า 29 – 56.
- _____. “รายงานการสำรวจและศึกษากลองมโหระทึก ณ บ้านเขาขวนเฒ่า ตำบลเทพราช อำเภอลือต๊ะ จังหวัดนครศรีธรรมราช” ศิลปากร. ปีที่ 29 ฉบับที่ 4 (กันยายน 2528) หน้า 82 – 98.
- _____. “แหลมโพธิ์ : การศึกษาเกี่ยวกับเครื่องถ้วยต่างประเทศที่เกี่ยวกับด้านการค้าที่เชื่อมโยงกับภูมิภาคอื่น ๆ” เมืองโบราณ ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (เมษายน - มิถุนายน 2527) หน้า 15 – 20.
- _____. “ชุมชนโบราณเวียงสระ” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 15. (หน้า 7255 - 7260). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- jemชาติ เทพไชย และคนอื่น ๆ รายงานการสำรวจขุดค้นทางด้านโบราณคดี บริเวณแหลมโพธิ์ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. ม.ป.ท., 2526.

- เขมชาติ เทพไชย และภุชงค์ จันทวิช “หลักฐานใหม่เกี่ยวกับการเดินเรือสมัยศรีวิชัยที่แหลมโพธิ์ อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ศิลปากร. ปีที่ 26 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม 2525) หน้า 25 – 46.
- คำนวนฉ นวลสนอง. “ศึกษาพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติไทย ในรัฐคอนเหนือของมาเลเซีย” สยามทศวรรษไทยศึกษาภาคใต้ในกระแสโลกาภิวัตน์. (หน้า 42 – 49). สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2546.
- เกษม สันติพิทยเสถียร. “หลุมกอบเหนียว”. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 17. (หน้า 8481 – 8485). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- จรูญ หยุทอง – แสงอุทัย. “ท้องถิ่นภาคใต้ : การเมืองภาคประชาชน” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 7 (1) : 11 – 61.
- จรูญ หยุทอง. “โลกทรรศน์ชวน หลีกภัย : ศึกษาจากวาทกรรม” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(2) : 60 – 73.
- _____. “วัฒนธรรมทางการเมืองของชาวใต้ : นักพัฒนาประชาธิปไตยหรือนักท้องถิ่นนิยม”. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดี. 5(2) : 34 – 45.
- จักรกฤษณ์ นรมิตพิศุงการ รายงานการวิจัย เรื่อง การปกครองท้องถิ่นต่างวัฒนธรรม : สถานการณ์ในบริเวณ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้และแนวทางแก้ไข สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2530.
- จันทร์จิรายุ รัตน์, หม่อมเจ้า. “ศรีวิชัยที่ไชยา” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (พฤศจิกายน 2529) หน้า 86 – 95.
- _____. อาณาจักรศรีวิชัย อรุณวิทยา, 2530.
- _____. อาณาจักรศรีวิชัยที่ไชยา อรุณวิทยา, 2530.
- จิตตนา หนูณะ. “กรุงชิง” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 1. (หน้า 146 – 152). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- จิรัสสา คชาชีวะ พระพิณเนศวร์ คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิณเนศวร์ที่พบในประเทศไทย โรงพิมพ์พิณเนศ 2531.
- จิระพันธ์ สมประสงค์ “เรือสมัยศรีวิชัย” วัฒนธรรมไทย ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2532) หน้า 62 – 65.
- จूरรัตน์ เกียรติมาพันธ์ “การตั้งถิ่นฐานในภาคใต้” ภูมิแอด ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (กันยายน – ธันวาคม 2526) หน้า 38 – 50.
- จूरรัตน์ บัวแก้ว. “ความสำคัญของสกุลโนสมัยรัตนโกสินทร์” ภูมิแอด ปีที่ 2 (มกราคม – เมษายน 2523) หน้า 59.

- จूरรัตน์ บัวแก้ว. “วังยะหริ่ง” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 15. (หน้า 7130 - 7133).
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- เจษฎา อรุณีพัฒพงศ์. การปฏิบัตินโยบายสำหรับ จังหวัดชายแดนภาคใต้ : ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัด
นราธิวาส จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ. ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างไทย
พุทธกับไทยมุสลิม, 2522.
- ฉัตรชัย สุกระกาญจน์. “วัดเขาขุนพนม : วัดในบันทึกประวัติศาสตร์” ใน เขาขุนพนม : ชีวิตและ
วัฒนธรรม (หน้า 50 -57). กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช สถาบัน
ราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2541.
- เฉลิม อยู่เวียงชัย. “เขาขุนพนมกับกรณีสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช”. (หน้า 22 –
42). เขาขุนพนม : หมู่บ้านวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด
นครศรีธรรมราช สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2541
- เฉลิมเกียรติ ขุนทองเพชร การต่อต้านด้านนโยบายรัฐบาลในสี่จังหวัดภาคใต้ของ ประเทศไทย
การนำของหะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.
- ชฎาวัลย์ เสือศรี ศึกษาประวัติชื่อบ้านนามเมืองในเขตอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยาลัย
ครูสุราษฎร์ธานี, 2527.
- ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดภูเก็ต. “ภูเก็ตความเปลี่ยนแปลงบนเวลาที่แปรเปลี่ยน” วารสาร
ทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(3) : 69 – 87.
- ชวน เพชรแก้ว และปรีชา นุ่นสุข คำแพงเมือง มรดกทางวัฒนธรรมของชาวนคร. โรงพิมพ์
มงคลการพิมพ์, 2520.
- ชวลิต อังวิทธาระ. “เหรียญเงินที่พบในภาคใต้” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 18.
(หน้า 8694 – 8704). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์,
2542.
- ชวลิต อังวิทธาร. “เงินตราโม” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 3. (หน้า 1419 – 1444).
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- ชัยนิมิตร นวรัตน์, “ขกเมืองสงขลาให้ฝรั่ง” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 4 (กุมภาพันธ์ 2530) หน้า 50 – 60.
- ชัยวุฒิ พิริยะกุล. “ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองพัทลุงเก่าชัยบุรี” วารสารทักษิณคดี. สถาบัน
ทักษิณคดีศึกษา. 6(1) : 139 – 150.
- _____. “น้ำอภิเษกในภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8. (หน้า 3783 – 3787)
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

- ชัยวุฒิ พริยะกุล. ความรู้เรื่องโบราณวิทยาเมืองพัทลุง. โรงพิมพ์สุรสถาลคพรวัว, 2527.
- _____. **จารึกภาษาไทยในจังหวัดพัทลุง**. สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดพัทลุง, 2530.
- _____. **ชำระเพดานางเลื้อยขาว**. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง, 2529.
- _____. “นำอภิเษกในภาคใต้” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8**. (หน้า 3783 – 3787) กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. **โบราณวิทยาเมืองพัทลุง**. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง, 2524.
- _____. **ประวัติวัดจังหวัดพัทลุง**. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง, 2525.
- _____. “วัดวัง” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 1**. (หน้า 7701 – 7107). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. **หลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์พัทลุง - พุทธศตวรรษที่ 12 – 20**. โรงพิมพ์พัทลุง, 2531.
- ชัยวุฒิ พริยะกุล และกลิ่น คงเหมือนเพชร. “ข้ามคาบสมุทรมาลายู : จากคลองท่อมจังหวัดกระบี่ถึงอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี.” **วารสารทักษิณคดี**. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 6(3) : 51 – 82.
- _____. “เส้นทางโบราณข้ามคาบสมุทรมาลายู จากคลองท่อมจังหวัดกระบี่ถึงอ่าว บ้านดอนจังหวัดสุราษฎร์ธานี”. กรุงเทพฯ : สำนักงานการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2539.
- ชัยวุฒิ พริยะกุล และชาญณรงค์ เทียงธรรม. “จังหวัดพัทลุง” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 11**. (หน้า 5358 – 5371). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- ชัยวุฒิ พริยะกุล และพวง นุชรรัตน์. “วังเจ้าเมืองพัทลุงพัทลุง” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 1**. (หน้า 7111 – 7125). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- ชาญณรงค์ เทียงธรรม. “จังหวัดภูเก็ต”. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12**. (หน้า 5717 – 5740). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. “แผนที่ภาพกัลปนาวัดพะโคะ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา” **วารสารทักษิณคดี**. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 6 (3) : 94 – 109.

- ชาติ ศิลปกรรม. การปกครองมณฑลนครศรีธรรมราชภาคใต้ สมเด็จพระเจ้านั่งเอนยาเธอเจ้าฟ้า
 ยุคตพินมพร กรมขุนลพบุรีราเมศวร์. วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 ประสานมิตร, 2529.
- _____. ประวัติศาสตร์อำเภอฉวาง. โรงเรียนบ้านจันดี, 2529.
- ชูศิริ จามรมาน. รายงานผลการวิจัย เรื่อง การวิจัยข้อมูลทางศิลปะและโบราณคดี ณ เมืองโบราณ
 ที่อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี เพื่อศึกษาเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์. มหาวิทยาลัย
 ศิลปากร, 2528.
- ฉรงค์ นุ่นทอง. การปฏิรูปการปกครองมณฑลนครศรีธรรมราชในสมัยพระยาสุมนัยวินิตเป็น
 ข้าหลวงเทศาภิบาล มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520.
- _____. การปฏิรูปการปกครองเมืองนครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง ในสมัยพระยาสุมนัยวินิต
 เป็นข้าหลวงเทศาภิบาล. โรงพิมพ์รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2528.
- _____. “นครศรีธรรมราชในสมัยการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล” วิชา. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1
 (ตุลาคม 2524) หน้า 134 – 135.
- ฉัฐภัทร จันทวิช. “เครื่องถ้วยจีน : ที่พบในภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 1.
 (หน้า 1115 – 1133). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์,
 2542.
- _____. “เครื่องปั้นดินเผาเคลือบ : ที่พบในภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 3.
 (หน้า 1155 – 1165) กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์,
 2542.
- ครุณี แก้วม่วง. ฐานะและความสำคัญของเมืองศรี พ.ศ. 2352 – 2440 บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, 2526.
- _____. พระยารัษฎานุประดิษฐมหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) : ผู้นำการปกครองหัว
 เมืองไทยฝั่งตะวันออก พ.ศ. 2444 – 2456 ม.ป.ท., 2526.
- ครุณี บุญภิบาล. การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส
 กับจังหวัดสตูล ซึ่งมีผลกระทบต่อการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2530.
- _____. “วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 11. (หน้า
 5128 – 5137). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา ต้านานเมืองระนอง โรงพิมพ์พิพิธการพิมพ์,
 2527.

ดิเรก พรตะเสน. ความสัมพันธ์ระหว่างนครศรีธรรมราชกับหัวเมืองมลายู : ศึกษาจากเพลงพื้นบ้าน วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2531.

ดิเรก แซ่กู่. “ชื่อบ้านนามเมือง : คำเรียกขานที่บ้านเขาขุนพนม” (หน้า 139 – 143). ใน เขาขุนพนม : หมู่บ้านวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2541.

เฉชา วัชรฉวี. ลูกปัดที่แหล่งขุดค้นโบราณสทิงพระ ม.ป.ท., 2522.

ทวี วีระวงศ์เสรี, ผู้แปล “การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างเมืองปัตตานีกับญี่ปุ่นในสมัยอยุธยา” ประวัติศาสตร์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน) 2523.

ทักษิณ สลาตัน “เมืองเก่าตากใบ เมืองใหม่ตามา” รุสมีแฉ ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2527) หน้า 25 – 36.

ทิวา ศุภจรรยา. ความสัมพันธ์ทางการตั้งถิ่นฐานระหว่างนครศรีธรรมราชกับดินแดนอื่น. วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2531.

_____. ทะเบียนตำแหน่งที่ตั้งชุมชนโบราณในประเทศไทย จังหวัดนครศรีธรรมราช. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

ธรรมทาส พานิช. พนม ทวารวดี ศรีวิชัย แพร่วิทยา, 2521.

_____. “วิหารพราหมณ์เมืองไชยา” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 5. (หน้า 7243 – 7245). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

ธราพงศ์ ศรีสุชาติ “ตะกั่วป่า : ชุมชนโบราณ” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 6. (หน้า 535 - 2556). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

_____. “เขาคา : แหล่งโบราณคดี”. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 2. (หน้า 775 – 780) กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

_____. “เขาสามแก้ว : ชุมชนโบราณ” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 2. (หน้า 441 – 453). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

_____. “คลองท่อม : ชุมชนโบราณ” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 2. (หน้า 928 – 942). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

_____. “ชุมชนโบราณไชยา” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 5. (หน้า 2195 – 2218). กรุงเทพฯ : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคาร ไทยพาณิชย์, 2542.

_____. “ชุมชนโบราณสิชล – ท่าศาลา” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 16. (หน้า 8002 – 8018). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

- ธราพงศ์ ศรีสุชาติ. “สทิงพระ : ชุมชนโบราณ” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 16. (หน้า 7731 – 7745). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. “ท่าชนะ : ชุมชนโบราณ” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 7. (หน้า 3271 – 3278). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- ธิดา สารธา “ประวัติศาสตร์เมืองนคร” เมืองโบราณ ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม 2527) หน้า 67 – 77.
- นครศรีธรรมราช, จังหวัด. การศึกษาสาเหตุการเสื่อมโทรมของแหล่งโบราณคดีโครงการขุดแต่งบูรณะโบราณสถานศิขณ. คณะกรรมการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเพื่อวางแผนพัฒนาแหล่งโบราณสถานเมืองนครศรีธรรมราช, 2528.
- _____. นครศรีธรรมราชในอดีต. โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, 2525.
- _____. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช. โรงพิมพ์กรุงสยาม การพิมพ์, 2530.
- นครศรีธรรมราช, วิทยาลัยครู. ประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครศรีธรรมราช. โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2521.
- _____. ประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครศรีธรรมราช ชุดที่ 2. วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2525.
- _____. ประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครศรีธรรมราช ชุดที่ 3. โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, 2526.
- _____. ประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครศรีธรรมราช ชุดที่ 4. โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, 2529.
- _____. ประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครศรีธรรมราช ชุดที่ 5. โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, 2531.
- _____. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช, โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, 2530.
- _____. แหล่งโบราณคดีในประเทศไทย โปรแกรมวัฒนธรรมศึกษา. วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2531.
- _____. แหล่งโบราณคดีในภาคใต้ โปรแกรมวัฒนธรรมศึกษา. วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2531.
- นงคราญ ศรีชาย. “เขาขุนพนม : รายงานการสำรวจและขุดค้นทางโบราณ” ใน เขาขุนพนมชีวิตและวัฒนธรรม. (หน้า 9 – 15). กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2541.

- บรรจง วงศ์วิเชียร. “วัดหลง” ใน ศึกษานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 15. (หน้า 7144 – 7152).
กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- บรรจบ เทียมทัต “ไชยาเคยเป็นราชธานีของอาณาจักรศรีวิชัย” ศิลปากร ปีที่ 27 ฉบับที่ 3
(กรกฎาคม 2526) หน้า 59 – 68.
- บรรเจิด ประทีป ณ ถลาง ประวัติพระนางศรีช้าง อัครเสนา 2526.
- บุญยฤทธิ์ ฉายสุวรรณ. “ทุ่งคึก : เมืองท่าบนเส้นทางการค้าโบราณ” ตามทศวรรษ ไทยศึกษา
ภาคใต้ในกระแสดอกาภิวัตน์. (หน้า 32 – 40). สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2546.
- “โบราณคดีภาคใต้ของประเทศไทย” รุสมีแล ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (มกราคม – เมษายน 2528)
หน้า 83 – 86)
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. เมืองควนขนุนโบราณที่บ้านทุ่งค้อ โรงพิมพ์พัทลุง, 2531.
_____. “เมืองท่าสำคัญบนแหลมมลายู” ศิลปากร เล่ม 3 (ก.ค. 2524) 61 – 108.
_____. เมืองพัทลุงสมัยโบราณ โรงพิมพ์พัทลุง, 2531.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ และครุณี บุญภิบาล. “จังหวัดนครศรีธรรมราช” ใน ศึกษานุกรมวัฒนธรรม
ภาคใต้ เล่ม 8. (หน้า 3598 – 3614). กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทย
ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- ประภา นนทมิตร. “ถ้ำในเขาขุนพนมตำนานปริศนาแห่งภูผาหิน” (หน้า 43 – 49). ใน
เขาขุนพนม : หมู่บ้านวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช
สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2541.
- ประยูร อุดชาภา “ศิลปะโบราณที่สุราษฎร์ธานี” เมืองโบราณ ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม
2527) หน้า 47 – 52.
- ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีคาบสมุทรสติงพระ มูลนิธิทักษิณคดีศึกษา, 2528.
- ประวัติศาสตร์ นครศรีธรรมราช จากภาษาและวรรณกรรม วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช และ
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2528.
- ประสิทธิ์ ชินการณ. อดางแตก. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต, 2526.
_____. ปริวรรค .จดหมายเหตุเมืองอดาง ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต, 2525.
- ประสิทธิ์ ชินการณ และสมหมาย ปันพุทธศิลป์ ปริวรรค จดหมายเหตุเมืองอดาง ศูนย์วัฒนธรรม
จังหวัดภูเก็ต, 2525.
_____. ปริวรรค จดหมายเหตุเมืองอดาง ม.ป.ท., 2525.

- ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล ภาคใต้ของไทยหรือมาเลเซีย (ความร่วมมือทางทหารระหว่างไทย มาเลเซีย ประการัง, 2523.
- ปรีชา กาญจนาคม. รายงานการสำรวจโบราณคดีลุ่มน้ำคลองแสง อำเภอบ้านตาขุน จังหวัด สุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523.
- ปรีชา กาญจนาคม และมณูญ ทรงกัลยาณมิตร พัทลุงในอดีต โรงพิมพ์พัทลุง, 2531.
- ปรีชา กาญจนาคม และปรีชา นุ่นสุข “มนต์ขลังที่ควนลูกปัด” อนุสาร อ.ศ.ท. ปีที่ 21 ฉบับที่ 10 (2524) หน้า 47 – 55.
- ปรีชา จันทรมณี. “วัฒนธรรมที่ปรากฏในประวัติหมู่บ้านในเขตกิ่งอำเภอบางแก้วจังหวัดพัทลุง” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2536.
- ปรีชา นุ่นสุข. “เกาะคอเขา : แหล่งโบราณคดี” ใน ศึกษานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 2. (หน้า 495 – 503) กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. “จารึกบนตราประทับรุ่นแรกในภาคใต้” วิชา ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (ตุลาคม 2524) หน้า 15 – 39.
- _____. “เจดีย์วัดแก้ว อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ศรีวิชัย ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (สิงหาคม 2526)
- _____. “นครศรีธรรม : ชื่อที่ปรากฏต่างกัน” ใน ศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8. (หน้า 3617 – 3620). กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. “นครศรีธรรมราช พัฒนาการยุคต้นแห่งประวัติศาสตร์ไทย” อนุสาร อ.ศ.ท. ปีที่ 25 ฉบับที่ 3 (ตุลาคม 2527) หน้า 34 – 43.
- _____. “ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช : ภาพของศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช พุทธศตวรรษที่ 19 – 23” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 7 (พฤษภาคม 2527) หน้า 144 – 140.
- _____. “ประเพณีการบวชเรียนของชาวปักษ์ใต้” วิชา ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (ตุลาคม 2527) หน้า 46 – 66.
- _____. ประวัติท้องถิ่นนครศรีธรรมราช วิทยาลัยครุศรีธรรมราช, 2530.
- _____. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, 2530.
- _____. ร่องรอยชุมชนโบราณของพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.
- _____. หลักฐานทางโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทยที่เกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัย ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุศรีธรรมราช, 2525.

ปรีชา นุ่นสุข. บรรณาธิการ ประวัติและโบราณคดีนครศรีธรรมราช ชุดที่ 4. วิทยาลัยครุ
นครศรีธรรมราช, 2529.

_____. ประวัติและโบราณคดีนครศรีธรรมราช ชุดที่ 4 : ศิลปวัฒนธรรมนครศรีธรรมราช
กับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของนครศรีธรรมราช. โรงพิมพ์กรุงสยาม
การพิมพ์, 2529.

แปลก ศิลปกรรมพิเศษ “ประมวลเรื่องพระเจ้าแผ่นดินเสด็จปิดธานี” รุสมิแล ปีที่ 7 ฉบับที่ 3
(พฤษภาคม – สิงหาคม 2527) หน้า 57 – 64.

พรชัย สุจิตต์ “สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่จังหวัดกระบี่” เมืองโบราณ ปีที่ 10
ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม 2527) หน้า 9 – 16.

พรรณงาม เก้าธรรมสาร “การเมืองไทยในหัวเมืองปักษ์ใต้ในอดีต กับจดหมายเหตุวงอุดมสมบัติ”
แฉล้ม ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (พฤศจิกายน 2523 – มกราคม 2524) หน้า 26 – 41.

พรศักดิ์ พรหมแก้ว. “ตำนานเมืองปิดธานี : ฉบับของอภิมหามุขศรี” ใน สารานุกรมวัฒนธรรม
ไทยภาคใต้ เล่ม 6. (หน้า 2671 - 2674). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย
ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

_____. “วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย เล่ม 10. (หน้า
5026 – 5029). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์,
2542.

_____. “อนุสาวรีย์วีรไทย พ.ศ. 2484” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 18. (หน้า
8826 – 8831). กรุงเทพฯ : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

พระมหาธาตุวรมหาวิหาร, วัด. วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร 2525 โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์,
2525.

พรายน้า (นามแฝง) “สงขลา เมืองสามซื่อ” เพื่อนเดินทาง ปีที่ 8 ฉบับที่ 86 (กุมภาพันธ์ 2530)
หน้า 25 – 28.

พล ชินพงศ์ และชาญณรงค์ เทียงธรรม. “จังหวัดนครศรีธรรมราช” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้
เล่ม 8. (หน้า 3654 – 3665). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคาร
ไทยพาณิชย์, 2542.

พ่วง บุชรรัตน์. “ประวัติศาสตร์ท้าว – ครั่ง : คำกลอน” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้
เล่ม 9. (หน้า 4316 – 4321). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคาร
ไทยพาณิชย์, 2542.

พิทยา บุขรรัตน์ “ทรงชนะทางการเมืองการปกครองของชาวดั้ จากวรรณกรรมหนังสือ”
วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา 5(2) : 46 – 59).

_____. “วัดเขาอ้อ” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 2. (หน้า 854 – 859). กรุงเทพฯ :
มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

_____. “วังเก่าวังใหม่พัทลุงใครจะเป็นคนสานใยอดีตปัจจุบัน” ตยารัฐสถาปัตยกรรม. 33,
32 (25 – 31 มกราคม 2530) 20 – 29.

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช ถูกปิดและเครื่องประดับโบราณในประเทศไทย ม.ป.ท.,
2528.

พิริยะ ไกรฤกษ์ ประวัติศาสตร์ศิลปะพัทลุง (ระหว่าง พ.ศ. 1200 – 2310) โรงพิมพ์พัทลุง, 2531.

พิสิฐ เจริญวงศ์ โบราณคดีพัทลุง โรงพิมพ์พัทลุง, 2531.

เพ็ญศรี เทศนา การศึกษาโบราณวัตถุภาคใต้ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ ระหว่างเขมรกับชุมชน
ภาคใต้ในสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ ม.ป.ท., 2529.

ภูเก็ต ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด จดหมายเหตุเมืองถลาง และหัวเมืองปักษ์ใต้ ศูนย์วัฒนธรรม - ธรรมจังหวัด
ภูเก็ต, 2528.

มยุรี วีระประเสริฐ. “คลองท่อม แหล่งอุตสาหกรรมทำลูกปัดและเมืองท่าขนถ่ายสินค้าเมืองโบราณ”
ในปัจจุบันของโบราณคดีไทย ม.ป.ท., 2528.

มยุรี วีระประเสริฐ. “แหล่งโบราณคดีที่ควนลูกปัด อ.คลองท่อม จ.กระบี่” เมืองโบราณ ปีที่ 10
ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม 2529) หน้า 133 – 137.

มานิชญ์ บุญญานูวัตร. “กฎหมายอิสลาม” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 1. (หน้า 18 –
20). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

ขงขุทธ ชูแ่วน พัทลุง จากเมืองปลายแดนของอยุธยาเข้าสู่เมืองภายในอาณาจักรในสมัยรัตนโกสินทร์
โรงพิมพ์พัทลุง, 2531.

เขียนอง ส. สุรกิจบรรหาร. “พระหลักเมืองสงขลา” ศิลปากร. ปีที่ 24 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม 2523)
หน้า 53 – 70.

_____. “พระหลักเมืองสงขลา” ศิลปากร. ปีที่ 24 เล่ม 3 (กรกฎาคม 2523) หน้า 73 – 91.

รัชณี สาคเปรม บทบาทของชาวมุสลิมในภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทยในสมัยรัตนโกสินทร์
ตั้งแต่ พ.ศ. 2325 – 2453 มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521.

รายงานการสัมมนาเรื่องประวัติศาสตร์โบราณคดีวิชัย ๗ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 25 – 30 มิถุนายน
2525 กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2525.

- รำไพพรรณ แก้วสุริยะ “ตามรอยท่านท้าวฯ วีรสตรีกลาง” อนุสาร อ.ศ.ท. ปีที่ 25 ฉบับที่ 8 มีนาคม 2528 หน้า 36 – 43.
- รีนนภา รัตนพงศ์. “เกาะตะรุเตา” ใน ศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 2. (หน้า 504 – 518). กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- รุ่งนภา สือวีระชัย การศึกษาเศษภาชนะดินเผาที่ได้จากการขุดค้นแหล่งโบราณเขาเผา 5 ต. เคย อ. เมือง จ. พังงา ม.ป.ท., 2 530.
- ล้อม เพ็งแก้ว พัทลุงในวรรณกรรม โรงพิมพ์พัทลุง, 2531.
- ละม่อม พรหมปลอด “บทบาทของข้าราชการสตรีฝ่ายปกครองในทัศนะของประชาชนมุสลิม : ศึกษาในจังหวัดหนึ่งของชายแดนภาคใต้”. ภาคนิพนธ์ ศิลปศาสตร – มหาลัยจิต (พัฒนาสังคม). คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2543.
- วนิดา อินทร์แก้ว ข้อมูลทางวัฒนธรรมในตำบลคอนตะโก อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2526.
- วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต, ศูนย์ จดหมายเหตุเมืองถลางและห้าเมืองปักษ์ใต้ ม.ป.ท., 2528.
- วัลลุณี คงพูนพิน การศึกษาสถานโบราณและวัตถุโบราณของอำเภอกาญจนดิษฐ์ วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2528.
- วารุณี ไอสถารมย์ “รายงานการสัมมนาทางวิชาการประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ครั้งที่ 1 ประวัติศาสตร์โบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน” จดสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 พฤษภาคม 2527 หน้า 61 – 76.
- วิเชียร ณ นคร. “เจ้าพระยานคร” (น้อย ณ นคร). ใน ศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8. (หน้า 3620 – 3627) กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- วิรัตน์ ธีรกุล พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช กับศิลปวัฒนธรรม และสังคมนครศรีธรรมราช วิทยาลัยนครศรีธรรมราช, 2532.
- วิสันธนี โพธิสุนทร บรรณาธิการ ถลางภูเก็ตและชายฝั่งทะเลอันดามัน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และเศรษฐกิจ กรมศิลปากร, 2532.
- ศรีศักร วัลลิโภคม. “ความก้าวหน้าของโบราณคดีในภาคใต้ การประเมินเพื่อเสนอภาพรวม” เมืองโบราณ ปีที่ 14 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม – กันยายน 2531) หน้า 39 – 50.
- _____. “ชุมชนโบราณในสี่จังหวัดภาคใต้” เมืองโบราณ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ธันวาคม 2521 – มกราคม 2522) หน้า 42 – 56.

- ศรีศักร วัลลิโภคม. “นครศรีธรรมราชกับประวัติศาสตร์ไทย” เมืองโบราณ ปีที่ 4 ฉบับที่ 3 (เมษายน – มิถุนายน 2521) หน้า 87 – 98.
- _____. “สทิงพระและลังกาสูกะ” เมืองโบราณ ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม – สิงหาคม 2527) หน้า 23 – 32.
- ศรีอนงค์ ทองรักษาวงศ์ การศึกษาเศษภาชนะดินเผาจากแหล่งขุดค้นเมืองโบราณสทิงพระ ม.ป.ท., 2522
- ศิลปากร, กรม . ฉลาด ภูเก็ตและชายฝั่งทะเลอันดามัน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และเศรษฐกิจ. ม.ป.ท., 2532.
- _____. รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ – โบราณคดีศรีวิชัย. โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร, 2525.
- _____.ฉลาด ภูเก็ต และชายฝั่งทะเลอันดามัน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และเศรษฐกิจ อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2532.
- _____. โบราณวัตถุสถานในเขตอำเภอสิชล เล่มที่ 1 นครศรีธรรมราช, 2526.
- _____. รายงานการสำรวจขุดค้นทางด้านโบราณคดีเมืองโบราณยะรัง และใกล้เคียง อ. ยะรัง จ.ปัตตานี ม.ป.ท., 2528.
- _____. ประวัติพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี และบทความเรื่องอาณาจักรศรีวิชัย โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์, 2520.
- ศิลปากรที่ 9 สงขลา, หน่วย ความเป็นมาของเมืองโบราณยะรังโดยสังเขป ม.ป.ท., 2531.
- ศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย ประเทศไทยกับโลกมุสลิม คำเนินการโดยศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย ร่วมกับสถาบันศึกษาตะวันออกกลางและโลกมุสลิม โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, (2529).
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ม.ป.ท., 2528.
- สงขลา, พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ โบราณคดีที่สทิงพระ กรมศิลปากร, 2529.
- สงขลานครินทร์, มหาวิทยาลัย ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ ม.ป.ท., 2525.
- สงบ ส่งเมือง, ชาณุณรงค์ เทียงธรรม. “จังหวัดชุมพร” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 5. (หน้า 2133 – 2145). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. “จังหวัดยะลา” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 13. (หน้า 6262 – 6271). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- สงบ ส่งเมือง. การพัฒนาหัวเมืองสงขลาในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2310 – 2444) รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2522.

- _____ . การพัฒนาหัวเมืองสงขลาในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, 2523.
- _____ . ความสัมพันธ์ระหว่างนครศรีธรรมราชกับหัวเมืองมลายู. วิทยาลัยนครศรีธรรมราช, 2531.
- _____ . “จังหวัดพังงา” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 11. (หน้า 5332 – 5342). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____ . “มณฑลเทศาภิบาลปักษ์ใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12. (หน้า 5854 – 5856). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____ . “สุตรนารายณ์” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 4(1) : 30 – 39.
- สงบ ต่งเมือง สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และชาญณรงค์ เทียงธรรม. “จังหวัดกระบี่” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 1. (หน้า 69 – 84). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- สถาพร ศรีสังข์. “วัฒนธรรมทางการเมืองของชาวภาคใต้” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(2) : 10 – 12.
- สถิต, คับปลิว คับปลิว “บันทึกความทรงจำของคณะสำรวจ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ที่บริเวณรัฐมลายูตอนเหนือระหว่างปี พ.ศ. 2442 – 2443” ภูมิแถม ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (กันยายน – ธันวาคม 2528) หน้า 70 – 75.
- สมคิด ทองสง พิเศษฐ แสงทอง และวีระ แสงเพชร. “ประวัติศาสตร์ชุมชนบริเวณป่าพรุควนเค็งในเขตรอยต่อจังหวัดพัทลุง สงขลา และนครศรีธรรมราช”. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (สกว.), 2546.
- สมโชติ อ๋องสกุล “ความสัมพันธ์ระหว่างนครศรีธรรมราชกับหัวเมืองโบราณศึกษาเฉพาะกรณีความสัมพันธ์ทางการปกครองระหว่างนครศรีธรรมราชกับปัตตานี” วิชา ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (ตุลาคม 2524) หน้า 108 – 125.
- สมพุทธ ธุระเจน. “เขาขุนพนม : จากหน้าเขาถึงหลังเขา” ใน เขาขุนพนม : ชีวิต และวัฒนธรรม. (หน้า 3 – 8). กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2541.
- สมานมิตร วิชยอภิบาลกุล การศึกษาปัญหาบางประการ ในการปกครองสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันเนื่องมาจากลักษณะทางสังคม วิทยาลัยครูยะลา, 2526.

- สว่าง เลิศฤทธิ์. การสำรวจ ชุมชนทางด้านโบราณคดี บริเวณเมืองโบราณยะรัง อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี, 2530.
- _____. “โบราณคดีของปัตตานี” วัฒนธรรมไทย 26. (พฤษภาคม 2530) : 72 – 79.
- _____. “ปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดชายแดนภาคใต้” วัฒนธรรมไทย. 2531.
- _____. “ปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดชายแดนภาคใต้” รัฐมิแฉ. ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (กันยายน – ธันวาคม 2530) หน้า 44 – 47.
- _____. เมืองโบราณยะรัง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี, 2531.
- _____. เมืองโบราณยะรัง อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2531.
- สะอาด ขมะสุนทร เมื่อญี่ปุ่นบุกเมืองนคร ศักดิ์โสภากาการพิมพ์, 2524.
- ธานีศย์ เพชรกาฬ บทบาทเมืองพัทลุงในการรักษาความมั่นคงหัวเมืองภาคใต้สมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น โรงพิมพ์พัทลุง, 2531.
- สารี สมวงศ์ และวัลล殊ดี คงพูนพิน การศึกษาสถานโบราณและวัตถุโบราณของอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2528.
- สารูป ฤทธิ์ชู. “กฎหมายท้องถิ่นภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 1. (หน้า 11 – 18). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. กฎหมายท้องถิ่นภาคใต้. โรงพิมพ์พัทลุง, 2531.
- _____. สภาพการเมืองพัทลุง พ.ศ. 2315 – 2439. โรงพิมพ์พัทลุง, 2531.
- ตำราญ ชูบี. มุอเหตุจูงใจในการสมัครเป็นทหารพราน (ของทหารพรานจังหวัดนครศรีธรรมราช). มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2526.
- สุกัญญา ภัทรราชย์. “พญาศรีธรรมมาโสกราช” เมืองโบราณ. ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม 2527) หน้า 78 – 81.
- สุคิด ลั่นซ้าย. บทบาทของข้าราชการปกครองส่วนภูมิภาคในการพัฒนาการเมืองการปกครองท้องถิ่นศึกษาเฉพาะกรณีภาคใต้ของประเทศไทย. บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- สุจิตต์ วงศ์เทศ และคณะ. ศรีวิชัย. ม.ป.ท., 2532.
- สุทธิพงศ์ พรหมไพจิตร. อุปสรรคที่มีต่อการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย : ศึกษาจากชุมชนมุสลิมในภาคใต้. (ถ่ายสำเนา) 2525.
- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. “โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมทางเมืองและการปกครองในภาคใต้” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(2) : 26 – 33.

- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. “เงินตรา : ที่ใช้ในภาคใต้” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้* เล่ม 3. (หน้า 1363 – 1370). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. “นโยบายการปกครองหัวเมือง : มองเอกสารภาคใต้” *เมืองโบราณ ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 มกราคม – มีนาคม 2527* หน้า 82 – 87.
- _____. “บูชาพระบรมธาตุ” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 9*. (หน้า 1091 – 4107). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. *เอกสารหัวเมืองปักษ์ใต้ พระราชพงศาวดารย่อลำดับกษัตริย์พระราชดำเนินไปเมืองนคร และสงขลา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา*, 2523.
- สุนทร พูนเอยค. *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนักศึกษาในวิทยาลัยครูกลุ่มภาคใต้* บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2526.
- สุนทร หิรัญวงศ์. *สภาพการณ์ในช่วงสมัยการปฏิรูปการปกครองมณฑลภูเก็ตในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. 2434 – 2453* มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2530.
- สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง. “เมืองและเจ้าเมืองพัทลุง” *ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 7 ฉบับที่ 6* (เมษายน 2523) หน้า 76 – 84.
- สุภัทรทิศ คិតกุล, ม.จ. “ประวัติเมืองไชยา” *เพื่อนเดินทาง ปีที่ 7 ฉบับ 82* (ตุลาคม 2529) หน้า 56 – 62.
- สุภากรณ์ คัมศิลาภิรักษ์ บทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ที่มีต่อรัฐบาลกลางและหัวเมืองภาคใต้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- สุมาลัย โทมัส รายงานวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์หมู่บ้านภาคใต้ระยะที่ 2 สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529.
- สุรพงษ์ โสชนเสถียร *คุณลักษณะทางสังคมของชาวไทยมุสลิมและการสนองตอบต่อรัฐบาล* โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ และคณะ *ศิลปศรีวิชัย : ศิลปในประเทศไทย* บพิธการพิมพ์, 2530.
- สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ ณ อุทยาน การศึกษาพระพิมพ์ภาคใต้ของประเทศไทย วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.
- สุราษฎร์ธานี, จังหวัด. *สัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี*. กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2527.
- สุราษฎร์ธานี, วิทยาลัยครู. *ประวัติศาสตร์สุราษฎร์ : เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ ครั้งที่ 1*. ม.ป.ท., 2527.

- สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์. “บูชาพระบรมธาตุ” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 9. (หน้า 4091 – 4107). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- สุรินทร์ พิศสุวรรณ เจื่อนใจทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.
- _____. นโยบายประสมประสานชาวมาเลย์มุสลิมในประเทศไทยสมัยรัตนโกสินทร์ สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.
- สุไลพร ศรีอ่อน เจตคติของนักศึกษาไทยมุสลิมในสถาบันผลิตครูจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อการปกครองของไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2528.
- เสนห์ วัฒนาร, บรรณาธิการ ประวัติงานประเพณีถือศีลกินเจและประเพณีอ้อ ศาลเจ้าในจังหวัดภูเก็ต โรงพิมพ์ธินวศ, 2532.
- เสนีย์ มะดากะกุล. ภาวะการณ์ใน 3 จังหวัดภาคใต้ในปัจจุบัน เอเชียปริทัศน์ ปีที่ 1 (ตุลาคม – ธันวาคม 2523), หน้า 89 – 128.
- อนันต์ วัฒนานิก. “เบื้องหลังญี่ปุ่นยึดเมืองปัตตานี” ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 (มกราคม 2530) หน้า 88 – 103.
- _____. ประวัติเมืองดังกาสะ – เมืองปัตตานี. เคล็ดไทย, 2531.
- _____. แลหลังเมืองตานี รวมบทความเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมคหิความเชื่อ และประเพณีของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2528.
- อนุวิทย์ เจริญศุกกุล “บทบาทของสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยกลุ่ม ไชยา กับประวัติศาสตร์อารยธรรมเอเชียอาคเนย์ แนวความคิดเบื้องต้น” ศิลปากร เล่ม 4 (กันยายน 2527) 64 – 79.
- อนุสรณ์ อุณโฆ และคณะ. “กระบวนการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยระดับรากหญ้า : ประชาคมท้องถิ่นสุขสำราญ”. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2544.
- อมรา (ขันติสิทธิ์) ศรีสุชาติ. “แหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 18. (หน้า 8746 – 8771). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. “ขวานหินขัด” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 2. (หน้า 651 – 681). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. “เครื่องประดับสมัยโบราณภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 3. (หน้า 1139 – 1155). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

- _____ . “โบราณคดีภาคใต้” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 9**. (หน้า 4140 – 4169).
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____ . “โบราณคดีฝั่งทะเลอันดามัน ข้อมูลเก่า – ใหม่” **ศิลปากร**. ปีที่ 31 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม – สิงหาคม 2530) หน้า 5.
- อมรา ศรีสุชาติ. “ถ้ากระโหลกผี” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 6**. (หน้า 2908 – 2919).
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____ . “สถานภาพการศึกษาและหลักฐานใหม่ด้านโบราณคดีในภาคใต้ปัจจุบัน” **วารสารทักษิณคดี**. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 6 (3) : 14 – 36.
- อมรา ศรีสุชาติ และธราพงศ์ ศรีสุชาติ. “ชุมชนสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์รัฐโบราณในภาคใต้”
ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 5**. (หน้า 2095 – 2132). กรุงเทพฯ : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- อรุณ เวชสุวรรณ “ตำแหน่งเจ้าเมืองไชยา” **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ 8 ฉบับที่ 5 (มีนาคม 2530)
หน้า 94 – 100.
- อัครเมศวร์ ทองนวล **ปัญหาสามจังหวัดภาคใต้ ห้องสมุดรัฐสภา ศูนย์บริการเอกสารและค้นคว้า**
สำนักคดีเลขานุการรัฐสภา 2531.
- อังคณา บุญสิทธิ์. **บทบาทของผู้นำศาสนาอิสลามกับปัญหาอาชญากรรมในสามจังหวัดภาคใต้**.
วิทยาลัยการศึกษา (อค์สำเนา) 2525.
- ฮ่อมัค สมบูรณ์ บัวหลวง. “หมายเหตุการเมืองปักษ์ใต้กรณีมลายูมุสลิม” **วารสารทักษิณคดี**
สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 7(1) : 80- 91.
- อินทปัญญาจารย์, พระครู **แนวตั้งเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านคอน อรุณวิทยา**, 2529.

หมวดที่ 2

ศาสนา ความเชื่อ ขนบประเพณี ค่านิยม และโลกทรรศน์

- กนกรัตน์ ทองตัน. “ประเพณีกินเจ” **รัฐสมิแล**. ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (มกราคม – เมษายน 2532).
หน้า 42 – 44.
- กมลทรรศน์ บากา. **การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนาและผลกระทบทที่มีต่อ**
ลักษณะสังคม เศรษฐกิจและแนวการดำเนินชีวิตของชาวพุทธและชาวมุสลิมในชนบท :
ศึกษารณณ์เฉพาะอำเภอสุไหงปาดี จังหวัดนราธิวาส. อค์สำเนา, 2523.

- กรรณิกา น้อยนาเวศ. **ประเพณีท้องถิ่นจังหวัดชุมพร**. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2525.
- กลั่น คงเหมือนเพชร. “ทัศนะเสรี : การกำเนิดมนุษย์ในโลกทรรศน์ไทยภาคใต้” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 6(1) : 116 – 122.
- _____ . **ประวัติตำนาน นิตานความเชื่อ เกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมือง จังหวัดกระบี่**. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกระบี่, 2531.
- กองฟื้นฟูประวัติศาสตร์ฯ งานประเพณีเทศกาลเดือนสิบนครศรีธรรมราช คณะกรรมการ. **ผันทังแดเมืองคอน**. โรงพิมพ์วุฒิสานส์, 2531.
- กัมพล สิริมนินท์. **จริยศาสตร์**. ปัดธานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2521.
- กาญจนา แดงมณี. “ศึกษาความขัดแย้งและการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม ในอำเภอสะเตาะ จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2541.
- กาญจณี แก้วทองง. **การใช้เทคนิค “แม่แบบ” เพื่อเปลี่ยนมโนภาพแห่งคนของเด็กวัยรุ่นในสถานสงเคราะห์บ้านศรีธรรมราช**. ปริชญานิพนธ์ การศึกษาคณะศึกษาศาสตร์และการศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2522.
- “การลากพระของชาวปักษ์ใต้” **วัฒนธรรมไทย**. ปีที่ 20. กันยายน 2534. หน้า 21 – 28.
- การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้, ศูนย์. **ของพื้นบ้านชายแดนภาคใต้**. โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2531.
- กิตติ สมบูรณ์เกื้อ. **ศึกษาวัดในอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี**. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.
- เกษม รังสีโยกฤษฎ์. **อิทธิพลของศาสนาอิสลามต่อการปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้**. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519.
- เกษมศักดิ์ อภินันทชาติ. **นิทานพื้นบ้านอำเภอบ้านนาสาร**. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.
- ขรรค์ชัย อภิสุภาพ. “ความเชื่อเกี่ยวกับศาลเจ้าเงินในเขตเทศบาลนครสงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2547.
- ขุนพันธรักษ์ ราชเดช (บุตร พันธรัักษ์) พล.ต.ต. “ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวภาคใต้” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 2**. (หน้า 986 – 991). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- เขต รัตนจรณะ. **เรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ รายงานผลการวิจัย โครงการจัดตั้งศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้**. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2527.
- จริน สิริ. **นิทานชาวบ้านจากตำบลอ่าป่า**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2531.

- จำริญ วงศ์กระจ่าง. “การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการแสดงหนังตะลุงในจังหวัดสงขลา”. วิทยา - นิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2542.
- จำริญ แสงดวงแข. โลกทรรศน์ชาวไทยภาคใต้ที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็ก. ศูนย์ส่งเสริมภาษาและ วัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2523.
- จิตควดี พุ่มศิริ. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการถือสารความเชื่อทางศาสนาและ ความทันสมัยของชาวไทยมุสลิมในอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี. ม.ป.ท., 2529.
- จิรภา จันท์เส็ง “โลกทรรศน์ชาวไทยภาคใต้ที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งภาคใต้ในระหว่าง ปี พ. ศ. 2530 – 2540”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.
- จิรวรรณ บัวเผียน. “ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลพระภูมิของชาวบ้าน อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต (ไทยคดี -ศึกษา). มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ, 2538.
- จิรศสา กษาชีวะ. คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิมพ์เนศว์ที่พบในประเทศไทย. ม.ป.ท., 2529.
- _____. พระพิมพ์เนศว์ คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิมพ์เนศว์ที่พบในประเทศไทย. โรงพิมพ์ พิมพ์, 2531.
- เจริญ ดันมหาพราน. “เทศกาลแห่เจ้าที่ปักษ์ใต้” แคว้นปักษ์ท่งเที่ยว. ปีที่ 3 ฉบับที่ 36 (เมษายน 2530) หน้า 76 – 89.
- เจือ สุทธิวนิช. “แพะ” ใน วัฒนธรรมไทยมุสลิมภาคใต้ เล่มที่ 21. (หน้า 5553 – 5561) กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมไทยวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ. ประเพณีช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับ ชาวไทยมุสลิม. สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- _____. ประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยมุสลิมกับชาวไทยพุทธ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- _____. ประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม. สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- _____. ประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- _____. ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างไทยพุทธกับไทย มุสลิม. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี, 2522.

- ฉัตรชัย สุกระกาญจน์. “ความเชื่อบางประการของโนรา” *วิชา*. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2, 3 (มีนาคม – มิถุนายน 2523). หน้า 183 – 186.
- ฉันทนา เชื้อสถาปนา “ศึกษาทบทางและผลกระทบจากทบทางของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช”. *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา)*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.
- เฉลิมรัฐ ขนอม “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิมของชาวไทยเชื้อสายจีน ในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา)*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.
- เฉลียว เรืองเดช, พรศักดิ์ พรหมแก้ว, นเรศ ศรีรัตน์. “ชิงเปรต” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 5*. (หน้า 2048 – 2052). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- ชวน เพชรแก้ว. “ค่านิยมบางประการในวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช” *วิชา*. ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 – 4 (มีนาคม – สิงหาคม 2521). หน้า 103 – 126.
- _____. “พระธรรมโกศาจารย์” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10*. (หน้า 4968 – 4976). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- ชอบ เกื้อกิม. *ศึกษาความเชื่อโศคทางไสยศาสตร์ของชาวเวียงสระ*. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.
- ชัยชนะ จิตบุญ. “การศึกษาประเพณีงานศพของชาวไทยท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ” *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา)* มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้, 2536.
- ชัยวุฒิ พิษะกุล. *ภาพพระบฏวัดหัวเตย*. จังหวัดพัทลุง : โรงพิมพ์พัทลุง, 2531.
- ชำเลื่อง วุฒิจันทร์ และคณะ. *ศาสนาและวัฒนธรรมไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้*. องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2531.
- ฉายนันท์ เพชรสุวรรณ. “ความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืดในจังหวัดสงขลา จังหวัดพัทลุง และจังหวัดปัตตานี”. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา)* มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.
- ฉรงค์ชัย ศักดิ์ฉรงค์. “กินข้าวเหนียวในประเพณีมาแงปูโละและมาแงแค” *ศิลปวัฒนธรรม*. 6, 9 (กรกฎาคม 2528), 100 – 103.
- คลมบรรจง บากา และคณะ. “ศาสนาอิสลามในภาคใต้” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย เล่ม 15*. (หน้า 7393 – 7410). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

- ดาวสวัสดิ์ สุขมี. “ศึกษาความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับกีฬาชนวัวของชาวบ้านจังหวัดสงขลา”.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2545.
- ดิเรก พรตตะเสน. ประเพณีของจังหวัดนครศรีธรรมราช. วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร, 2527.
- _____. “ประเพณีบุญสารทเมืองนคร” วัฒนธรรมไทย. ปีที่ 24 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2528)
หน้า 7 – 12.
- ธรรมทาส พานิช. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาศรีวิชัย. แพร์พิทยา, 2521.
- ธีรพล สยามพันธ์. “ความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวบ้านตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา).
มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2538.
- นครศรีธรรมราช, วิทยาลัยครู. คำท่ายปักไม้ไผ่. วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2523.
- _____. ประเพณีท้องถิ่นตำบลนาธาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช. ศูนย์วัฒนธรรม
ภาคใต้และศูนย์ประสานงานบริการสังคม วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2527.
- _____. วิทยาลัยครู. ประเพณีสำคัญของชาวนครศรีธรรมราช. วิทยาลัยครู, 2528.
- _____. อนุรักษ์ประเพณีบ้านคีรีวง’ 29. วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2529.
- นเรศ ศรีรัตน์. “ชาเริน” ใน ศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 5. (หน้า 2025 – 2030).
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- นิคม สุทธิรักษ์. “ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของชาวปักไม้ไผ่” ศิลปากร. ปีที่ 10 ฉบับที่ 5
(มกราคม 2510) หน้า 65 – 75.
- นิตยา หนูคำ. การสร้างสื่อประกอบคำบรรยายภาพปริศนาธรรมบนฝาผนังโรงมหรสพทาง
วิญญูณ สวนโมกขพลาราม. ม.ป.ท., 2527.
- นุจรี สงวนศักดิ์. “อาหารที่ใช้ในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนอำเภอเมืองปัตตานี จังหวัด
ปัตตานี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ, 2539.
- บรรเจิด ประทีป ฅ ถलग. ประวัติวัดพระนางสร้าง. ม.ป.ท., 2526.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ และวิเชียร ฅ นคร. “พระเครื่อง : กรุเมืองนครฯ”. ใน ศึกษานุกรมวัฒนธรรม
ไทยภาคใต้ เล่ม 10. (หน้า 4913 – 4927). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย
ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- ประพนธ์ เรืองณรงค์. สมบัติไทยมุสลิมภาคใต้. การศึกษาคณะศึกษาวบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี
ยะลา และนราธิวาส. เคอ็คไทย. 2527.

- ประพันธ์ สุวรรณมณี. “ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่ง
ตะลุงในจังหวัดนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนา
เปรียบเทียบ). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543.
- ปราณี ขวัญแก้ว. “ประเพณีการทำขวัญเด็กของชาวปักษ์ใต้” วิชา. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2, 3 (มีนาคม –
มิถุนายน 2523) หน้า 75 - 84.
- ปรีชา นุ่นสุข. “มรดกทางวัฒนธรรมของศาสนาพราหมณ์ในสุราษฎร์ธานี” ศรีวิชัย. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1
(ธันวาคม 2530) หน้า 48 – 80.
- _____. ประเพณีพื้นบ้านต่าง ๆ ของอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยาลัยครู
นครศรีธรรมราช, 2527.
- _____. มรดกทางวัฒนธรรมของศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2526.
- _____. ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์นครศรีธรรมราช ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19. ม.ป.ท.,
2481.
- _____. “ลึซล : อุ่อารยธรรมอิทธิพลศาสนาพราหมณ์” เมืองโบราณ. ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม –
มีนาคม 2527) หน้า 33 – 41.
- ปรีชา นุ่นสุข และเฉลียว เรืองเดช. “แต่งงาน : วัฒนธรรมไทยพุทธ” ใน ธารานุกรมวัฒนธรรม
ไทยภาคใต้ เล่ม 6. (หน้า 2780 – 22795). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย
ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- ผาสุก อินทรูฐ. “พระคณศ : ที่พบในภาคใต้” ใน ธารานุกรมวัฒนธรรม ไทยภาคใต้ เล่ม 10.
(หน้า 4863 – 4876). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์,
2542.
- พนิดา พุ่มเอี่ยม. “ประเพณีไหว้พระจันทร์ของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองหาดใหญ่
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา).
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2538.
- พรทิพย์ ตั้งคำ. ข้อมูลทางวัฒนธรรมในตำบลเกาะเปียง อำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง. วิทยาลัยครู
นครศรีธรรมราช, 2526.
- พรทิพย์ พันธุ์โกวิท. การศึกษาประติมากรรมสมัยทวารวดี ณ เมืองโบราณ อำเภอยะรัง จังหวัด
ปัตตานี. วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.

- พรศักดิ์ พรหมแก้ว. “ทำบุญเดือนสิบ : ประเพณี” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 7. (หน้า 3384 – 3394). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. ประเพณีทำบุญเดือนสิบในภาคใต้ และขนมเดือนสิบ. ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, 2528.
- พ่วง บุขรรัตน์. “เวทมนต์คาถา : ความเชื่อ” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 15. (หน้า 7246 – 7249). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล. “บทบาทของชาวไทยมุสลิมทางด้านเศรษฐกิจในอดีต” สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ปีที่ 10 (พฤษภาคม – มิถุนายน 2523) หน้า 26 – 32.
- พังงา, จังหวัด. ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดพังงา. โรงพิมพ์ ศี.แอล.เอส., 2528.
- พัชรีย์ ฉ่างคมณี. “การศึกษาประเพณีทำบุญเดือนสิบสองของชาวอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2537.
- พันธุรักษ์ราชเดช, ชุน. “ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวปักษ์ใต้” วิชา. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2, 3 (มีนาคม – เมษายน 2523) หน้า 101 – 124.
- พิทยา บุขรรัตน์. “แข่งโพน ประเพณีที่สืบเนื่องมาจากการลากพระของชาวใต้” วัฒนธรรมไทย. ปีที่ 26 ฉบับที่ 11 (พฤศจิกายน 2530) 22 – 26.
- _____. “เพลนางเลือกขาว ตำนานบอกเล่าเมืองพัทลุง” วัฒนธรรมไทย. 203 (มีนาคม 2529) 45 – 50.
- พลศรี รัตนหิรัญ. “แต่งงาน : วัฒนธรรมจีนในจังหวัดภูเก็ต” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 6. (หน้า 2778 – 2780). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- ภัทรา บุญสุยา. “ศึกษาระดับและเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องบุญ – บาปตามกฎ แห่งกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แห่งกัลปกรรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ สาขาวิชาเขตนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”, 2545.
- ภูเก็ต, วิทยาลัยครู. ประเพณีเกาะภูเก็ต. ม.ป.ท., 2522.
- มงคล ทองนุ่น. “โลกทรรศน์ที่ปรากฏในประเพณีของชาวไทยมุสลิมใน จังหวัดสตูล”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, 2535.
- มัลลิกา คณานุรักษ์. เพลงกลุ่มเด็กไทยมุสลิม จังหวัดปัตตานี. วิทยาลัยวิชาการศึกษา (อค์สำเนา) 2523.

- มานพ จิตต์ภูษา. “การศึกษาสภาพความยากจนของชาวไทยมุสลิมในเขตชนบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส)” *รัฐมิถ.* 7.3 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2527) 47 – 56.
- มาโนชย์ บุญญานุวัตร. “มัสยิด” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12*. (หน้า 5973 – 5985). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. “อัล – กรูอาน” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 18*. (หน้า 8876 – 8882). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- มาโนชญ์ บุญญานุวัตร และคลมนรรัตน์ บากา. “ฮัจญ์” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 18*. (หน้า 9051 – 9057). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- โมหัมมัด, อับดุลกาดาร์. *ความเข้าใจเรื่องศาสนาอิสลามเบื้องต้นใน 4 จังหวัดภาคใต้*. อักษรบัณฑิต, 2523.
- _____. *ศาสนาอิสลามและชาวไทยมุสลิมใน 4 จังหวัดภาคใต้*. อักษรบัณฑิต, 2530.
- เยี่ยมยง ส. สุรกิจบรรหาร. “พระหลักเมืองสงขลา” *ศิลปากร*. ปีที่ 24 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม 2523) หน้า 73 – 91.
- รัชณี สาคกรเปรม. *บทบาทของชาวมุสลิมในภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2325 – 2453*. วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2521.
- รัญจวน อินทรกำแหง. *สวนโมกข์ทำไม? ทำไมสวนโมกข์*. มติชน, 2532.
- ลดาวรรณ หนูขาว. *นิทานพื้นบ้านอำเภอไชยา*. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2528.
- ล้อม เฟื่องแก้ว. “ชุมชนโจรบ้านคอนทราย : รุ่งคอนทราย และคำหัวแพร” *วารสารทักษิณคดีศึกษา*. 4(1) : 40 – 54.
- เลขาธิการนายกรัฐมนตรี. *ศาสนาและวัฒนธรรมไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้*. สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, 2523.
- วนิช สุธารัตน์. *สถานภาพและบทบาทของผู้นำศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้*. วิทยาลัยครูยะลา, 2528.
- วนิดา พูลสวัสดิ์. *นิทานพื้นบ้านจังหวัดภูเก็ต*. โรงเรียนสตรีภูเก็ต, 2529.
- วรรณสิรี นุ่นสุข. *การศึกษาคติในการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช : กรณีดอกไม้เงินดอกไม้ทอง*, 2545.
- วาสนา สุขสวัสดิ์. *ร่องเงิมรดกไทยในปัตตานี*. วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2530.

- วิชาการศึกษาสงขลา, วิทยาลัย. คติชาวบ้านอำเภอสติงพระ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. วิทยาลัย
วิชาการศึกษาสงขลา, 2524.
- วิเชียร ณ นคร. จริยธรรมและคตินิยมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์ของภาคใต้. วิทยาลัยครุ
นครศรีธรรมราช, 2528.
- _____. “พิธีกรรมเมืองนคร” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 11. (หน้า 5423 – 5426).
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ. การศึกษาวิเคราะห์ค่านิยมเกี่ยวกับสตรีไทยถิ่นใต้ที่ปรากฏใน
วรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะ. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช,
2525.
- วิน เลขะธรรม. ประเพณีเกี่ยวกับการตาย. โรงพิมพ์ศรีอักษร, 2530.
- วินัย คุรุวรรณพัฒน์. ทศนคติของคนไทยในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีต่อประเทศสหพันธ
มาเลเซีย. สถาบันเอเชียจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- วิมล คำศรี. คติชนวิทยาศึกษา. ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2528.
- วิมล คำศรี และไพรินทร์ รุยก้าว. “วัฒนธรรมข้าว และพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา”.
กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544.
- วิมลรัตน์ บุญเกียรติ. “คติชาวบ้านปักษ์ใต้” ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- วิโรจน์ ขวัญเกื้อ. บทบาทของโต๊ะอิหม่ามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในการสนับสนุนการพัฒนา
โครงการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามการรับรู้ของผู้บริหารการศึกษานอกโรงเรียน
ผู้นำท้องถิ่น โต๊ะอิหม่าม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- วิโรจน์ ผดุงสุนทรารักษ์. วิเคราะห์ศูบินกุมารสำนวนปักษ์ใต้. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- ศิริศักดิ์ ชาทอง และอนันต์ วัฒนานิก. “ประเพณีแห่นก” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้
เล่ม 18. (หน้า 8733 – 8738). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคาร
ไทยพาณิชย์, 2542.
- สมเกียรติ ภูมิศิริไพบุลย์. “ศึกษาการทำเรือพระในจังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร -
มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2541.
- สมเจตนา มณี. “วัฒนธรรมโจรที่ปรากฏในท้องถิ่นภาคใต้” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดี
ศึกษา. 4(1) : 15 – 29
- สมมาศ ณ จรูญ. “ศึกษาประเพณีถือศีลออกในเดือนรอมฎอนของชาวไทยมุสลิมในอำเภอเทพา
จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัย
ทักษิณ, 2543.

- สมศิริ นครวางศ์. “โลกทรรศน์ทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมในเขตเทศบาลเมืองสงขลา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้, 2539.
- สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์. ประเพณีลอยเรือทะเล. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูภูเก็ต, 2528.
- สิริพร พงศ์พิพัฒน์พันธุ์. “ผลงานค้ำพระพุทธรูปของพระธรรมปัญญาบดี (เทียน อุตตโม) วัดกุฎีดาว อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2541.
- ลีดา สอนศรี. รายงานการวิจัยเรื่อง วรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้ : โลกทัศน์ทางระบบเครือญาติและครอบครัว ทางการเมือง ทางการศึกษา ทางศาสนา. ม.ป.ท., 2523.
- ลีดา สอนศรี. รายงานวิจัยเรื่อง โลกทรรศน์ของชาวใต้จากประเพณี. ม.ป.ท., 2526.
- สุริวงษ์ พงศ์ไพบุลย์. “การตั้งชื่อในวัฒนธรรมไทยพุทธ” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 6. (หน้า 2594 – 2596). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. “ความเชื่อของชาวภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 2. (หน้า 984 – 985). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. “นาค : ในวัฒนธรรมภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8. (หน้า 3679 – 3686). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. พุทธศาสนาแถบอ่าวทะเลสาบสงขลา ฟังตะวันออกสมัยกรุงศรีอยุธยา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิโรฒสงขลา, 2523.
- _____. “ยักษ์ในวรรณกรรมชาวใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 13. (หน้า 6281 – 6294). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. โลกทรรศน์ไทยภาคใต้. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิโรฒ สงขลา, 2521.
- _____. วัฒนธรรมพื้นบ้าน แนวปฏิบัติในภาคใต้. กรุงเทพมหานคร, 2525.
- _____. “ออกปาก – กินวาน” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 18. (หน้า 8858 – 8863). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. “ฮินดู : ในวัฒนธรรมชาวภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 18. (หน้า 9061 – 9074). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคาร ไทยพาณิชย์, 2542.
- สุนีย์ ลำหนาว. “ศึกษากาพย์ของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดสตูล”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร - มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2545.

- สุมนา ค้วงโยธา และลดาพรรณ หนูขาว. นิทานพื้นบ้านอำเภอไชยา. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2528.
- สุราษฎร์ธานี, วิทยาลัยครู. ศึกษาความเป็นอยู่ของชาวไทยมุสลิม อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.
- _____. ศึกษาความเชื่อโชคลางทางไสยศาสตร์ของชาวเวียงสระ. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.
- สุรินทร์ พิศสุวรรณ. นโยบายประสมประสานชาวมาเลย์ มุสลิมในประเทศสมัยรัตนโกสินทร์. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.
- สุวิทย์ ทองศรีเกตุ. การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช. ม.ป.ท., 2524.
- _____. พิธีกรรมต่าง ๆ ในนครศรีธรรมราชที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2523.
- หรรณ หัสมา. “วัฒนธรรมของชาวไทยที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถภาคใต้”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2533.
- หะสัน หมัดหมาน. “ควรมองมุสลิมอย่างไร กรณีจังหวัดชายแดนภาคใต้” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(2) : 49 – 59.
- “แผนกในงาน “ฮารีรายอ” ของชาวไทยมุสลิมภาคใต้” เคนิวส์. (29 มิถุนายน 2530) หน้า 15.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. “ศาสนาพุทธในภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 15. (หน้า 7372 – 7393). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- อมรา พงษ์ปัญญา. คติชาวบ้านปักษ์ใต้. ภูเก็ต : วิทยาลัยครูภูเก็ต, ม.ป.ป.
- อรุณ เวสสุวรรณ. สวนโมกข์ – เมืองไชยาและพุทธทาสภิกขุ. พิมพ์ครั้งที่ 3. แพร์พิทยา, 2524.
- อรุณ หนูขาว, ผู้รวบรวมและเรียบเรียง. สวนโมกข์ – เมืองไชยาและพุทธทาสภิกขุ. แพร์พิทยา, 2524.
- อำนาจ ชัยโยธา. “ภูมิปัญญาการนำทางสู่เนื้อธรรมของท่านพุทธทาส”. ส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาทักษิณจากรวมกรรมและพฤติกรรม. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (สกว.), 2546.
- อำมร พันธนิยะ “วัฒนธรรมการใช้หมากของชาวบ้านในคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.
- อิสมาแอ สาและ “ประเพณีแต่งงานของชาวไทยมุสลิมในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัยทักษิณ, 2541.

- อุคม หล้าเปลี่ง. “บทบาทของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดในจังหวัดชายแดนภาคใต้”.
 วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ
 , 2544.
- อุคม นิปรียา. “ฤดูกาลของภาคใต้” วิชา. ปีที่ 5 (มีนาคม 2524) หน้า 104 – 106.
- เอมอร บุญช่วย. “ศึกษาคำถามและความเชื่อที่เกี่ยวกับทวดในคาบสมุทรมหานคร จังหวัดสงขลา”.
 วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ,
 2544.
- โอภาส อีสโม. “เทริด โนรา”. (หน้า 23 – 31). แสงใต้ที่ระดมงานวัฒนธรรมสัมพันธ์’ 47.
 มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, 2547.
- _____. “ศึกษาพิธีครอบเทริดโนรา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา).
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.
- ฮานีพะห์ หัยราเหม. “บทบาทของมัชยิดในจังหวัดสตูล”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
 (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2545.

หมวดที่ 3

ภาษา

- กอบกุล อุทัยรัตน์. ภาษาตากใบ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.
- กัลยา ชูโชติ. โครงสร้างสัมพันธ์ ภาษามาตยาท้องถิ่นสตูล. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2527.
- เกษมณี เทพวัลย์. แนวแบ่งเขตภาษาไทยถิ่นกลางกับภาษาไทยถิ่นใต้โดยใช้วรรณยุกต์เป็นเกณฑ์.
 บัณฑิตวิทยาลัย, 2526.
- ขุนศิลปกรรม, ผู้รวบรวมและเรียบเรียง. พจนานุกรมคำพ้องไทย – มาตยา. ราชบัณฑิตสถาน, 2529.
- คำนวม นวลสนอง. ภาษาไทยถิ่นที่ใช้ในปัจจุบัน จังหวัดนครศรีธรรมราช. มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
 วิทยุโรฒ สงขลา, 2530.
- จรรยา สมนึก. ระบบเสียงภาษาถิ่นย่อยของจังหวัดนครศรีธรรมราช. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, 2525.
- จิระพันธ์ แก้วชนะ. ภาษาถิ่นที่ใช้ในปัจจุบัน จังหวัดพัทลุง. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิทยุโรฒ สงขลา,
 2531.
- จิระภา แร่ดีบุก. ระบบหน่วยเสียงในภาษาถิ่น ตำบลตะกั่วป่า อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา.
 มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.

- ฉันทส ทองช่วย. ภาษาไทยที่ใช้ในปัจจุบันในรัฐกัลกันตัน ไทรบุรี และปะลิส. อัครสำเนา, 2526.
- เฉลิม มากนวล. ภาษาตะกอม คำบดตะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา, 2526.
- ชัยณรงค์ แดงหวาน. ภาษาถิ่นที่ใช้ในปัจจุบัน จังหวัดระนอง. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2531.
- ณรงค์ ทองเพ็ญจันทร์. ภาษาถิ่นที่ใช้ในปัจจุบัน จังหวัดตรัง. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2521.
- ถาวร มณีนิล. ความเข้าใจศัพท์ทางราชการของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดยะลา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2529.
- ธิดิมา วิไลรัตน์. ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนภาษาพัทลุง. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- ธีระพันธ์ ล. ทองคำ. แบบสอบถามสำหรับสำรวจเสียงและระบบเสียงในภาษาไทยถิ่นใต้. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- _____. เสียงระบบเสียงในภาษาไทยถิ่นใต้. ม.ป.ท., 2521.
- _____. เสียงและระบบเสียงในภาษาไทยถิ่นใต้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- น. อุไรกล, (นามแฝง). กลอนศัพท์ภาษาภาคใต้ (สงขลา). โรงพิมพ์ไชยการพิมพ์, 2521.
- นวนิด อยู่โพธิ์. พจนานุกรมไทย – มลายูถิ่นใต้. ม.ป.ท. 2527 – 2532.
- ประพนธ์ เรืองณรงค์. ตำนานการละเล่นและภาษาชาวใต้. โอเคียนสโตร์, 2519.
- ประภาพรรณ เสนีตันติกุล. การศึกษาเรื่องศัพท์ภาษาถิ่นใต้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ภาควิชาภาษาศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- ประสาน บุญประคอง. “คำอ่านศิลาจารึกอักษรขอม ภาษาไทยได้มาจาก วัดจำปา จังหวัดสุราษฎร์ธานี” นิตยสารศิลปากร เล่ม 3. (กรกฎาคม 2523) : 92 – 96.
- ประสาสน์ แก่นกระจ่าย. ภาษาไทยถิ่นที่ใช้ในปัจจุบัน จังหวัดชุมพร. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2530.
- ประสิทธิ์ ฤทธาภิรมย์. การเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณของชาวบ้านในหมู่บ้าน และไม่มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านในอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง. วิทยาลัยวิชาการศึกษา (อัครสำเนา), 2522.
- ปรีชา นุ่นสุข, ผู้รวบรวม. ดायตีไทยนครศรีธรรมราช. ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครุ นครศรีธรรมราช, 2526.

- ปรีชา ทิฉินพงศ์. การศึกษาเปรียบเทียบระบบประโยคภาษาไทยกับระบบประโยคภาษามลายูในสี่
จังหวัดภาคใต้. วิทยาลัยวิชาการศึกษา (อัคราเนนา), 2519.
- เปรมจิต ชนะวงศ์. วิเคราะห์การใช้คำและการเรียงคำในภาษาถิ่นใต้หุ้มพรและนครศรีธรรมราช.
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523.
- เปรมินทร์ คาระวี. รูปและความหมายของคำซ้ำพยางค์ที่เป็นคุณศัพท์และคำกริยาวิเศษณ์ในภาษา
สงขลา. ม.ป.ท. 2530.
- พรจรัส รัตนวระณะ. การศึกษาสภาพความเข้าใจภาษาไทยของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดยะลา.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.
- พูนศรี ศรีขวัญ. ภาษาไทยถิ่นที่ใช้ในปัจจุบัน จังหวัดปัตตานี. ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต
มศว. สงขลา, อัคราเนนา 2531.
- ฟุ้งเฟื่อง เครือตราขุ. ภาษามลายูถิ่นภาคใต้. วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวันพระนคร, 2509.
- มาลี บือสาแม. วิเคราะห์การใช้ภาษามลายูของชาวตำบลละโมะตาวอ อำเภอบาเจาะ จังหวัด
นราธิวาส. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2522.
- เยาวลักษณ์ ชาติสุขศิริเคช. ภาษามอญตำบลตอสูง จังหวัดหุ้มพร. วิทยานิพนธ์ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.
- รัตติยา สาและ. “ภาษามลายูถิ่นภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12. (หน้า
5692 – 5694). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. ภาษามลายูถิ่นภาคใต้ของประเทศ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2529.
- ลักณาสิริ สมัครกุล. ลักษณะภาษาถิ่นใต้ อำเภอเมืองสงขลา. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525.
- วรรณพร ทองมาก. แนวแบ่งเขตภาษาไทยถิ่นกลางกับภาษาไทยถิ่นใต้โดยใช้ศัพท์เป็นเกณฑ์.
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- วิจิตร ศรีสุวิธานนท์. หน่วยเสียงภาษาตากใบ. ภาควิชาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
วิทยาลัยครูยะลา, 2523.
- วิเชียร ณ นคร. “คำวิเศษณ์ในภาษาถิ่นปักษ์ใต้” วิชา ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 – 4 (มีนาคม – สิงหาคม
2521) หน้า 91 – 102.
- วิน เลขะธรรม. หนังสือ : รหัสดับของภาษาที่กำลังจะสูญหาย. ม.ป.ท., 2531.
- สงขลา, วิทยาลัยครู. พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้. โรงพิมพ์เมืองสงขลา, 2514.
- สมวงศ์ มะโนมะยา. ภาษาไทยถิ่นที่ใช้ในปัจจุบัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต
มศว. สงขลา, 2532.

- สว่างจิต พงศ์ศรีวัฒน์. ภาษาไทยถิ่นที่ใช้ในปัจจุบัน จังหวัดยะลา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2529.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. “ภาษาถิ่นและโวหารถิ่นในวรรณกรรมทักษิณ”. ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรม ทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์ (หน้า 125 – 135). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคิลก วุฒิปาณิชย์. “วัฒนธรรมการใช้ : ภาษาไทยถิ่นใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12. (หน้า 5683 – 5691). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- สุนิกุล เวชสิทธิ์. ภาษาไทยถิ่นที่ใช้ในปัจจุบัน จังหวัดนราธิวาส. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2529.
- สุภาพ ขวัญฤทธิ์. ภาษาไทยถิ่นที่ใช้ในปัจจุบัน จังหวัดสงขลา. ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มศว. สงขลา, 2530.
- ไสว เรื่องพิเศษ. ระบบหน่วยเสียงในภาษาถิ่นตำบลเทพษัตรี อำเภอลาด จังหวัดภูเก็ต. ปรินญาณิพนธ์ การศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ และการศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2519.
- อมร ทวีศักดิ์. ภาษาชาวมล. โรงพิมพ์ปิ่นเกล้าการพิมพ์, 2529.
- _____. ภาษามลายูถิ่นในประเทศไทย. มหาวิทยาลัยมหิดล, 2530.
- อมรรัตน์ ศิริณนพงศ์. ภาษาไทยถิ่นที่ใช้ในปัจจุบัน จังหวัดนครศรีธรรมราชและพังงา. ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มศว. สงขลา, 2531.
- อาทิตย์ โสคติรัตนพันธ์. ระบบเสียงภาษาจีนไหหลำ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.
- อำภรณ์พรรณ วัฒนวงศ์อนันต์. วิเคราะห์เสียงภาษาถิ่น อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521.

หมวดที่ 4

วรรณกรรม

กลิ่น คงเหมือนเพชร. นิราศเสียดบ. มปท., ม.ป.ป.

_____. “วรรณกรรมทักษิณประเภทหลายแขนง” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 615 – 628). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

_____. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณ กลุ่มโองการเวทมนตร์ และคาถา” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 599 – 613). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

_____. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณ ประเภทหนังสือห้วงและอุกษัยาม”. ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 541 – 575). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

กลิ่น คงเหมือนเพชร และชัชวาลย์ พิชะกุล. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณประเภทอุกษัยามและทำนายนักษะ”. ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. “พลวัตด้านอักษรวิทยาของวรรณกรรมทักษิณ”. ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 23 – 44). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

_____. “พัฒนาการการเขียนอักษรในหนังสือสมุดไทยและหนังสือบุค” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 45 – 59). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

กัลยาณี วีระพานิชย์. นิทานพื้นบ้านอำเภอเกาะสมุย. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.

กาญจนา เฝิงใหญ่. การศึกษาประวัติชื่อบ้านนามเมืองในเขตอำเภอเวียงสระ. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.

กาชนคร. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้. วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2523.

- การประถมศึกษาจังหวัดชุมพร, สำนักงาน. นิทานชาวบ้านจังหวัดชุมพร. วัฒนพานิช, 2525.
- กุหลาบ คงศรีธรรม และคนอื่น. การศึกษาด้านสุนทรียะของมโนห์ราและหนังตะลุง. โครงการ
การ อบรมครูและบุคลากรทางการศึกษาประจำการ วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2528.
- เกษม ขนานแก้ว. วิเคราะห์วรรณกรรมหนังตะลุงของพ่อங บูษวรรทัศน์. ปรินญาณิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต มศว สงขลา อัครสำเนา, 2532.
- เกสรโรทัย, นามแฝง. คำกลอนปักษ์ใต้. โรงพิมพ์รัตนมิตรี, 2526.
- ขจี ทองคำนวน. ชื่อบ้านนามเมืองอำเภอไชยา. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2528.
- จริน ศิริ. นิทานชาวบ้านจากตำบลลำปำ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง. มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ สงขลา, 2532.
- _____. “นิทานชาวบ้านจากตำบลลำปำ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง”. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2531.
- เจียร น แก้วน้ำเพชร. นิทานพื้นบ้านอำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยาลัยครูสุราษฎร์
ธานี, 2528.
- จรูญ ดันสูงเนิน. “ศาสตร์” วรรณกรรมพยางค์ชีวิต จากจังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์
กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร อัครสำเนา, 2527.
- ฉวีวรรณ อินทรกำเนิด. การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องนกกกระเจาบ. วิทยาลัยครู
สุราษฎร์ธานี, 2527.
- ฉันทส ทองช่วย. รามเกียรติ์กับวรรณกรรมในท้องถิ่นภาคใต้. โครงการบริการวิชาการ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2522.
- เฉลิม จันปฐมพงศ์. พระนิพนธ์ไฮดอร์ การศึกษาเชิงวิจารณ์. อัครสำเนา, 2526.
- เฉลิม โพธิ์ทอง. วรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะของตำบลคลองฉนวน. วิทยาลัยครูสุราษฎร์
ธานี, 2528.
- เฉลิมว เรื่องเดช. บทหนังตะลุงคีเค่นในอศิศ. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสงขลา, 2524.
- ชวน เพชรแก้ว. “คำนิยมบางประการในวรรณกรรมท้องถิ่น นครศรีธรรมราช” วิชา. ปีที่ 3
ฉบับที่ 4 (มีนาคม – สิงหาคม 2521) หน้า 103 – 126.
- _____. ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนภาค บทละครครั้งกรุง เรื่อง นางมโนห์รา และพระศุชน
มโนห์รา. ม.ป.ท., 2531.
- _____. “บทสมหทัยของหนังตะลุง” บ้านไม้รู้โรย. ปีที่ 1 ฉบับที่ 9 (ตุลาคม 2528), หน้า 64 –
73.

- _____ . บทอัครจรย์ (บทสนห้อง) ของหนังสือ. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุ
นครศรีธรรมราช, 2523.
- _____ . เพลงบอกและนักเล่นเพลงบอกรุ่นเก่าของเมืองนครศรีธรรมราช. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้
วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2523.
- _____ . “ผู้รจนานักประพันธ์/กวีทักษิณ” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการ ภูมิปัญญา
ทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). (หน้า 215 – 223). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- _____ . วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช ประเภทศาสนา : สุบิน कुमार พระเวสตันคร
เจ้าเณรกับพระมหาจักรพรรดิ. วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2522.
- _____ . วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช. วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, ม.ป.ป.
- _____ . วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่ปรับเปลี่ยนมาจากท้องถิ่นอื่น. ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- _____ . วรรณกรรมท้องถิ่นสุราษฎร์ธานี. วิทยาลัยครุสุราษฎร์ธานี, 2525.
- _____ . วรรณกรรมหนังสือ. วิทยาลัยครุสุราษฎร์ธานี, 2529.
- _____ , ผู้ปริวรรต. สิทนไนโย. สุราษฎร์ธานี, 2526.
- _____ . สุบิน कुमार พระเวสตันคร และเจ้าเณรกับพระมหาจักรพรรดิ : วรรณกรรมท้องถิ่น
นครศรีธรรมราช. ม.ป.ท., 2524.
- _____ . สุบินตำนานเก่าวรรณกรรมของกวีชาวนครศรีธรรมราช. วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช,
2520.
- _____ . “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณกลุ่มสุภามิตและคำตั้งสอน.” ใน ชวน
เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) วรรณกรรม
ทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์ . (หน้า 437 – 448). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- ชวนชื่น มุกคามนตรี. ปริศนาคำทายจากบ้านคลองท่อม. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต, 2527.
- ชัยพร ธานีรินทร์พงศ์. ศึกษาประวัติชื่อบ้านนามเมืองในเขตอำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี.
วิทยาลัยครุสุราษฎร์ธานี.
- ชัยวุฒิ พิชะกุล. “การศึกษาเพลงนางเลือนขาว ฉบับวัดเขียนบางแก้ว อำเภอเขาชัยสน จังหวัด
พัทลุง”. สงขลา. สถาบันทักษิณคดีศึกษา, ม.ป.ท.
- _____ . ชำระเพลงนางเลือนขาว. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง, 2525.
- _____ . วรรณกรรมท้องถิ่นเมืองพัทลุง. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง โรงเรียนพัทลุง, 2525.

ชัยวุฒิ พิชะกุล. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมกลุ่มความเชื่อและคตินิยม.” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 387 – 398). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

_____. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมเฉพาะกิจ”. ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 491 – 502). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

_____. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณ กลุ่มบันทึกเหตุการณ์สำคัญใน ท้องถิ่น” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 375 – 386). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

_____. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณ กลุ่มประเพณีและพิธีกรรม”. ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 425 – 435). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

_____. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมประเภทประวัติบุคคล สัตว์และสถานที่” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 503 - 518). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

ชื่น เกื้อสกุล. นิราศชื่น. ม.ป.ท., 2524.

ชุมพร, สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด. นิทานพื้นบ้านจังหวัดชุมพร. วัฒนพานิช, 2525.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. วรรณกรรมปักษ์ใต้. เรื่องศิลป์, 2522.

ดวงมน จิตรจันงค์. “บทวิจารณ์ สุชน สำนวนเก่า วรรณกรรมของกวีชาวเมือง นครศรีธรรมราช” แฉใต้. ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (พฤศจิกายน 2523 – มกราคม 2524), หน้า 62 – 67.

ดิเรก พรตตะเสน. “ลายแทงในนครศรีธรรมราช” วิชา. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2, 3 (มีนาคม – มิถุนายน 2523), หน้า 135 – 136.

ทิพย์ อรุณสุวรรณกร. วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525.

ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย สถาบันไทยคดีศึกษา. รายงานการวิจัย เรื่องวรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้
โลกทัศน์ทางระบบเครือญาติและครอบครัวทางการศึกษาทางศาสนาและการเมือง.
ม.ป.ท., 2523.

ธำรง กาญจนธานี. วิเคราะห์วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2527.

นครศรีธรรมราช, วิทยาลัยครู. เจ้าเพชร. กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2527.

_____ .ตำนานพรหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช. วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2525.

_____ . ตำราอุณิมิต. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2527.

_____ . นายคั่น วันการ ถิฉิตโสพิศนิมิต วรรณกรรมของกวีชาวเมืองนครศรีธรรมราช. โรงพิมพ์
มงคลการพิมพ์, 2521.

_____ . พระฉัททันต์. (“ชุดวรรณกรรมปีที่ 12”) โรงพิมพ์กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2527.

_____ . พระฉัททันต์. กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2527.

_____ . พระนิพนธ์ไตร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ จำนวนที่ 1. กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2528.

_____ . พระนิพนธ์ไตร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ จำนวนที่ 2. กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2528.

_____ . พระนิพนธ์ไตร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ จำนวนที่ 3. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้
วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช และมูลนิธิโคโยต้าแห่งประเทศไทย, 2528.

_____ . พระยาชมพู. (“ชุดวรรณกรรมปีที่ 11”) โรงพิมพ์กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2527.

_____ . ศรีธัญไชย. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2526.

_____ . สุบินตำนานเก่า : วรรณกรรมของกวีชาวเมืองนครศรีธรรมราช. วิทยาลัยครู
นครศรีธรรมราช, 2520.

_____ .ผู้รวบรวม. สุบินตำนานเก่า : วรรณกรรมของกวีชาวเมืองนครศรีธรรมราช.
นครศรีธรรมราช หน่วยประชาสงเคราะห์ศูนย์ประชุมส่งเสริม วัฒนธรรมไทย
วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2520.

นครศรีธรรมราช, ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้. ภายนอก. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครู
นครศรีธรรมราช, 2523.

_____ . ปฐมมาลา. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2529.

นครศรีธรรมราช, ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้. พระนิพนธ์ไตร : ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้.
วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช และมูลนิธิโคโยต้าแห่งประเทศไทย, 2528.

_____ . พระยาชมพู. มูลนิธิโคโยต้า แห่งประเทศไทย, 2527.

_____ . โคลงสุภาษิต วรรณกรรมแห่งนครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2527.

นันทร์ณา เกื้อหนุน. การศึกษาเชิงวิเคราะห์และเปรียบเทียบวรรณกรรม เรื่อง ภาวะกดดัน

อำนาจภาคกลางและฉบับอำนาจภาคใต้. คณะอักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.

นัยนา แสงแก้ว. การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะของหมู่บ้าน ขยายตำบลบางอน

อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2526.

นายเรือง นาน. พระรอดเมรี. นครศรีธรรมราช ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช,

2525

นิกิจ พลานชุม. วิเคราะห์วรรณกรรมของพุทธศาสนาภิกษุ. วิทยาลัยการศึกษา (อัครำนา), 2523.

นิตยา จันทวงศ์. สถานภาพและบทบาทของสตรีไทยภาคใต้ : ศึกษาจากหนังสือบุคคลประเภทนิทาน

ประโลมโลก. ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มศว. สงขลา, 2532.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “คติที่เกี่ยวกับรัฐของประชาชนไทยจากวรรณกรรมปักษ์ใต้” ว.ธรรมศาสตร์

12, 13. (กันยายน 2526) 142, 161.

_____. “จากรัฐชายขอบถึงมณฑลเหล่ากิบและความเสื่อมสลายของกลุ่ม อำนาจเดิมในเกาะภูเก็ต”

ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 6 ฉบับที่ 5 (มีนาคม 2528) หน้า 82 - 103.

บุญเจือ วรรณะ. การศึกษาแผนโบราณจากหนังสือบุคคลในตำบลตาด อำเภอเมือง จังหวัด

สุราษฎร์ธานี. ม.ป.ท., 2528.

เบญจมาศ พลอินทร์. โครงสร้างนิทานภาคใต้เทียบโคลงโลกนิติ. ม.ป.ท., 2524.

_____. โครงสร้างนิทานภาคใต้เทียบโคลงโลกนิติ. วิทยาลัยครูสงขลา, 2524.

_____. โศลกกุมาร. วิทยาลัยครูสงขลา, 2523.

_____. วรรณกรรมท้องถิ่น นิทานเรื่องโศลกกุมาร. ม.ป.ท., 2523.

ประทุม ชุ่มเที่ยงพันธุ์. “ลายแทงในปักษ์ใต้” วิชา. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2, 3 (มีนาคม – มิถุนายน 2523),

หน้า 125 – 134.

ประทุม สุวรรณคงคะ. การศึกษามหาเวสตันครซาคก ฉบับอินใต้จากต้นฉบับวัดมัชฌิมาวาสสงขลา.

มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.

ประพันธ์ เรืองณรงค์. “ชุดละติโครเพลงกล่อมเด็กไทยมุสลิม” รุสมิแต 4 (มกราคม – เมษายน

2522), 67 – 70.

_____. “นิทานพื้นเมืองของไทยมุสลิมภาคใต้” จันทรเกษม. ปีที่ 185 (กรกฎาคม – สิงหาคม

2528), หน้า 16 – 30.

_____. “พระวรวงศ์” วรรณกรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. มหาวิทยาลัย

ศิลปากร, 2523.

- ประพันธ์ เรื่องฉรงศ์. “มุขตลกในวรรณกรรมลายลักษณ์ ประเภทนิทานประโลมโลกภาคใต้”
รัฐมิต. ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (มกราคม – เมษายน 2527), หน้า 61 – 64.
- _____. “มุขตลกในวรรณกรรมลายลักษณ์ปากีสถาน” ภาษาและหนังสือ. ปีที่ 20 ฉบับที่ 1
 (เมษายน - กันยายน 2530), หน้า 30-39.
- _____. “หนังสือบุค – ชั้นเบญจารคน้ำ – เที้ยวตากใบ – นมมานตีเกง - ชาโกที่นิคมสร้างตนเอง
 ธาร โค” ทักษิณสารคดี. โอเคียนสโตร์, 2525. หน้า 92.
- _____. “หนังสือบุค”. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 17. (หน้า 8328 – 8337) .
 กรุงเทพฯ มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. **สมบัติไทยมุสลิมภาคใต้ : การศึกษาคติชาวบ้านไทยมุสลิม จังหวัดปัตตานี ยะลา และ
 นราธิวาส. ศึกษิตสยาม, 2527.**
- _____. บรรณาธิการ **เรื่องเล่าจากชาวใต้** ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานคริ
 นทร วิทยาเขตปัตตานี, 2528.
- ประสงค์ พัฒน์ระวีวงศ์. **วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่น อำเภอคีรีรัฐนิคม เรื่องเต่าทอง. ม.ป.ท.,
 2528.**
- ปราณี ขวัญแก้ว. **วรรณคดีชาวบ้านจากบุคคำ. กุรุสภา, 2526.**
- ปรีชา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. **วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องไชยเชษฐ (ฉบับวัคัษณิมาวาตสงขลา).
 วิทยาลัยครูสงขลา, ม.ป.ป.**
- ปิ่นอนงค์ เพชรเครือ. **การวิเคราะห์นิทานของอำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. มหาวิทยาลัยศิลปากร,
 2526.**
- พ. โกวิท. **นิราศไปวัดเขาพัง. โรงพิมพ์รัตนมิตรี, 2504.**
- พร พิทยา. **พระรณเมรี. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2522.**
- พรศักดิ์ พรหมแก้ว. “นิทานพื้นบ้านภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8. (หน้า
 3790 - 3797). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. **นิทานพื้นบ้านภาคใต้. เฉลิมกิจ, 2528.**
- พระครูวิจารณ์ศีลคุณ, (ชู) “ภาษิตสูงสอนหลาน วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้” **รัฐมิต**. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1
 (กันยายน – ธันวาคม 2528), หน้า 84 – 88.
- พระธรรมรัตขโยคม. (ภ. ชนมวร) **โบราณนิยาย เรื่องวรรณคดี. ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมวัฒนธรรม
 วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, ม.ป.ป.**

- พิเชฐ แสงทอง. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมกลุ่มนิราศ”. ในชวน เพชรแก้ว(หัวหน้าโครงการ
ภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) วรรณกรรม ทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์.
(หน้า 481 – 490). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- พิทยา บุขรารัตน์. คติชาวบ้าน จังหวัดพัทลุง. โรงพิมพ์พัทลุง, 2527.
- _____. “ภาพปรากฏทางคติชนวิทยาในวรรณกรรมร่วมสมัยภาคใต้”. วารสารทักษิณคดี.
สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 6(1) : 92 – 105.
- พิระพล สาระคง. วิเคราะห์เพลงกล่อมเด็กอำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยาลัยครู
สุราษฎร์ธานี,
- เพ็ญจันทร์ คงเดช. วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราชเรื่องโคบุตร. ม.ป.ท., 2523.
- ภิญโญ จิตต์ธรรม. คติชาวบ้าน : อันดับ 1 เพลงชาวบ้าน. วิทยาลัยครูสงขลา, 2530.
- _____. “หนังสือลูกกับสังคมไทย ปักข์ได้” วิทยาจารย์. ปีที่ 83 ฉบับที่ 11 (พฤศจิกายน 2528),
หน้า 48 – 53.
- มณี พยอมยงค์. การวิเคราะห์และเปรียบเทียบมหากาฬ ฉบับภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน และ
ภาคใต้. วิทยาลัยวิชาการศึกษา (อัคราเนา), 2519.
- มัลลิกา คณานุกฤษ. บทกล่อมเด็กไทยมุสลิมภาคใต้. โอเคียนสโตร์, 2531.
- _____. เปรียบเทียบเพลงกล่อมเด็กไทยมุสลิมกับเพลงชาน้อง. ภาควิชาภาษาไทยและภาษา
ตะวันออก, 2524.
- _____. เพลงกล่อมเด็กไทยมุสลิมภาคใต้. แพร์พิทยา, ม.ป.ป.
- _____. เพลงกล่อมเด็กไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร,
2523.
- มานพ แก้วสนิท. นิทานชาวบ้านภาคใต้. กระทรวงศึกษาธิการ, 2522.
- มานิชญ์ มีสวัสดิ์. “วัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาวบ้านตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา
จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ, 2539.
- มาลี แก้วละเอียด. การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เรื่องปริศนาสอนน้อง. มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, 2531.
- รัตนา พันธุ์สุริยฉาย. การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่อง โคบุตรวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้. วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.
- ลดาวรรณ หนูขาว. นิทานพื้นบ้านอำเภอไชยา. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2528.

- ลัดดา เหมทานนท์. เพลงเด็กภาคใต้ บทปลอบเด็ก บทขู่เด็ก บทล้อเด็ก บทเด็กเล่น. ศูนย์ศิลป-
วัฒนธรรม วิทยาลัยครูสงขลา, 2529.
- วนิดา พิเศษพงษา. “ไกรสิทธิ์” วรรณกรรมท้องถิ่นจังหวัดชุมพร. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.
- วรวงศ์. วรรณกรรมท้องถิ่นอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2524.
- วันเนา ภูเค็น. “บทละครเรื่องนางมโนราห์กับเพลงชาनोंง” รุสมีแฉ. 4 (พฤษภาคม – สิงหาคม
2522), 71 – 77.
- _____. เพลงชาनोंง. ไทยวัฒนาพานิช, 2525.
- วาสนีย์ จันทร์คง. วิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรอง ของศรีทศ พุกกะศรี. ปริญญาานิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต มศว. สงขลา, 2531.
- วิเชียร ณ นคร. การศึกษาวิเคราะห์ค่านิยมเกี่ยวกับสตรีไทยอินได้ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่น
ประเภทมุขปาฐะ. วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2525.
- _____. จริยธรรมและคคิธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์ของภาคใต้. วิทยาลัยครู
นครศรีธรรมราช, 2528.
- _____. รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาถิ่นที่นบ้านในจังหวัดนครศรีธรรมราช. ศูนย์วัฒนธรรม
ภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2531.
- วินัย สุกใส. “วรรณกรรมพุทธศาสนาในชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา” วารสารทักษิณคดี. สถาบัน
ทักษิณคดีศึกษา. 3(1) : 75 – 95.
- วิมล คำศรี. การศึกษาวิเคราะห์เพลงกล่อมเด็กเมืองนครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2. วิทยาลัยครู
นครศรีธรรมราช, 2532.
- _____. การศึกษาวิเคราะห์ศาสตร์ในฉบับตำนานเก่า : วรรณกรรมของกวีชาวเมืองนครศรีธรรมราช.
ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2528.
- _____. มุขปาฐะเมืองนครศรีธรรมราช. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช,
ม.ป.ป.
- _____. วรรณกรรมภาคใต้. วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2530.
- _____. วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้
วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2532.
- _____. วรรณกรรมมุขปาฐะเมืองนครศรีธรรมราช. พิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไขและเพิ่มเติม,
โปรแกรมวัฒนธรรมศึกษา วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2530.
- _____. วรรณกรรมลายลักษณ์. โปรแกรมวัฒนธรรมศึกษา ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2530.

- วิมล คำศรี. **โวหารและคติธรรมจากวรรณกรรมมุขปาฐะเมืองนครศรีธรรมราช**. วิทยาลัย
ครุนครศรีธรรมราช, 2530.
- วิมลรัตน์ บุญเกียรติ. **คติชาวบ้านปักษ์ใต้**. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525.
- วิโรจน์ ศดุขตุนทรารักษ์. **วิเคราะห์อุบิณฑกนิพนธ์**. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- วิไล ชูวิเชียร, ผู้แต่งร่วม. **ลดาพรรณ หนูขาว. นิทานพื้นบ้านอำเภอไชยา**. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี,
2528.
- วิไลลักษณ์ เล็กศิริรัตน์. “**อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณประเภทสาตรา**”. ใน ชวน
เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). **วรรณกรรม
ทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์**. (หน้า 519 – 536). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- ศรีนครินทร์วิโรฒสงขลา, มหาวิทยาลัย. **คติชาวบ้านตำบลเกาะใหม่ กิ่ง อ.กระแสดินธุ์ จ.สงขลา**.
องค์การนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒสงขลา, 2529.
- _____. **วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ สุทธิกรรมชาดก คำกาพย์ มหาราชคำฉันท์**. มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทร์วิโรฒสงขลา, 2517.
- ศุภวรรณ สอนสังข์. “**ขุนทนางค์**” **วรรณกรรมท้องถิ่นจังหวัดสุราษฎร์ธานี : การศึกษา การศึกษา
เชิงวิเคราะห์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2530.
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพังงา. **นิทานพื้นบ้าน**. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพังงา โรงเรียนคิงกุงพังงาวิทยา,
2528.
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง. **นิราศเมืองปะเหลียน**. โรงพิมพ์สกุลไทย พัทลุง, 2527.
- ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้, วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช. **พระนิพนธ์ไตร (จำนวนที่ 4)**. กรุงเทพมหานคร
การพิมพ์, 2528.
- _____. **พระยาอภัยทัณฑ์**. โคโยต้าแห่งประเทศไทย, 2527.
- สมคิด อินทร์คง. **การรวบรวมนิทานพื้นบ้านตำบลพุนไทย**. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2525.
- สมใจ จิตวารินทร์. **ปริศนาคำทายจากบ้านคอน**. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต, 2528.
- สมพร บัวทอง. **วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ สุทธิกรรมชาดก คำกาพย์ คำฉันท์**. มงคลการพิมพ์,
2517.
- สมพาสย์ สุวรรณรัตน์. “**ศึกษาวัฒนธรรมในนิทานพื้นบ้านอำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง**”.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2543.
- สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์. **มหาเวสสันดร**. วิทยาลัยครูภูเก็ต, 2524.

- สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์. ร้อยเพลงพื้นบ้านฉิ่งภูเก็ต. ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูภูเก็ต, 2524.
- _____. วรรณกรรมท้องถิ่นภูเก็ต. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต, 2532.
- _____, ปรีวรรค. พิภกสอนบุตร. กลุ่มผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองภูเก็ต, 2529.
- _____, ปรีวรรคและวิจารณ์. มหาเวศสันดร. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต วิทยาลัยครูภูเก็ต, 2524.
- _____. มาลีสอนน้อง. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต วิทยาลัยครูภูเก็ต, 2530.
- _____. สวัสดิรักษาตำบลฉลอง. องค์การบริหารส่วนจังหวัดภูเก็ต วิทยาลัยครูภูเก็ต, 2530.
- _____. พระอภัยมณีฉบับคำแปลปาดองใน 200 ปี รัตนกวีสุนทรภู่. องค์การบริหารจังหวัด, 2530.
- สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ และสุภาพร หลาวหล้าง. ปริศนาคำทายจากบ้านบางม้าเหอ. วิทยาลัยครูภูเก็ต, 2521.
- สมุห์หนู. อุเทนคำจันทร์. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2524.
- สาคร บุญเลิศ. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณ กลุ่มนิทานประโลมโลกและหัตสคดี”. ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์, 2547.
- _____. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณ กลุ่มตำราแบบเรียน และคัมภีร์” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 449 – 458). กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- สารูป ฤทธิ์ชู. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณประเภทกฎหมายหลักชัยและระบิลเมือง”. ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 409 – 424). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- สำนักงานประถมศึกษาจังหวัดชุมพร. นิทานพื้นบ้านจังหวัดชุมพร. องค์การบริหารส่วนจังหวัดชุมพร, 2525.
- สิทธิพร พิพัฒน์. ปริศนาคำทายจากบ้านฉิมพลี. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต, 2525.
- สีดา สอนศรี. รายงานวิจัย เรื่องวรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.
- _____. วรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้ : โลกทัศน์ทางระบบเครือญาติและครอบครัวทางการศึกษาทางศาสนา และทางการเมือง. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.

- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. กระบวนการกำเนิดและพลวัตของภูมิปัญญาในวรรณกรรมทักษิณ”. ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจาก วรรณกรรมท้องถิ่น) วรรณกรรม ทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 629 – 663). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- _____. “บทไหว้ครูในวรรณกรรมทักษิณ.” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญา ทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 115 – 124). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- _____. “ปรารภทของผู้สร้างวรรณกรรมทักษิณ”. ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการ ภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 105 – 114). กรุงเทพฯ : สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- _____. รายงานการวิจัยวิเคราะห์สาระเพลงกล่อมเด็กภาคใต้. โครงการฝ่ายวิจัยสถาบัน ทักษิณคดีศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, 2524.
- _____. “วรรณกรรมทักษิณประเภทกลอน” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญา ทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) วรรณกรรม ทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 313 – 322). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- _____. “วรรณกรรมทักษิณประเภทคำฉันท์” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญา ทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 310 – 312). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- _____. “วรรณกรรมทักษิณประเภทร้อยกรองแบบอื่น ๆ (โคลง ร่าย ลิลิต กาพย์ห่อโคลง กลอนเพลงบอก)” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจาก วรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 323 – 338). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- _____. “วรรณกรรมทักษิณประเภทร้อยแก้ว” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญา ทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 339 – 347). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- _____. “วัฒนธรรมการใช้สัญลักษณ์ในวรรณกรรมทักษิณ”. ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้า โครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรม ปริทัศน์. (หน้า 173 – 183). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

- สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์. “วัฒนธรรมการสร้างวรรณกรรมในภาคใต้” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 61 – 67) กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- _____. “ศิลปะการเล่นคำ กลบท กลอักษรในวรรณกรรมทักษิณ.” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 157 – 171). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- _____. “สิ่งสำแดงถึงความเป็นท้องถิ่นของวรรณกรรมทักษิณ” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 85 – 104). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- _____. “แหล่งที่มาและพลวัตด้านความคิดเนื้อเรื่อง และบริบทอื่นๆ ของวรรณกรรมทักษิณ” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 69 – 83) กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- _____. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมที่เกี่ยวกับปรัชญาศาสนา”. ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรม). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 399 – 407). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- _____. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณประเภทศิลาจารึกและจารึก แผ่นทอง”. ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณ จากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 349 – 361). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- _____. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณกลุ่มประวัติศาสตร์ พงศาวดาร และตำนาน” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 363 – 373). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- _____. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณประเภทชา และเชื้อ”. ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 529 – 540). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. วิเคราะห์สารคดีเพลงกล่อมเด็กภาคใต้. โรงพิมพ์มิ่งมงคลการพิมพ์, 2524.
- _____. “อรรถรสและสุนทรียรสในวรรณกรรมทักษิณ”. ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 137 – 156). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- _____. อิทธิพลวรรณคดีพุทธศาสนาต่อวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้. ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- สุนทร วรรณรงค์. วิเคราะห์บทสวดพระมาลัยของอำเภอไชยา. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.
- สุนิษฐ์ วงศ์พลาข. การศึกษาวรรณกรรมเรื่องพระมาลัยที่ปรากฏในภาคใต้. ปรินญาณิพนธ์การศึกษา มหาวิทยาลัย มศว. สงขลา, 2532.
- สุเมธ อุณพันธุ์. การศึกษาเปรียบเทียบสรรพอิทธิลฉบับภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้. ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาวิทยาลัย มศว. สงขลา, 2532.
- สุราษฎร์ธานี, วิทยาลัยครู. การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่น เรื่อง นกกระเจาบ. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.
- _____. วรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะของตำบลคลองฉนวน. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.
- อมรา พงษ์ปัญญา และสมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์, ปรีวรรตและวิจารณ์. ปลาบู่ทองคำพย. ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูภูเก็ต, 2524.
- อาคม พัฒนิยะ. “ลักษณะบางประการของการปกครองที่สังเกตได้จากวรรณกรรมภาคใต้” ภูมิแฉ. ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 มกราคม – เมษายน 2528, หน้า 38 – 43.
- อินทิดา บุญยาทร. การศึกษาพระรณเมธี ฉบับคำแปลรอนทิบูลย์. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.
- อุดม หนูทอง. “รามเกียรติ์ในภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 13. (หน้า 6531 – 6537). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. “วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ : นิทานประโลมโลก” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 14. (หน้า 7071 – 7072). กรุงเทพฯ : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. วรรณกรรมภาคใต้ : ความสัมพันธ์กับวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น ๆ. ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- _____. วรรณกรรมชุดดี และแหล่งทำวัญของภาคใต้. สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2524.
- _____. วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, ม.ป.ป.

หมวดที่ 5

ศิลปกรรมและหัตถกรรม

- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. การสำรวจงานช่างฝีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราช. ม.ป.ท., 2524.
- เครื่องถมและเครื่องเงินไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, สมาคม. เครื่องถมและเครื่องเงินไทย. วีระการพิมพ์, 2531.
- จรินทร์ วุฒิจันทร์. การสำรวจหัตถกรรมพื้นบ้านของจังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.
- ชวน เพชรแก้ว. “กระจุยสานฝันชุมชนบ้านทอน”. ใน รายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้. (หน้า 161 – 179). กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2547.
- _____. “หัตถกรรมพื้นบ้านกับความอยู่รอดของชุมชนบ้านคอกวัว” ใน รายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้. (หน้า 25 – 52). กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2547.
- ชัยวุฒิ พิษะกุล. ศิลปกรรมเมืองพัทลุง. ม.ป.ท., 2526.
- ชาญชัย ปาณุปกรณ์. “ศึกษาผ้าทอเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2547.
- ชาติรี สาราญ. คำคิดปี จิตรกรรมฝาผนังที่อุทลิม. โรงพิมพ์เสริมการพิมพ์, 2524.
- ชูดา จิตพิทักษ์, นเรศ ศรีรัตน์ และประพันธ์ เรืองณรงค์. “เรือกอลและ”. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 1. (หน้า 216 – 228). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- ชูศรี คลีแก้ว. งานหัตถกรรมในครัวเรือนของจังหวัดชุมพร. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.
- ชูสิริ จามรมาน. การวิจัยข้อมูลทางศิลปและโบราณคดี ณ เมืองโบราณที่อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.
- ฉัญภูภัทร จันทวิช. เครื่องถ้วยจีน. อมรินทร์การพิมพ์, 2529.
- ดวงพร ภู่วัฒ. การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านของอำเภอพรหมสวัสดิ์. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.

ชราพงศ์ ศรีสุชาติ และอมรา ศรีสุชาติ. “เครื่องปั้นดินเผาพื้นเมืองสมัยโบราณ : ในภาคใต้”. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 3**. (หน้า 115 – 1201). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

น. ณ ปากน้ำ “ศิลปกรรมเก่าแก่ที่สุราษฎร์ธานี” เมืองโบราณ. ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 มกราคม – มีนาคม 2527 หน้า 53 – 66.

นครศรีธรรมราช, จังหวัด. **โครงการดีเด่นในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในเมือง ภูเก็ตประเทศไทยวัดวังตะวันตก อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช**. หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2531.

_____. **สถาปัตยกรรมในเขตชุมชนเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช**. หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2531.

นครศรีธรรมราช, วิทยาลัยครู. **ศิลปวัฒนธรรมนครศรีธรรมราช**. ม.ป.ท., 2522.

นันทา โรจนอุดมศาสตร์. “บ้านไทยมุสลิม : ลักษณะการตกแต่ง”. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8**. (หน้า 4017 – 4028). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

_____. “ลักษณะการตกแต่งบ้านไทยมุสลิม” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8**. (หน้า 4017 – 4028) กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

_____. **ถอดลายตกแต่งบ้านของชาวไทยมุสลิมในสาขาจังหวัดภาคใต้**. วิทยาลัยวิชาการศึกษา (อัคราเนมา) ม.ป.ป.

_____. **ลักษณะถอดลายการตกแต่งบ้านของคนไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้**. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

บลูเบต, เจ. “ภาพเขียนในถ้ำที่พังงาและกระบี่” เมืองโบราณ. ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม 2527) หน้า 17 – 22.

ปก แก้วกาญจน์. **การสำรวจช่างฝีมือพื้นบ้านในจังหวัดสงขลา**. สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2529.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. “การตั้งชื่อศิลปสมัยในภาคใต้” **รัฐสมิธ**. ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (มกราคม – เมษายน 2526) หน้า 47 – 52.

ประพนธ์ เรืองณรงค์ และคนอื่น ๆ. **ของพื้นบ้าน ชายแดนภาคใต้**. ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2531.

- ประยูร อุทธาฐานะ. “ข้อคิดในแง่ของศิลปะของวัดโพธิ์ปฐมมาวาส” เมืองโบราณ. ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม 2527) หน้า 99 – 102.
- _____. “ศิลปะกรรมเก่าแก่ที่สุราษฎร์ธานี” เมืองโบราณ. ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม 2527) หน้า 53 – 66.
- _____. “ศิลปะโบราณที่สุราษฎร์ธานี” เมืองโบราณ. 10 (1) : 47 – 52 ; มกราคม – มีนาคม 2527.
- ประวัติ โสภานนท์. ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่อำเภอหัวโตน อ. อ่าวลึก จ. กระบี่. ม.ป.ท., 2523.
- ปิยะภรณ์ ศรีทองใส. “ศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมของถุฎี และคติความเชื่อเกี่ยวกับถุฎีในคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.
- พรชัย สุจิตต์ และสุริวงค์ พงษ์ไพบูลย์. “หัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้”. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 17. (หน้า 8557 – 8572). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- พรทิพย์ พันธุ์โกวิท. การศึกษาประติมากรรมสมัยทวารวดี ณ เมืองโบราณ อ. ยะรัง จ. ปัตตานี. ม.ป.ท., 2530.
- พิชัย แก้วทอ. “กรีซในรูปแบบภาคใต้” รุสมิแธ. ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (มกราคม – เมษายน 2529) หน้า 54 – 64.
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช. งานแกะสลักของช่างฝีมือเมืองนครศรีธรรมราช. ม.ป.ท., 2527.
- พิริยะ ไกรฤกษ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. “พระโพธิสัตว์ประติมากรรมที่พบในภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 11. (หน้า 5095 – 5118). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. ศิลปทัศนียภาพก่อนพุทธศตวรรษที่ 18. กรมศิลปากร, 2523.
- _____. ศิลปทัศนียภาพก่อนพุทธศตวรรษที่ 19. กรมศิลปากร, 2523.
- พิระศักดิ์ จันทร์ประเสริฐ. “การศึกษาหัตถกรรมเครื่องถ้วยของผู้ตั้งขังในเรือนจำกลางนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2545.
- รายงานการสำรวจการช่างฝีมือในเมืองนครศรีธรรมราช. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.

- รำไพพรรณ แก้วสุริยะะ. “หัตถกรรมพื้นบ้านของปักษ์ใต้” สยามรัฐอัปคาศึกษาวิจารณ์. 26 (28) : 48
มกราคม 2523.
- วัฒนธรรมจังหวัดสตูล, ศูนย์. สถาปัตยกรรมในเขตชุมชนเมืองจังหวัดสตูล. ม.ป.ท., 2531.
- วิชา พรหมจันทร์. หมาย้อ. องค์การค้ำของครุสภา, 2530.
- วิชาน สุทธิเดช. หัตถกรรมเครื่องหนัง. วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2529.
- วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ. รายงานการสำรวจช่างฝีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราช. สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2524.
- วิมลพรรณ ปิตรวัชชัย. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของภาคใต้. มูลนิธิบ้านอาสา, 2519.
- วิรัตน์ ธีระกุล. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชกับศิลปวัฒนธรรมและสังคมนครศรีธรรมราช.
วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2532.
- ศิลปากร, กรม. ไม้แกะสลัก : ผลงานของนายอำ ศรีสัมพุทธช่างเมืองนครศรีธรรมราช. โรงพิมพ์
ยูไนเต็ลโปรดักชั่น, 2532.
- สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์. ฉายผ้าไหมมัดแครงจากบ้านกะหลิม. วิทยาลัยครุภูเก็ต, 2522.
- สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์. ฉายผ้าไหมมัดแครงจากบ้านมาเหลา. ศูนย์ศิลปวิทยาลัยครุภูเก็ต, 2522.
- สุชาดา สุธงษา. “หน้าบันในภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 17. (หน้า 8349 –
8365). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ “จิตรกรรมในวรรณกรรมทักษิณ” ใน ชวน เพชรแก้ว. (หัวหน้าโครงการ
ภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์.
(หน้า 185 – 213). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- สุภัทรศิ ศิษกุล, ม.จ. “เจดีย์วัดแก้วไชยา” อนุสาร อ.ศ.ท. ปีที่ 21 ฉบับที่ 11 มิถุนายน 2524
หน้า 47 – 54.
- สุภาคย์ อินทองคง. “ระจูด : หัตถกรรมพื้นบ้าน” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 1.
(หน้า 34 – 36). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____ . การทำเครื่องปั้นดินเผาตึงหม้อ. อัดสำเนา, 2524.
- _____ . การทำเครื่องปั้นดินเผาบ้านตึงหม้อ หมู่ที่ 4 อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, ม.ป.ป.
- สุนันต์ จิตพิทักษ์. ศิลปวัฒนธรรมของเรือกอและในจังหวัดชายแดนภาคใต้. (อัดสำเนา), 2522.
- สุราษฎร์ธานี, วิทยาลัยครุ. การสำรวจหัตถกรรมพื้นบ้านของจังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยาลัยครุ
สุราษฎร์ธานี, 2527.
- _____ . งานหัตถกรรมในครัวเรือนของจังหวัดชุมพร. วิทยาลัยครุ สุราษฎร์ธานี, 2527.

- อนุวิทย์ เจริญศุกกุล. “สถาปัตยกรรมในคาบสมุทรภาคใต้ : การพัฒนาก่อนพุทธศตวรรษที่ 20” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 16. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- อมรา ศรีสุชาติ. “เทคโนโลยีและศิลปกรรมสมัยโบราณ : ในภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 7. (หน้า 3458 – 3476). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. “ภาพเขียนบนผนัง – เพิงผา สมัยก่อนประวัติศาสตร์ : ในภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12. (หน้า 5656 – 5671). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. “ภูมิปัญญาทักษิณ : ภูมิปัญญาในหัตถกรรมพื้นบ้าน” ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. (หน้า 200 – 209). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540.

หมวดที่ 6

ดนตรี การละเล่น และกีฬา

- กวี บัวทอง. มวยไทยไชยา. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2526.
- กิตติพงษ์ สิริพันธุ์. “วัฒนธรรมและผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมของกีฬาชนไก่ ในจังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2538.
- กรือไต่. ดนตรีที่มีเกียรติของชาวมุสลิม. รวมเรื่องวัฒนธรรมเล่มสองสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2525.
- จารุพันธ์ แก้วเข้ม. การศึกษาเกี่ยวกับลิเกป่า. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.
- เจริญ รองเดช. การเล่นพื้นบ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2530.
- ชวน เพชรแก้ว. เพลงบอก : บทเพลงแห่งภูมิภาคของชาวบ้านภาคใต้. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2529.
- _____. เพลงบอกบทเพลงภูมิภาคของชาวบ้านภาคใต้. ม.ป.ท., 2527.
- ชิตชนก เจริงเขาว. ความรู้เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้านของเยาวชนภาคใต้. อัดสำเนา, 2522.
- ชุมพร, จังหวัด. กีฬาวัฒนธรรมจังหวัดชุมพร. ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- ดนตรีพื้นเมืองภาคใต้. สถาบันทักษิณคดีศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, 2524.

- ธรรมนิตย์ นิกมรัตน์. “โนราภาษามือ ศาสตร์แห่งศิลปะการแสดง” (หน้า 15 – 22). แสงใต้.
 ที่ระลึกงานวัฒนธรรมสัมพันธ์ 47. ราชภัฏสงขลา, 2547.
- นเรศ ศรีรัตน์. “โนรา” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8. (หน้า 3871 – 3920).
 กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. “เพลงบอก” เมืองโบราณ. ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ธันวาคม 2521 – มกราคม 2522),
 หน้า 17 – 28.
- ประมุท อุทัยพันธ์. “การละเล่นของเด็กไทยมุสลิมภาคใต้” ธุระมิแฉ. ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (มกราคม –
 เมษายน 2528), หน้า 75 – 78.
- ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนนันทกุล. ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่องในศิลปะการแสดงหนังตะลุง
 สถาบันไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.
- _____. หนังตะลุงกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. สถาบันไทยคดีศึกษา
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.
- ปรีชา นุ่นสุข. “สวดมาลัย” วิชา. ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (ตุลาคม 2527), หน้า 71 – 75.
- ปองทิพย์ หนูหอม. วัยงูเฒ่า : ศิลปะการเฒ่าของภาคใต้. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูยะลา
 , 2531.
- พ่วง บุษรัตน์. “กลอนชาวบ้าน” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 1. (หน้า 191 – 195).
 กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- พิทยา บุษรัตน์. “กาหลอ (คนครึ่งงานศพ) ไม่มีเสียงฆ้องกลางสวรรค์อีกแล้ว” วัฒนธรรมไทย.
 ปีที่ 27 ฉบับที่ 10 (ตุลาคม 2531), หน้า 44 – 50.
- _____. กาหลอ (คนครึ่งงานศพ). โรงพิมพ์พัทลุง, 2531.
- _____. “โนราโรงครูตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร -
 มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2535.
- _____. “บทเกี่ยวข้องกับหนังตะลุง” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 6 (1) : 128 – 137.
- _____. “หนังตะลุงและโนราในบริบทของโครงสร้างและพลวัตทางสังคมวัฒนธรรมภาคใต้”
 วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 7(1) : 107 – 138.
- ไพบุลย์ ดวงจันทร์. “กรือไต่คนตรี คนตรีที่มีเกียรติของชาวไทยมุสลิม” วัฒนธรรมไทย. ปีที่ 21
 ฉบับที่ 7 (กรกฎาคม 2525), หน้า 3 – 13.
- _____. “ซัมเปง : นาฏศิลป์ระดับคลาสสิกของชาวไทยมุสลิม” วัฒนธรรมไทย. ปีที่ 21 ฉบับที่ 8
 (ส.ค. 25), หน้า 22 – 28.

ไพบูลย์ ดวงจันทร์. **คนตรี กีฬาและการละเล่นของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย.**

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2527.

_____. “คือตรี คนตรีรักษาใจของชาวไทยมุสลิม” **วัฒนธรรมไทย**. ปีที่ 21 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2525), หน้า 3 – 10.

_____. “บานอกลองชักข์ของชาวไทยมุสลิม” **วัฒนธรรมไทย**. ปีที่ 21 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2525), หน้า 9 – 18.

_____. “มะโย่ง ละครพื้นบ้านของชาวไทยมุสลิม” **วัฒนธรรมไทย** ปีที่ 21 ตุลาคม 2524, หน้า 28 – 38.

_____. “ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวของชาวไทยมุสลิม” **วัฒนธรรมไทย**. ปีที่ 21 ฉบับที่ 11 (พฤศจิกายน 2524), หน้า 18 – 28.

ภิญโญ จิตต์ธรรม. **โนรา**. โรงเรียนสตรีศรีหัดครุสงขลา, 2528.

_____. “หนังตะลุงกับสังคมไทยปักษ์ใต้” **วิทยากรย์**. ปีที่ 83 ฉบับที่ 11 (พฤศจิกายน 2528), หน้า 48 – 53.

ภูเก็ต, ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด. **ฉีกเป่า**. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต, 2530.

มัลลิกา คณานุรักษ์. “ทรงนกเขาชวาของจังหวัดปัตตานี” **วัฒนธรรมไทย**. (ตุลาคม 2530) : 37 – 40.

_____. “บทกล่อมเด็กไทยมุสลิม จังหวัดปัตตานีที่เกี่ยวกับชาวจีน” **ศิลปวัฒนธรรม**. ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (ธ.ค. 27), หน้า 42 – 48.

วาสนา สุขสวัสดิ์. **รองเง็งมรคไทยในปัตตานี**. วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2530.

วิจิตร พุ่มพวง. “วัฒนธรรมกีฬาชนวัวจังหวัดสงขลา” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา)**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2538.

วิเชียร ณ นคร. “ชนวัว” ใน **สารนุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 4**. (หน้า 1870 – 1895). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

_____. **ชนวัว**. คณะกรรมการโครงการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำริ, 2528.

วิเชียร ณ นคร มาโนชญ์ บุญญาวัตร และสนิท พลเดช. “ชนไก่ : กีฬาพื้นบ้าน” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 4**. (หน้า 1829 – 1863). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

ศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, มหาวิทยาลัย. **คนตรีพื้นภาคใต้**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, 2524.

ศรีรัตนา สักดิ์ทิพย์รัตน์. **การเล่นของเด็กในอำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2525.

- สงบ ส่องเมือง. **ท้องถิ่นนิยมกับปัญหาการรวมชาติสมัยรัชกาลที่ 5 และผลกระทบที่มีต่อปัญหาการเมืองการปกครองปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีภาคใต้.** ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, 2525.
- สถาพร ศรีสังข์. “หล่อแห่งใจ” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 17.** (หน้า 8445 – 8450). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. **สารคดีจากเพลงรองเง็ง ต้นหยง : ศึกษากรณีจังหวัดตรัง.** สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, 2529.
- สนิท บุญฤทธิ. **เพลงเรือแหลมโพธิ์ จังหวัดสงขลา.** ม.ป.ท., 2529.
- สมบูรณ์ คะปينا. **การเล่นของเด็กจังหวัดสุราษฎร์ธานี.** วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2525.
- สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. **การละเล่นของเด็กปักษ์ใต้.** มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2523.
- สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. **การเล่นของเด็กปักษ์ใต้.** ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2523.
- สมพงษ์ ศรีนัล. **“ศึกษาชีวิตประวัติและผลงานวรรณกรรมหนังตะลุงของหนังจันทร์แก้ว บุญขวัญ”** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2543.
- สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์. **ร้องเง็ง. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต วิทยาลัยครูภูเก็ต,** 2524.
- _____. **ร้อยเพลงพื้นบ้านถิ่นภูเก็ต. ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูภูเก็ต,** 2524.
- สว่าง เลิศฤทธิ. **“กรือโต๊ะ - บานอ : คนตรีแห่งชาติพันธุ์” วารสารทักษิณคดี.** สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(2) : 97 – 102.
- สารภี มุสิกอุปลัมภ์. **โนราลงครุ. โรงพิมพ์สุทธาสถาตลาดพร้าว,** 2527.
- _____. **โนราลงครุ. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ,** 2527.
- สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. **การเล่นของเด็กภาคใต้. สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ,** 2528.
- สุโขทัยธรรมาริราช, มหาวิทยาลัย. **“เพลงพื้นบ้านภาคใต้” เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 8 หน่วยที่ 1 – 7. ฝ่ายการพิมพ์ ม.ส.ธ.,** 2528.
- _____. **“หนังใหญ่ หนังตะลุง” เอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกษา อารยธรรม เล่ม 3 หน่วยที่ 12 – 15. ฝ่ายการพิมพ์ สำนักเทคโนโลยีการศึกษา ม.ส.ธ.,** 2524
- สุดา วัชรสุขุม. **ร้องเง็ง : นาฏศิลป์พื้นบ้านภาคใต้. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูยะลา และชมรมสังคมศาสตร์ภาคใต้,** 2530.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบุลย์. **การละเล่นพื้นเมืองภาคใต้. โครงการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำรัส,** 2528.

- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. หนังสือนิตยสาร. พิมพ์ครั้งที่ 2 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, 2523.
- สุภา วัชรสุขุม. รื่องเงืง : นาฏศิลป์พื้นเมืองภาคใต้. บริษัทอ็ฟวิง, 2530.
- สุภาวดี สุทธิสว่าง. ศิลปการแสดงพื้นบ้านเรื่องคาระ. ม.ป.ท., 2529.
- สุราษฎร์ธานี, วิทยาลัย. การศึกษาเกี่ยวกับศิลปะ ศิลปการแสดงของภาคใต้. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.
- เสาวลักษณ์ เลียงประสิทธิ์. “วัฒนธรรมที่ปรากฏในบทเพลงรื่องเงืงของจังหวัดสตูล” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2535.
- อนันต์ วัฒนานิก. “ว้ายังเชืงม” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 15. (หน้า 7180 – 7186). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- อภินันท์ พลฤกษ์ศรี. โลกทรรศน์ชาวไทยภาคใต้ที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งภาคใต้ระหว่างปี พ.ศ. 2519 – 2529. ปรียญวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มศว. สงขลา.
- อุดม หนูทอง. การเล่นของเด็กภาคใต้. โครงการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำริ, 2528.
- _____. คนตรีพื้นเมืองภาคใต้. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2524.
- _____. คนตรีและการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2531.

หมวดที่ 7

การศึกษา

- การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้, ศูนย์. ของฝ้าจากพระเทพญาณโมลี. โรงพิมพ์ยะลาการพิมพ์, 2531.
- การศึกษาของชาวมาลาญ จังหวัดปัตตานี, พร้อมด้วยความเห็นของกรรมการจังหวัดปัตตานี. โรงพิมพ์อักษรศิริ, 2477.
- คณะกรรมการการศึกษาเอกชน, สำนักงาน. โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้. ม.ป.ท., 2520.
- โคจิ โนสุ. บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาสังคม. ปรียญวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มศว. สงขลา, 2530.
- จ่านงค์ แรกพิณิจ. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา : กรณีศึกษาภาคใต้” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(1) : 103 – 112.
- ฉรงค์ นุ่นทอง และฉัตรชัย สุกระกาญจน์. วิวัฒนาการการศึกษาของนครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร, 2525.

เทพญาณ โมลี, พระ. การพุทธศาสนาในภาคใต้. โรงพิมพ์, 2514.

พงษ์จันทร์ กล้ายอุดม. “การศึกษารูปแบบและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มผลิตภัณฑ์
กระจุก บ้านห้วยลึก ตำบลท่าสะท้อน อำเภอทუნพิน จังหวัดสุราษฎร์-ธานี”. กรุงเทพฯ :
สำนักงานสภาพัฒนาการศก, 2545.

พิทยา บุษรารัตน์. “สถานภาพและบทบาทไทยคดีศึกษาภาคใต้ : อดีต ปัจจุบัน อนาคต” วารสาร
ทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(3) : 49 – 71.

โมหัมมัด อับดุลกาเดร์. การจัดการศึกษาและแนวทางพัฒนาภาคใต้. อักษรบัณฑิต, 2530.

สุเทพ การกระณ์. “สถานภาพงานวิจัยทางไทยคดีศึกษาภาคใต้” วารสารทักษิณคดี. สถาบัน
ทักษิณคดีศึกษา. 5(3) : 88 – 95.

สุราษฎร์ธานี, วิทยาลัยครู. การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้าน ของอำเภอสวี. วิทยาลัยครูสุราษฎร์-
ธานี, ม.ป.ป.

_____. ศึกษาการใช้ที่ดินและเศรษฐกิจของประชาชน ตำบลเขาตอก อำเภอเคียนซา จังหวัด
สุราษฎร์ธานี. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2529.

อุทัย คุลเกษม. “บทบาทของการศึกษากับกระบวนการบูรณาการทางการเมือง : กรณีของชาว
มุสลิมเชื้อสายมลายู” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา 3(2) : 83 – 96.

หมวดที่ 8

ภูมิศาสตร์ การท่องเที่ยว และทรัพยากรธรรมชาติ

กระบี่, จังหวัด. กระบี่ : เมืองแห่งเขานาน้ำ. จังหวัดกระบี่, 2528.

กฤษณา เชยพันธ์. ผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ที่มีต่อสภาวะแวดล้อมบริเวณปากน้ำ จังหวัด
พังงา. บัณฑิตวิทยาลัย มก., 2528.

กัมพล มณีประพันธ์ และสงบ ส่งเมือง. “เหมืองแร่ในภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย
ภาคใต้ เล่ม 18. (หน้า 8663 – 8686). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย
ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, กองวางแผนโครงการ. รายงานสำรวจเบื้องต้นเพื่อวางแผน
พัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดพังงา กระบี่. ม.ป.ท., 2527.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, กองสถิติและวิจัย. รายงานสำรวจสภาวะการท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ต.
ม.ป.ท., 2528.

_____. รายงานสำรวจสภาวะการท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา (หาดใหญ่). ม.ป.ท., 2528.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. การสำรวจเบื้องต้นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช
พัทลุง ตรัง. กองวางแผนโครงการฝ่ายวางแผนโครงการ และพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2527.

_____ . คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชายทะเล : กรณีตัวอย่างเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าลาดกระบัง, 2530.

_____ . คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทวัด เล่มที่ 4 วัดในภาคใต้. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.

_____ . สถานที่ท่องเที่ยวภาคใต้. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2532.

กิตติ วิชัยดิษฐ์ “ศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวหมู่เกาะอันดามัน อำเภอกะฉังตา
จังหวัดกระบี่”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ,
2540.

ขนิษฐา สุวรรณชาติ, “เมืองร้อยเกาะแห่งลุ่มน้ำตาปี” อนุสาร อ.ศ.ท. ปีที่ 26 ฉบับที่ 4 (พฤศจิกายน
2528), หน้า 12 – 21.

_____ . “ไว้พระธาตุเมืองคอน” กิณี. ปีที่ 3 ฉบับที่ 5 (กันยายน 2529), หน้า 49 - 53.

กณิดา เลขะกุล. “นางเลือกชาวถึงพัทลุง” อ.ศ.ท. ปีที่ 29 ฉบับที่ 9 (เมษายน 2532) หน้า 23 – 45.

_____ . “เล่าเพื่อเรื่องเกาะกลาง” อนุสาร อ.ศ.ท. 2529.

ครองชัย หัตถา, “การศึกษาตำแหน่งที่ตั้งเมืองโบราณ ปัตตานีจากภาพถ่ายทางอากาศและการสำรวจ
ทางธรณีวิทยา” ฐสมิธ. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (กันยายน - ธันวาคม 2525), หน้า 33 - 39.

ฉัตรชัย ปฎิยุทธ. หมาก. วิทยาลัยครุศรีธรรมราช, 2528.

ชนกันต์ หิรัญพันธุ์. “ศึกษาการจัดการของชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านคีรีวง ตำบลกำโลน
อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์ศิลป-ศาสตรมหาบัณฑิต (ไทย
คดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.

ชวน เพชรแก้ว. การสำรวจเบื้องต้นทรัพยากรทางวัฒนธรรม อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี.
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2528.

_____ . ทรัพยากรเพื่อการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน อำเภอเกาะสมุย
จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี. 2530.

ชูชาติ หนูสุก. “ศึกษาการจัดการป่าชุมชนป่าชายเลนบ้านคาโตะ ตำบลแหลมโพธิ์อำเภอยะหริ่ง
จังหวัดปัตตานี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัย
ทักษิณ, 2546.

- ไชยา เจริญกุล. “การจัดการป่าชุมชน “ป่ากราด” ของชาวบ้านตำบลสะทอน อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2543.
- เทคโนโลยีพระจอมเกล้า, สถาบัน คณะสถาปัตยกรรมฯ. เอกสารวิจัย **คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชายทะเลกรณีตัวอย่างเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- นริศ แก้วสีนวล. “การจัดการป่าจาก : กรณีศึกษา ตำบลขนานนาก อำเภอปากพนังจังหวัดนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2539.
- บรรเทิง ศิริมุสิกะ. “ศึกษาการผลิตของชุมชนเชิงเขาบรรทัดในจังหวัดพัทลุง ตั้งแต่การจัดตั้งมณฑลนครศรีธรรมราชจนถึงการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ. 2439 – 2503)”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2545.
- ประเสริฐ วิทยารัฐ. “ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12. (หน้า 5840 – 5847). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- ปรีชา นุ่นสุข. แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดนครศรีธรรมราช. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2528.
- ฝ่ายวิชาการ. รายงานวิจัยเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อประชาชนท้องถิ่น (จังหวัดภูเก็ต), 2526.
- พิรพจน์ แซ่มเขี้ยวกิจ. **ตะรุเตา เกาะแห่งความฝัน สวรรค์ทะเลใต้**. บางกอกสาส์น, 2528.
- มัลลิกา คมานุรักษ์. “รองเง็ง” **ศิลปวัฒนธรรม**. ปีที่ 6 ฉบับที่ 6 (เมษายน 2528) หน้า 110 – 118.
- วลัยลักษณ์ บุญปราบ. “การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเกาะสมุย อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2547.
- วิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, สถาบัน. **แผนหลักพัฒนาการท่องเที่ยวเกาะสมุยสุราษฎร์ธานี**. โรเนียวเข็บเล่ม, 2528.
- วิชชุดา ให้เจริญ. “การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเกาะยาวน้อย จังหวัดพังงา”. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2544.

- สมาคมขยายคณ. “การพังทลายและการฟื้นฟูระบบนิเวศน์ชายฝั่งทะเล : กรณีจังหวัดศรีสะเกษ”
วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(3) : 45 – 68.
- สารูป ฤทธิ์ชู. “ตามรอยช้างเผือก : การใช้ทรัพยากรและการเมืองท้องถิ่นของบ้านโรงช้าง ตำบลบ้านพร้าว อำเภอป่าพยอม จังหวัดพัทลุง” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(2) : 74 – 91.
- สิทธิกร มากนวน. “ศึกษาปัจจัยและกิจกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวทะเลน้อยจังหวัดพัทลุง”
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2543.
- สุทธิ มโนธรรมพิทักษ์. ปัญหาและแนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้ และสัตว์ป่าในภาคใต้. สำนักงานป่าไม้เขตสงขลา, 2530.
- เสลา เรชะรุจิ. เที้ยว 71 จังหวัด. กรมศิลปากร, 2514.
- อภันตรี อารีกุล และมานพ จิตติญา. “ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้” พิษณุ. ปีที่ 2 ฉบับที่ 6 (กุมภาพันธ์ – พฤษภาคม 2527), หน้า 102 – 104.
- อัมพร ธุระเจน. ประวัติของชื่อตำบล และหมู่บ้านในเขตอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช. ปรินญา
นิพนธ์ การศึกษาชุมชนบัณฑิต และการศึกษามหาบัณฑิตวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
2520.
- อุไรวรรณ สุภานิตย์. “ศึกษาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลา” วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.

หมวดที่ 9

คหกรรมศาสตร์และการแพทย์

- กนก ติระวัฒน์ และคณะ. การศึกษาการทำน้ำส้มสายชูจากน้ำตาลโคโคนัท. อัดสำเนา, 2521.
- เจริญ ศรีประดิษฐ์. “ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ด้านการแพทย์พื้นบ้านจากหนังสือบุคคล”. กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2542.
- จารุวรรณ นพพรรค. อาหารภาคใต้. ม.ป.ท., 2525.
- จิตตะเสน เจริญ. “การจัดกิจกรรมสมุนไพรไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา
จังหวัดสงขลา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัย
ทักษิณ, 2541.

- เจือจันทร์ คำนสืปสกุล. “ศึกษาการผลิตอาหารจากตาโคตนคของชาวบ้าน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2546.
- ชวน เพชรแก้ว. “ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ในการรักษาบำบัดโรค ศึกษากรณีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ชุมพร และระนอง”. งานวิจัยโดยการสนับสนุนของโครงการ พวส. สำนักงานสภาพัฒนาการวิจัย, 2546.
- ถาวร ร่องเมือง. วิเคราะห์อาหารท้องถิ่นอำเภอไชยา. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2528.
- เทคนิคชุมพร, วิทยาลัย. อาหารปักษ์ใต้. วิทยาลัยเทคนิคชุมพร, ม.ป.ป.
- นงลักษณ์ จงรักษ์วงศ์. “ศึกษาอาหารที่ใช้ในประเพณีในรอบปีของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตร - มหาบัณฑิต. (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2542.
- นันทา จอมพิทักษ์. ขนมหันเมืองไชยา. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.
- บุญเจือ วรรณะ. การศึกษายาแผนโบราณจากหนังสือบุคคลในตำบลลาด อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2528.
- ประกอบ อุบลขาว จิตตะเสน เจริญ และจำรูญ วงศ์กระจ่าง. “ศึกษาภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรบำบัดโรคด้วยตนเองของหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา” งานวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2547.
- ศรีนครินทร์วิโรฒ, มหาวิทยาลัย. วัฒนธรรมการกินของชาวใต้. 2527.
- ศิริพร รัชชู. “การรักษาโรคกระดูกของแพทย์แผนโบราณชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2537.
- ส. พลายน้อย (นามแฝง). “ขนมสารท้าวใต้” วัฒนธรรมไทย. ปีที่ 19 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2523), หน้า 35 – 39.
- สมหมาย วันทวิ. อาหารไทยภาคใต้. วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2531.
- สวรรค์ อิศโคตร. “การดูแลสุขภาพ : ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12. (หน้า 5768 – 5771). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- สุกัญญา วังสโรจน์. “วิธีการประกอบยาและการใช้ยาแผนโบราณของแพทย์แผนโบราณในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2543.

- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. “ขากกลางบ้าน” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 13. (หน้า 6299 – 6301). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. ธนาคาร ไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณกลุ่มการแพทย์และสุขอนามัย”. ใน ชวนเพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). **วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์**. (หน้า 459 – 479). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- สุราษฎร์ธานี, วิทยาลัยครู. **ยาพื้นบ้านจากหนังสือของอำเภอท่าฉาง**. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.
- อภิเชษฐ์ ศรีโชติ. “วัฒนธรรมการนอมอาหารของชาวบ้านบริเวณคาบสมุทรตะกิงพระ จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทร - วิโรฒ, 2538.
- อร่ามรัศมี ค้างชนะ. “การศึกษายาพื้นบ้านที่ใช้รักษาโรคทางของหมอพื้นบ้านในจังหวัดสุราษฎร์ธานี”. งานวิจัยโดยการสนับสนุนจากสำนักงานราชภัฏและสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, 2544.
- อำไพ ไสร์จจะพันธุ์. **อาหารท้องถิ่นภาคใต้**. วิทยาลัยครูสงขลา, 2528.

หมวดที่ 10

อุตสาหกรรมและพานิชยกรรม

- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. **ศึกษานโยบายศิลปวัฒนธรรมแห่งชาติจังหวัดสงขลา**. ม.ป.ท., 2531.
- _____. **พุ่มทewa**. ม.ป.ท., 2523.
- _____. **วัฒนธรรมปักษ์ใต้** 27.
- วิชิต นันทสุวรรณ. “หนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์ จากโออิตะถึงสงขลา” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 6(2) : 74 – 85.
- สุราษฎร์ธานี, วิทยาลัยครู. **ศึกษาสภาพอุตสาหกรรมในครัวเรือนอำเภอไชยา**. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2527.
- “เหมืองแร่คิงเมืองนครศรีธรรมราช “เพียบ” ” **ไทยรัฐ**. (23 กรกฎาคม 2529) หน้า 9.
- “แหล่งแร่ฟลูออไรด์ภาคใต้” **ข่าวสารการชน**. ปีที่ 30 ฉบับที่ 7 (กรกฎาคม 2526) หน้า 49.

หมวดที่ 11

เกษตรกรรม ประมง และปศุสัตว์

- จรูญ หยุทอง. “ประมงพื้นบ้าน : เลือคนเนื้อและวิญญาณของชุมชนภาคใต้.” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(1) : 83 – 87.
- ชลินทร์ ประพฤติตรง. “การพัฒนาระบบไร่นาสวนผสมของเกษตรกร อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2547
- พานิช ทินนิมิตร. “ประมงในภาคใต้”. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 9. (หน้า 4295 – 4311). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- มยุรี พลวัฒน์. “ศึกษาผลผลิตจากต้นจากของชาวตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.
- วิษุตา กุหาณวัฒน์. “การจัดการกลุ่มประมงพื้นบ้านของชาวบ้าน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ , 2546.
- วิจิตรา แก้วสุข. “ศึกษาการทำสวนดองกองในจังหวัดนราธิวาส”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร - มหาบัณฑิต. (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2546.
- วิมา พันธุ์รัตน์. “ข้าว ภูมิภาคใต้” วิชา. ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (มีนาคม 2524), หน้า 70 – 78.
- วินัย ประสมนัฏกาญจน์. “แพะพื้นเมืองในภาคใต้ของประเทศไทย” สงขานครินทร์. ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม 2530), หน้า 111 – 115.
- วีระศักดิ์ สุวรรณศักดิ์. “การปรับเปลี่ยนพื้นที่จากการทำนาข้าวเป็นการเกษตรผสมผสานของชาวบ้าน ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร - มหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2542.
- ศรัณย์ วรรณนัทฑุติ. “ศึกษาการเลี้ยงหอยนางรมของชาวบ้าน อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.
- สุธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์. “การทำนาในภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 7. (หน้า 3348 – 3362). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

- โตพิศ โพธิสุวรรณ. “การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมการทำสวนปลูกพริกพริกหอมกับพริกขี้หนู
จังหวัดนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (ไทยคดีศึกษา).
มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2543.
- อร่ามรัมย์ ค้วงชนะ. “ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ : ศึกษากรณีสวนสมรม”. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2542.
- _____. “กลุ่มสวนสมรม ตำบลบ้านยาง อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ใน รายงาน
ผลการศึกษาวรรณกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้. (หน้า 1 – 24). กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบ
สุขภาพแห่งชาติ, 2547.
- อำพน แสงดี. “ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำนาของชาวบ้านในอำเภอร่อนค่อม จังหวัดสงขลา”.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2546.

หมวดที่ 12

เศรษฐกิจ การเงิน การพัฒนา แผนงาน และผังเมือง

- กถิน คงเหมือนเพชร. “เขาคราม...บนเส้นทางการค้าตนเอง” ใน รายงานผลการศึกษา
นวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้. (หน้า 96 – 117). สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ,
2547.
- คำนวม นวลสนอง. “วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่
สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา”. สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538.
- จ่านงค์ แรกพิณี. “ภาคใต้ในกระแสเศรษฐกิจชุมชน”. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา.
6 (2) : 18 – 27.
- _____. “พัฒนาการและการเคลื่อนย้ายฐานกิจกรรมของกิจการอุตสาหกรรมชุมชนในจังหวัดสงขลา”.
6 (2) : 87 – 105.
- ชนิกรรดา เพชรชนะ. “การจัดการเชิงธุรกิจหัตถกรรมแกะหนัง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช
จังหวัดนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา).
มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2541.
- ชวน เพชรแก้ว. “ชุมชนบ้านนาพรุ : การรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหา”. ใน รายงานผลการศึกษา
นวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้. (หน้า 179 – 213). กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบ
สุขภาพแห่งชาติ, 2547.

- ชวน เพชรแก้ว. “ชุมชนไม้เรียง : การจัดการแบบพึ่งตนเอง”. ใน รายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้. (หน้า 7–43). นนทบุรี : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ. (สปรส.), 2547.
- _____. “พลิกปัญหาเป็นปัญญาจากหมากแข้งบ้านทอนหงส์”. ใน รายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้. (หน้า 180–196). กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2547.
- ชวน เพชรแก้ว และมาโนชย์ นวลสระ. “ผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกาะแรด”. (หน้า 53–72). กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2547.
- ชาครินทร์ โชติสุขเสริม และนนทิกถ์ เพียรโรจน์. “แผนธุรกิจผลิตผีเสื้อใบยาวพารา”. นครศรีธรรมราช โครงการพัฒนาที่ปรึกษาแผนธุรกิจ รุ่นที่ 2 มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ร่วมกับสถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2546.
- ฉัฐพงศ์ สุวรรณศิลป์. “ยุทธศาสตร์พัฒนาการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชน ตำบลโมอ้าย อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2547.
- ศุติศ รักษ์ทอง จำนงค์ แรกพินิจ และชัชวดี พิชะกุล. “วัฒนธรรมกับการพัฒนา : ศึกษากรณีองค์กรชาวบ้านบริเวณลุ่มแม่น้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช”. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2544.
- นริศร์ มีเจริญ. “การพัฒนากลุ่มอาชีพด้านเกษตรกรรมตามกระบวนการวิสาหกิจชุมชน อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2547.
- นันทรัตน์ นามบุรี และคณะ. “การพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านการตลาดและการสร้างระบบบัญชีสำหรับธุรกิจชุมชน กรณีศึกษาการผลิตกาแฟพื้นบ้าน บ้านกาแป๊ะซูลู อำเภอเบตง จังหวัดยะลา”. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ, 2545.
- นันทวีณา เกื้อหมูน. การวิเคราะห์และเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องการระเิดด ฉบับสำเนาภาคกลางและฉบับสำเนาภาคใต้. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- ประไพ สุทธิมิตร “ตลาดนัดบริเวณค่ายสมุทรสงคราม จังหวัดสงขลา” วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2541.
- ประมวล มณีโรจน์. “ชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาในเรื่องสันตมัยใหม่ : ภาพลักษณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป”. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(1) : 96–113.

- ประยงค์ ธรรมรงค์. “รวบรวมความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดของชุมชนไม้เรียง”. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2546.
- ปราณี เพชรแก้ว. “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ศึกษากรณีเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี”, 2546.
- พรพันธุ์ เขมคุณาศัย. “วิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมกับแนวการแก้ปัญหาในมิติภูมิปัญญาชาวบ้าน.” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(2) : 106 – 115.
- พิชัย สุขวุ่น. “การใช้ส่วนประกอบไม้ยางพาราเพื่อพัฒนาบรรจุภัณฑ์”. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, 2546.
- พิทยา ว่องกุล. “วิถีไทในยุทธศาสตร์การพัฒนาการใหม่ : เศรษฐกิจชุมชนแบบองค์รวมและยั่งยืน”. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 6(2) : 42 – 72.
- ไพศิษฎ์ พงศ์ทองเมือง. “การผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยมุสลิมกับชาวไทยเชื้อสายจีนในเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2540.
- มานิชย์ นวลสระ. “การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จต่อธุรกิจชุมชนกรณีผลิตภัณฑ์กะปิ หมู่บ้านแรด อำเภอกอนคัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, 2545.
- ยุทธนา ตรีบันพฤกษ์. “การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในเขตตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2540.
- ยุพดี เพ็ชรแสง. “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการสะสมทุนของกลุ่มเกษตรกร กรณีศึกษา : กลุ่มเกษตรกรชุมชนบ้านระมัด ตำบลเปียน อำเภอชะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ในช่วง พ.ศ. 2486 – 2541”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2542.
- วันดี รัตนมณี. “ปัจจัยการรวมกลุ่มและการจัดการกิจการกลุ่มของชมรมชาวประมงทะเลสาบสงขลาตอนล่าง”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2543.
- วิเชษฐ์ ขุนรักษ์. “ศึกษาการจัดการขององค์กรพัฒนาเอกชน : โครงการพัฒนาชุมชนขนาดเล็ก จังหวัดสงขลา” วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2543.

- วินัย สุกใส. “วิเคราะห์ภาพสะท้อนเศรษฐกิจสังคมชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทร้อยกรองในยุคการพิมพ์ (พ.ศ. 2472 – 2503)”. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2546.
- วิระศักดิ์ สุวรรณศักดิ์. “พื้นปัญญาการพัฒนา : ตำหนักแห่งชุมชน. สุราษฎร์ธานี - เมือง 14 ลุ่มน้ำแห่งภาคใต้ตอนบน.” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 4(2) : 90 – 96.
- ศิริรัฐ ชูพร้อม. “การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชาวบ้านอำเภอฉาบสงขลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งแต่มีการตั้งตลาดกลางฝักและผลไม้รัฐถึงปัจจุบัน (พ. ศ. 2534 – 2543)”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.
- สงบ ส่งเมือง (2542). “ภูมิอากาศจากหัวเมืองภาคใต้”. ใน ธารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12. (5696 – 5702). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- สถิต นิยมญาติ. รายงานการวิจัยเรื่องความยากจนกับวัฒนธรรม วิเคราะห์ปัจจัยทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับความยากจนในชนบทไทย. คณะสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.
- สมคิด ทองสง. “พัฒนาการของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(1) : 19 – 37.
- สมคิด รัตนพันธุ์. “วิถีชีวิตชาวบ้านแถบลุ่มแม่น้ำพุมดวงหลังจากการสร้างเขื่อนรัชชประภา” สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544.
- สมทรง นุ่มนวล. “การเปลี่ยนแปลงของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านหลักช้าง”. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2546.
- สะวี หัวเมือง “ศึกษาการปฏิบัติงานและผลการปฏิบัติงานโดยใช้หลักเศรษฐกิจอิสลามของสหกรณ์ออมทรัพย์อิสลามปัตตานี จำกัด”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2541.
- สารูป ฤทธิ์ชู “เศรษฐกิจการเมืองรอบอ่าวบ้านดอน พ. ศ. 2439 – 2476”. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 4(2)
- สาโรช เนติธรรมกุล. “ปัจจัยแห่งความสำเร็จ ในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ศึกษากรณีบ้านปากกะและ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, 2546.

สิรินุช บุญช่วย. “การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชาวตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2536.

สุขสวัสดิ์ มณีโชติ. “ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชน ตำบล

ไทรทอง อำเภอชัยบุรี จังหวัดสุราษฎร์ธานี” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต (ยุทธศาสตร์การพัฒนา) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2547.

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. “ข้อจำกัดและปัจจัยทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชนรอบลุ่มทะเลสาบ สงขลา” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(1) : 55 – 66.

_____. “อาชีพและเศรษฐกิจของภาคใต้” ใน ศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 18. (หน้า 8904 – 8929). กรุงเทพฯ : มูลนิธิศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

สุวรรณณี ไกรนรา. “กระบวนการเรียนรู้ต่อการจัดการแบบชุมชนพึ่งตนเอง : ศึกษากรณีตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (ไทยคดีศึกษา). สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2546.

อร่ามรัศมี ค้วงชนะ. “การศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดตั้งธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษามัคคิภัณฑ์ พรายหงษ์ อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาพัฒนาการ ราชภัฏ, 2545.

อัชญา เคารพพงศ์. “การพัฒนาบ้านเขาควา ตำบลเขาควา อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2541.

อานวย ชมภูวงศ์. “การผลิตหมากแห้งของบ้านทอนหงษ์ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช”. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาพัฒนาการ ราชภัฏ, 2546.

อุทิศ สังขรัตน์. “การแลกเปลี่ยนผลผลิตของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาในสมัยเรือเมด (พ.ศ. 2465 – พ.ศ. 2516)” ตามทศวรรษไทยศึกษาภาคใต้ในกระแสโลกาภิวัตน์. (หน้า 51 – 90). สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2546.

เอกลักษณ์ สุวรรณชัย. “ศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการกิจการกลุ่มออมทรัพย์ : กรณีศึกษากลุ่มออมทรัพย์ดีเด่นในจังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2546.

หมวดที่ 13

กลุ่มชน ประชากร และปัญหาสังคม

- กรุงรัตนโกสินทร์, 2520. “ชายแดนภาคใต้ : สมรภูมิปฏิวัติ” มาตุภูมิ. ปีที่ 7 ฉบับที่ 1045 (126) (มกราคม 2524), หน้า 26 – 29.
- กัมปนาท จินตวิโรจน์. ขจก.ฟูโล องค์การแบ่งแยกดินแดนแห่งสาธารณรัฐปัตตานี. อนาคต, 2523.
- เขมชาติ เทพไชย, พูลศรี รัตนหิรัญ, รื่นกตา รัตนพงษ์. “ชาวเล” ใน ธารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 5. (หน้า 2032 – 2047). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- จูไรรัตน์ สวัสดิภาพ. ชุมชนความยึดมั่นผูกพันในศาสนาของชาวไทยมุสลิม. คณะสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.
- ฉัตรคนัย ใจเพชร. “โครงสร้างสังคมวัฒนธรรมไทยมุสลิม : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดปัตตานี”. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม). คณะพัฒนาสังคมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2546.
- ชวน เพชรแก้ว. “ชุมชนไทยทรงดำบ้านรวบ : ความสุขบนพื้นฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิมและการปรับตัวในภาวะความเปลี่ยนแปลง”. ใน รายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้. (หน้า 119 – 140) กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2547.
- ครุณี แก้วม่วง และคณะ. “จีน : ผู้คนและวัฒนธรรมในภาคใต้” ใน ธารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 4. (หน้า 1681 – 1713). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- คลมนรรัตน์ บากา. สถานภาพสตรีไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2529.
- ดิเรก กุลศิริสวัสดิ์. ภูมิหลังชาวมุสลิมในประเทศไทยและปัญหาอิสลามในสี่จังหวัดภาคใต้. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.
- นาลินีย์ ชอบผล. “การศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการปัจจัยการผลิตของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมที่บ้านแหลมดิน หมู่ที่ 11 ตำบลอุทิศ อำเภออำพรพรพรมา จังหวัดนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2546.

- นิธิ เอียวศรีวงศ์, สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ และประมุล อุทัยพันธุ์. “ชาว – มลายู : ผู้คนและวัฒนธรรมในภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 4. (หน้า 1921 – 1942). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- นิรันดร์ นิมิง. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการประกอบอาชีพบริการของสตรีไทยมุสลิมในสถานเริงรมย์ : ศึกษาเฉพาะจังหวัดนครราชสีมา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต. (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2540.
- นุชิต ชำนิไพบูลย์. “บทบาทครอบครัวชาวไทยมุสลิมในการดูแลเด็กพิการ : ศึกษาเฉพาะกรณีผู้มารับบริการที่โรงพยาบาลยะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม). คณะพัฒนาสังคมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2545.
- ปรมศักดิ์ ปัญญาเดชะดกุล. “การศึกษาข้อมูลหมู่บ้านคลองเรือ หมู่ที่ 2 ตำบลปากทรง อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร”. สุราษฎร์ธานี : โปรแกรมพัฒนาชุมชน สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2545.
- ประเทือง เครือหงส์. “โลกชาวเล” อ.ศ.ท. ปีที่ 20 มีนาคม 2523, หน้า 60 – 63.
- ประสิทธิ์ ชิมการณ. “ชีวิตไทยถิ่นภูเก็ต. วิทยาลัยครูภูเก็ต, 2525.
- ปริญญา ปานชาวนา. “เกาะยวน้อยชุมชนมุสลิม : ชุมชนชาวประมงที่นบ้านพลิกพื้นวิกจูดอ่าวพังงา”. (หน้า 73 – 95). กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2547.
- เปลื้อง กงแก้ว. “ตรงเขา ตรงนา ตรงเล : สามทศวรรษที่ผ่านมา น้ำตาหรือรอยยิ้ม”. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(3) : 105 – 114.
- พยอม จันน้อม. “บทเรียนจากป่าพรูถึงป่าชายเลน : ชุมชนบ้านท่าพรู”. ใน รายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้. (หน้า 141 – 160). กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูปสุขภาพแห่งชาติ, 2547.
- พรพันธุ์ เขมกฤษชัย. “จังหวัดชายแดนภาคใต้ : กลยุทธ์ในการแก้ปัญหา”. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(2) : 73 – 82.
- พัชรินทร์ ชินเดช. “หมู่บ้านเขาขุนพนม : หมู่บ้านวัฒนธรรม”. (หน้า 127 – 137). ใน เขาขุนพนม : หมู่บ้านวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2541.
- ไพบูลย์ ควงจันทร์. ซาไก : เจ้าแห่งขุนเขาและสมุนไพร. องค์กรศิลป์, 2523.
- มันโซร์ สาและ. “บันทึกประชาชน : มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 7(1) : 63 – 79.

- ระวีวรรณ ชุ่มพฤกษ์. “บทบาทของสตรีไทยมุสลิมในหมู่บ้านรูสมิแล” **รูสมิแล**. 6 (กันยายน – ธันวาคม 2525) : 54 – 58.
- เรืองยศ จันทศิริ. **สถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้**. วงศ์पाल, 2523.
- วินัย สุกใส. “ภูเขา ทุ่งราบและทะเล : วิถีแห่งความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา” **วารสารทักษิณคดี**. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 4(2) : 102 – 123.
- สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์. **ชาวเล การปรับตัว. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูภูเก็ต**, 2528.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ คิลก วุฒิจันทร์ และประสิทธิ์ วัฒนการณ. “**จีนทักษิณ : วิถีและพลัง**”. งานวิจัยตามโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สาขาสังคมศาสตร์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2540.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ธนะสุข และพิชัย แก้วขาว. “**กะเทาะสนิมกริช แลวิถีชาวใต้ค่อนข้าง**”. งานวิจัยตามโครงการเมธีวิจัยอาวุโส ในโครงการ โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2543.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. “**ผู้คนและวัฒนธรรมภาคใต้ฝั่งตะวันตก**”. **วารสารทักษิณคดี**. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(3) : 36 – 44.
- สุภาคย์ อินทองคง ไพบูลย์ ดวงจันทร์ และกานดา กาญจนภาส. “**ซาไก**” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 5**. (หน้า 2245 – 2268). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- สุมนา มุณีนิโท. “**ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดทางเพศของเด็กและเยาวชนในจังหวัดสงขลา**”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา)**. มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2539.
- สุรินทร์ พิศสุวรรณ. **สี่จังหวัดภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน**. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.
- อมรา ศรีสุชาติ. “**สายรากภาคใต้ : ภูมิทัศน์ รูปลักษณะ จิตลักษณะ**”. งานวิจัยตามโครงการเมธีวิจัยอาวุโส ในโครงการ โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544.
- อร่ามรัศมี ค้วงชนะ. “**กลุ่ม - องค์กรชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี**”. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2546.
- อัมพร แก้วหนู “**ทะเลเปลี่ยนไป ชุมชนเปลี่ยนแปลง : การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและผลกระทบต่อชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา**. **วารสารทักษิณคดี**. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(1) : 67 – 73 .

อาภรณ์ อุภุชณ์ “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของชาโค : กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาโคกลุ่มเหนือคลองตง อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง”.
กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม แห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ, 2536.
_____. “ชาวเลและชาโค เจ้าของฝั่งทะเลตะวันตก : ในคืนวันแห่งความเปลี่ยนแปลง.” วารสาร
ทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(3) : 89 – 103.

หมวดที่ 14

เบ็ดเตล็ด

- กณิษา เขียรสาธิต. “การศึกษาชีวประวัติและผลงานของสมพร แซ่ไค้ว”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร -
มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ, ม.ป.ป.
- กลุ่มผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองภูเก็ต. พระยาเพชรศรีพิชัยสงครามรามคำแหงเจ้าพระยาอฉาง.
ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต, 2530.
- จามจรี โอภาสภานุเมศ. “ศึกษาประวัติชีวิตและผลงานด้านการแพทย์แผนไทยของประกอบ
อุบลขาว”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ,
2546.
- ชมพูนุท ชูอุบล. “ศึกษาชีวประวัติและผลงานของเกล้า แก้วเพชร”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร -
มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2546.
- ชวน เพชรแก้ว. “การยกกระชับ และการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานการณ์ปัจจุบัน” ใน
วารสารเทียนของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี (หน้า 65 – 71)
สุราษฎร์ธานี : ครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2545.
- ชัยวุฒิ พิตะกุล และพิทยา บุขรรัตน์. ศิลปวัฒนธรรม จังหวัดพัทลุง. โรงเรียนสตรีพัทลุง
จัดพิมพ์, 2526.
- ชุกรี อัมรอนันท์. คำานานเมืองปัตตานี ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี, 2525.
- ที่ระลึกงานเชิดชูเกียรตินายธรรมทาส ทานิช ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมของภาคใต้
ประจำปี 2528. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2529.
- ธำรงสวัสดิ์ บุญจน. “ศึกษาชีวประวัติ และผลงานของหนังพร้อมน้อย ตะลุงตากล (พร้อม
บุญอุทธิ)”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ,
ม.ป.ป.

- นฤมล สุขเนาวัฒน์. “ศึกษาชีวประวัติและผลงานด้านการเกษตรของน้อม พงุชกากร”.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2543.
- พรทิพย์ มหันตมรรค. “ศึกษาชีวประวัติและผลงานด้านโนราของโนรายก ชูบัว”. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.
- พัชรี บุญราศรี. “ศึกษาชีวประวัติและผลงานของถวัลย์ หनुประดิษฐ์”. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.
- สงบ ส่องเมือง. “ฉ ระนอง, กระจูด” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 5. (หน้า 2311 –
2320). กรุงเทพฯ : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. “นามสถานที่ในภาคใต้” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8. (หน้า
3730 – 3745). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2522.
- _____. “ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้”. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12. (หน้า 5755
– 5768). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. “เรือและการเดินเรือ” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 4. (หน้า 6643 – 6663).
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- _____. วัฒนธรรมพื้นบ้านแนวปฏิบัติในภาคใต้. สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ วิทยาเขตสงขลา, 2525.
- อุดม หนูทอง และคณะ. **ของดีวัฒนธรรมมาวาส สงขลา**. โรงพิมพ์มิ่งมงคลการพิมพ์. 2522.
- อุดม หนูทอง. **วัฒนธรรมภาคใต้**, 27. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. “ภูมิปัญญาทักษิณ : ภูมิปัญญาที่ปรากฏเป็นชีวิตทัศน์”. **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่
ภูมิภาค : วิถีชีวิตและการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**. (224 – 234). กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2540.
- _____. “ภูมิปัญญาทักษิณ : ภูมิปัญญาในการจัดเครือข่ายระบบความสัมพันธ์การพึ่งพา”
ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. (หน้า
194 – 200). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2540.
- _____. “ภูมิปัญญาทักษิณ : ภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ” **ภูมิปัญญา
ชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**. (หน้า 183 – 193).
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2540.

บทที่ 3

บรรณนิทัศน์งานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้

บรรณนิทัศน์ที่นำเสนอในบทนี้ ได้คัดเลือกจากบรรณานุกรมในบทที่ 2 มาเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ข้อกำหนดในการคัดเลือก คือ ต้องเป็นงานที่ทำมาไม่เกิน 10 ปี ถ้าเป็นงานที่เกิน 10 ปีมาแล้ว จะต้องเป็นงานที่มีความสำคัญเป็นพิเศษ เช่นมีความโดดเด่นในด้านเนื้อหา กล่าวคือเป็นงานค้นพบใหม่ที่เป็นองค์ความรู้ใหม่หรือเป็นงานที่เป็นต้นเค้าสำคัญที่ก่อให้เกิดงานอื่นๆ ตามมาภายหลัง สำหรับการนำเสนอยังจำแนกหมวดหมู่ตามบรรณานุกรมในบทที่ 2 จำนวน 349 เรื่อง ปรากฏตามรายละเอียดดังนี้

หมวดที่ 1

จดหมายเหตุ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และการเมืองการปกครอง

กิตติพล กอบวิทยา. (2543). “วิสัยทัศน์ทางการเมืองของเยาวชนในจังหวัดชายแดน ภาคใต้เกี่ยวกับการก้าวสู่ภาพลักษณ์รัฐบาลธรรมรัฐ ภายใต้กลไกและกลไกการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ ฉบับปฏิรูปการเมือง พุทธศักราช 2540 : ศึกษากรณีเยาวชนในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส”. ภาคนิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม). บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับวิสัยทัศน์ทางการเมืองของเยาวชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าเยาวชนส่วนใหญ่ จะมีระดับวิสัยทัศน์ทางการเมืองแบบแคบสั้นและกว้างไกลตามลำดับ มีทิศทางวิสัยทัศน์ทางการเมืองในแง่ดี และมีความเห็นว่ากฎหมาย รัฐธรรมนูญ กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้ง มีส่วนช่วยให้เกิดความสะอาด โปร่งใสและ ความมีประสิทธิภาพของรัฐบาลค่อนข้างมาก สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างเหตุปัจจัยกับระดับและทิศทางวิสัยทัศน์ทางการเมืองของเยาวชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นจะมีประเด็นการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทางการเมือง การอบรมบ่มเพาะทางการเมือง การผ่านสังคมประกิตทางการเมือง การมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยและความมีประสิทธิผลของการบริหารเลือกตั้ง ส่วนความสัมพันธ์กับทิศทางวิสัยทัศน์ทางการเมืองจะมีประเด็นการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทางการเมือง การผ่านสังคมประกิตทางการเมือง ความมีประสิทธิผลของการบริหารเลือกตั้ง ส่วนเรื่องความแตกต่างของภูมิภาค หลังส่วนบุคคลกับระดับและทิศทางวิสัยทัศน์ทางการเมืองของเยาวชน ปัจจัยที่ทำให้เกิดการความแตกต่างของระดับวิสัยทัศน์ทางการเมืองมีเพียงที่อยู่อาศัยในเขตและนอกเขตเทศบาล ส่วนปัจจัยที่

ทำให้เกิดความแตกต่างของทิศทางวิสัยทัศน์ ทางการเมือง มีเพียงลักษณะของการอยู่ในระบบโรงเรียนนอกระบบโรงเรียน และรายได้เท่านั้น

กลิ่น คงเหมือนเพชร (2542). “คิดอย่างฉาบฉวยบนวัฒนธรรมของการเมืองของคนได้”. วารสาร **ทักษิณคดี**. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(2) : 96 – 103.

บทความนี้ผู้เขียนนำเอาวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของชาวภาคใต้ที่มีความหลากหลาย แต่ได้ผ่านการกลั่นกรองผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมอื่น ๆ จนกลายเป็นแบบแผนของชาวภาคใต้ที่สามารถนำสาระไปใช้ทางการเมืองได้ เพราะสิ่งดังกล่าว คือความคิด ความเชื่อ ความสำนึก ความมีน้ำใจไมตรีจิต การเห็นประโยชน์ต่อส่วนรวม การใช้ปัญญาในทางที่ชอบ การรู้จักหน้าที่ และการมีความซื่อสัตย์ ฯลฯ สาระที่ว่านั้นได้แก่ คนใต้ชอบนับญาติ รักพวกพ้อง ใจใหญ่ไม่อ่อนหวาน รักอิสระ รักศักดิ์ศรี เชื่อเรื่องกรรม หัวหมอ ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีภูมิปัญญาหลายประการที่แสดงถึงสภาพดังกล่าวเช่น ออกปาก เผล้งหลา ศาลากลางหน ข้าวหม้อแกงหม้อ ขนทรายเข้าวัด หลา พ่อตา ขอที่ขอทาง ปีกำ และพนมข้าวเลี้ยง เป็นต้น

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. (2542). “ตราประทับที่พบในภาคใต้”. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 5**. (หน้า 2505 – 2511). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวถึงลักษณะโดยทั่วไปของตราประทับแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นคำมับและส่วนที่เป็นเครื่องหมายซึ่งเป็นด้านหน้าของตราประทับ สำหรับตราประทับที่พบในภาคใต้ขุดค้นพบหลายชิ้น แหล่งที่พบส่วนใหญ่คือ บริเวณแหล่งโบราณคดีเขาศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี แหล่งโบราณคดีบริเวณเหมืองทองบ้านทุ่งตึก ตำบลเกาะคอเขา อำเภอกูระบุรี จังหวัดพังงา และบริเวณควนตูกบีด อำเภอลองท่อม จังหวัดกระบี่ ตราประทับซึ่งพบในบริเวณภาคใต้นั้นทำด้วยวัตถุต่าง ๆ มีหลายชนิดและรูปร่างที่แตกต่างกันได้แก่ สีลาเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าและสี่เหลี่ยมจัตุรัส ทองคำเป็นรูปกลม และแก้วจะเป็นรูปวงรี ลักษณะตราประทับที่พบในภาคใต้จัดออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มตราประทับที่มีรูปอักษรเป็นองค์ประกอบ และกลุ่มตราประทับที่ไม่มีรูปอักษร สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลมาจากชาวอินเดีย

ก่องแก้ว วีระประจักษ์ (2542). “จารึกแผ่นทองที่ปลียอดพระธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช”. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 4**. (หน้า 1550 – 1562). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับจารึกในแผ่นทองที่ปลียอดพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งจารึกด้วยอักษรขอมและอักษรไทย ข้อความในจารึกส่วนใหญ่วันเดือนปีที่

ทำการซ่อมสร้างแผ่นทองหุ้มพระบรมธาตุ บางครั้งบอกน้าหนักทองคำตามแบบมาตราไทยโบราณ คือ ชั่ง คำลึง บาท สลึง เพ็อง บอกนามและถิ่นพำนักของผู้มีจิตศรัทธาซ่อมสร้างแผ่นทองพร้อม ทั้งแสดงความปรารถนาขอให้อานิสงส์ อันเกิดจากการบริจาคทรัพย์สิ่งของถวายไว้กับพระบรมธาตุเจดีย์จึงมีผลให้ได้พบพระศรีอาริย์บ้าง ให้ได้ซึ่งพระนิพพานบ้าง จารึกที่ปรากฏศักราชมีทั้งหมด 18 แผ่น ศักราชที่เก่าที่สุดอยู่ในสมัยอยุธยาตรงกับสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ นอกจากนั้นจารึกบริเวณส่วนแกนปลียอดพระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งเป็นแกนโลหะมีอักษรจารึกอยู่ตรงช่วงใต้กลีบบัว หงายเป็นหลักฐานสำคัญที่ทำให้ทราบชัดว่ายอดพระบรมธาตุแห่งนี้ เคยชำรุดหักลงและได้มีการซ่อมสร้างขึ้นใหม่ในปีพุทธศักราช 2190

ก้อชันทลี เบ็ญหมัด. (2545). “การใช้กฎหมายอิสลามลักษณะครอบครัวและมรดกของมุสลิมใน จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้ พบว่า มุสลิมในจังหวัดสงขลาใช้กฎหมายอิสลามลักษณะครอบครัว และมรดกโดยมีการปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมของเหตุการณ์บ้านเมือง กฎหมายดังกล่าวมาจาก คำรากกฎหมายอิสลามภาษาอาหรับและภาษามลายู ซึ่งเป็นที่ยอมรับในโลกมุสลิม การใช้กฎหมายนี้ประสบกับปัญหาหลายประการ คือ ไม่สามารถตอบสนองความจำเป็นของสังคมมุสลิมได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ปัญหาสำคัญคือ ประเด็นการขอความยินยอมต่อหญิงที่จะสมรสและวิธีการหย่า ซึ่งขาดรายละเอียดที่จำเป็นต่อการใช้กฎหมายอิสลาม โดยเฉพาะระเบียบเกี่ยวกับการหย่าและการจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูหลังการหย่า ซึ่งมุสลิมในจังหวัดสงขลาจ่ายน้อยอย่างยิ่ง ข้อเสนอแนะจากการวิจัยคือ ควรปรับปรุงให้มีการศึกษากฎหมายโดยเน้นน้ำหนักของหลักฐานที่มาโดยให้สอดคล้องกับความจริงที่เป็นของสังคมมุสลิมปัจจุบันควรทบทวนแก้ไขปัญหาให้มีระเบียบค่าอุปการะเลี้ยงดูหลังการหย่าและต้องบัญญัติกฎหมาย และจัดตั้งศาลเพื่อรองรับการใช้กฎหมาย

เขมชาติ เทพไชย. (2542). “ชุมชนโบราณเวียงสระ”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 15.(หน้า 7255 - 7260). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวว่าชุมชนโบราณเวียงสระ ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 7 บ้านเวียง ตำบลเวียงสระ จังหวัด สุราษฎร์ธานี มีการขุดพบหลักฐานด้านโบราณคดีที่น่าสนใจ ได้แก่ เครื่องมือหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ พระพุทธรูปหินทรายแดงนูนสูง เทวรูปพระวิษณุหรือพระนารายณ์สวมหมวกทรงกระบอก พระวิษณุหรือพระนารายณ์ 4 กร พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร 4 กร เทพีอุ้มโอรส แทนโยนิโคระณะ และพระพุทธรูปหินทราย กลุ่มโบราณศิลปวัตถุเหล่านี้แสดงให้เห็นถึง

ความเชื่อทั้งศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนาลัทธิมหาขานได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การขุดพบเหรียญอาหรับ ภาษาละตินเผาที่เก่าแก่ของจีน ภาษาละตินเผาที่เก่าแก่ของเวียดนาม และกระดูกสมัยสุโขทัยแสดงให้เห็นว่าชุมชนนี้เคยมีความสัมพันธ์ทางการค้าที่ขยายวงกว้างออกไปในหลาย ๆ ประเทศ ประกอบกับการที่ชุมชนนี้มีการสร้างกำแพงเมือง และขุดคูเมืองโดยอาศัยลำน้ำตามธรรมชาติ ทำให้เป็นที่ประจักษ์ว่าชุมชนโบราณเวียงสระนั้นมีการพัฒนาต่อเนื่องเรื่อยมา ทั้งเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ และมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีค่อนข้างสูงอีกด้วย

เขมชาติ เทพไชย. (2542). “แหลมโพธิ์แหล่งโบราณคดี”. ศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 18. (หน้า 8775 – 8780). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

แหล่งโบราณคดีแหลมโพธิ์อยู่ในเขตตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี แหลมโพธิ์เป็นส่วนหนึ่งในบริเวณของอำเภอบ้านดอน จัดเป็นแหล่งโบราณคดีที่มีความสำคัญ กรมศิลปากรได้ขุดค้นบริเวณดังกล่าว พบหลักฐานต่าง ๆ ที่น่าสนใจมากมาย ได้แก่ ลูกปัด เศษภาชนะแก้ว เครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์ถัง เครื่องถ้วยพื้นเมืองจำนวนมาก เหรียญจีน รวมทั้งซากหางเสื่อเรือ บ่อน้ำจืดหลายแห่งและโบราณสถานที่แหลมโพธิ์ หลักฐานดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับแหล่งโบราณคดีและโบราณสถานบนสันทราย พุมเรียงและสันทราย ไชยา อันเป็นโบราณสถานที่ตั้งของวัดแก้ว วัดหลง วัดเวียง และวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ซึ่งเป็นการยืนยันได้ว่าบริเวณแหลมโพธิ์นี้อาจเป็นแหล่งรวมสินค้าหรือตลาดในการค้าขายยุคต้น ๆ ของศรีวิชัยก็ได้

เคี่ยม สัตติทธิเสถียร. (2542). “หลิมกอกเหนี่ยว” ในศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 17. (หน้า 8481 – 8485). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวว่า เจ้าแม่หลิมเหนี่ยวว่าเป็นชาวจีนสกเกี้ยนที่ออกตามหาพี่ชายชื่อ หลิมเค้าเคี่ยม ซึ่งหนีการตามจับกุมของทางการจีน ด้วยข้อหาเป็นโจรสลัดร่วมกับพวกญี่ปุ่นได้ตามหา มาถึงเมืองปัตตานี และสืบจนทราบว่าพี่ชายยังมีชีวิตอยู่ มีครอบครัวและมีหน้าที่การงานมั่นคง นางจึงขอร้องให้พี่ชายกลับบ้านไปด้วยกัน แต่หลิมเค้าเคี่ยมยังกลัวความผิด จึงให้หลิมกอกเหนี่ยวกลับไปก่อน ฝ่ายหลิมกอกเหนี่ยวได้ตั้งปณิธานไว้ว่าถ้าพาพี่ชายกลับไปไม่ได้นางไม่ขอกลับไป ในขณะที่เจ้าเมืองปัตตานีถึงแก่อนิจกรรมได้เกิดการกบฏแย่งชิงอำนาจ หลิมเค้าเคี่ยมเข้าปราบกบฏหลิมกอกเหนี่ยวได้ช่วยเหลือพี่ชาย แต่กองกำลังของหลิมเค้าเคี่ยมสู้ไม่ได้เพื่อรักษาชื่อเสียงของตระกูลหลิมกอกเหนี่ยวได้ฆ่าตัวตาย หลิมเค้าเคี่ยมเศร้าเสียใจยิ่งนักได้จัดการฝังศพตามประเพณีโดยสร้างฮวงซุ้ย และศาลเจ้าที่หมู่บ้านกรือเซะ ต่อมาได้มีการย้ายศาลเจ้าเคิมมาอยู่ในเมือง เรียกศาล

เจ้าหลวงจุกเขิง มีการสมโภชน์จัดงานทุกปี ตรงกับวันขึ้น 5 ค่ำ เดือนห้า โดยจะแห่เจ้าแม่ไปรอบเมืองมีการทำพิธีลุยไฟ สถานที่แห่งนี้ถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งของจังหวัดปัตตานี ทุกวันมีผู้เลื่อมใสศรัทธาแวะเวียนมาสักการะบูชามิได้ว่างเว้น

คำนำฉนวน นวลสนอง. (2546). “ศึกษาพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติไทยในรัฐคอนเหนือของมาเลเซีย” สามทศวรรษไทยศึกษาภาคใต้ในกระแสโลกาภิวัตน์. (หน้า 42 – 49). สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

จากการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และการตั้งถิ่นฐานของชนชาติไทยในประเทศมาเลเซียมีหลักฐานที่เชื่อได้ว่าชนชาติไทยได้อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในรัฐทางคอนเหนือของมาเลเซียมาเป็นเวลาช้านาน รัฐที่ชนชาติไทยอาศัยอยู่กันเป็นส่วนใหญ่ คือ รัฐเคดาห์ รัฐปะลิส รัฐประะ รัฐกลันตัน และรัฐตรงกานู จนกระทั่งได้รับการเปลี่ยนสัญชาติจาก ชาวสยามเชื้อสายไทยมาเป็นชาวมาเลเซียเชื้อสายไทย ถึงแม้ว่าจะได้รับสัญชาติมาเลเซียแล้วคนไทยเหล่านั้นก็ยังเป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศ มีฐานะความเป็นอยู่ค่อนข้างยากจนกว่าชนเผ่าอื่นได้รับสิทธิประโยชน์ที่ประเทศให้แก่พลเมืองน้อยกว่าประชากรที่เป็นชาวมาเลเซียมุสลิม ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในรัฐคอนเหนือของมาเลเซียส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับหลักธรรมในพุทธศาสนาทั้งทางประเพณี พิธีกรรม แนวทางของการปฏิบัติที่มีต่อกันในสังคมตระหนักในหน้าที่พลเมืองที่เป็นประชากรของประเทศมาเลเซีย หลีกเลี่ยงความขัดแย้งกับชาวมาเลเซียเชื้อชาติอื่นรักความสงบ ขยันหมั่นเพียรในการทำงานและถือเอาความซื่อสัตย์เป็นสำคัญ

จรูญ หุยกทอง (2542) “วัฒนธรรมทางการเมืองของชาวใต้ : นักพัฒนาประชาธิปไตยหรือนักท้องถิ่นนิยม”. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดี. 5(2) : 34 – 45.

บทความนี้ผู้เขียนเสนอความคิดว่า การเมืองเป็นกระบวนการที่ต่อสู้เพื่ออำนาจ และเพื่อตำแหน่งทางบริหาร ต้องใช้วิธีการต่าง ๆ เท่าที่จะหาได้เพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่งและอำนาจ กระบวนการดังกล่าวมีพัฒนาการเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างเจ้ากับเจ้าและเจ้ากับขุนนาง ระหว่างข้าราชการกับผู้สนับสนุนระบอบประชาธิปไตย ระหว่างทหารกับทหารและทหารกับประชาชน และระหว่างนายทุนเก่ากับนายทุนใหม่ ในส่วนของชาวภาคใต้ คนใต้นิยมความจริงใจตรงไปตรงมา ยกย่องผู้อาวุโส นิยมความเป็นกันเอง เคารพในความเป็นมนุษย์ มีความเป็นอิสระเสรี ชอบความเป็นเจ้าของ รักญาติพี่น้อง รักพวกพ้อง นิยมความเป็นนักเลง ขี้เล่น สนุกสนาน ใจกว้างใจถึง ค่านิยมดังกล่าวมีผลมาจากสภาพแวดล้อมวัฒนธรรมและธรรมชาติ รวมถึงคำสอนทางศาสนา ซึ่งส่งผลต่อความสนใจทางการเมือง แต่ก็ยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการเมือง และมีความขัดแย้งทางการเมืองสูง

จรรยา หนูทอง (2542). “โลกทรรศน์ชนวน หลีกภัย : ศึกษาจากวาทกรรม”. วารสารทักษิณคดี.

สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(2) : 60 – 73.

บทความชิ้นนี้เริ่มจากให้ภาพเกี่ยวกับประวัติของนายชนวน หลีกภัยอย่างคร่าว ๆ ด้านกำเนิด การศึกษา และหน้าที่การงาน ต่อจากนั้นได้พิจารณาโลกทรรศน์จากวาทกรรมของเขาในด้านสภาพการของบุคคล โดยพิจารณาเกี่ยวกับชาติกำเนิด ฐานะทางสังคมเศรษฐกิจ การศึกษาอาชีพต่าง ๆ ในด้านโลกทรรศน์ต่อกลุ่มชนและสังคมพิจารณาเกี่ยวกับถิ่นที่อยู่ และสถาบันทางสังคม เครือญาติ และครอบครัว ในด้านโลกทรรศน์ต่อแนวการดำเนินชีวิต พิจารณาเกี่ยวกับจารีตประเพณี และคุณธรรม สำหรับโลกทรรศน์ทางการเมืองได้มองผ่านพฤติกรรมสรุปว่านักการเมืองต้องทำประโยชน์ต่อชาติเสมอต้นเสมอปลาย ไม่หลงไหลยศศักดิ์ และต้องผูกพันกับประชาชน อีกทั้งมองว่านักการเมืองส่วนใหญ่ของไทยไม่เข้าใจระบบ ไม่เล่นตามระบบ แต่เล่นเพราะอยากมีอำนาจและผลประโยชน์ อย่างไรก็ตามผู้เขียนได้สรุปตอนท้ายว่านายชนวน หลีกภัย มีภาพของนักวาทกรรมที่มีภาพคู่คิดแต่มีพฤติกรรมหลายประการไม่ แตกต่างไปจากนักการเมืองหรือผู้นำคนอื่น ๆ

จรรยา หนูทอง – แสงอุทัย (2547). “ท้องถิ่นภาคใต้ : การเมืองภาคประชาชน”. วารสารทักษิณคดี.

สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 7 (1) : 11 – 61.

บทความนี้ผู้เขียนได้เกริ่นนำให้เห็นว่าความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของสังคมและวัฒนธรรมของชาวใต้เป็นสิ่งกำหนดวัฒนธรรมทางการเมือง นอกจากนี้ผู้เขียนยังเสนอวิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองของภาคใต้ว่าชาวภาคใต้ได้นำเอกลักษณ์การถ่ายโอนอำนาจจากหัวเมืองต่าง ๆ สู่อำนาจโดยรัฐบาลใช้กลไกต่าง ๆ ที่หยิบยืมมาจากต่างประเทศมาประยุกต์ผสมผสานกับวัฒนธรรมการเมืองของพื้นเมืองจนมีเอกลักษณ์เฉพาะตนของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังกล่าวถึงชาวจีนในภาคใต้ว่าได้เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญมาตั้งแต่สมัย รัชกาล ที่ 5 จากความขัดแย้งทางการเมือง ผู้เขียนได้เสนอให้เห็นขบวนการชาวนา : การเมืองภาคประชาชนในภาคใต้ โดยกล่าวถึงพรรคคอมมิวนิสต์ในภาคใต้ที่เริ่มมาตั้งแต่ปี พ. ศ. 2485 จนมาถึงกองทัพปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทยประจำภาคใต้ในปี พ. ศ. 2512 ซึ่งการต่อสู้ได้รุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานี พัทลุง ตรัง สงขลา และสตูล ยุทธการสำคัญในภาคใต้ที่เกี่ยวข้องพันอยู่กับรัฐบาล เช่น พัทลุง เสือพราน – เสือพาล การปะทะรุนแรงที่เคียนซา จนกระทั่งถึงการปฏิบัติการล้างค่ายของพลโทหาญ ถีนานนท์ และการมุ่งงานมวลชน ช่วยทำให้คอมมิวนิสต์ภาคใต้อ่อนกำลังลงในที่สุด สุดท้ายผู้เขียนได้สรุปว่าในปัจจุบันหน่วยงานเทศบาลเป็นแหล่งชุมทรัพย์ทั้งด้านปัญญาและวัตถุของแต่ละจังหวัด จึงเป็นประเด็นสำคัญของการปฏิรูปการเมือง

ของภาคใต้ แต่เทศบาลก็มีจุดอ่อนที่ก้าวไม่ทันระบบเศรษฐกิจซึ่งมีอัตราการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว
อย่างไรก็ตามผู้ได้กล่าวถึงจุดเปลี่ยนของ การเมืองท้องถิ่นว่าขึ้นอยู่กับ การแก้ปัญหาสร้าง อำนาจ
หน้าที่ การบริการงานบุคคล การแก้ปัญหาภาษีอากร และการมีส่วนร่วมของประชาชน

จิตตนา หนูนะ. (2542). “กรุงชิง”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 1. (หน้า 146 – 152).

กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวว่า กรุงชิง เป็นชื่อที่เรียกตามพันธุ์พืชชนิดหนึ่ง คือ ต้นกะชิง ซึ่งมีอยู่มาก
ในบริเวณนี้ เดิมชาวบ้านเรียกว่า กะชิง ต่อมาเพี้ยนมาเรื่อยๆ เป็นกรุงชิง พื้นที่กรุงชิงตั้งอยู่ที่อุทยาน
แห่งชาติเขาลงง กิ่งอำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านในพื้นที่ลึก
เข้าไปมีกำแพงเมืองโบราณ ซากกระดูกมนุษย์รูปปั้นยักษ์ และเครื่องปั้นดินเผา แต่เมื่อมีการสำรวจจาก
คณะผู้เชี่ยวชาญพบว่ากรุงชิงเป็นเพียงแค่มุมชนกลุ่มเล็กๆ ที่ไม่ได้มีความสำคัญอะไรมากนัก และ
หลักฐานที่ปรากฏในภายหลัง คือ กรุงชิงเป็น ที่ตั้งสำคัญแห่งหนึ่งของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย
เป็นแหล่งสะสมอาวุธ ทั้งนี้เพราะลักษณะภูมิประเทศของป่ากรุงชิงเป็นพื้นที่เปิดมีภูเขาล้อมรอบ
กรุงชิงมีพื้นที่ประมาณ 1 แสนไร่ ปัจจุบันกรุงชิงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดได้ประกาศตั้ง
ให้ขึ้นเป็นอุทยานแห่งชาติเขาลงงป่ากรุงชิง มีฐานะเป็นแหล่ง ดินน้ำของแม่น้ำตาปี และเป็นแหล่ง
ทิวทัศน์ธรรมชาติที่สวยงาม ได้แก่ น้ำตกกระโรม น้ำตกพรหมโลก น้ำตกกรุงชิง ฯลฯ

จूरรัตน์ บัวแก้ว. (2542). “วังชะหวัง” ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 15. (หน้า 7130 - 7133).

กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

วังชะหวังเป็นวังที่ประทับของพระยาเมืองชะหวัง เจ้าเมืองปัตตานีที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาใน
อดีตสืบต่อ ๆ กันมาหลายสมัย ผู้สร้างชะหวัง คือ สถาปนิกชาวจีนและช่างในท้องถิ่น เมื่อปี พ. ศ. 2358
ซึ่งลักษณะรูปทรงของวังเป็นบ้านสองชั้นครึ่งปูนครึ่งไม้แบบเรือนไทยมุสลิมผสมกับแบบบ้านแถบ
ยุโรปสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นที่นิยมของบรรดาข้าราชการชั้นสูงและผู้มีอันจะกินในสมัย
นั้น ตัววังมีลักษณะคล้ายตัว U) เนื่องจากวังสร้างมาเป็นเวลานาน จึงชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา แต่
ก็ได้รับการซ่อมแซมต่อเติมเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน จากสภาพโดยทั่วไปของวังชะหวังทั้ง
รูปทรงและการตกแต่งภายใน ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการรับอิทธิพลในรูปของ
สถาปัตยกรรมและศิลปะต่างๆ ทั้งจากตะวันตกอิน โคนีเซีย และมาเลเซียเข้ามาผสมผสานกับศิลปกรรม
ของไทยได้อย่างกลมกลืน อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของปัตตานี ในสมัยนั้นวังชะหวังจึง
มีคุณค่าต่อการศึกษาระวัตศาสตร์ท้องถิ่นปัตตานีเป็นอย่างยิ่ง

เฉลิม อยู่เวียงชัย. (2541). “เขาขุนพนมกับกรณีสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช”. (หน้า 22 – 42). เขาขุนพนม : หมู่บ้านวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด นครศรีธรรมราช สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช.

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์องค์สุดท้ายของกรุงธนบุรี จากเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับการสวรรคตของพระองค์ยังเป็นปัญหาโต้เถียงกันสรุปข้อเท็จจริงไม่ได้ ตามพงศาวดารเชื่อว่าพระองค์ถูกสำเร็จโทษที่หน้าป้อมวิชัยประสิทธิ์ท้ายกรุงธนบุรี แต่ความเชื่อของชาวบ้านเขาขุนพนม อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช เชื่อว่าพระองค์ทรงรอดพระชนม์ได้เสด็จมาประทับอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชอีกประมาณสองถึงสามปีแล้วเสด็จสวรรคตโดยสงบ อีกทั้งยังเชื่อกันว่าเมื่อครั้งที่พระองค์ทรงพำนักอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชนั้น ได้เสด็จไปประทับที่ถ้ำด้านตะวันตกของเขาขุนพนมหรือถ้ำพระเจ้าตากในปัจจุบัน

ฉัตรชัย สุกระกาญจน์ (2541). “วัดเขาขุนพนม : วัดในบันทึกประวัติศาสตร์”. ในเขาขุนพนม : ชีวิตและวัฒนธรรม (หน้า 50 – 57). กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัด นครศรีธรรมราช สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช

งานชิ้นนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับวัดเขาขุนพนมอันเปิดวัดในบันทึกประวัติศาสตร์ ว่าเคยเป็นที่ประทับของประมุขแห่งสงฆ์เป็นที่หลบภัยสงคราม และเป็นที่ประทับของวิภวภัทรเมธีเมื่อ 200 ปีเศษที่ผ่านมา ชื่อวัดนี้ได้ปรากฏอยู่ในตำนานพระพรหมธาตุเมืองนครศรีธรรมราชด้วยซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าวัดและภูเขานี้มีความสำคัญมาเป็นเวลากว่า 700 ปีเศษแล้วจากบันทึกประวัติศาสตร์อยู่ชุก กล่าวว่าเป็นเขาขุนพนมมีโบราณสถานโบราณวัตถุมากมาย และจากคำเล่าสืบต่อของชาวนครศรีธรรมราชบอกว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเคยเสด็จมาประทับอยู่ที่นี้ก่อนเสด็จสวรรคต หลังจากรัชกาลที่ 1 เสดยราชย์สมบัติไม่นานวัดนี้ก็กลายเป็นวัดร้าง จนกระทั่งเมื่อ 70 ปีเศษมานี้ราษฎรบ้านเขาขุนพนมได้ร่วมใจกันบูรณะวัดนี้ขึ้นใหม่เพื่อเปิดศูนย์รวมจิตใจและความศรัทธาของประชาชนในท้องถิ่น ด้วยเหตุที่วัดเขาขุนพนมเป็นวัดเก่าแก่สะสมเรื่องราวสำคัญทางประวัติศาสตร์ไว้หลายร้อยปี อีกทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ปัจจุบันวัดนี้จึงกลายเป็นศูนย์กลางสำคัญของการศึกษาและการศาสนา

ชวลิต อังวิทยาธร. (2542). “เหรียญจีนที่พบในภาคใต้”. ธารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 18. (หน้า 8694 – 8704). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

เหรียญจีนที่ชาวจีนนำมาใช้ในภาคใต้ของไทยเท่าที่ค้นพบ คือ เหรียญทองแดงและเหรียญเงิน เหรียญทองแดงหรือเหรียญอูเปะเงินที่ตรงกลางมีรูสี่เหลี่ยมยังไม่มียกหลักฐานที่เป็นลาย

ลักษณะอักษรที่แสดงว่า มีการใช้เหรียญทองแดงของจีนเป็นสื่อกลางของการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ แต่ปรากฏหลักฐานเอกสารถึงการใช้เหรียญทองแดงของจีนในภาคใต้ของมลายู และอินโดนีเซีย ลักษณะของการพบเหรียญอียิปต์เงินเท่าที่ปรากฏ คือ พบในเรือที่จมอยู่ในคลอง พบในลักษณะกระจัดกระจายในแม่น้ำลำคลองหรือในตำแหน่งที่เคยเป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำ และพบในลักษณะบรรจุอยู่ในภาชนะขนาดใหญ่ เช่น ไห หม้อ เหรียญ อียิปต์เงินที่นับว่าเก่าแก่ที่สุดที่พบในประเทศไทย คือ เหรียญอียิปต์เงินในสมัยราชวงศ์ฮั่นรองลงมา คือ เหรียญอียิปต์เงินของราชวงศ์เหนือใต้ สำหรับเหรียญเงินของจีนที่พบในภาคใต้จะเป็นเหรียญมังกรเนื่องจากชาวจีนที่เข้ามาค้าขายและอพยพเข้ามาอยู่ในภาคใต้ ส่วนใหญ่มาจากมณฑลฮกเกี้ยนและกวางตุ้ง พบในสมัยจางหวาหมิงกั๋ว เป็นเหรียญเงินรูปหยวนซีไซ คนท้องถิ่นภาคใต้เรียกเหรียญหยวนหัวโต เหรียญเงินที่พบในภาคใต้นั้นส่วนใหญ่จะเป็นขนาด 1 คอลดาร์ ชาวจีนนิยมนำเหรียญเงินมาใช้งานมงคล เช่น ใช้เป็นขวัญถุงในพิธีแต่งงาน

ชวลิต อังวิทย์อักษร. (2542). “เงินตราในโม”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 3. (หน้า 1419 – 1444). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

เงินตราในโม หรือเงินนอโม เป็นเม็ดเงินที่มีส่วนผสมของเงิน ทำขึ้นเป็นรูปแบบต่าง ๆ มีตราเป็นตัวอักษร “น” (ย่อมาจากนโม หรือนมัส) มีศูนย์กลางการผลิตอยู่ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากตามตำนานเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวไว้ว่า มีการสร้างเงินตราในโมขึ้น เพื่อเป็นเครื่องรางของขลังในการขับไล่โรคภัยส่วนต่าง ๆ ของเงินตราในโม ได้แก่ ตัวเม็ดยอดค้อน ตัวอักษรและร่องบาก ความหมายรวมของเงิน ตราในโมคือ “โอม – นมัส – ศิวะ – อุมะ” เป็นการนมัสการเทพของตัวอักษร ขนาดน้ำหนัก และเนื้อโลหะ จำแนกเป็นกลุ่มใหญ่ได้ 4 กลุ่ม โดยทุกกลุ่มมีวิวัฒนาการสืบทอดต่อกันมาตามลำดับก่อนหลัง ได้แก่ เงินตรา นโมชนิดเมล็ดข้าวสาร ตัวเม็ดยอดค้อนความหนาเท่ากันไม้ขีดไฟ มีฐานคล้ายเมล็ดข้าวสาร เงินตราในโมชนิดซี่หนูเป็นรูปทรงกระบอก ป้อมสั้น ป่องกลางเล็กน้อย ฝีมือประณีตสวยงาม มีตัวอักษรปรากฏอยู่หลายแบบ เงินตราในโมชนิดตาไก่ เป็นเงินตราในโมที่พบมากที่สุด ตัวเม็ดยอดค้อนกลมมน บ้าง กลมรีบ้าง และเงินพดด้วงกับเหรียญประทับตราในโม ในส่วนของเหรียญที่ประทับตราในโมนั้นมี 2 แบบ คือ ชูคเหรียญรูปสิงห์ – กวาง และชูคเหรียญพญาครุฑ – พญานาค นอกจากนี้ก็ยังมีเงินตราชนิดพิเศษ มีตัวอักษรอย่างชนิดซี่หนู ติประทับขวางตามความยาวของตัวเม็ดยอดค้อนคล้ายชนิดตาไก่ และเงินตราในโมชนิดโลหะคิงุก – ตะกั่ว มีรูปร่างและรูปทรงอักษรที่ไม่สวยงามนัก

ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดภูเก็ต (2537). “ภูเก็ตความเปลี่ยนแปลงบนเวลาที่แปรเปลี่ยน.”

วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(3) : 69 – 87.

บทความนี้ได้ย้อนถึงเรื่องราวของภูเก็ตตามหลักฐานเก่าแก่ที่สุดของคลอดี อูสปโคเดมิ เมื่อเรื่องราว พ. ศ. 700 และบอกว่ามีควมสำคัญมายาวนานเนื่องจากเป็นเส้นทางการค้าและการผลิตแร่ดีบุก บทบาทของภูเก็ตในฐานะแหล่งทำแร่ดีบุกปรากฏ ในประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่ในสมัยนั้นภูเก็ตอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของนครศรีธรรมราช ครั้นเสียกรุงศรีอยุธยาจึงพ้นจากอำนาจศูนย์กลางลุ่มน้ำเจ้าพระยา ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ภูเก็ตมีวีรสตรี 2 ท่าน คือ ท้าวเทพกระษัตรี และท้าวศรีสุนทร กิจกรรมการผลิตแร่ดีบุกก็ยังคงความสำคัญโดยตลอด ในช่วงนี้เองที่จีนเริ่มเข้ามามีบทบาททำเหมืองแร่ในภูเก็ต วัฒนธรรมจีนจึงแพร่เข้ามาในภูเก็ต ตั้งแต่ต้นสมัยรัชกาลที่ 5 การทำเหมืองแร่ที่ภูเก็ตแม้จะให้ประโยชน์แต่ก็ทำลายป่าไม้และสิ่งแวดล้อมไปมาก ครั้นถึงช่วงที่ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติภูเก็ตถูกกำหนดให้เป็นเมืองท่องเที่ยว การพัฒนาเป็นเมืองท่องเที่ยวทำให้ภาคธรรมชาติของภูเก็ตเริ่มเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านขายที่ดินให้นายทุน ยกเว้นภาคไม้ขาวซึ่งมีค่าทะเลขึ้นมawang ใจ อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอย่างมากมาย แม้ภูเก็ตจะเป็นเมืองท่องเที่ยวและเมืองอุตสาหกรรม แต่วัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนก็ยังคงดำรงอยู่แต่ก็มีไม่น้อยที่ดำเนินไปเพื่อการท่องเที่ยว การขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วและไร้ทิศทางทำให้เกิดกิจกรรมอันตรายหลายอย่าง เช่น การบุกรุกที่สาธารณะ สำหรับชาวเลบริเวณแหลมศึกแถบนเกาะสิเหร่ก็ได้รับความเดือดร้อนที่ไม่สามารถดำรงชีพตามแบบเดิมได้

ชาญณรงค์ เทียงธรรม. (2542). “จังหวัดภูเก็ต” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12. (หน้า 5717 – 5740). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวถึงจังหวัดภูเก็ตว่าเป็นเกาะขนาดใหญ่ในทะเลอันดามันทางภาคใต้ของไทย มีส่วนที่เชื่อมกับพื้นแผ่นดินที่ช่องแคบปากพระจังหวัดพังงา ในอดีตภูเก็ตเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ดีบุก มีชุมชนขนาดใหญ่สองชุมชน คือ เมืองกลาง และเมืองภูเก็ต ในส่วนของเมืองกลางนั้นมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานมาตั้งแต่สมัยอยุธยาครั้งที่พม่าบุกเข้ามาเผาทำลายจึงทำให้เมืองกลางต้องย้ายไปตั้งเมืองใหม่ที่พังงา แล้วย้ายกลับมาเมื่อเหตุการณ์สงบ ในขณะที่เมืองกลางกำลังซบเซาก็มีชุมชนเกิดขึ้นใหม่ที่บ้านทุ่งคา เรียกว่าเมืองภูเก็ต เป็นเมืองที่โตอย่างรวดเร็วมีพวกชาวจีนเข้ามาอาศัยประกอบทำธุรกิจเป็นจำนวนมาก สามารถเรียกเก็บภาษีได้จํานวนมหาศาลต่อปี ต่อมาเมืองภูเก็ตทรุดโทรมลง พระยาภูเก็ตเป็นผู้ที่มีอำนาจผูกขาดภาษีอากรจนสร้างความรำววยให้กับตระกูล (รัตนคติก ฅ ภูเก็ต) อย่างรวดเร็ว ทางกรจึงเรียกเก็บภาษีเพิ่มขึ้นจากเดิมทำ

ให้พระยาภูเก็ท (ลำควน) อยู่ในสภาพล้มละลายทรัพย์สินสมบัติถูกยึด ทางกรจึงส่งพระยาทิพโกษา (โต) เข้ามาคูแลเมืองและปฏิรูปการปกครองตั้งเมืองภูเก็ตเป็นมณฑลเทศาภิบาลขึ้น ต่อมาเมื่อแยกภูเก็ตเป็นจังหวัดได้ปกครองพื้นที่ 3 อำเภอ ปัจจุบันภูเก็ตมีสภาพเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญอีกแห่งหนึ่งของโลก มีหาดทรายและน้ำทะเลที่สวยงาม ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างและกสิกรรมบางส่วน รายได้หลักของจังหวัดได้มาจากการให้บริการท่องเที่ยวแก่ชาวต่างชาติและคนไทย

ชาญณรงค์ เทียงธรรม (2546). “แผนที่ภาพถัปลานาวัดพะโคะ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา”.

วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 6 (3) : 94 – 109.

บทความนี้เริ่มจากชี้ให้เห็นว่าแผนที่เป็นอุปกรณ์สำคัญของมนุษย์ที่ใช้ในการดำเนินงานหรือประกอบกิจการต่างๆ มาช้านาน ในประเทศไทยพบหลักฐานมีการใช้มาตั้งแต่ตอนต้นสมัยอยุธยาในภาคใต้มีแผนที่ที่แสดงรายละเอียดของสถานที่ซึ่งมีความสำคัญมาก คือ แผนที่ภาพถัปลานาวัดพะโคะ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา สมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ เนื้อหาที่ปรากฏแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพทางภูมิศาสตร์ ชื่อบ้านนามเมือง ศาสนสถาน โบราณสถาน ฯลฯ ในบริเวณคาบสมุทรสทิงพระไว้อย่างชัดเจนซึ่งสามารถนำมาตรวจสอบกับตำแหน่งที่ตั้งในปัจจุบันได้ ผู้เขียนบทความเรื่องนี้ได้ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับรูปลักษณะของ แผนที่ ภาพ ลักษณะรูปภาพ การเขียนรูปภาพ การใช้สีและเส้นในรูปภาพ ลักษณะของอักษร อักษรวิธี และคำ แล้วสรุปว่าเป็นเอกสารที่มีคุณค่าอย่างยิ่งทั้งทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี โดยเฉพาะในทางความเป็นชุมชนแสดงถึงความเป็นปึกแผ่นของชุมชนรวมไปถึงการทำนุบำรุงสถาบันสงฆ์ โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาอีกด้วย

ชัยวุฒิ พิษะภูถ และกลิ่น คงเหมือนเพชร. (2539). “เส้นทางโบราณข้ามคาบสมุทรมาลยา จาก

คลองท่อมจังหวัดกระบี่ถึงอ่าวบ้านคอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. กรุงเทพฯ :

สำนักงานการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.

งานชิ้นนี้พบว่าการเดินทางลัดข้ามคาบสมุทรมาลยาโดยเฉพาะเส้นทางจากจังหวัดกระบี่ถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานี เริ่มต้นจากคลองท่อม จังหวัดกระบี่ไปทางทิศตะวันออก ผ่านควนลูกปัดข้ามเขาน้อยจู่ไปลงคลองสินปุนในอำเภอลำทับ จังหวัดกระบี่ แล้วเดินทางไปทางทิศเหนือไปออกแม่น้ำตาปีที่อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผ่านอำเภอเวียงสระ อำเภอบ้านนาสาร และอำเภอพุนพินไปออกอ่าวบ้านคอนที่อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ตลอดเส้นทางสายนี้มีชุมชนโบราณหลายชุมชน คือ ชุมชนโบราณคลองท่อมหรือควนลูกปัด ชุมชนโบราณเวียงสระ ชุมชนโบราณพุนพิน ชุมชนโบราณเขาศรีวิชัย และชุมชนโบราณรอบอ่าวบ้านคอนซึ่งแต่ละชุมชนมี

หลักฐานทางโบราณคดีปรากฏอยู่มากมาย ชุมชนดังกล่าวแสดงถึงการเข้ามาตั้งถิ่นฐานและการอยู่อาศัยของผู้คนมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และยุคของการเดินทางข้ามคาบสมุทรดังกล่าว

ชัยวุฒิ พิชะกุล และชาญณรงค์ เทียงธรรม. (2542). “จังหวัดพัทลุง”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 11. (หน้า 5358 – 5371). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

พัทลุงเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ทางภาคใต้ฝั่งตะวันออกของประเทศไทยทางฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลาในอดีตเคยเป็นดินแดนที่รุ่งเรืองด้วยศิลปวัฒนธรรมได้รับอิทธิพลจากอินเดีย จีน และอาหรับ ในต้นฉบับเพลงนางเลียดชาวใต้กล่าวว่า การตั้งเมืองพัทลุงนั้นได้ตั้งพร้อมกับการสร้างพระพุทธรูปวัดเขียนบางแก้ว วัดสะทัง และวัดสทิงพระ เมืองพัทลุงจึงได้เจริญขึ้นพร้อมเมืองสทิงพระ แต่ต่อมาเจ้าเมืองพัทลุงได้ย้ายเมืองพัทลุงไปยังบริเวณบ้านควนแร่ อำเภอเมืองพัทลุง บริเวณเขาชัยบุรี และบริเวณตำบลลำปำ อำเภอเมืองพัทลุง ตามลำดับจนถึงพุทธศักราช 2466 ก็ได้ย้ายตัวจังหวัดไปตั้งที่ตำบลคูหาสวรรค์ ซึ่งก็คือตัวจังหวัดพัทลุงในปัจจุบัน ภูมิประเทศของพัทลุงประกอบด้วยพื้นที่หลากหลายลักษณะ ได้แก่ เขตเทือกเขาและที่สูงทางทิศตะวันตก เขตที่ราบสลับเนินเขาตอนกลาง เขตที่ราบดินตะกอนชายฝั่งทะเลสาบสงขลาและเขตหุบเขาในทะเลสาบสงขลา พัทลุงมีแหล่งน้ำธรรมชาติมากมายได้แก่ ลำคลองหรือลำน้ำ เช่น คลองป่าพยอม คลองลำปำ เป็นต้น นอกจากลำคลองแล้วยังมีแหล่งน้ำที่สำคัญ คือ ทะเลสาบสงขลาที่อยู่เขตจังหวัดพัทลุง และทะเลน้อยซึ่งเป็นบึงขนาดใหญ่ พัทลุงแบ่งเขตการปกครองจังหวัดออกเป็น 10 อำเภอกับอีกหนึ่งกิ่งอำเภอ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และนับถือศาสนาพุทธ มีแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นวัด เช่น วัดวัง วัดวิหารเบิก เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติอีกมากมาย เช่น หาดแสนสุขลำปำ ถ้ำมาลัย บ่อน้ำร้อนน้ำเย็น น้ำตกเขาคราม น้ำตกหม่อมจ้อย น้ำตกไพรวัลย์ เป็นต้น

ชัยวุฒิ พิชะกุล. (2542). “วัดวัง”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 1. (หน้า 7701 – 7107). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

วัดวังตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 ตำบลลำปำ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นก่อน พ. ศ. 2359 สมัยนั้นเมืองพัทลุงตั้งอยู่ที่โคกลุง วัดวังสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นวัดประจำเมืองหรือประจำตระกูลเคยเป็นสถานที่ประกอบพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาของข้าราชการเมืองพัทลุงในอดีต โบราณสถานภายในวัดได้แก่ อุโบสถภายในอุโบสถมีภาพเขียนจิตรกรรมเรื่องพุทธประวัติและเทพชุมนุมที่สวยงาม ใบเสมาจำหลักด้วยหินทรายแดงเป็นศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เจดีย์รอบอุโบสถมีทั้งแบบย่อมุมไม้สิบสอง เจดีย์ทรงกลีบมะเฟือง

เจดีย์ทรงกลมและเจดีย์ทรงลังกาสถาปนาการเปรียญเก่าปัจจุบันถูกรื้อถอนไปแล้ว ธรรมเนียมเก่าเป็นธรรมเนียมที่รัชกาลที่ 6 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อทรงพระราชอุทิศในงานพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาเมื่อมีการย้ายเมืองพัทลุงมาตั้งอยู่ยังเมืองพัทลุงในปัจจุบันวัดวังก็เริ่มทรุดโทรมลง ทางราชการจึงได้บูรณะซ่อมแซมวัดวังให้มั่นคงมาจนถึงปัจจุบัน

ชัยวุฒิ พิชะกุล (2542) “น้ำอภิเชกในภาคใต้” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8 (หน้า 3783 – 3787) กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับแหล่งน้ำอภิเชกที่สำคัญในภาคใต้ พบว่าหลายจังหวัดในภาคใต้มีแหล่งที่ใช้ประกอบในพิธีบรมราชาภิเษกมาแล้ว แหล่งน้ำอภิเชกในภาคใต้ที่สำคัญ อาทิ จังหวัดนครศรีธรรมราชมีบ่อวัดหน้าพระลาน บ่อวัดเสมาเมือง บ่อวัดเสมาไชย บ่อวัดประดู่ชาน้ำห้วยเขมมาห้วย และน้ำห้วยปากนาคราช ในสุราษฎร์ธานีมีแหล่งน้ำอภิเชกที่สำคัญ คือ คลองท่าเพชร คลองท่าชนะ คลองคงคาชัย บ่อวัดพระบรมธาตุไชยา บ่อวัดแก้ว คลองไชยา บ่อเขาน้ำเขาห้วยแก้ว คลองราม คลองไชคราม คลองเทพา ห้วยรัตนโกศัย แม่น้ำดาปี คลองบางสวัสดิ์ ห้วยเมืองชัย น้ำธารเสด็จ คลองไกรษร คลองพระแสง คลองเบญจา คลองยัน คลองศรีสุข และคลองนารายณ์ ที่จังหวัดปัตตานีมีแหล่งน้ำอภิเชก คือ สระพลาขบัว บ่อทอง บ่อไชย และบ่อฤาษี ส่วนในจังหวัดยะลามีแหล่งน้ำอภิเชกที่สำคัญ คือ สระแก้ว และในจังหวัดภูเก็ต มีบ่อน้ำเขาโต๊ะเขะ และน้ำตกโดนไทร ซึ่งมีน้ำใสสะอาดตลอดปี มีความบริสุทธิ์ และเชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์

ชัยวุฒิ พิชะกุล. (2544). “ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองพัทลุงเก่าชัยบุรี.” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 6(1) : 139 – 150.

บทความชิ้นนี้ผู้เขียนนำเสนอใน 3 ส่วน คือ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองพัทลุงเก่าชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ส่วนของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เมืองนี้น่าจะเริ่มเมื่อ พ.ศ. 2192 โดยย้ายมาจากเมืองพัทลุงที่ควนแร่ เมืองนี้สัมพันธ์กับหัวเมืองในภาคใต้หลายเมือง เช่นเมืองสงขลานครศรีธรรมราช ปัตตานี ไทรบุรี เป็นต้น เมืองนี้เป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญและเป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางการปกครองพระพุทธศาสนา ในด้านโบราณวัตถุ โบราณสถานยังปรากฏกำแพงเมือง ป้อมปืนใหญ่ ภูเมือง พระเสื่อเมือง อุ้เรือ เครื่องปั้นดินเผา วัคราง บ่อน้ำ ฯลฯ สำหรับการอนุรักษ์ชุมชนนี้พยายามสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนและองค์กรท้องถิ่น ส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องท้องถิ่น ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างราชการกับประชาชน และมีการเก็บรวบรวมหลักฐานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

ชัยวุฒิ พิชะกุล และพวง บุษรารัตน์. (2544). “วังเจ้าเมืองพัทลุงพัทลุง”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 1*. (หน้า 7111–7125). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้พบว่าแต่เดิมนั้นเมืองพัทลุงได้โยกย้ายที่ตั้งเมืองหลายครั้ง ส่วนใหญ่จะเป็นการย้ายจวนเจ้าเมืองมากกว่าการย้ายตัวเมืองจริง ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 5 เจ้าเมืองเปรียบเสมือนตัวแทนของพระมหากษัตริย์ ประชาชนในท้องถิ่นจึงเรียกจวนเจ้าเมืองว่าวัง วังเจ้าเมืองพัทลุงมีอยู่หลายแห่งด้วยกันคือวังสวนดอกไม้ วังกลาง วังเก่า และวังใหม่ ซึ่งล้วนแล้วแต่ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลลำปำ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุงทั้งสิ้น วังสวนดอกไม้สร้างด้วยไม้ทรงเรือนไทยแฝด 3 หลัง เดิมเป็นจวนที่วาระชาการของพระยาพัทลุง (ทองขาว ณ พัทลุง) วังกลางอยู่ระหว่างวังเก่ากับวังสวนดอกไม้เป็นวังที่สร้างมาก่อนวังเก่า-วังใหม่ วังเก่าอยู่ทางทิศตะวันตกของวังกลาง มีลักษณะเป็นเรือนไทยแฝด 2 หลังติดกันยกพื้นสูง เสาเรือนมีลักษณะกลม หลังคามุงกระเบื้องหางเหยี่ยว สันของหลังคาโบกทับด้วยปูนกันฝนรั่ว ระหว่างปีกของหลังคาจะเป็นรางน้ำเพื่อระบาย น้ำฝน มีนอกชานที่สร้างลกระดัดต่ำจากระเบียง หน้าจั่วเป็นรูปสามเหลี่ยมทรงจอมแห ปัจจุบันฝาเรือนได้เปลี่ยนมาเป็นฝากระดานธรรมดา จากเดิมที่ใช้ฝากระดานแบบปะกน วังเก่ามีการวางแผนผังทั้งในลักษณะเดิม คือ จัดวางกลุ่มอาคารไม้ทั้ง 5 หลังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า การวางแผนผังในลักษณะปัจจุบันเหลืออาคารอยู่เพียง 2 หลัง เนื่องจากอาคารหลังอื่นเกิดการชำรุดทรุดโทรม วังเก่านี้เดิมที่เป็นบ้านพักของพระยาพัทลุง (น้อย จันทโรจวงศ์) หรือพระยาอภัยบริรักษ์ วังใหม่หรือจวนใหม่อยู่ทางทิศใต้ของวังเก่าประกอบด้วยกลุ่มอาคารไม้ทรงไทยจำนวน 5 หลัง มีลักษณะการวางแผนผังคล้ายกับวังเก่า หลวงจักรานูชิต (เนตร จันทโรจวงศ์) ใช้เป็นที่วาระชาการ ปัจจุบันวังใหม่จัดเป็นโบราณสถานแห่งชาติที่สำคัญแห่งหนึ่ง

ชัยวุฒิ พิชะกุล และกลิน คงเหมือนเพชร (2546). “ข้ามคาบสมุทรมลายู : จากคลองท่อมจังหวัดกระบี่ ถึงอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี.” *วารสารทักษิณคดี.สถาบันทักษิณคดีศึกษา*. 6(3) : 51–82.

บทความชิ้นนี้ได้เกริ่นถึงเส้นทางโบราณข้ามคาบสมุทรมลายูจากคลองท่อม จังหวัดกระบี่ ถึงอ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานีว่ามีมาช้านาน มีหลักฐานโบราณคดีประวัติศาสตร์ก็มากมายที่เกี่ยวกับพื้นที่ดังกล่าว ผู้เขียนได้กล่าวถึงสภาพเส้นทางโบราณและการเดินทางข้ามคาบสมุทรมลายูด้านฝั่งตะวันตกในจังหวัดกระบี่ และสภาพเส้นทางโบราณและการเดินทางข้ามคาบสมุทรมลายูด้านฝั่งตะวันออกในเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานีว่าใช้ลำน้ำคลองท่อม คลองสินปุน คลองอิปัน มาออกแม่น้ำตาปี ในบริเวณเส้นทางดังกล่าวมีหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์มากมาย หากพิจารารากันที่สังคมและวัฒนธรรมโบราณบนเส้นทางดังกล่าวนี้ จะพบว่ามีที่ตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่ก่อนสมัยประวัติศาสตร์ ซึ่งในเวลาต่อมาได้พัฒนาติดต่อกับภายนอก และขยายชุมชนออกไป อิทธิพลจากภายนอกได้แก่

วัฒนธรรมจากอินเดีย จีน อาหรับ กรีก และโรมัน เมืองสำคัญที่ปรากฏถึงความเจริญ เช่น ตะโกลา ผัน-ผัน เป็นต้น โดยที่เมืองเหล่านี้ติดต่อกับอินเดีย จีน และอาหรับ ดังกล่าว ในด้านศาสนา ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธได้เข้ามามีอิทธิพลต่อชุมชนดังกล่าวอย่างมาก

ฉัตรภูภัทร จันทวิช. (2542). “เครื่องถ้วยจีน : ที่พบในภาคใต้”. ในสารานุกรม วัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 1. (หน้า 1115 – 1133). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับเครื่องถ้วยจีนที่พบในภาคใต้มีตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถัง แหล่งสำคัญที่ขุดพบในภาคใต้ ได้แก่ ที่สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีนั้นแหล่งสำคัญคือ แหลมโพธิ์อำเภอไชยา ขุดพบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถัง ราชวงศ์ซ้อง และราชวงศ์หยวน ส่วนที่จังหวัดนครศรีธรรมราชได้ขุดพบเครื่องถ้วยจีนเป็นจำนวนมากที่สำคัญยังพบเครื่องปั้นดินเผาเคลือบสีเขียวมะกอกสมัยราชวงศ์ถัง ที่จังหวัดสงขลา ก็เช่นกันพบที่อำเภอสติงพระและอำเภอระโนด ศิลปวัตถุที่พบเป็นเครื่องถ้วยและเครื่องถ้วยลายครามของราชวงศ์หมิงและราชวงศ์เซ็ง ส่วนที่อำเภอยะรังจังหวัดปัตตานีได้ขุดพบเครื่องถ้วยจีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถัง และราชวงศ์ต่อ ๆ มาเป็นจำนวนมาก

ครุณี บุญภิบาล (2542). “วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร”. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 11. (หน้า 5128 – 5137). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร เดิมเรียกว่า วัดพระบรมธาตุ ต่อมากระทรวงธรรมการได้เรียกชื่อเสียใหม่ว่า “วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร” วัดนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นวัดที่เก่าแก่มากมีประวัติอันยาวนานเป็นวัดโบราณคู่บ้านคู่อเมืองนครศรีธรรมราช เป็นที่ตั้งของพระบรมธาตุเจดีย์อันเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชน มีโบราณสถานโบราณวัตถุอยู่เป็นจำนวนมาก โดยทางวัดได้เก็บรักษาสิ่งของขนาดเล็กที่ทำด้วย เงิน ทอง นาค สำริด ไม้เป็นจำนวนมากทั้ง สร้อย แหวน กำไล พระพุทธรูป นอกจากนี้วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารยังเป็นแหล่งเริ่มต้นของหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งกำเนิดประเพณีสำคัญต่างๆ และยังเป็นศูนย์รวมของการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะวันมาฆบูชาและวันสารทเดือนสิบ เป็นต้น

ดิเรก แซ่กู่. (2541). “ชื่อบ้านนามเมือง : คำเรียกขานที่บ้านเขาขุนพนม”. (หน้า 139 – 143). ในเขา
ขุนพนม : หมู่บ้านวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช
สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช

ชื่อบ้านนามเมืองเป็นคำที่มนุษย์ใช้เรียกชื่อสถานที่ต่าง ๆ ที่เกิดจากการตกลงและยอมรับ
ร่วมกันของคนแต่ละชุมชน ชื่อบ้านนามเมืองของคนบ้านเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการ
ตั้งชื่อตามเหตุการณ์ในอดีต ตามพันธุ์ไม้หรือสัตว์ที่มีมากในชุมชนนั้น เช่น บ้านหน้าเขาซึ่งเป็นชื่อ
เรียกหมู่บ้านที่อยู่ด้านหน้าเขาขุนพนม บ้านหลังเขาเป็นชื่อเรียกกลุ่มหมู่บ้านที่อยู่หลังเขาพนม บ้านนา
เสนเป็นชื่อที่เรียกตามประวัติศาสตร์ซึ่งเคยเป็นนาของชายเสน บ้านอยู่ตะเภาเป็นชื่อที่เรียกหมู่บ้านที่อยู่
ติดริมคลองเก่าซึ่งเคยเป็นอยู่เก็บเรือ การเรียกชื่อบ้านนามเมืองของบ้านเขาขุนพนมมีประโยชน์ต่อ
การศึกษาชุมชน เนื่องจากทำให้ทราบความหมาย ที่มาของชุมชนตลอดจนทำให้เข้าใจวิธีการดำเนิน
ชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนนั้น

ธราพงศ์ ศรีสุชาติ (2542). “สทิงพระ : ชุมชนโบราณ”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม
16. (หน้า 7731 – 7745). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทย
พาณิชย์.

ชุมชนโบราณสทิงพระเป็นชุมชนสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ของภาคใต้ หมายรวมถึง
ชุมชนโบราณบนคาบสมุทรสทิงพระและชุมชนโบราณสทิงพระที่อยู่ในจังหวัดสงขลา แหล่งของ
ชุมชนจะอยู่แยกห่างกัน แต่จากการขุดค้นหลักฐานทางโบราณคดีจะมีความใกล้เคียงกันมาก
ชุมชนโบราณบนคาบสมุทรสทิงพระประกอบด้วยกลุ่มชุมชนใหญ่ ๆ ดังนี้ กลุ่มชุมชนโบราณอยู่
ตะเภา – ระโนด กลุ่มชุมชนโบราณพังยาง กลุ่มชุมชนโบราณสี่หยัง – เจดีย์งาม กลุ่มชุมชน
โบราณเขาควหา – ชะแม กลุ่มชุมชนโบราณสทิงพระและกลุ่มชุมชนโบราณปะโอในส่วนของ
ชุมชนโบราณสทิงพระประกอบด้วยโบราณคดีสำคัญที่พบหลักฐานได้แก่ เมืองโบราณสทิง
พระ โลกเนินและพังรอบ ๆ เมืองสทิงพระ พังเภา เมืองโบราณศรีมวงคลและโคกสังข์
วัดพระสิงห์ วัดพังขี้เหล็ก และวัดกลาง โบราณวัตถุที่สำคัญของชุมชนโบราณสทิงพระและ
ชุมชนโบราณบนคาบสมุทรสทิงพระได้แก่ เทวรูปและพระพุทธรูปในศาสนาฮินดูและพุทธ
ศาสนา ประติมากรรมทางศาสนา เครื่องปั้นดินเผา เหยือก ลูกปัดและแหวนทอง ศิลปะ
ทางด้านวัตถุส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจาก มอญ เขมร อินเดียน – ชาว และมอญ – ศรีวิชัย
ส่วนด้านศิลปกรรมได้รับอิทธิพลมาจาก อินเดียน ทวารวดีและลพบุรี ในส่วนของ ศิลปะ
สำหรับโบราณวัตถุสถานภาคใต้มีแบบอย่างเหมือนสมัยศรีวิชัย ไชยา และนครศรีธรรมราช
(ตามพรลิงค์)

ธราพงษ์ ศรีสุชาติ. (2542). “คลองท่อม : ชุมชนโบราณ”. ในสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 2. (หน้า 928 – 942). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ชุมชนโบราณคลองท่อม เป็นชุมชนสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์แห่งหนึ่งของภาคใต้ น่าจะเป็นที่ที่กลุ่มชนเข้ามาตั้งถิ่นฐานไม่น้อยกว่าพุทธศตวรรษที่ 5 – 6 ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 2 บ้านควนลูกปัด ตำบลคลองท่อมใต้ อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ ชุมชนโบราณแห่งนี้มีการขุดพบโบราณวัตถุบริเวณเนินดินควนลูกปัดมากมาย ได้แก่ ขวานหินขัด ลูกปัด ภาชนะดินเผา เนื้อดินเศษแก้วหอมเบ้า ดินเผา คินุก เงิน ตะกั่ว และทอง เครื่องประดับ เช่น กำไล สุ่มหู แหวน รวมทั้งการพบซากเรือโบราณจำนวน 2 ลำ จึงทำให้นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าชุมชนแห่งนี้อาจเป็นเมืองท่าโบราณแห่งหนึ่งในภาคใต้ และมีการติดต่อกับชุมชนในพื้นที่ทะเล เช่น การค้าขายกับประเทศอินเดีย หลักฐานที่ปรากฏ คือ ตราประทับหินใช้อักษรปัลลวะ และลูกปัดแบบลูกทูนทำด้วยตะกั่ว ดินเผาแถบตะวันออกกลาง หลักฐานที่ปรากฏ คือ ลูกปัด แก้วน้ำเหลือง และการค้าขายกับชนชาติจีน หลักฐานคือ การพบชิ้นส่วนคันฉ่องสมัยราชวงศ์ฉันของจีนในแหล่งนี้อีกด้วย นอกจากนี้ก็ยังพบสตุ๊ปจำลองดินเผา และแผ่นดินเผามีลวดลายขดสตุ๊ป ซึ่งมนไม่มากนัก จึงทำให้ไม่สามารถแสดงเรื่องราวการเข้ามาของพุทธศาสนาในชุมชนโบราณแห่งนี้ได้ แต่ก็ยังพบลัทธิความเชื่ออันเกี่ยวพันกับพิธีกรรมในการเกษตร คือ การพบตัวกบของคลองมโหระทึกสำริด เนื่องจากชุมชนโบราณแห่งนี้เป็นที่รวมของชนหลายชาติจึงน่าจะมีผู้คนใช้ภาษาต่าง ๆ กันหลายภาษา แต่ภาษาที่พบหลักฐานชัดเจนได้แก่ ภาษาสันสกฤต ภาษาทมิฬ อักษร ปัลลวะ ซึ่งพบบนวัตถุชิ้นเล็ก ๆ ที่นำเข้ามาจากต่างแดน

ธราพงษ์ ศรีสุชาติ. (2542). “ชุมชนโบราณสิชล – ท่าศาลา”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 16. (หน้า 8002 – 8018). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวถึง ชุมชนโบราณสิชล – ท่าศาลา ว่าเป็นชุมชนแรกเริ่มประวัติศาสตร์ของภาคใต้ ตั้งอยู่บนแนวสันทรายที่ทอดในแนวเหนือใต้ เป็นแนวตั้งเขตอำเภอขนอมผ่านลงมาอำเภอสิชล อำเภอท่าศาลาและอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ชื่อสิชล เป็นชื่อที่ปรากฏในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชว่า ตรีชน และศรีชน ตามหลักฐาน เชื่อว่าชุมชนแห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยของพวกพราหมณ์ ศาสนาฮินดูลัทธิไสวณิกายและยังเชื่ออีกว่าชุมชนโบราณนี้เป็นจุดศูนย์กลางของอาณาจักรตามพรลิงค์ หลักฐานประกอบที่น่าเชื่อถือคือ การพบแท่งศิวิลิ่งอยู่เป็นจำนวนมาก ชุมชนมีลักษณะเป็นที่ราบขนาบด้วยชายทะเลกับแนวภูเขา พื้นที่ระหว่างกลางจึงกว้างและเป็นพื้นที่บดมของดิน

ตะกอนที่ไหลลงมาจากภูเขากับกระแสน้ำพัดขึ้นมา ลักษณะของดินมีความอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้เป็นชุมชนเกษตรกรรม อายุสมัยของชุมชนเชื่อว่าเป็นการรวมตัวของกลุ่มคนก่อนประวัติศาสตร์ที่อาศัยอยู่ตามป่าในแถบ บริเวณนั้น มีการติดต่อไปยังกลุ่มคนอื่น ๆ และรับเอาวัฒนธรรมต่าง ๆ เข้ามา สืบทอดจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ที่เป็นชุมชน ชาวพราหมณ์แล้วสร้างอารยธรรมที่รุ่งเรือง

ธราพงศ์ ศรีสุชาติ. (2542). “ท่าชนะ : ชุมชนโบราณ” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้* เล่ม 7. (หน้า 3271 – 3278). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวของชุมชนท่าชนะ พบว่ามีแหล่งโบราณคดีสำคัญ คือ วัดพระพิฆเนศวร วัดท่าม่วงหรือวัดอัมพาวาสและวัดถ้ำใหญ่ มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ คือเป็นชุมชนที่อยู่ในวงล้อมของลำคลองตอนเหนือตอนใต้กับแนวเขาเป็นพรมแดนของชุมชน ซึ่งถือเป็นเส้นทางการติดต่อที่ดี นักโบราณคดีสันนิษฐานว่า กลุ่มชุมชนรุ่นแรก ๆ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนท่าชนะในสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ ดำรงชีวิตในพื้นที่ป่าเขา นักโบราณคดียังสันนิษฐานอีกว่า การก่อตั้งเป็นชุมชนในบริเวณนี้ น่าจะเริ่มตั้งแต่ไม่น้อยกว่าพุทธศตวรรษที่ 10 หลักฐานทางโบราณคดีที่มีโบราณคดีของกลุ่มชนก่อนประวัติศาสตร์ เช่น ขวานหินขัดยังคง ตกทอด และให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่ปะปนกันในชุมชน ต่อมาชุมชนโบราณท่าชนะได้พัฒนาขึ้นเป็นชุมชนเมืองท่า นอกจากรับซื้อขายวัตถุสินค้าของจีนแล้ว ยังเป็นสถานีการค้าสำหรับวัตถุ ประเภท เครื่องประดับ เช่น ลูกปัด กำไล แหวน จี้ห้อย ตามแบบอย่างที่ได้รับมาจากอินเดีย อหารับ และแถบเมดิเตอร์เรเนียน

ธราพงศ์ ศรีสุชาติ (2542). “ตะกั่วป่า : ชุมชนโบราณ”. *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้* เล่ม 6. (หน้า 535 - 2556). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวถึงชุมชนโบราณตะกั่วป่าว่าเป็นชุมชนสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์มีแหล่งโบราณคดีสำคัญ คือ แหล่งโบราณคดีเขาเวียง แหล่งโบราณคดีควนพระเหนือ และแหล่งโบราณคดีเหมืองทอง ทั้ง 3 แหล่งตั้งอยู่ในแนวลำน้ำตะกั่วป่า หลักฐานซึ่งพบที่แหล่งโบราณคดีเขาเวียง ได้แก่ เทวรูปประทับนั่ง ฤๅษีมารกัณเฑาะ พระวิษณุหรือพระนารายณ์ ฯลฯ ที่พบที่แหล่งโบราณคดีควนพระเหนือ คือ เทวรูป อิฐฐาน ราก ฯลฯ ที่พบที่แหล่งโบราณคดีเขาเหมืองทอง คือ ลูกปัด ด้วยกระเบื้องเคลือบเขียว ไห 4 หูเคลือบมีพวย ขวานหินขัดมีป่า ฯลฯ จากหลักฐานดังกล่าวแสดงว่า ที่ชุมชนตะกั่วเคยมีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณทั้งนี้เพราะเป็นชุมชนเมืองท่าที่ใช้เป็นเส้นทางลัดข้ามคาบสมุทรไปยังชุมชนอื่นเพื่อเข้าไปติดต่อค้าขายหรือดำเนินกิจการค้า

ธราพงศ์ ศรีสุชาติ. (2542). “เขาคา : แหล่งโบราณคดี”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้* เล่ม 2. (หน้า 775 – 780) กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

เขาคาเป็นแหล่งโบราณคดีแห่งหนึ่งในชุมชนโบราณท่าศาลา – สีชล มีการสำรวจพบโบราณสถานซากสิ่งก่อสร้าง และโบราณวัตถุจำนวนมาก สิ่งก่อสร้างโบราณที่สำคัญของแหล่งโบราณคดีเขา คือ โบราณสถานค้ำไม้ สระน้ำ และโบราณสถานค้ำทิศเหนือ ซึ่งแต่ละแห่งมีการขุดค้นพบชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมประติมากรรมและส่วนประกอบของอาคาร รวมทั้งโบราณวัตถุอีกจำนวนมาก จากหลักฐานที่ค้นพบในแหล่งโบราณคดีเขาคาและบริเวณโดยรอบสันนิษฐานได้ว่าเขาคาเคยเป็นที่ประดิษฐานศาสนสถานในศาสนาฮินดู นอกจากจะเป็นไปตามคตินิยม ความเชื่อทางศาสนาฮินดูที่สร้างเทวาลัยไว้บนยอดเขาเพื่อเป็นที่ประทับของเทพเจ้าสูงสุดแล้วยังแสดงถึงภูมิปัญญาในการเลือกสรรทำเลที่ตั้งศูนย์รวมชุมชนให้สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในชุมชนโบราณท่าศาลา – สีชล อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดของชุมชนภาคใต้ในสมัยก่อนอีกด้วย

ธราพงศ์ ศรีสุชาติ. (2542). “เขาสามแก้ว : ชุมชนโบราณ” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้* เล่ม 2. (หน้า 441 – 453). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ชุมชนโบราณเขาสามแก้วอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดชุมพรเป็นชุมชนโบราณสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ จากการสำรวจพบว่าโบราณวัตถุที่แสดงถึงการสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชนพื้นเมืองเดิมได้แก่ ขวานหินขัด หินลับ แท่นหินบด ภาชนะดินเผา ลูกปัดชนิดต่าง ๆ เครื่องมือเครื่องใช้เหล็ก และหุ่นจำลองรูปคน สัตว์ สิ่งของที่ทำด้วยสำริด ซึ่งแสดงถึงเรื่องราวและกิจกรรมของชนพื้นเมือง ตลอดจนประติมากรรมที่สืบทอดมาจากชนพื้นเมืองเดิม นอกจากนี้สันนิษฐานได้ว่าชุมชนโบราณเขาสามแก้วน่าจะมีการติดต่อทางวัฒนธรรมชุมชนอื่น ๆ จนทำให้พัฒนาการทางเทคโนโลยีก้าวหน้ากว่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในส่วนของคตินิยมในลัทธิศาสนาสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลภายนอก และมีความเชื่อในหลายประการ ได้แก่ ความเชื่อที่เกี่ยวกับอวัยวะเพศ ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับกลองมโหระทึก และพระพุทธศาสนา ในชุมชนโบราณเขาสามแก้ว น่าจะมาพร้อมกับผู้คนที่เดินทางเข้ามาติดต่อกับชุมชนซึ่งอาจเป็นช่วงแรก ๆ ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

ธราพงศ์ ศรีสุชาติ. (2542). “ชุมชนโบราณไชยา” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 5.

(หน้า 2195 – 2218). กรุงเทพฯ : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้ศึกษาพบว่าในบรรดาเมืองโบราณในภาคใต้ ไชยาก็ถือว่าเป็นชุมชนที่ใหญ่ น่าจะเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัย ลักษณะของชุมชนอาศัยอยู่กระจายตามลักษณะของ ภูมิศาสตร์ ชุมชนที่สำคัญได้แก่ ชุมชนบนสันทรายไชยาประกอบด้วยแหล่งโบราณคดีวัดเวียง วัด หลง วัดแก้ว และวัดหัวถู ชุมชนบนริ้วสันทรายเล็กประกอบด้วย แหล่งโบราณคดีบ้านลำไย วัด อิชู วัดประสบ และตำบลทุ่ง กลุ่มชุมชนแนวลำน้ำประกอบด้วยแหล่งโบราณคดีบ้านมณฑล วัด เติมเจ้า วัดเวน และวัดพระบรมธาตุไชยา วัดศรีเวียง วัดใหม่ชลธาร วัดศาลาทิง กลุ่มชุมชน เนินเขาริมลำน้ำประกอบด้วยแหล่งโบราณคดีเขาพนมแบก เขาสายสมอและเขาน้ำร้อนและชุมชน ฝั่งทะเลประกอบด้วยแหล่งโบราณคดีโพธารามและแหลมโพธิ์ ชุมชนโบราณ ไชยามีพัฒนาการ 3 ช่วงสมัย คือ ช่วงสมัยของชนพื้นเมืองเดิมอาศัยอยู่บริเวณเขาแพ – ลา ช่วงสมัยทราวดีปรากฏ หลักฐาน คือ พระพุทธรูปหินประทับยืนที่ทำมาจากชุมชนทราวดีในจังหวัดนครปฐม และช่วง สมัย ศรีวิชัยปรากฏหลักฐาน คือ พระบรมธาตุไชยา ทางด้านการนับถือศาสนาชุมชนโบราณ ไชยา ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา ร่วมกับอาณาจักรตามพรลิงก์ที่นครศรีธรรมราช หลักฐานที่สำคัญคือพระโพธิสัตว์อโลกเศศวรร ชุมชนโบราณ ไชยาเป็นเมืองท่าที่สำคัญที่สุด เป็นศูนย์กลางการค้าขายกับชุมชนอื่นและประเทศต่าง ๆ เช่น จีน อินเดีย และอาหรับ สินค้า ที่สำคัญได้แก่ เครื่องเคลือบดินเผาจากจีน เครื่องแก้วจากอาหรับลูกปัดจากอินเดีย

ธรรมทาส พานิช. (2542). “วิหารพราหมณ์เมืองไชยา”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 5. (หน้า 7243 – 7245). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคาร ไทยพาณิชย์.

เมืองไชยาโบราณมีวิหารพราหมณ์ หรือ โบสถ์พราหมณ์หลายแห่ง ได้แก่ วิหาร พราหมณ์ที่วัดพระบรมธาตุไชยาฯ ที่วิหารแห่งนี้ ได้พบประติมากรรมศิลา พระโพธิสัตว์สำคัญ ๆ คือ พระโพธิสัตว์อโลกเศศวรรสาริโคอายุราวพุทธศตวรรษที่ 14 พระโพธิสัตว์ ปัทมปาณิศิลาอายุ ราวพุทธศตวรรษที่ 15 วิหารพราหมณ์ศาลาทิงพบเทวรูปพระวิษณุศิลปะที่เก่าแก่ที่สุดในภาคใต้เป็น พระอโลกเศศวรร โพธิสัตว์ศิลปะที่เก่าแก่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ วิหารพราหมณ์วัดใหม่ท่า โพธิ์เคยเป็นที่ประดิษฐานเทวรูป พระนารายณ์วิหารพระหมอวัดเวียงซึ่งได้ขุดพบพระอโลกเศ ศวรรโพธิสัตว์โกสัษฐบุรุษ วิหารพราหมณ์วัดโพธารามพุ่มเรียงเคยเป็นที่ประดิษฐานเทวรูป และปราสาทอิฐวัดแก้ว วัดหลง และวัดเวียงได้ขุดพบศิวิลึงค์สลักจากศิลาทรายค่อนข้างดำ และ เทวรูปพระคเณศประทับนั่งขนาดเล็กสลักจากศิลาทรายสีแดง

นงคราญ ศรีชาย. (2541). “เขาขุนพนม : รายงานการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี” ในเขาขุนพนมชีวิตและวัฒนธรรม (หน้า 9 – 15). กรุงเทพฯ ฯ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช.

งานชิ้นนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี ซึ่งพบว่าบริเวณเขาขุนพนมน่าจะมีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชนอย่างน้อยสองช่วงสมัยด้วยกัน คือ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ สมัยก่อนประวัติศาสตร์นั้นพบหลักฐานทางโบราณคดี ได้แก่ ขวานหินขัด ซึ่งเป็นเครื่องมือของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินใหม่ จากหลักฐานดังกล่าวประกอบกับสภาพเขาเป็นภูเขาหินปูนที่มีถ้ำสำคัญอาศัยได้จึงสันนิษฐานว่าบริเวณเขาถูกนี้เคยมีมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ยุคหินใหม่อยู่อาศัยมาก่อน ส่วนสมัยประวัติศาสตร์หลักฐานที่แสดงการอยู่อาศัยของชุมชนในสมัยนี้ คือ การสร้างวัดเขาขุนพนม จากรูปแบบศิลปกรรมของอุโบสถเก่าก่อนการบูรณะเป็นพระอุโบสถศิลปะสมัยอยุธยา ส่วนโบราณวัตถุ ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดเป็นศิลปะสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จากหลักฐานดังกล่าวพอสรุปได้ว่าแห่งโบราณคดีเขาขุนพนมคงเป็นแหล่งชุมชนโบราณตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินใหม่ และสภาพสังคมคงเป็นชุมชนกสิกรรมที่รู้จักการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์

ฉัญภูภัทร จันทวิช. (2542). “เครื่องปั้นดินเผาเคลือบ: ที่พบในภาคใต้” ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 3(หน้า1155– 1165) กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

เครื่องปั้นดินเผาเคลือบที่พบในภาคใต้ ซึ่งที่พบมากที่สุด คือ เครื่องถ้วยจีนและ เครื่องสังคโลกของสุโขทัย เครื่องถ้วยไทยเบญจรงค์และลายน้ำทอง เครื่องถ้วยอันนัม และเครื่องถ้วยตะวันตก เครื่องถ้วยจีนนั้นมีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พบในภาคใต้มีตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถังซึ่งพบมากที่สุดที่แหลมโพธิ์ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี และที่พบมากในสมัยต่อมาคือ เครื่องถ้วยของราชวงศ์ซ่งและราชวงศ์หยวนแสดงให้เห็นว่าชุมชนในภาคใต้มีการติดต่อค้าขายกับจีนมานานแล้ว ส่วนเครื่องถ้วยสังคโลกจะมีลักษณะรูปแบบลวดลายที่มีความสัมพันธ์กับเครื่องถ้วยจีน นอกจากนี้ยังมีเครื่องถ้วยตะวันตก ซึ่งในภาคใต้นิยมใช้อย่างแพร่หลายโดยเฉพาะเครื่องถ้วยฮอลแลนด์และจากสหราชอาณาจักรทั้งแบบที่มีอิทธิพลจีนและแบบยุโรป

บรรจง วงศ์วิเชียร. (2542). “วัดหลง”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 15. (หน้า 7144 – 7152). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

วัดหลงเป็น โบราณสถานที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และ โบราณคดีอยู่ที่อำเภอไชยา มีลักษณะทรวดทรงทางสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยเป็นวัดร้าง มีเหลืออยู่แต่องค์พระเจดีย์ (ส่วน

ฐาน) เท่านั้น กรมศิลปากรได้ประกาศให้เป็นโบราณสถานสำหรับชาติมาตั้งแต่ปี พ. ศ. 2479 เดิมมีลักษณะเป็นเนินดินสูง และมีแนวอิฐก่อโผล่ให้เห็นเพียงบางส่วน ต่อมากองโบราณคดี กรมศิลปากรได้ขุดแต่งและบูรณะ แต่ด้วยความประสงค์ในการบูรณะพยายามที่จะให้ลักษณะทาง สถาปัตยกรรมบางส่วนที่ขาดหายไปนั้นมีความสมบูรณ์เต็มรูป จึงเสริมส่วนที่ ขาดบางส่วนและ ประดับประคองส่วนที่เป็นของเดิมที่มีอยู่ให้มีความมั่นคงแข็งแรง หลังจากที่ได้ขุดแต่งและบูรณะ แล้วทำให้ประชาชนเพิ่มความสนใจและศรัทธามากขึ้น อีกทั้งยังเป็นที่น่าสนใจในการศึกษา ค้นคว้าวิจัยอ้างอิงของนักประวัติศาสตร์และโบราณคดีตลอดจนนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก

บุญยฤทธิ์ ฉายสุวรรณ (2546). “ทุ่งตึก : เมืองท่าบนเส้นทางการค้าโบราณ”. ตามทศวรรษ ไทย ศึกษาภาคใต้ในกระแสโลกาภิวัตน์. (หน้า 32 – 40). สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

แหล่งโบราณคดีบ้านทุ่งตึกตำบลเกาะเขาอำเภอตะกั่วป่าจังหวัดพังงา ตั้งอยู่ด้าน ทิศ ตะวันออกติดกับพื้นที่ป่าชายเลนเป็นแหล่งโบราณคดีที่มีความสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย แหล่งโบราณคดีแห่งนี้น่าจะเป็นส่วนหนึ่งหรืออาจหมายถึงชุมชนโบราณ“ดักโกลา” ซึ่งเป็นเมือง ทำการค้าสำคัญตามที่ปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุภูมิศาสตร์ปโตเลมีและคัมภีร์มหานิทเทศ จากการ สืบรวจุดค้นทางโบราณคดีพบว่า แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ได้ถูกขุดหรือทำลายจากการขุดหาสิ่งของมี ค่าทำให้คิดว่าแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ อาจจะไม่เหลือหลักฐานรูปทรงสภาพใด ๆ ให้เห็น สำหรับ โบราณวัตถุสำคัญ ๆ ที่พบได้แก่ พระคณศวรร เทพีอุ้มเด็ก เหรียญสำริดของอินเดีย เครื่องถ้วย และลูกปัดชนิดและรูปแบบต่าง ๆ จากลักษณะทางภูมิศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าแหล่งโบราณคดีบ้านทุ่งตึกน่าจะเป็นเมืองท่าสำคัญที่อยู่ในเส้นทางการค้าข้าม สมุทรจากฝั่งตะวันตกไปฝั่งตะวันออก

ประทุม ชุมเพ็งพันธุ์ และครุณี บุญภิบาล. (2542). “จังหวัดนครศรีธรรมราช”ในสารานุกรม วัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 8. (หน้า 3598 – 3614). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

นครศรีธรรมราช เป็นจังหวัดตั้งอยู่ในภาคใต้ของประเทศไทย เชื่อกันว่ายุคแรกมี กลุ่มคนพื้นเมืองตระกูลนิกริโต ได้แก่ พวกเขม็ง พวกชาไก อาศัยเป็นชุมชน ต่อมาตั้งเป็นแคว้น แคว้นเรียกว่า เมืองตามพรลิงค์ได้ติดต่อกับชาวอินเดียและชาวจีน เมื่อมีลัทธิหินยานแบบ ลังกาวงศ์แพร่หลายถึงแคว้นตามพรลิงค์กษัตริย์ผู้ครองเมืองหันมานับถือทำนุบำรุงส่งเสริมพุทธ ศาสนาลัทธิหินยาน จนได้รับการถวายพระนามอิสริยยศว่า “พระเจ้าศรีธรรมโศกราช” และเป็น เหตุให้แคว้นตามพรลิงค์เปลี่ยนชื่อเป็น “ศรีธรรมราช” หรือ “นครศรีธรรมราช”ในสมัยสุโขทัย

เมืองนครศรีธรรมราชมีฐานะเป็นเมืองประเทศราช เมื่อสุโขทัยสิ้นอำนาจลง พระเจ้าอู่ทองทรงประกาศให้เมืองนครศรีธรรมราชเปลี่ยนฐานะจากเมืองพระยานครลงมาเป็นหัวเมืองเอกในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่ 2 ปลัดเมืองนครศรีธรรมราชตั้งคนเป็นกบฏ พระเจ้ากรุงธนบุรีได้กู้อิสรภาพจากพม่าและยกทัพไปปราบเมืองนครศรีธรรมราช เปลี่ยนฐานะเป็นเมืองประเทศราช ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเมืองนครศรีธรรมราชถูกลดฐานะจากเมืองประเทศราชเป็นหัวเมืองชั้นนอกขึ้นกับเมืองสงขลา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ปฏิรูปการปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ โดยรวมเมืองนครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ตั้งเป็นมณฑลเดียวกันเรียกว่า มณฑลนครศรีธรรมราชและได้เปลี่ยนชื่อตำแหน่งเจ้าเมืองเป็นผู้ว่าราชการเมือง ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ยุบมณฑลในเมืองปักษ์ใต้เมืองนครศรีธรรมราชจึงได้ ถูกยุบลงเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยตั้งแต่นั้นมา

ประภา นนทมิตร. (2541). “ถ้าในเขาขุนพนมตำนานปริศนาแห่งภูผาทิน”. (หน้า 43 – 49). ในเขาขุนพนม : หมู่บ้านวัฒนธรรม . กรุงเทพฯ ฯ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช

เขาขุนพนมเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดนครศรีธรรมราชจากการสำรวจปรากฏว่าพบถ้ำจำนวนมากภายในเขาขุนพนมมีทั้งถ้ำที่อยู่เชิงเขาและถ้ำที่อยู่บนเขา ถ้ำที่มีความสำคัญ คือ ถ้ำพระเจ้าตากซึ่งเชื่อกันว่าเป็นถ้ำที่พระเจ้าตากสินมหาราชเคยประทับนั่งต่อมา คือ ถ้ำตากฟ้าซึ่งเป็นถ้ำที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นถ้ำที่พระเจ้าตากสินใช้หลบภัยเมื่อครั้งที่เสด็จหนีมาจากกรุงธนบุรีและถ้ำที่ใช้เป็นที่หลบซ่อนขององครักษ์ คือ ถ้ำใต้ฟ้าพระบาท นอกจากนี้ดังกล่าวแล้วยังมีถ้ำที่มีความสวยงามอีกมากมายทั้งถ้ำนางชีถ้ำคูร่า ถ้ำค้างคาว ถ้ำลอด

ปรีชา จันทร์มณี (2536). “วัฒนธรรมที่ปรากฏในประวัติชื่อบ้านในเขตกิ่งอำเภอบางแก้วจังหวัดพัทลุง”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ

จากการศึกษาวัฒนธรรมที่ปรากฏในประวัติชื่อบ้านในเขตกิ่งอำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง พบว่าประวัติชื่อบ้านมีชื่อเรียกตามลักษณะภูมิประเทศ เรียกตามชื่อพันธุ์ไม้เรียกตามชื่อสัตว์ เรียกตามชื่อบุคคลและเรียกตามชื่อสถานที่ ประวัติชื่อบ้านในเขตกิ่งอำเภอบางแก้วจังหวัดพัทลุงสามารถสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมด้านการเลือกที่อยู่อาศัยซึ่งมีหลายลักษณะ คือ ที่ลุ่มที่ดอน แม่น้ำ คลอง ทะเลสาบ กลางทุ่งโล่ง ด้านการประกอบอาชีพทำให้ทราบว่า มีการเกษตรกรรม ทำสวน เป็นอาชีพหลัก ด้านความเชื่อทำให้ทราบว่ามีความเชื่อเรื่อง ความฝัน โสยศาสตร์ ผีบรรพบุรุษ คำสาบาน ด้านภาษามีการตัดพยางค์ของคำเพื่อสะดวกรวดเร็ว และสร้างคำขึ้นใหม่ใช้

ปรีชา นุ่นสุข. (2542). “เกาะคอเขา : แหล่งโบราณคดี” ใน *วารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 2* (หน้า 495 – 503) กรุงเทพฯ : มุลินธิสารานุกรม
วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

แหล่งโบราณคดีเกาะคอเขา หรือแหล่งโบราณคดีทุ่งตึก ตั้งอยู่บนเกาะคอเขา อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา หลักฐานโบราณคดีที่สำคัญตั้งอยู่ในบริเวณทุ่งตึก หรือเหมืองทอง มีซากอาคารโบราณสถานอยู่หลายแห่ง และยังพบฐานเตวรูป เหยียดเงินอินเดีย เศษทองคำ และผงทรายทอง แต่ในปัจจุบันโบราณสถานนี้ได้ถูกทำลายไปคงเหลือเพียงซากของฐานบางส่วนเท่านั้น จากการสำรวจแหล่งโบราณคดีแล้วพบเศษภาชนะดินเผา ซึ่งอยู่ในช่วงทวารวดีของจีน และเครื่องแก้วของชาวเปอร์เซีย สันนิษฐานว่าบริเวณแห่งนี้ อาจจะเป็นศูนย์กลางในการค้าขายของศรีวิชัย นอกจากนี้ในบริเวณดังกล่าวยังพบโบราณวัตถุอีกจำนวนมาก คือ ประติมากรรมเทพีและโอโรสุฐานเตวรูป แท่นหินปูน ลูกปัดชนิดต่าง ๆ และเศษภาชนะดินเผา ซึ่งมีทั้งภาชนะดินเผาประเภทพื้นเมือง และภาชนะดินเผาที่มาจากต่างประเทศ ทั้งภาชนะดินเผาเคลือบสีน้ำตาล แบบฉาง-ซา ของจีน แบบเนื้อดินเผาเคลือบขาวเข้ม ภาชนะดินเผาแบบเคลือบสีเขียว พอกไหปากแคบ ถ้วยชามต่าง ๆ และภาชนะดินเผาเคลือบสีฟ้า แต่ไม่พบในลักษณะที่สมบูรณ์มากนัก จึงสันนิษฐานได้ว่าคงเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างชาติ ๆ ที่สำคัญมาตั้งแต่โบราณ

ปรีชา นุ่นสุข. (2542). “นครศรีธรรม : ชื่อที่ปรากฏต่างกัน”. ใน *วารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8*. (หน้า 3617 – 3620). กรุงเทพฯ : มุลินธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย
ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวถึงชื่อที่ชนชาติต่าง ๆ เรียกเมืองนครศรีธรรมราช ดังนี้ คมพลิงคม เป็นชื่อปรากฏในคัมภีร์มหานิทศของอินเดีย ดัน-มา-ลิง หรือดัน-เหมย-หนิว เป็นชื่อที่ปรากฏในจดหมายเหตุจีน มัทมาลิงค์เป็นชื่อที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกที่เมืองตันซอร์ในภาคใต้ของอินเดีย ตามพรลิงค์เป็นชื่อที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกหลักที่ 24 ซึ่งพบที่วัดหัวเวียง อำเภอไชยา ตะมะลิงคาม เป็นชื่อที่ปรากฏในคัมภีร์ปุชวลีของลังกา ศรีธรรมาสก ปรากฏชื่อในหลักศิลาจารึกหลักที่ 35 ที่แหล่งโบราณแม่ nang เมือง อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ ศรีธรรมราชเป็นชื่อที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกที่ 1 และ 24 โลเค็ก เป็นชื่อเรียกของนักเดินทางที่ชื่อ มาร์คโปโล ปาฏิบุต ปรากฏในเอกสารรายงานของข้าราชการสิงหล ลิงกอร์ เป็นชื่อที่ชาวไทยมุสลิมเรียก ลิกอร์ เป็นชื่อพ่อค้าชาวโปรตุเกสเรียก ละคอน เป็นชื่อที่ปรากฏในเอกสารรายงานของข้าราชการสิงหล และนครศรีธรรมราชเป็นชื่อที่คนไทยฝ่ายเหนือเรียกจนมาถึงปัจจุบันชื่อที่ปรากฏที่แตกต่างกันเหล่านี้มาจากการที่เมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองที่มีความเก่าแก่ เป็นศูนย์กลางการค้าต่อค้าขาย จึงทำให้ชนชาติต่าง ๆ เรียกชื่อที่แตกต่างกันตามการออกเสียงของประเทศนั้น ๆ

พล ชินพงศ์ และชาตยวงค์ เทียงธรรม. (2542). “จังหวัดนราธิวาส”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้* เล่ม 8. (หน้า 3654–3665). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

นราธิวาสเป็นจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย แต่เดิมนั้นมีฐานะเป็นอำเภอหนึ่งเรียกว่าอำเภอบางนราอยู่ในความดูแลปกครองของเมืองสาขบุรีขึ้นต่อเมืองปัตตานีอีกทีหนึ่ง ครั้งเมื่อเกิดกบฏ ปัตตานีจึงถูกแบ่งแยกออกเป็น 7 หัวเมือง ได้แก่ เมืองปัตตานี เมืองยะหริ่ง เมืองสาขบุรี เมืองหนองจิก เมืองรามัน เมืองยะลา และเมืองระแงะ ในสมัยรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งข้อบังคับสำหรับปกครองเมืองทั้ง 7 โดยให้พระยาเมืองเป็นผู้รักษาราชการเมืองต่าง พระเนตรพระภรรณ จัดให้มีศาล 3 ชั้น คือ ศาลบริเวณ ศาลเมือง และศาลแขวง ในปีพุทธศักราช 2449 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งมณฑลปัตตานีขึ้นเป็นมณฑลเทศาภิบาล ประกอบด้วยเมืองปัตตานี เมืองยะลา เมืองสาขบุรี และเมืองระแงะ ในมณฑลนี้มีศาลเมืองอยู่ 2 ศาล คือ ศาลเมืองสาขบุรีกับศาลเมืองยะลา ศาลเมืองสาขบุรีได้ย้ายไปตั้งที่บางนราให้ว่ากล่าวคดีทั้งเมืองสาขบุรีและเมืองระแงะ ต่อมาจึงยกอำเภอบางนราขึ้นเป็นเมือง บางนรา จนพุทธศักราช 2458 ได้ประกาศเปลี่ยนชื่อเมืองบางนราเป็นเมืองนราธิวาส และเปลี่ยนเป็นจังหวัดนี้ในที่สุด จังหวัดนราธิวาสมีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ป่าและภูเขาหนาแน่น มีเทือกเขาสันกาลาศีร์กั้นพรมแดนไทย-มาเลเซีย พื้นที่ราบส่วนใหญ่อยู่ริมทะเลและที่ราบลุ่มแม่น้ำ 4 สาย คือ แม่น้ำสาขบุรี แม่น้ำบางนรา แม่น้ำตากใบ และแม่น้ำโก-ลก ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม นิยมใช้ภาษามลายูพื้นเมืองในการ สื่อสาร ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีประเพณีท้องถิ่นที่น่าสนใจ ได้แก่ การแข่งเรือกอลและหน้าพระที่นั่งชิงด้วยพระราชทาน แหล่งท่องเที่ยวและสถานที่สำคัญมีทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางธุรกิจการค้า โบราณสถาน และศาสนสถานที่สำคัญ

พรศักดิ์ พรหมแก้ว. (2542). “อนุสาวรีย์วีรไทย พ.ศ. 2484”. *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้* เล่ม 18. (หน้า 8826–8831). กรุงเทพฯ : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

อนุสาวรีย์วีรไทย พ.ศ. 2484 เป็นอนุสรณ์สถานที่สร้างขึ้นเป็นเกียรติประวัติแก่วีรกรรมทหารไทยที่ได้สละชีพเพื่อชาติครั้งสู้รบต่อต้านกับกองทัพญี่ปุ่นที่เข้าโจมตีภาคใต้ของประเทศไทยสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ประดิษฐานอยู่ ณ ถนนสายนครศรีธรรมราชท่าแพ ตำบลปากพูน อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช เป็นอนุสาวรีย์หล่อด้วยสำริดรมดำเป็นรูปทหารหาญแต่งแบบสนามรบขึ้นถือปืนติดคาบในท่าเตรียมแทงขนาด

ประมาณ 2 เท่าตัวคน ในการสร้างอนุสาวรีย์ไทย พ.ศ. 2484 ได้นำเอาอิฐของบรรดาทหารหาญไทยที่เสียชีวิตครั้งสู้รบคราวนั้นจากจังหวัดนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ชุมพร ประจวบคีรีขันธ์ สงขลา และปัตตานี มาบรรจุไว้ที่ฐานอนุสาวรีย์พร้อมกันนั้นได้จารึกชื่อไว้ที่ฐานอนุสาวรีย์ทั้ง 6 ด้าน รวมทั้งสิ้น 116 ชื่อไว้ด้วย เมื่อถึงวันที่ 8 ธันวาคมของทุก ๆ ปีจะมีพิธีกล่าวสดุดีวางพวงมาลาและทำบุญตักบาตรอุทิศส่วนกุศลไปให้ทหารหาญที่เสียชีวิต ณ อนุสาวรีย์นี้

พรศักดิ์ พรหมแก้ว (2542). “ตำนานเมืองปัตตานี : ฉบับของอับรอฮิมซุกรี” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 6. (หน้า 2671 - 2674). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวถึงตำนานเมืองปัตตานีว่ามีเนื้อหาสำคัญเป็น 4 ช่วง ช่วงแรกกล่าวถึงมลายูสมัยก่อนจะสร้างเมืองปัตตานีโดยกล่าวถึงเรื่องเขตของดินแดนเขตมาลาญ การแบ่งการปกครอง การอพยพเข้ามาของชนชาติต่าง ๆ และการแพร่ของวัฒนธรรมของชาวฮินดู รวมทั้งการที่ชาวมลายูเริ่มนับถือศาสนาอิสลาม ช่วงที่ 2 กล่าวถึงการสร้างเมืองปัตตานีและราชวงศ์ปัตตานี รวมถึงความสัมพันธ์กับต่างประเทศทางการค้า ช่วงที่ 3 กล่าวถึงเมืองปัตตานีเสื่อมอำนาจโดยตกอยู่ในอำนาจของไทย การปกครองของไทยต่อเมืองปัตตานีได้แยกปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมือง และช่วงที่ 4 เป็นสมัยปัตตานีวุ่นวายช่วงนี้อยู่ภายใต้การปกครองของไทย โดยที่ไทยได้เปลี่ยนแปลงสังคม วัฒนธรรมของชาวปัตตานีและเริ่มบังคับให้ชาวบ้านปัตตานีแต่งกายแบบตะวันตก

พรศักดิ์ พรหมแก้ว. (2542). “วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย เล่ม 10. (หน้า 5026 – 5029). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวว่าวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหารเป็นวัดที่เก่าแก่มีประวัติความเป็นมาช้านาน มีความเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยศรีวิชัย ปรากฏหลักฐานแน่ชัดที่เป็นศิลปะแบบศรีวิชัย หลักฐานที่สำคัญ คือ องค์พระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ วัดแห่งนี้ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยได้พยายามรักษารูปลักษณะเดิมขององค์พระบรมธาตุไชยาไว้อย่างดีที่สุด วัดนี้ยังมีโบราณสถานและโบราณวัตถุอีกมากมาย ได้แก่ พระวิหารหลวง พระวิหารคด หรือพระระเบียง พระอุโบสถ พระพุทธรูปกลางแจ้ง สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นจุดเริ่มต้นของพิพิธภัณฑ์สถาน แห่งชาติไชยาที่จัดตั้งขึ้นในปีพุทธศักราช 2478 ในพุทธศักราช 2479 รัฐบาลได้ประกาศขึ้นทะเบียนวัดแห่งนี้เป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาติ ต่อมาปีพุทธศักราช

2500 วัดแห่งนี้ก็ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เลื่อนฐานะวัดเป็นพระอารามหลวง ชั้นเอกชนิดราชวรวิหาร และได้รับพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร”

พิทยา บุษรรัตน์. (2542). “วัดเข้อ้อ” ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 2 (หน้า 854 – 859).
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

วัดเข้อ้อ หรือวัดเขาเอะตั้งอยู่ตำบลมะกอกเหนือ อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เป็นวัดที่มีความสำคัญในฐานะสำนักศึกษาวิทยาคม มีชื่อเสียงทางด้านไสยศาสตร์ของภาคใต้ มาตั้งแต่โบราณ ซึ่งมีพระเกจิอาจารย์หลายท่านที่เป็นที่และเคารพศรัทธาของประชาชนโดยทั่วไป วัดเข้อ้อสร้างมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โบราณสถานที่สำคัญภายในวัด ได้แก่ อุโบสถ กุฏิทรงเรือนไทย ศาลาประดิษฐานรูปปั้นพระอาจารย์ทองเฒ่า พระพุทธรูปประทับยืนปางประทานอภัย หรือที่ชื่อว่า เจ้าฟ้าอิมกับเจ้าฟ้าคอกมะเคือ ถ้ำถัททันต์ เป็นถ้ำโบราณภายในมีพระพุทธรูปประดิษฐาน วางแห้วนยาใช้สำหรับประกอบพิธี แห้วนยาตามตำราทางไสยศาสตร์ มณฑป พระพุทธรูปที่ทำด้วยดินเผา พระพุทธรูปไสยาสน์และเจดีย์ นอกจากนี้วัดเข้อ้อยังมีศิลปะโบราณวัตถุที่ได้เก็บรักษาไว้ อีกเป็นจำนวนมาก ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความเป็นมาของวัดเข้อ้อที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อ ความศรัทธาของประชาชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พิทยา บุษรรัตน์ (2542). “วรรณกรรมทางการเมืองการปกครองของชาวลี จากวรรณกรรมหนังตะลุง”.
วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา 5(2) : 46 – 59).

บทความนี้ผู้เขียนได้เสนอสาระว่า วรรณกรรมหนังตะลุงแต่งขึ้นเพื่อใช้ในการแสดงหนังตะลุงโดยตัวละครคือ รูปหนัง นายหนังคือ ผู้เซ็ดและพากย์ ในวรรณกรรมหนังตะลุงได้สะท้อนวิถีชีวิตและสังคมของชาวไทยภาคใต้ในเรื่องค่านิยม ขนบประเพณี ความคิด ความเชื่อ สภาพความเป็นอยู่ และการเมืองการปกครอง วรรณกรรมหนังตะลุงทั้ง 2 ประเภท คือ จินตนิยายหรือเรื่องจักร ๆ วงศ์ และนวนิยายล้วนสอดแทรกการเมืองการปกครองได้ทั้งสิ้น โดยสะท้อนผ่านเนื้อเรื่องหรือบทกลอน หรือบทสนทนาก็ได้ ในเนื้อเรื่องหากเป็นจินตนิยายก็มักสะท้อนการเมืองการปกครองในระบอบราชาธิปไตย แต่สำหรับบทกลอน และบทสนทนาอาจจะสะท้อนการเมืองการปกครองอย่างใดก็ได้ วรรณกรรมเรื่องต่างๆ เช่น ความไม่เป็นธรรม การปฏิบัติหน้าที่ที่ผิดแนวทาง การฉ้อราษฎร์บังหลวง การเล่นพรรคเล่นพวก นายหนังตะลุงมักจะสอดแทรกผ่านตัวละครเสมอ ทั้งนี้เพราะนอกจากมุ่งให้ความบันเทิงแล้วหนังตะลุงคือ สื่อมวลชนท้องถิ่นหรือสื่อพื้นบ้านของชาวภาคใต้ที่มีอิทธิพลต่อความรู้ ความคิด ทักษะคติ ตลอดจนพฤติกรรมของคนในสังคมภาคใต้โดยเฉพาะในสังคมชนบท

ฟ่วง บุชรารัตน์. (2542). “ประวัติศาสตร์พัทลุง – ครัง : คำกลอน”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 9*. (หน้า 4316–4321). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้แต่งเป็นกลอนสุภาพผู้แต่งคือ ครูชาญ ไชยจันทร์ มีความยาว 1,500 คำ กลอน มีสาระให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพัทลุงและจังหวัดตรังตั้งแต่ปี พ. ศ. 1400 – 2475 เนื้อหาเริ่ม ตั้งแต่เมืองพัทลุงตั้งเมืองอยู่ที่บางแก้ว มีพระยากรงทองเป็นเจ้าของและได้มีเจ้าเมืองสืบต่อมาเป็นลำดับ ในเวลาต่อมาเมืองพัทลุงตกเป็นเมืองขึ้นของเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนเนื้อหาของประวัติเมืองตรังไม่ได้แต่งตามลำดับเน้นหนักเพียงบางตอนที่สำคัญ โดยเฉพาะสมัยพระยารัษฎานุประดิษฐ์เป็นเจ้าของเมือง เมืองตรังขึ้นตรงต่อเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อเมืองตรังไม่ส่งส่งความช่วยเหลือตามกำหนดพระยานคร (น้อย) จึงไปเร่งรัดระเบียบการบริหารบ้านเมืองให้รัดกุมจนสามารถส่งช่วยเหลือกับเมืองนครศรีธรรมราชได้ พระยารัษฎานุประดิษฐ์ทรงย้ายเมืองใหม่ไปที่กันตังโดยส่งเสริมให้ราษฎรทำนา เลี้ยงสัตว์ ส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ มีการปราบปรามโจรผู้ร้ายและมีการสร้างถนนตรัง – พัทลุงผ่านเทือกเขาบรรทัด ในตอนหลังได้ย้ายเมืองมาตั้งใหม่ที่ทับเที่ยง ประวัติศาสตร์พัทลุง – ครังเป็นคำกลอนที่ได้รับความนิยมจากชาวบ้านในสมัยนั้นมาก เพราะนอกจากให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของพัทลุง – ครัง ได้อย่างละเอียดและตรงกับความเป็นจริงแล้วยังให้ความเพลิดเพลินอีกด้วย

มาโนชญ์ บุญญานุวัตร. (2542). “กฎหมายอิสลาม”ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 1*. (หน้า 18–20). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้พบว่ากฎหมายอิสลามคือ ข้อกำหนดที่มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติ ถ้าฝ่าฝืนจะถูกลงโทษโดยสังคมพระผู้เป็นเจ้าของและโดยกฎหมายบ้านเมือง กฎหมายอิสลามมาจากหลักทางศาสนา คือ คัมภีร์อัล – กุรอาน เป็นโอองการของอัลลอฮ์ที่ประทานแก่ท่านนบีมุฮัมมัด อัล – หะดีษ คือ ข้อบัญญัติจากการกระทำหรือการปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัดอัล – อัจญ์คือความเห็นเกี่ยวกับปัญหาทางกฎหมายอิสลามของนักนิติศาสตร์ ซึ่งเป็นสาวกของท่านนบีมุฮัมมัด และอัล – กิยา เป็นการเปรียบเทียบโดยอาศัยเหตุผลที่ต่อเนื่อง ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยได้นำกฎหมายอิสลามมาใช้ คณะโต๊ะเป็นผู้ที่มีอำนาจในการชี้ขาดและลงลายมือชื่อในคำพิพากษาคดีนั้น ๆ กฎหมายอิสลามมีทั้งส่วนที่ว่าด้วยครอบครัวและมรดก อิสลามถือว่าการสมรสจะสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อได้ประกอบพิธีกรรมถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลาม โดยทั้งสองฝ่ายยินดียใจกันมีพยาน 2 คนขึ้นไปและจะต้องเป็นคนมุสลิม ในส่วนของทายาทที่จะได้รับมรดกตามกฎหมายอิสลาม ได้แก่ สามี ภรรยา บุตร บิดา มารดา ปู่ ย่า ยาย หลาน เหลน แต่บุตรบุญธรรมไม่ถือว่าเป็นทายาท

รินนภา รัตนพงศ์. (2542) “เกาะตะรุเตา”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้* เล่ม 2. (หน้า 504–518). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

เกาะตะรุเตาเป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดสตูลประกอบด้วยหมู่เกาะน้อยใหญ่อีก 61 เกาะ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน มีป่าไม้ครอบคลุมอยู่หนาแน่น และมีอ่าวรอบเกาะอยู่มากมาย เกาะตะรุเตามีความสำคัญอยู่หลายประการ คือ เป็นที่สำหรับกักขังนักโทษทางการเมืองและนักโทษทั่วไป ระหว่างปี พ. ศ. 2482 – 2490 ต่อมาโดยรัฐบาลทำเป็นนิคมฝึกอาชีพเกาะตะรุเตาโดยอาศัยพื้นที่และทรัพยากรของเกาะใช้ในการฝึกอาชีพต่าง ๆ ให้แก่นักโทษ โดยจัดแยกนักโทษทางการเมืองออกจากนักโทษทั่วไปแล้ว สำหรับนักโทษทางการเมืองได้นำเอาความรู้ความสามารถที่มีมาใช้ในการช่วยเหลือตนเองและผู้อื่น ได้อย่างมากมาย แต่ต่อมาเกิดภาวะอดอยากอาหารขาดแคลน ทำให้นักโทษกลุ่มหนึ่งได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มโจรสลัดจี้เรือสินค้า และสร้างอิทธิพลมากขึ้นจนยากที่จะปราบปราม รัฐบาลไทยจึงตกลงให้รัฐบาลอังกฤษเข้าปราบปราม จนสามารถจับกุมผู้ต้องหามาลงโทษได้ ต่อมาในปี พ. ศ. 251 รัฐบาลได้ประกาศให้หมู่เกาะตะรุเตาเป็นเขตอุทยานแห่งชาติเพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติในพื้นที่เกาะให้คงสภาพเดิมเอาไว้

ละม่อม พรหมปลอด (2543). “บทบาทของข้าราชการสตรีฝ่ายปกครองในทัศนะของประชาชนมุสลิม : ศึกษาในจังหวัดหนึ่งของชายแดนภาคใต้”. ภาคนิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม). คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

งานชิ้นนี้ศึกษาเรื่องบทบาทของข้าราชการสตรีฝ่ายปกครองในทัศนะของประชาชนไทยมุสลิม พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีทัศนคติต่อข้าราชการสตรีฝ่ายปกครองว่าข้าราชการสตรีมีความสุภาพอ่อนโยนรอบคอบผู้รับบริการพอใจ ข้าราชการสตรีเหมาะสมที่จะปฏิบัติหน้าที่บริการแก่สตรีไทยมุสลิม ข้าราชการสตรีอ่อนแอไม่เคียดขาดทำให้ไม่สามารถปฏิบัติงานเสี่ยงภัยได้ ผู้ให้ข้อมูลมีทัศนะต่อบทบาทที่เป็นจริงของข้าราชการสตรีฝ่ายปกครองว่าสามารถปฏิบัติหน้าที่หลักเรื่อง งานราชการ งานเอกสาร การต้อนรับ งานบริการ ซึ่งเป็นงานในสำนักงานมากกว่างานที่ต้องออกไปปฏิบัติในพื้นที่ ผู้ให้ข้อมูลคาดหวังให้ข้าราชการสตรีฝ่ายปกครองออกไปพบประชาชน ประสานความร่วมมือกับฝ่ายต่าง ๆ แนะนำการประกอบอาชีพแก่กลุ่มแม่บ้านใช้ภาษามลายูในการสื่อสารได้ พร้อมกับเป็นผู้ตรวจสอบกำกับดูแลการปฏิบัติงานและการใช้จ่ายงบประมาณขององค์กรท้องถิ่นในด้านอุปสรรคของข้าราชการสตรีฝ่ายปกครองเป็นเรื่องของด้านสตรีะทางร่างกาย การไม่ยอมรับจากสังคม อีกทั้งหน้าที่ความรับผิดชอบทางครอบครัว ผู้ให้ข้อมูลจึงมีข้อเสนอแนะว่าควรให้ข้าราชการสตรีปฏิบัติงานอยู่ในสำนักงาน และควรหาทาง

ให้สังคมยอมรับบทบาทของสตรี รวมทั้งครอบครัวเองก็ต้องช่วยสนับสนุนส่งเสริม การปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการสตรีด้วย

วิเชียร ฅ นคร. (2542). “เจ้าพระยานคร” (น้อย ฅ นคร).ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8. (หน้า 3620 – 3627) กรุงเทพฯ :มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวถึง เจ้าพระยานคร (น้อย) ว่าตามหลักฐานเป็นบุตรของพระเจ้ากรุงธนบุรีกับเจ้าจอมฉิม ซึ่งครั้งที่บ้านเมืองเกิดกบฏพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงยกเจ้าจอมฉิมให้กับเจ้าพระยานคร (พัฒน์) ในขณะที่ทรงมีครรภ์อ่อนๆ เจ้าพระยานคร (น้อย) เริ่มเข้ารับราชการในรัชกาลที่ 2 แทนผู้เป็นบิดาที่ชราภาพ ผลงานที่ถือว่าเป็นเกียรติ ประวัติที่สำคัญ ได้แก่ การตีเมืองไทรบุรี การทูต และการต่อเรือ ในการตีเมืองไทรบุรีนั้นถือว่าเป็นความสามารถของเจ้าพระยานคร (น้อย) มีกลยุทธ์วิธีการวางแผนที่ดี จึงมีชัยชนะเหนือไทรบุรี ด้านการทูต เจ้าพระยานคร (น้อย) เป็นนักการทูตที่มีความเฉลียวฉลาดมีปฏิภาณไหวพริบในการเจรจา จึงเป็นที่ยำเกรงแก่บริษัทอังกฤษ ซึ่งกำลังแผ่อิทธิพลการค้าการเมืองมายังภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ ส่วนด้านการต่อเรือเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเป็นอันมากสามารถต่อเรือสำหรับบรรทุกช้าง ไปขายต่างประเทศได้ อีกทั้งต่อเรือรบที่มีขนาดใหญ่ที่ใช้กรรเชียงถึงสองชั้น จึงทำให้ประเทศมีกองทัพเรือที่เข้มแข็งเป็นอย่างมาก ด้านชีวิตครอบครัวเจ้าพระยานคร (น้อย) แต่งงานกับท่านผู้หญิงอินเป็นธิดาพระยาพินาศศักดิ์ตระกูลทางบางช้าง มีบุตรธิดา 6 คน เจ้าพระยานคร (น้อย) ถึงแก่อนิจกรรมด้วยโรคลม รวมเวลาการปกครองเมืองนครศรีธรรมราช 28 ปี และด้วยเกียรติประวัติที่กล่าวมา จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นนักปกครองนักการทหาร นักการทูต และนายช่างที่เก่ง มีระเบียบวินัย ชื่อตรง เชื้อมั่นในตนเองสูง

สมคิด ทองสง พิเชษฐ แสงทอง และวีระ แสงเพชร (2546). “ประวัติศาสตร์ชุมชนบริเวณป่าพุทธรักษาในเขตรอยต่อจังหวัดพัทลุง สงขลา และนครศรีธรรมราช”กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (สกว.)

งานชิ้นนี้พบว่าระหว่างพุทธศตวรรษที่ 22 – 24 สภาพของเครื่องปั้นชองแคบระหว่างแผ่นดินใหญ่ต่อมาบริเวณชองแคบถูกปิดกั้นดินเงินกลายเป็นที่ราบและทุ่งพุ การก่อตั้งถิ่นฐานของคนที่นี่ย้อนเวลาไปได้ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นหลักฐาน คือ เอกสารทำเนียบข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2354 ปัจจัยของการตั้งถิ่นฐานคือ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและการขยายตัวของชุมชนรายรอบ แต่หลังจากนั้นโคกเดี่ยวจากทางราชการสูง ผู้คนที่เข้ามาอาศัยส่วนใหญ่หลบหนีคำราชการ และภาชีอกรจากภายนอก บทบาทผู้นำตามประเพณี จึงมีอิทธิพลต่อ

วิถีวัฒนธรรมของชาวเครื่อง ผลผลิตของเครื่องที่สำคัญคือ ข้าว อานาจผิเข้ามาเกี่ยวพันกับชีวิตในทุกมิติ ประมาณต้นสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อราชการสามารถเอื้อประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนได้ ผู้นำทางราชการจึงเริ่มเป็นคนเดียวกับผู้นำตามประเพณี มีการสืบทอดตำแหน่งผู้นำชุมชนแบบสายตระกูล ในช่วงหลัง พ.ศ. 2500 เมื่อการพัฒนาของรัฐทำให้ ผลประโยชน์ต่าง ๆ มีมากขึ้น ผู้นำชุมชนจึงต้องมีบทบาทเป็นนักเลงโค มีอิทธิพลทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองในเครื่องจึงมีโจรสู้ร้ายชุกชุม ที่ดินในเครื่องถูกอิทธิพลของคนในสายตระกูลผู้นำครอบครอง ในขณะที่ชาวบ้านต้องกลายเป็นคนยากจน เพราะไม่มีการรับรองสิทธิ์จากราชการ เมื่อผนวกกับน้ำท่วม ไฟไหม้ ฯลฯ สภาพเครื่องเริ่มอืดคุด ผลผลิตจากป่าพรุ ลดน้อยลง ผู้คนจึงอพยพออกอย่างมากมายตั้งแต่ พ.ศ. 2530 ส่วนผู้ที่ยังคงอยู่คือ คนจนตรอก

สมพุทธ ธุระเจน (2541) “เขาขุนพนม : จากหน้าเขาถึงหลังเขา”ในเขาขุนพนม:ชีวิตและวัฒนธรรม (หน้า3 – 8)กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดนครศรีธรรมราช สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช.

งานชิ้นนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับสภาพทางกายภาพของเขาขุนพนมว่ามีถ้ำอยู่เป็นจำนวนมาก จากการสำรวจของโบราณคดีพบว่าถ้ำดังกล่าวน่าจะเป็นแหล่งพักอาศัยชั่วคราวหรือล่าสัตว์ของคนก่อนยุคประวัติศาสตร์ หลักฐานที่พบนอกจากเครื่องมือหินขัดเศษภาชนะดินเผา เนื้อหยาบที่มีการแต่งลายเชือกทาบแล้ว ยังพบหลักฐานสมัยประวัติศาสตร์ยุคต้นที่แสดงว่าเคยเป็นที่ตั้งชุมชนโบราณ พื้นที่บริเวณเชิงเขาขุนพนมเป็นดินร่วนที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งปกคลุมด้วยพันธุ์พืชนานาชนิด มีทั้งไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม และไม้เลื้อย เขาขุนพนมจึงเป็นแหล่งพืชสมุนไพรและยาพื้นบ้าน ผู้คนในบริเวณนี้มีความผูกพันทางสังคมวัฒนธรรมมายาวนาน ปัจจุบันได้รวมกันเป็นชุมชน “เขาขุนพนม” ที่ช่วยกันอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและความเป็นชุมชนเก่าแก่ โดยเฉพาะสวนสมรมยังมีให้เห็นอยู่ทั่วไป ซึ่งช่วยสร้างบรรยากาศให้ชุมชนเขาขุนพนมน่าอยู่

สงบ ส่งเมือง. (2537). “สูตรนารายณ์”. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 4(1) : 30–39.

บทความนี้ได้เสนอมาตรการในการปราบปรามโจรสู้ร้ายที่ปล้นสะดมข้ามพรมแดนเมืองต่าง ๆ แล้วหลบหนีกลับไปยังภูมิลำเนาเดิมของตน โดยใช้มาตรการที่เรียกว่าสูตรนารายณ์ สูตรนารายณ์ใช้ครั้งแรกในการปราบปรามโจรสู้ร้ายระหว่างเมืองพัทลุงและเมืองสงขลา และต่อมาใช้ที่เมืองนครศรีธรรมราชด้วย หลักการสูตรนารายณ์ คือ เมื่อสู้ร้ายทำโจรกรรมในเมืองนี้แล้วหนีไปเมืองอื่นก็ให้ตามเข้าไปจับได้ แต่ให้อาخذตัวไว้ในเมืองที่จับสู้ร้ายได้ แล้วให้นายอำเภอมิหนังสือรับรองว่าได้เอาตัวสู้ร้ายไว้ ต่อจากนั้นมีหนังสือมายังหัวเมืองต้นเหตุ เจ้าเมืองจะได้มีหนังสือแจ้งความไปให้อีก

ฝ่ายส่งตัวผู้ร้ายมาพิจารณาโทษ มาตรการดังกล่าวนับเป็นพัฒนาการที่หัวเมืองสงขลา พัทลุง และ นครศรีธรรมราช หันหน้าเข้าหากันเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับโจรสลัด

สงบ สงเมือง สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ และชาตณรงค์ เทียงธรรม.(2542) “จังหวัดกระบี่”. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 1. (หน้า 69 – 84). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวว่าจังหวัดกระบี่ มีชื่อเดิมเรียกว่า เมืองปกาสัย เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ลึกเข้าไปในป่า แล้วต่อมาย้ายออกมาอยู่ริมชายทะเลตรงปากน้ำกระบี่แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นกระบี่ จากหลักฐานการศึกษาทำให้ทราบว่ากระบี่เป็นชุมชนที่มีมนุษย์อาศัยมาตั้งแต่สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ มีการพบ โครงกระดูกมนุษย์ที่นับว่าเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย พื้นที่แห่งนี้มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัย อคิตกาลเป็นเมืองท่าและแหล่งอุตสาหกรรมผลิตลูกปัดเพื่อส่งออก แต่ความเจริญของชุมชนมีการขาด คอนบางช่วง ทั้งนี้สาเหตุมาจากในช่วงประวัติศาสตร์หนึ่ง ชุมชนใกล้ ๆ มีการหาแร่ แต่กระบี่มีแร่อยู่น้อยมากจึงส่งผลให้กระบี่เป็นเมืองที่ไม่เจริญเท่าที่ควร การปกครองของเมืองกระบี่อยู่ภายใต้ปกครอง ของเมืองนครศรีธรรมราช ต่อมาทางรัฐบาลต้องการลดอำนาจของเมืองนครศรีธรรมราชจึงตั้งให้ จังหวัดกระบี่ปกครองดูแลตนเอง แต่อยู่ภายใต้การดูแลของมณฑลภูเก็ต สภาพทั่วไปของกระบี่ใน ปัจจุบันเป็นจังหวัดหนึ่งในเขตภาคใต้ตอนบนแถบชายฝั่งทะเลตะวันตกเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทั้ง ที่เป็นทะเลและภูเขา ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนปาล์มน้ำมัน ขางพารา และการบริการ ท่องเที่ยว

สงบ สงเมือง .(2542). “จังหวัดพังงา”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 11.(หน้า 5332 – 5342). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

จังหวัดพังงาตั้งอยู่ทางภาคใต้ชายฝั่งตะวันตกของไทย ในอดีตจังหวัดพังงาประกอบด้วย ชุมชนขนาดเล็ก 4 ชุมชน คือ พังงา ตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่ง และกระบุรี ชุมชนเหล่านี้ขึ้นอยู่กับเมือง กลาง จนเมื่อพุทธศักราช 2352 พม่าได้เผาทำลายเมืองกลาง จึงมีการรวบรวมผู้คนขึ้นใหม่ จัดตั้ง เมืองกลางขึ้นที่พังงา เมื่อภัยคุกคามจากพม่าลดลง จึงให้ย้ายผู้คนจากพังงาไปตั้งเมืองกลางขึ้นใหม่ และยกเมืองพังงาเป็นเมืองโท ต่อมาเมื่อตะกั่วป่าได้ยกฐานะเป็นเมืองโทแทนเมืองพังงาและแยกเมือง พังงากับกลางออกจากตะกั่วป่า เมืองพังงาจึงมีฐานะเป็นเมืองตรี จนกระทั่งเริ่มมีการปฏิรูปการ ปกครองมณฑลภูเก็ตในปีพุทธศักราช 2437 จึงมีการแบ่งท้องที่เมืองพังงาออกเป็นอำเภอและตำบล และโอนเมืองตะกั่วทุ่งมาเป็นอำเภอหนึ่งของเมืองพังงา จนถึงพุทธศักราช 2459 พังงามีฐานะเป็น จังหวัด ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดนี้ประกอบด้วยภูเขาสลับซับซ้อนและลาดชัน มีที่ราบบริเวณ ชายฝั่งทะเลและหุบเขา พื้นที่ส่วนใหญ่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ มีเทือกเขาภูเก็ตเป็นพรมแดนธรรมชาติ ส่วนทาง

ได้มีอ่าวและเกาะแก่งที่สวยงามมากมาย สถานที่ท่องเที่ยวหลายแห่งในจังหวัดนี้จึงมีทั้ง ถ้ำ ภูเขา น้ำตก เกาะและหาดทราย นอกจากนี้ก็ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และ โบราณสถานอีกหลายแห่ง ได้แก่ วัดสุวรรณคูหา เขาเขียน พุ่งคึก และเขาพระนารายณ์ จังหวัด พังงามีแม่น้ำสายสำคัญ 2 สายคือ แม่น้ำพังงา และแม่น้ำตะกั่วป่า ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนา พุทธ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและอาชีพประมง

สงบ ส่งเมือง และชาตมรงค์ เทียงธรรม. (2542). “จังหวัดยะลา”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้* เล่ม 13. (หน้า 6262–6271). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ยะลาเป็นจังหวัดที่อยู่ใต้สุดของประเทศไทยเป็นจังหวัดเดียวของภาคใต้ที่ไม่มีอาณาเขตติดต่อกับทะเล ยะลาเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาพร้อมกับเมืองปัตตานี แต่มีความเจริญรุ่งเรืองน้อยกว่า ทั้งนี้เพราะยะลาเป็นดินแดนที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเลี้ยงสัตว์ ยะลาเคยเป็นเมืองบริวารเมืองปัตตานีโดยเป็นเมือง 1 ใน 7 เมืองของปัตตานี พระยายะลา (ควันยะล) เป็นเจ้าเมืองคนแรกเมื่อเมืองนี้ขึ้นตรงกับเมืองสงขลา ต่อมาเมื่อมีกบฏที่ไทรบุรีบรรดา 7 เมืองได้รวมก่อกบฏด้วยทำให้พระยานคร (น้อย) ผู้ดูแลหัวเมืองปักษ์ใต้เข้ามาปราบปรามแล้วแต่งตั้งหลวงสวัสดิภักดีรักษาการแทน ในระยะนี้เองเมืองสงขลา ได้แสวงหาผลประโยชน์จากเมืองยะลาโดยเฉพาะการทำเหมืองแร่ดีบุก ครั้นถึงปี พ.ศ. 2444 ได้มีการปฏิรูปการปกครองเมืองยะลาจึงเปลี่ยนการปกครองเป็นจังหวัด ปัจจุบันจังหวัดยะลาเป็นจังหวัดที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศมาเลเซียถึงสองด้าน คือ ทิศตะวันออกติดรัฐเปรัก และทิศตะวันตกติดรัฐเคดาห์ประเทศมาเลเซีย ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อนอากาศร้อนชื้นมีฝนตกชุกตลอดปี ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ประกอบอาชีพเกษตรกรรม สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ วัดคูหาภิมุข เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเก่าแก่ปางไสยาสน์ หมู่บ้านซาไก ดกธารโด เป็นต้น

สงบ ส่งเมือง. (2542). “มณฑลเทศาภิบาลปักษ์ใต้”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้* เล่ม 12. (หน้า 5854–5856). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ระบบมณฑลเทศาภิบาล เป็นระบบการปกครองส่วนภูมิภาค มีสมุหเทศาภิบาลเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในฐานะผู้บัญชาการของการปกครองมณฑลเทศาภิบาลมี 2 แบบ คือ มอบความรับผิดชอบการทำงานในหน้าที่ให้แก่หลวงเทศาภิบาล ผู้ว่าราชการเมือง นายอำเภอ และมอบความรับผิดชอบในการปกครองบังคับบัญชา ตลอดจนการให้ทุนและโทษแก่ผู้อยู่ในบังคับบัญชาได้

เค็ดขาดตามลำดับชั้นในระบบศักดินา สาเหตุที่ทำให้มีการจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลมี 2 ประการ คือ เกิดจากการคุกคามจากต่างชาติ และเกิดจากความไม่มีประสิทธิภาพของรัฐบาลกลาง การปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลทางภาคใต้เริ่มขึ้นครั้งแรกโดยการก่อตั้งมณฑลภูเก็ตขึ้นก่อนระบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลใช้ต่อมาจนถึงปี พ. ศ. 2476 จึงยกเลิก แล้วมีการจัดรูปแบบการปกครองส่วนภูมิภาคเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน

สงบ ส่งเมือง, ชาตุมรงค์ เทียงธรรม. (2542). “จังหวัดชุมพร”. ธารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 5 (หน้า 2133–2145). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

จังหวัดชุมพรเป็นเมืองเก่าแก่ที่เคยมีผู้คนอาศัยมาเป็นเวลาช้านานเคยเป็นเมืองท่าที่สำคัญและยังเป็นเมืองบริวารในกลุ่มเมือง 12 นักขัตตรมีฐานะเป็นเมืองขึ้นศรีเมืองชุมพรได้เจริญก้าวหน้าขึ้นจากการทำนาทำไร่ แต่เมืองชุมพรมักประสบปัญหาภัยแล้งฝนตกหนักและพายุอยู่เสมอทำให้ชาวชุมพรส่วนใหญ่ยากจนและมีโจรสลัดชุมชน สำหรับตัวเมืองชุมพรมีการย้ายบ่อยครั้งตามการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำตะเภาและแม่น้ำชุมพร จนเพื่อถึงยุคปฏิรูปการปกครองทางรัฐบาลจึงได้เลือกเมืองชุมพรเป็นที่ตั้งว่าการมณฑลมาจนถึงปัจจุบัน จังหวัดชุมพรเป็นจังหวัดตอนบนสุดของภาคใต้ฝั่งอ่าวไทยที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสลับกับภูเขาโดยทั่วไปมีฝนตกชุกตลอดปีแบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ 70 ตำบล ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

สถาพร ศรีสังข์ (2542). “วัฒนธรรมทางการเมืองของชาวภาคใต้”. วารสารทักษิณคดีสถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(2) : 10–12.

บทความนี้ผู้เขียนกล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองว่าเป็นแบบแผนของทัศนคติและความรู้สึกของบุคคลต่อสภาระทางการเมืองประกอบด้วย ความรู้ ความรู้สึก ความเชื่อและค่านิยมที่มีต่อระบบการเมือง หรือสถาบันทางการเมือง หรือต่อตัวแทนของประชาชน หรือตัวแทนของรัฐ และต่อความรู้สึกที่รู้สึกว่าคุณเองสามารถหรือมีความสำคัญ ในกรณีของสังคมไทยภาคใต้ก่อนการเมืองภาคใต้จะเข้าสู่ยุคประชาธิปไตยอย่างเช่นปัจจุบันศูนย์กลางทางอำนาจในทางการเมืองและการปกครองอยู่ในการครอบครองของกลุ่มศาสนจักร แต่เมื่อศาสนจักรไปผูกติดกับอำนาจของนครหลวงในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายศาสนจักรก็อ่อนแอลง นอกจากนี้ยังมีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่ผู้นำทางศาสนาโดยเฉพาะผู้นำศาสนาอิสลาม ผู้นำทางเศรษฐกิจสังคมและฐานอำนาจผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น ข้าราชการ วัฒนธรรมใจ และนักเลงท้องถิ่น กลุ่มดังกล่าวทำให้ประชาชน

ถูกรวบเข้ามาเป็นเวลายาวนาน ขาดประสบการณ์ ต่อเนื่องในการปกครองตนเอง จึงยากต่อการพัฒนาการเมืองแบบประชาธิปไตย

สารูป ฤทธิ์ชู (2542). “กฎหมายท้องถิ่นภาคใต้”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 1. (หน้า 11 – 18). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับกฎหมายท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งปรากฏในหนังสือโบราณที่เรียกกันว่า “สมุดไทย” หรือ “หนังสือบอก” เนื้อหาสาระมักเป็นกฎหมายลักษณะหัวเมือง กฎหมายลักษณะโจร และกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ ซึ่งคัดลอกมาจากกฎหมายตราสามดวงโดยใช้ “หลักไชย” หรือ “หลักไช้” ซึ่งเป็นกฎหมายท้องถิ่นเป็นคำกำกับการใช้กฎหมาย ลักษณะเด่นของ “หลักไช้” คือ จะเขียนเป็นกลความรูปแบบการเขียนมืออยู่ 2 แบบ คือ เขียนเป็นอักษรไทยปนขอม ใช้ภาษาถิ่นใต้โดยเป็นอักษรร่วมกับภาษาไทยกลาง แต่เขียนตามสำเนียงใต้ ใช้จำนวนการเขียนทั้งที่เป็นร้อยแก้วอย่างเดียวและทั้งที่เขียนแบบร้อยแก้วและร้อยกรอง กฎหมายมีเนื้อหาสาระทั้งที่เหมือน คล้ายคลึง และที่ต่างไปจากกฎหมายตราสามดวง แต่ส่วนใหญ่กฎหมายท้องถิ่นภาคใต้นั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับกฎหมายตราสามดวง

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์. (2542). “เงินตรา : ที่ใช้ในภาคใต้” ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 3. (หน้า 1363 – 1370). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

จากหลักฐานที่ค้นพบในภาคใต้พบว่าวัฒนธรรมการใช้เงินไม่มีตราว่าจะมีมาแต่สมัยวัฒนธรรมศรีวิชัย ส่วนเงินตราที่พบเก่าแก่ที่สุด คือ เงินครามโนเป็นของนครศรีธรรมราช คำว่าเงินตรา มีหลักฐานว่ามีใช้ในภาคใต้อยู่แล้วไม่ช้ากว่าสมัยกรุงศรีอยุธยา ส่วนใหญ่ใช้เพื่อแลกเปลี่ยนค้าขายกันเฉพาะเจ้าเมือง ชาวใต้สมัยโบราณนั้นใช้เบี้ย หรือ หอยเบี้ยแทนเงินตรา ค่าของเงินเบี้ยจะขึ้นลงตามความขาดแคลนหรือความชุกชุมของหอยเบี้ยในยุคนั้น ๆ 5 ในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นวัฒนธรรมการใช้เงินตราของเมืองหลวงจะเข้าสู่ภาคใต้อย่างเด่นชัด แต่เงินตราต่างประเทศซึ่งเป็นที่นิยม คือเงินเหรียญเม็กซิกัน และยังมีเงินจีนและปีที่พบตามเมืองท่าในภาคใต้ อีกด้วย เมื่อมีเหรียญโสฬสใช้เบี้ยก็เสื่อมความนิยมและเลิกใช้ไป ต่อมารัฐบาลอนุญาตให้ทำเหรียญใช้เองได้ ในภาคใต้ได้ทำเหรียญตะกั่วขึ้นใช้ ทำขึ้น ณ เมืองใดก็มีอักษรบอกชื่อเมืองนั้นกำกับไว้ นอกจากนี้ยังมีเงินทองแป เงินเสี้ยว และเงินซีก แต่ก็ไม่แพร่หลายใน ภาคใต้นัก เมื่อมีเหรียญสตางค์ใช้แทนเงินพดด้วงที่ถูกระงับเลิกไป ภาคใต้จึงนิยมใช้เหรียญสตางค์อย่างแพร่หลายกว่าเหรียญชนิดอื่น ๆ

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์. (2542) “บูชาพระบรมธาตุ” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 9 (หน้า 1091–4107). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบูชาพระบรมธาตุ พบว่า พระบรมธาตุเจดีย์ที่ประดิษฐานอยู่ ณ วัดมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นที่สักการบูชาของประชาชน การสักการบูชาทำให้เกิดประเพณีซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวใต้ คือ ประเพณีการนำสิ่งของมีค่าไปถวายหรือปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเป็นการสักการบูชา การบูชาพระบรมธาตุด้วยวัตถุสิ่งของที่มีค่ามีรูปร่างลักษณะแตกต่างกันไปตามยุคตามสมัย เช่น การถวายดอกไม้ เงิน ดอกไม้ทอง และต้นไม้ทอง สิ่งที่น่ามาสักการบูชานั้นยังมีปูชนียวัตถุ มงคลวัตถุ เครื่องรางของขลัง เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เครื่องประดับ เครื่องแต่งกาย งานศิลปะและงานช่าง สำหรับมูลเหตุที่พุทธศาสนิกชนบูชาพระบรมธาตุที่สำคัญเกิดจากการศรัทธาที่บริสุทธิ์และเพื่อความเป็นสิริมงคล นอกจากนี้ชาวพุทธในภาคใต้นำสิ่งของมาบูชาพระบรมธาตุแล้ว ยังบูชาด้วยวิธีปฏิบัติบูชาอีกด้วย ส่วนคุณค่าของวัฒนธรรมการบูชาพระบรมธาตุนั้นนอกจากก่อให้เกิดพุทธศาสนิกชนมีความศรัทธาอย่างบริสุทธิ์ใจต่อพระบรมธาตุเจดีย์ ยังเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และทำให้พระบรมธาตุแห่งนี้เป็นที่ที่มีความสำคัญซึ่งมีคุณค่ายิ่ง

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). “โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมทางเมืองและการปกครองในภาคใต้”. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(2) : 26 – 33.

บทความชิ้นนี้ผู้เขียนได้สะท้อนว่าในการปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ของอาณาจักรโบราณ เช่น ตามพรลิงค์ ผู้ครองนครใช้กุศโลบายเอาศาสนาจักรเป็นเครื่องจรรโลงอาณาจักรโดยเจตนาให้พระบรมธาตุเจดีย์ และพระบรมสารีริกธาตุ รวมทั้งศาสนวัตถุอื่น ๆ เป็นศูนย์รวมศรัทธาแห่งอาณาจักรแล้วใช้ศาสนธรรม พิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนประเพณีอันเนื่องด้วยศาสนาเป็นเครื่องขัดเกลา เป็นปัจจัยในการสร้างจิตนิสัย ค่านิยม และโลกทรรศน์นานาประการ จึงพบวรรณกรรมของภาคใต้ทั้งมุขปาฐะและลายลักษณ์ล้วนมีสาระเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวมากมาย แต่อย่างไรก็ตามเมื่อโครงสร้างด้านการปกครองระหว่างนครศรีธรรมราชกับอยุธยาดำเนินไปทั้ง ๆ ที่เริ่มด้วยการผูกมิตรเป็นเกลอ แต่ก็ต้องปรับเปลี่ยนเป็นการใช้อำนาจ ค่อกันยิ่งเมื่อถึงกรุงรัตนโกสินทร์สถานการณ์เมืองการปกครอง ซึ่งเป็นลักษณะการรวมชาติไทย การควบคุมเกี่ยวกับการเมืองการปกครองก็ยิ่งหนักแน่นขึ้น กลายเป็นความขัดแย้งระหว่างเจ้านาย ผู้ปกครองกับประชาชนทั้งผู้ปกครองและประชาชนมีลักษณะของการต่อต้านเป็นลักษณะอึดคาค่อกันในระดับสูง เมื่อมาถึงวันนี้ระบบการปกครองในรูปแบบของรัฐธรรมนุญหรือระเบียบกฎหมายจึงเป็นระบบที่เลื่อนลอย ซึ่งไกลจากความจริงในภาคใต้

อมรา ศรีสุชาติ. (2542). “โบราณคดีภาคใต้”. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 9. (หน้า 4140 – 4169). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานโบราณคดีในภาคใต้แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ผลงานทางโบราณคดีภาคใต้ของผู้ศึกษาค้นคว้าที่เกิดจากการเก็บข้อมูลด้านเอกสารและการสำรวจพบหลักฐานโดยไม่มี การขุดค้นทางโบราณคดี และผลงานทางโบราณคดีภาคใต้ของผู้ศึกษาค้นคว้าที่เกิดจากการขุดค้นทางโบราณคดี ในภาคใต้ งานโบราณคดีที่ขุดพบในภาคใต้ เช่น ถ้ำปากอม ถ้ำเขายี่ขัน วัดเวียง แลวมโพธิ์ เป็นต้น หลักฐานที่พบเช่น กระดุกสัตว์สมัยพลสโตซีส กระโหลกศีรษะมนุษย์ เครื่องมือหิน ในถ้ำของจังหวัดสุราษฎร์ธานี และอื่น ๆ ผลจากการศึกษาโบราณคดีในภาคใต้ก่อให้เกิดมิติใหม่ ต่อแนวคิดเรื่องผู้คน การตั้งถิ่นฐานพัฒนาการทางวัฒนธรรม ทำให้ทราบเรื่องอายุสมัยของแหล่งโบราณคดีในภาคใต้ หลักฐานเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์และการสร้างสรรค์และใช้งาน วัฒนธรรมทางวัตถุบางอย่างปรากฏในภาคใต้ก่อนส่วนอื่นใดของประเทศ ทำให้ทราบอีกว่า ภาคใต้เป็นเมืองท่าโบราณที่มีความสำคัญต่อเครือข่ายการติดต่อของโลกตะวันตกและตะวันออก

อมรา ศรีสุชาติ และธราพงศ์ ศรีสุชาติ. (2542). “ชุมชนสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์รัฐโบราณในภาคใต้”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 5.(หน้า 2095 – 2132)กรุงเทพฯ : สารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้ศึกษาพบว่า ในสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์กลุ่มชนที่เข้ามาอยู่ตั้งเป็นชุมชน คือ พวกชาวป่า พวกชาวถ้ำและชาวน้ำ การก่อตัวของกลุ่มชนรุ่นแรก ๆ คือ บริเวณแหล่งโบราณคดีเส้นทางน้ำและฝั่งทะเล หลักฐานทางโบราณวัตถุที่สำคัญได้แก่ ภาชนะดินเผาเนื้อดินแบบหม้อดินหุงข้าว ภาชนะลายเชือกทาบ ขวานหินขัด กลอง มะโหรทึกสำริด เครื่องมือเหล็กแบบหอกใบข้าว หุ่นจำลองแบบอวัยวะเพศ ลูกปัดกระดุก แทนหินบด ลูกปัดแร่ ฯลฯ ทางด้านสภาพความเป็นอยู่มีการก่อตั้งชุมชนอยู่อย่างกระจัดกระจาย ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมง และมีการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี เช่น การใช้โลหะแทนหิน ทำเลที่ตั้งชุมชนโบราณของภาคใต้ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งทะเลด้านตะวันตกและตะวันออก ส่วนชุมชนที่เป็นแผ่นดินก็มีเส้นทางน้ำเข้าสู่ทะเลได้ ผลผลิตส่วนใหญ่ได้จากป่า ทางด้านการศาสนาพบว่า พระพุทธศาสนาแบบมหายานมีความเจริญรุ่งเรืองมากที่สุด

อมรา (ขันติสิทธิ์) ศรีสุชาติ. (2542). “แหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้”. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 18. (หน้า 8746 – 8771). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

แหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้ที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนคือ ถิ่นที่อยู่อาศัย และประกอบกิจกรรมของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ได้แก่ บริเวณที่เป็นถ้ำ ตามหลักฐาน

การขุดค้นทางโบราณคดีแสดงให้เห็นว่าคนโบราณในภาคใต้ใช้ถ้ำเป็นถ้ำที่อยู่ประกอบกิจกรรมไม่น้อยกว่า 35,000 ปีมาแล้ว ชุมชนชาวถ้ำได้สร้างวัฒนธรรมตามแบบสมัยก่อนประวัติศาสตร์ คือ วัฒนธรรมการทำและใช้เครื่องมือหิน ในรูปแบบหลาย ๆ จนกระทั่งประเพณีรู้จักทำภาชนะดินเผาขึ้นใช้ คนก่อนประวัติศาสตร์ในดินแดนภาคใต้น่าจะใช้ถ้ำเป็นถ้ำที่อยู่อาศัยสืบเนื่องมาจนถึงราว 1,000 - 500 ปีก่อนพุทธกาล จึงเคลื่อนย้ายมาตั้งชุมชนบนพื้นที่ราบมากขึ้นแล้วพัฒนาสังคมเป็นชุมชนเกษตรกรรม แหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ๆ ของภาคใต้มืออยู่ 38 แหล่ง ได้แก่ ถ้ำสิงขร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ถ้ำห้วยกะโหลกผิ จังหวัดกระบี่ และเขาเขียวในจังหวัดพังงา เป็นต้น

อมรา ศรีสุชาติ. (2542). “ขวานหินขัด”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้* เล่ม 2 (หน้า 651 – 681). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ขวานหินขัดเป็นเครื่องมือที่ทำมาจากหินธรรมชาติชนิดต่าง ๆ ที่คนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ทำขึ้น และตกทอดมาถึงสมัยประวัติศาสตร์เป็นหลักฐานทางโบราณคดี ที่บ่งบอกความเป็นมาของเจ้าของวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ขวานหินขัดนี้ปรากฏทั่วไปในทุกภาคของประเทศไทย ส่วนใหญ่เรียกชื่อว่า “ขวานฟ้า” นอกจากจะเรียกว่าขวานฟ้าแล้วบางท้องถิ่น เช่น จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดกระบี่ ยังเรียกว่า “ผ่านฟ้า” โดยมีความเชื่อว่าฟ้าผ่า ขวานหินขัดก็จะตกลงมาจากฟ้า นอกจากนี้ชาวท้องถิ่นภาคใต้อาจเชื่อว่าการเก็บขวานฟ้าไว้ในโอ่งน้ำหรือโอ่งข้าวสารจะนำความร่มเย็นมาสู่ครัวเรือน ขวานหินขัดพบมากที่บริเวณคลองลาว บ้านเขาค้อ อำเภอปลายพระยา บ้านนาเหนือ อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ บ้านแสง อำเภอดาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ลักษณะรูปแบบของขวานหินขัดที่ปรากฏในภาคใต้สามารถแบ่งได้ 3 แบบ ได้แก่ ขวานหินขัดขนาดเล็กทำจากแร่ประกอบหินประเภท ควอตซ์คาลซิโดนี ลักษณะมนสั้นแฉวาว เรียกว่า “ฟ้าเราะ” ขวานหินขัดขนาดปานกลางลักษณะมน รูปรี รูปไข่ ทำจากหินกรวดแม่น้ำ เรียกว่า “ฟ้าไฟ” ละขวานหินขัดขนาดค่อนข้างยาว โครงสร้างสี่เหลี่ยม ทำจากหิน ธรรมชาติที่มีสีเทาดำ เนื้อแกร่ง เรียกว่า “ฟ้าน้ำร้อน” ลักษณะรูปแบบของขวานหินขัดที่แตกต่างกัน บ่งบอกถึงหน้าที่การใช้งานที่แตกต่างกันด้วย เช่น ขวานหินแผ่นเหลี่ยมแบนใช้เป็นมีดสำหรับตัด ฉือน หั่นเนื้อสัตว์ หรืออาหารอื่น ๆ ส่วนขวานหินขัดแบบปลายจะงอยปากนก มักจะเป็นรูปขวานแท่งที่มีน้ำหนักขนาดปานกลางใช้สำหรับขุดดิน

อมรา ศรีสุชาติ. (2542). “ถ้ำกะโหลกผิ”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้* เล่ม 6. (หน้า 2908 – 2919). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ถ้ำกะโหลกผิ เป็นชื่อที่ชาวบ้านตั้งขึ้นตามสภาพการค้นพบภายในบริเวณถ้ำพบกระดูกและกะโหลกเป็นจำนวนมาก ถ้ำแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 2 ตำบลอ่าวลึกใต้ อำเภออ่าวลึก

จังหวัดกระบี่ จากหลักฐานเชื่อว่าเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ สภาพโดยทั่วไปของถ้ำเป็นถ้ำหินปูน ภายในอากาศถ่ายเทได้สะดวกมีหินงอกหินย้อยบริเวณพื้นที่มีเปลือกหอยนางรมและเปลือกหอยแครงรวมอยู่เป็นกองสูง ตามผนังปรากฏภาพเขียนรูปต่างๆ มากมายได้แก่ รูปคน รูปปลา และรูปนก ในส่วนของรูปคนนั้นอยู่ในอิริยาบถที่แตกต่างกันในมือถือเครื่องมือที่ใช้ในการดักจับสัตว์ ลักษณะของรูปภาพเป็นลายเส้นทรงเรขาคณิต เขียนด้วยสีแดงหรือสีดำ ภาพเขียนเหล่านี้เขียนขึ้นมาเพื่อจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นคันท่า เพื่อบันทึกเรื่องราวความประทับใจของกลุ่มชน หรือ สำหรับกระทำพิธีกรรมความเชื่อทางไสยศาสตร์ สิ่งที่น่าสนใจของภาพเขียนในถ้ำแห่งนี้ คือ แสดงให้เห็นถึงการดำรงชีวิตอยู่ด้วยกันเป็นกลุ่ม รู้จักการทำเครื่องมือใช้ในการดักจับสัตว์น้ำ มีพิธีกรรม สัญลักษณ์ หรือสิ่งยึดเหนี่ยวเพื่อแสดงความเป็นกลุ่มชนเดียวกัน และยังคงแสดงถึงวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมอีกด้วย

อมรา ศรีสุชาติ (2542). “เครื่องประดับสมัยโบราณภาคใต้” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้* เล่ม 3 (หน้า 1139 – 1155). กรุงเทพฯ ฯ: มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์

งานชิ้นนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับเครื่องประดับอันเป็นประติมากรรมที่นำมาใช้เป็นสิ่งประดับตกแต่งร่างกายของคนสมัยโบราณในภาคใต้ ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ แรกเริ่มประวัติศาสตร์จนถึงสมัยประวัติศาสตร์ ข้อมูลและหลักฐานทางได้มาจากการสำรวจขุดค้นในภาคใต้ เช่น ที่ชุมพร สุราษฎร์ธานี พังงา กระบี่ นครศรีธรรมราช ตรัง สงขลา และปัตตานี หลักฐานเกี่ยวกับเครื่องประดับที่ปรากฏมีตั้งแต่สายร้อยลูกปัด ตุ้มหู กำไล แหวน เข็มขัด วัตถุที่ใช้เป็นกระดูกเปลือกหอย หิน แร่ ดินเผา แก้วหลอมและโลหะหลอม ส่วนใหญ่เป็นโบราณวัตถุที่พบในแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์

อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ (2544). “กระบวนการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยระดับรากหญ้า : ประชาคมท้องถิ่นสุขสำราญ”. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

งานวิจัยชิ้นนี้ผู้ศึกษาบริบทชุมชนพบว่า ท้องถิ่นสุขสำราญเป็นชุมชนที่ชาวไทยมุสลิมกับชาวไทยพุทธอพยพเข้ามาอยู่อาศัยร่วมกันอย่างปกติสุข แต่ต่อมาชุมชนนี้มีปัญหาเกี่ยวกับที่ดินทำกิน ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ และการลักลอบเข้ามาทำการประมงในเขต 3,000 เมตร ซึ่งทำให้สัตว์น้ำลดลง ชาวบ้านได้รวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวแต่ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากมีปัจจัยที่ทำให้การรวมกลุ่มขาดประสิทธิภาพ เช่น ตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อรอรับความช่วยเหลือ

ด้านการเงินจากรัฐแต่ไม่ได้ดำเนินงานอย่างจริงจัง ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมิได้ ประสานความร่วมมือกัน และแกนนำของกลุ่มต่าง ๆ มีความขัดแย้งกัน เมื่อโครงการวิจัย “กระบวนการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยระดับรากหญ้าประชาคมท้องถิ่นสุขสำราญ” เข้ามาดำเนินการได้จัดเวทีประชาคมท้องถิ่นสุขสำราญ 2 ครั้ง โดยความร่วมมือของหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มต่าง ๆ ในกิ่งอำเภอสุขสำราญ เพื่อแก้ปัญหาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนร่วมกัน ทำให้ได้ข้อสรุปการดำเนินงานในรูปแผนปฏิบัติการ 3 แผนงาน คือ การปลูกสร้างจิตสำนึก การแก้ไขปัญหาป่าไม้และที่ดินของเกษตรกร และการแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของกลุ่มประมง ซึ่งต่อมาได้ดำเนินไปอย่างได้ผล แต่ก็มีอุปสรรคจากกลุ่มข้าราชการที่ให้ความสนใจและให้ความสำคัญน้อย เพราะมิได้รู้สึกรู้ว่าเป็นเจ้าของปัญหาแต่โดยภาพรวมชาวบ้านยังมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้นเพราะเห็นว่าสามารถคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ได้

อมรา ศรีสุชาติ. (2546). “สถานภาพการศึกษาและหลักสูตรใหม่ด้านโบราณคดีในภาคใต้ปัจจุบัน”. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 6(3) : 14 – 36.

บทความนี้ผู้เขียนได้นำเสนอถึงการศึกษาวิชาโบราณคดีในประเทศไทยว่า แนวโน้มทางการศึกษาได้รับการวางรากฐานมาจาก 3 สำนักคือ สำนักไทยพระราชนิยม สำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ และสำนักขุดค้นจากยุโรปเหนือ ผลงานจากการศึกษาดังกล่าวทำให้พบหลักฐานทางโบราณคดีต่าง ๆ มากมายในภาคใต้ สำหรับปัจจุบัน มีโครงการสำคัญ ซึ่งอยู่ภายใต้โครงการเมธีวิจัยอาวุโส ศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ คือ โครงการโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา ซึ่งดำเนินการเสร็จสิ้นไปเมื่อ พ. ศ. 2543 ผลการวิจัยทำให้เกิดการสังเคราะห์เรื่องราวของวัฒนธรรมภาคใต้จากหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์อย่างเป็นระบบ เอกสารจากการศึกษาซึ่งพิมพ์เผยแพร่ คือ สายรากภาคใต้ : ภูมิศาสตร์ รูปลักษณะ และจิตลักษณะ โครงการต่อมาก็คือ โครงการแผนที่ภูมิทัศน์ ภาคใต้ : ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม ซึ่งศาสตราจารย์สุธีวงศ์เป็นหัวหน้าโครงการ ดำเนินการระหว่างปี 2544 – 2546 จากผลงานวิจัย 2 โครงการดังกล่าวทำให้เห็นถึงความรู้ใหม่มีสาระสำคัญคือ ภาคใต้อาจเป็นถิ่นกำเนิดและวิวัฒนาการของมนุษย์ได้เช่นเดียวกับส่วนอื่นของโลก การขึ้นลงของน้ำทะเลมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงถิ่นที่อยู่และวิถีชีวิตของคนในภาคใต้ ชาติพันธุ์ผสมของคนภาคใต้ คือ มองโกลอยด์กับออสตราโลเมลาเนเซียนส์และวัฒนธรรมสำคัญของคนก่อนประวัติศาสตร์ คือ ขาวถ้ำและขาวน้ำ ภาคใต้เริ่มเข้าสู่สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 5 – 6 ภาคใต้เปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เมื่อเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ชาติไทยในพุทธศตวรรษที่ 19 วัฒนธรรมของภาคใต้ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 – 23 เป็นวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการปรับสิ่งแวดล้อมและการ

พัฒนาเศรษฐกิจเมืองท่าแบบใหม่ และวัฒนธรรมภาคใต้ในพุทธศตวรรษที่ 24 – 25 เป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากผลกระทบจากลัทธิอาณานิคมตะวันตก

อ้อหมัด สมบูรณ์ บัวหลวง (2547). “หมายเหตุการเมืองปักษ์ใต้กรณีมลายูมุสลิม” วารสาร **ทักษิณคดี** สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 7(1) : 80-91.

บทความนี้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ความเคลื่อนไหวของชาติพันธุ์มลายูในประเทศไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่ามาจากปัจจัยหลักคือการค้าขาย การเผยแพร่ศาสนาอิสลาม การตกเป็นเมืองขึ้นของสยาม และความสามารถทางการเดินเรืออันเป็นที่ต้องการของสยาม สภาพดังกล่าวดำเนินมาอย่างต่อเนื่องนับแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน สมัยธนบุรีนับเป็นช่วงเวลาที่ยากลำบากสภาพทางศาสนาอย่างรุนแรงจึงทำความเดือดร้อนอย่างใหญ่หลวงแก่มลายูมุสลิม และในสมัยรัชกาลที่ 1 นครรัฐอิสลามปาตานีก็ล่มสลาย ผู้คนถูกกวาดต้อนไปกรุงเทพฯ ได้รับความเดือดร้อนอย่างแสนสาหัสบ้านเมืองถูกเปลี่ยนจากนครรัฐเป็นหัวเมืองมลายู เป็นเทศาภิบาล มณฑลเจ็ดหัวเมืองมลายู และ สุดท้ายถูกแบ่งแยกปกครองเป็นจังหวัดอย่างสมบูรณ์แบบ การปกครองโดยข้าราชการ ชาวสยามได้ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับคนท้องถิ่นอย่างมากมาย การเคลื่อนไหวต่อต้านจึงมีมาอย่างต่อเนื่อง การเมืองภาคประชาชนที่เกิดขึ้นของกลุ่มชาติพันธุ์มลายูมุสลิมจึงเกิดขึ้นด้วยสาเหตุหลักคือ การสูญเสียดินแดน การไม่ได้รับสิทธิพื้นฐานของมุสลิม ขาดความจริงใจจากกลไกของรัฐ และความขัดแย้งทางการเมืองระดับชาติ ที่มีเครือข่ายกับการเมืองระดับท้องถิ่น

หมวดที่ 2

ศาสนา ความเชื่อ ขนบประเพณี ค่านิยม และโลกทรรศน์

กลิ่น คงเหมือนเพชร. (2544). “ทัศนะเสรี : การกำเนิดมนุษย์ในโลกทรรศน์ไทย ภาคใต้”. วารสาร**ทักษิณคดี** สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 6(1) : 116–122.

บทความชิ้นนี้ผู้เขียนใช้ข้อมูลจากสมุดข่อยเล่มหนึ่งของบ้านป่าลาม ตำบลป่าบอน อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานีมาศึกษา พบเรื่องราวที่น่าสนใจมากโดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการสร้างโลก และมนุษย์ของไทยภาคใต้ เอกสารฉบับนี้เขียนด้วยภาษาไทย สาระสำคัญที่กล่าวถึงคือ คำนานการสร้างโลก โดยกล่าวว่าก่อนมีแผ่นดินมีศีลและทานอยู่ก่อนแล้ว ต่อจากนั้นเทวดาทั้งหลายได้บูชาพระบอริเมนสุร (ปรเมศวร) พระบอริเมนสุร ภูเขา ดิน น้ำ และบูชามนุษย์ชายหญิง คือ “พระอิสวณนอราช” ให้เป็นเจ้าแผ่นดิน และให้นามเพศหญิงว่า “อุมาคะวคี” และจัดการให้ทั้งสองเป็นสามีภรรยา กัน การสร้างโลกและมนุษย์ดังกล่าวเป็นการประสมประสานเชิงพุทธและฮินดูเข้าด้วยกัน ต่อจากนั้นเทวดาก็ได้บูชาบ้านเมืองให้ และสอนให้ปฏิบัติเกี่ยวกับ

เพศศึกษาเพื่อจะได้มีลูกหลานสืบต่อ และเทวคายังได้ขูบสรรพสิ่งทั้งหลาย เช่น แร่ธาตุ สัตว์ ฯลฯ เนื้อหามีเพียงแค่นี้ จากสารระดังกล่าวผู้เขียนแสดงความคิดว่า คำนานการสร้างโลกเรื่องนี้ นอกจากเป็นการสร้างมนุษย์และสรรพสิ่งแล้ว ยังได้สอนเรื่องเพศศึกษาการระวังเรื่องครรรักรักษา ประเพณีัวเมีย และประเพณีความเชื่ออื่น ๆ อีกด้วย

กาญจนา แดงมณี (2541). “ศึกษาความขัดแย้งและการผสมผสานทางวัฒนธรรม ระหว่างชาว ไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม ในอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้ในส่วนของความขัดแย้งพบว่า ความเชื่อทางศาสนา ความรู้สึกที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากทางราชการ และการบริหารงานของรัฐยังคงมีอยู่ ส่วนการผสมผสานทางวัฒนธรรมพบว่า มีการผสมผสานเกี่ยวกับค่านิยมและขบธรรมเนียมประเพณีในบางเรื่อง เช่น การแต่งกาย การกิน การจัดกิจกรรมทางประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต ด้านความเชื่อ เช่น ความเชื่อทางไสยศาสตร์ ด้านภาษาและการศึกษาใช้ภาษาถิ่นได้ในการสื่อสารได้ดีขึ้น และนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐจัดให้ทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษามากขึ้น

ขรรค์ชัย อภิสุภาพ (2547). “ความเชื่อเกี่ยวกับศาลเจ้าเงินในเขตเทศบาลนครสงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ความเชื่อเกี่ยวกับศาลเจ้าเงินในเขตเทศบาลนครสงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลาได้ปฏิบัติกันมาเป็นเวลาชยาวนาน ในส่วนของความเชื่อเกี่ยวกับอาคารศาลเจ้าเงินด้านรูปแบบการก่อสร้างและส่วนประกอบจะต้องคำนึงถึงว่าเป็นศาลเจ้าใด คือ ศาลเจ้าปูนถ่าง ศาลเจ้าไป๋อันเตียน ศาลเจ้าตั้งแข่งอ่อง ศาลเจ้าล่ำเล็งเคียนกวนแดกุ้น และศาลเจ้าแม่ทับทิม สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าประจำศาลเจ้าเงินมีความเชื่อในแต่ละศาลแตกต่างกันตามเทพเจ้าในศาลนั้น ๆ ส่วนผู้ที่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้าเงินต้องเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงาม โดยเฉพาะการวธรรมอันแสดงออกต่อบรรพบุรุษและผู้มีพระคุณตลอดจนการปลุกฝังให้ชาวไทยเชื้อสายจีนมีความซัดขยัน อดทน ซื่อสัตย์ และกตัญญู

ขุนพันธรักษ์ราชเดช (บุตร พันธรักษ์) พล.ต.ต. (2542). “ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวภาคใต้”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 2. (หน้า 986–991). กรุงเทพฯ : มูลนิธิ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ไสยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับลัทธิเวทมนต์คาถา เป็นศาสตร์อย่างหนึ่ง ซึ่งแยกมาจากศาสตร์สิบแปดประการ ไสยศาสตร์แทรกอยู่ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของ คนไทยตั้งแต่

การเกิดถึงการตาย ชาวภาคใต้มีความเชื่อไสยศาสตร์ที่สำคัญหลายเรื่อง คือ เมตตามหานิยมมีทั้งที่เกิดจากมนต์คาถาล้วน ๆ เช่น น้ำมันพรายปลุกเสก และเกิดจากพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น เครื่องรางสาริกาถันทอง ฯลฯ อยู่ยงคงกะพันและเครื่องรางของขลัง เช่น ตะกรุด ผ้าประเจียด เพชรดาแมว เหล็กไหล และพันธุไม้ เป็นต้น เสน่ห์ยาแฝดคือ ยาหรือของที่ทำให้ผู้อื่นรัก ส่วนมากนำเอาของที่มีอยู่ในตัวมาประสมทำขึ้นเป็นยา แต่ถ้าไม่เอาของในตัวมาประสม เรียกว่า ยาเสน่ห์ ของในตัวที่นำมาประสม เช่น ใจสี่ข้างทั้งสิบ ฯลฯ ผู้ที่ถูกยาแฝดมีวิธีแก้ด้วยการอาบน้ำมันดี กินยาแก้ ทำพิธีเกิดใหม่หรือวิธีที่ดีที่สุดคือการบวช นอกจากนั้นยังมีการลงเลขยันต์ต่าง ๆ และคุณไสย สำหรับคุณไสยเป็นการใช้เวทยาคุณหรือใช้เวทมนต์คาถาให้ผู้ที่

จิรวรรณ บัวเขียน. (2538). “ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลพระภูมิของชาวบ้าน อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลพระภูมิของชาวบ้านอำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่ามีความเชื่อเกี่ยวกับศาลพระภูมิสืบทอดกันมาเป็นเวลานานจนถึงปัจจุบัน คือ มีความเชื่อเรื่องพิธีกรรมในการจัดตั้งศาลพระภูมิ ความเชื่อและพิธีกรรมในการเช่นสรวงบูชาศาลพระภูมิ และความเชื่อในการปฏิบัติตนตามข้อห้ามและข้อพึงปฏิบัติ ผลจากความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลพระภูมิ คือ จะช่วยส่งผลดีต่อผู้ปฏิบัติ

จิรภา จันท์เส็ง (2544). “โลกทรรศน์ชาวไทยภาคใต้ที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งภาคใต้ในระหว่างปี พ. ศ. 2530 – 2540”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาโลกทรรศน์ชาวไทยภาคใต้ที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งภาคใต้ พบว่า โลกทรรศน์ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ชาวไทยภาคใต้มีความสัมพันธ์กันหลายลักษณะ คือ บุคคลมีต่อสภาพบุคคล ครอบครัวและเครือญาติ บริวารกลุ่มชนและสังคม และแนวทางการดำเนินชีวิต ลักษณะดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า ชาวไทยภาคใต้ต้องการให้ผู้ชายและผู้หญิงรู้จักหน้าที่ของตนยกย่องผู้อาวุโส ผู้มีอาชีพสุจริต ผู้มีฐานะเศรษฐกิจดี ดำเนินชีวิตที่วางตัวไม่เหมาะสมกับวัย รังเกียจออาชีพที่เสื่อมเสียชื่อเสียง ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี นิยมความจริงใจ รักพวกพ้อง ส่วนโลกทรรศน์ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินั้น ชาวไทยภาคใต้มีความผูกพันกับธรรมชาติมาแต่อดีต ทำให้มีความซาบซึ้งและคุณค่าของธรรมชาติที่ให้อภัยพื้นฐานแก่การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ และโลกทรรศน์ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ พบว่ามีความสัมพันธ์กันในหลายลักษณะ คือ โลกทรรศน์ที่มนุษย์มี

คอคติเกี่ยวกับคุณไสย คติความเชื่อเกี่ยวกับดวงวิญญาณและภูตผีปีศาจและความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา ลักษณะดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าการดำเนินชีวิตของชาวไทยภาคใต้ยังมีความเชื่อในสิ่งที่อยู่นอกเหนือเหตุผลและยากต่อการพิสูจน์อยู่มาก

เจือ สุทธิวนิช. (2542). “แพะ” ในวัฒนธรรมไทยมุสลิมภาคใต้ เล่มที่ 21 (หน้า 5553 – 5561)

กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมไทยวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวถึงสภาพการเลี้ยงแพะของชาวบ้านภาคใต้ของไทยว่า มีการเลี้ยงแพะพื้นเมืองกันทั่วไป การเลี้ยงแพะส่วนใหญ่เลี้ยงในจังหวัดที่อยู่ตอนล่าง โดยเฉพาะผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม แต่ก็มีแค่ผู้เลี้ยงอีกมากที่เป็นชาวไทยพุทธและชาวจีน ลักษณะการเลี้ยงแพะโดยทั่วไป คือ การขังตลอดวัน การปล่อยตลอดวัน และการเลี้ยงแบบกึ่งขังกึ่งปล่อย การเลี้ยงแพะของชาวไทยมุสลิมในวัฒนธรรมภาคใต้ส่วนมากจะเลี้ยงไว้เชือดเนื่องด้วยศาสนกิจที่มีข้อบัญญัติในคัมภีร์อัล – กุรอาน โดยตรงคือ ทำนุญในพิธีอะกิเกาะฮ์ อันเป็นวันที่ทารกเกิดใหม่ครบ 7 วัน และในพิธี “ฮัจญ์” ประจำปี กับเอาไว้เชือดเนื่องด้วยกิจกรรมทางสังคม ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับบทบัญญัติทางศาสนา ได้แก่ การเชือดทำอาหารเลี้ยงกันเวลาในงานสำคัญ ๆ ต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน และการออกจากถือศีลอด ฯลฯ และหากใครมาซื้อก็ขายให้ ในการเชือดเนื้อด้วยศาสนกิจ ผู้เชือดจะต้องเอ่ยพระนามอัลลอฮ์ และต้องตั้งจิตอธิษฐานก่อนเชือดทั้งนี้เพื่อคารวะบูชาพระองค์ด้วยความรักและศรัทธา

จำรูญ วงศ์กระจ่าง. (2542). “การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการแสดงหนังตะลุงในจังหวัดสงขลา”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการแสดงหนังตะลุงในจังหวัดสงขลา พบว่าความเชื่อมี 3 ชั้นตอน คือ ความเชื่อก่อนการแสดง ความเชื่อขณะทำการแสดงหนังตะลุง และความเชื่อเมื่อเสร็จสิ้นการแสดงหนังตะลุง ความเชื่อก่อนการแสดงได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับการครอบมือ ความเชื่อเกี่ยวกับการรับขันหมาก ความเชื่อเกี่ยวกับการเดินทาง ความเชื่อเกี่ยวกับการทักทายโรงหนัง เป็นต้น ความเชื่อขณะทำการแสดงหนังตะลุงได้แก่ ความเชื่อในการเชิดรูปฤาษี ความเชื่อในการเชิดรูปพระอิศวร ความเชื่อในการเชิดรูปปราชญ์หน้าบท ความเชื่อในการเชิดรูปตลก เป็นต้น ส่วนความเชื่อเมื่อเสร็จสิ้นการแสดงหนังตะลุงได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับการแก้หนวครามและความเชื่อเกี่ยวกับการเก็บรูปเข้าดับแฉง ความเชื่อเหล่านี้ได้มีการสืบทอดกันมาเป็นเวลาชยาวนาน ทั้งนี้เพื่อเป็นการปลุกฝังให้นายหนังมีสติ รอบคอบ และควรได้รับการสืบทอดเผยแพร่อนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดี

เฉลิมรัฐ ขนอม (2544). “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิมของชาวไทย
เชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ทักษิณ.

ชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
มีความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าแม่กวนอิมใน 3 ด้าน คือ ความเชื่อ เกี่ยวกับประวัติด
ความศักดิ์สิทธิ์ และการปฏิบัติตนเองผู้ศรัทธาต่อเจ้าแม่กวนอิม ในส่วนที่เกี่ยวกับประวัติดเจ้าแม่
กวนอิม คือ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรแห่งความเมตตากรุณา มีความสามารถในการช่วยเหลือผู้
เดือดร้อน บันดาลความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ศรัทธาในด้านความศักดิ์สิทธิ์เชื่อว่ารูปเคารพเจ้าแม่
กวนอิมสามารถบันดาลให้เกิดโชคลาภเมตตาตามหาานิยม รักษาโรคภัยไข้เจ็บ และแคล้วคลาดได้
ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดการปฏิบัติของผู้ศรัทธา คือ ทำพิธีเช่นไหว้บูชาเจ้าแม่กวนอิมทั้งในวาระ
ปกติ และในวาระพิเศษเพื่อแสดงถึงความกตัญญู และการเคารพนับถือต่อเจ้าแม่กวนอิม ซึ่งผล
จากการปฏิบัติดังกล่าวทำให้ส่งผลต่อเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในด้านดี

เฉลียว เรืองเดช, พรศักดิ์ พรหมแก้ว, นเรศ ศรีรัตน์. (2542) “ชิงเปรต”. ในสารานุกรม
วัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 5. (หน้า 2048 – 2052). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม
วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

การชิงเปรตเป็นประเพณีเนื่องในเทศกาลวันสารทเดือนสิบของชาวลใต้ มีการนำหมูรับ
ขนมคาวหวานไปวางที่หลาเปรต กระทำกันในแรม 14 ค่ำ หรือ 15 ค่ำ เดือน 10 อาหารคาว
หวานที่นำไปตั้งบนหลาดังกล่าวต้องเป็นอาหารที่บรรพบุรุษชอบ ส่วนขนมที่ขาดไม่ได้คือ ขนมลา ขนม
พอง ขนมบ้า ขนมเจาะรูกุ ขนมน้ำปลา และอาหารแห้ง และข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นใน
ชีวิตประจำวัน ขนมข้าวของเหล่านี้จะถูกยกไปตั้งที่หลาเปรตที่ยกเป็นร้านตั้งรวมกัน หลาเปรตจะมี
สายสิญจน์ล้อมไว้รอบแล้วค่อยๆ ไปยังพระสงฆ์ที่กำลังนั่งทำพิธีสวดบังสุกุลอัฐิ เมื่อเสร็จพิธีแล้ว
อาหารแห้งและเครื่องใช้จะถูกจัดแยกนำไปถวายพระ ส่วนขนมที่บรรดาหนุ่มสาว เด็กผู้ใหญ่แข่ง
ชิงกันเรียกว่าชิงเปรต ขนมที่ได้ชาวบ้านมักนำไปผูกติดกับต้นผลไม้ เอาไปขว้างใส่หน้าข้าว
เพราะมีความเชื่อว่าจะทำให้ได้ผลผลิตที่ดี เมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมแล้วเชื่อกันว่าบรรดาเปรตจะกลับ
สู่ปรกรอดูกหลานกลับมาทำบุญส่วนกุศลให้ใหม่ในปีหน้า

ฉันทนา เชื้อสถาปนา (2544). “ศึกษาบทบาทและผลกระทบจากบทบาทของวัด พระมหาธาตุ
 วรมหาวิหาร อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์
 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 ทักษิณ.

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาบทบาทและผลกระทบจากบทบาทของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
 พบว่า บทบาทของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร คือ บทบาทด้านการส่งเสริมพระพุทธ
 พระพุทธศาสนาเป็นการส่งเสริมสำนักเรียนพระปริยัติธรรม การส่งเสริมศึกษาในโรงเรียน การ
 ส่งเสริมการสร้างและปฏิสังขรณ์ศาสนา และส่งเสริมการเผยแพร่ศาสนา บทบาทด้านการส่งเสริม
 การศึกษา คือ การสร้างมหาวิทยาลัยมหามงคลราชวิทยาลัย การสร้างสำนักเรียนพระปริยัติ
 ธรรมวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร การสร้างโรงเรียนพระมหาธาตุมูลนิธิมัธยม ส่วนบทบาทด้าน
 อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย การอนุรักษ์ประเพณีและพิธีกรรม ได้แก่
 พระบรมธาตุเจดีย์ ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ฯลฯ ผลกระทบจากบทบาทของวัดพระมหาธาตุ
 วรมหาวิหาร พบว่าผลกระทบด้านการส่งเสริมการศึกษาทำให้เกิดการอนุรักษ์ประเพณีและ
 พิธีกรรม ผลกระทบด้านเศรษฐกิจทำให้เกิดการจัดให้เช่าพื้นที่จำหน่ายสินค้าพื้นเมืองทำให้คนใน
 ท้องถิ่นมีอาชีพและผลกระทบด้านการท่องเที่ยวทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานและ
 วัฒนธรรม

ชวน เพชรแก้ว. (2542). “พระธรรมโกศาจารย์”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10.
 (หน้า 4968 – 4976). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทย
 พาณิชย์.

พระธรรมโกศาจารย์หรือพุทธทาสภิกขุ เดิมชื่อเงื่อม พานิช เป็นบุตรนายเชื่อง นาง
 เคลื่อน พานิช บ้านเดิมอยู่ที่บ้านพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ท่านเป็นพระภิกษุที่มีบทบาท
 สำคัญยิ่งในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ด้วยเจตนารมณ์ที่จะค้นคว้าพระไตรปิฎกเผยแพร่ความรู้
 ธรรมชั้นลึกและสอนให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจของศาสนา ท่านจึงได้บุกเบิกหาสถานที่ปฏิบัติธรรม
 จนได้ก่อตั้งสำนักปฏิบัติธรรม “สวนโมกขลาราม” ขึ้นที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้
 เริ่มสร้างโรงหนัง หรือโรงมหรสพทางวิญญาณ สร้างเรือ โรงปั้น บ้านพักอุบาสิกา และโรงเรียน
 ท่านเป็นนักบรรยายธรรมและเทศนาธรรมที่มีชื่อเสียง เป็นนักคิด ได้เขียนตำราเกี่ยวกับพุทธ
 ศาสนาไว้เป็นจำนวนมาก จนเป็นที่ยอมรับกันกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศ ท่านพุทธ
 ทาสได้รับสมณศักดิ์เป็นพระครูอินทปัญญาจารย์ เป็นพระอรหันตมุนี เป็นพระราชชัชวาล เป็น
 พระเทพวิสุทธิเมธี และเป็นพระธรรมโกศาจารย์ ตามลำดับ ท่านพุทธทาสสมรณภาพด้วยโรค
 เลือดออกในสมอง เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2536

ชัยชนะ จิตบุญ (2536). “การศึกษาประเพณีงานศพของชาวไทยท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ”
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ภาคใต้.

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาขั้นตอนและการประกอบพิธีกรรมและวิเคราะห์คุณค่าของประเพณี
งานศพของชาวไทยท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ ขั้นตอนประกอบพิธีกรรม คือ วันตาย วันตั้งศพ บำเพ็ญ
กุศล วันฌาปนกิจศพ และวันหลังฌาปนกิจศพ ขั้นตอนและการประกอบพิธีกรรมดังกล่าวนี้มี
ลักษณะใกล้เคียงหรือมีแบบแผนเดียวกันกับประเพณีงานศพโดยทั่วไป แต่ในบางขั้นตอนมีการจัด
กิจกรรมต่าง ๆ เข้าประกอบ จึงทำให้ประเพณีนี้ของชาวไทยท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษเป็นเอกลักษณ์
อย่างหนึ่งที่แตกต่างไปจากประเพณีงานศพทั่วไป เช่น การเก็บศพ การประกาศงานศพ และการ
กินเลี้ยง เป็นต้น งานศพของชาวไทยท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษมีบทบาทและคุณค่าต่อวิถีชีวิตของคนใน
จังหวัดหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ ศาสนา
และความเชื่อ จริยธรรม ศิลปกรรม และนันทนาการ คุณค่าดังกล่าวนี้ล้วนสะท้อนให้เห็นวิถี
ชีวิต โดยเฉพาะลักษณะสังคมเกษตรกรรม และทางด้านอุปนิสัย เช่น ความมีใจกว้างขวาง
โอบอ้อมอารี ชอบการคบค้าสมาคมและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ญาณินทร์ เพชรสุวรรณ. (2544). “ความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืด ในจังหวัด
สงขลา จังหวัดพัทลุง และจังหวัดปัตตานี”. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
(ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ.

การศึกษาเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืด พบว่า มีความเชื่อ
เกี่ยวกับลูกแก้วที่สามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บได้และสามารถเหาะเหินได้ ส่วนความเชื่อเรื่องการ
เหยียบน้ำทะเลจืด เชื่อว่าเรื่องที่เล่ามาอันเป็นเรื่องในวัยเด็ก การเดินทางไปกรุงศรีอยุธยา การถูก
โจรสลัดจับเป็นเชลยว่าได้เหยียบน้ำทะเลจืดนั้นเป็นเรื่องจริง นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการ
ปีกกลด การเดินทางรอดภัยไปยังที่ต่าง ๆ ความเชื่อเรื่องการทำนุเป็นพระโพธิสัตว์ อีกทั้งยังเชื่อ
ว่าการเคารพบูชารูปเคารพหลวงพ่อดวง จะทำให้มีลาภยศสรรเสริญ และปราศจากภัยอันตรายทั้ง
ปวงถูกกระทำเจ็บป่วยหรือถึงแก่ความตายทำได้หลายลักษณะเช่น ทำมบ หมายถึงการกระทำด้วย
เวทมนต์ เลขยันต์คาถาให้ผู้อื่นมีอันตราย การทำคุณคล้ายกับการทำมบ แต่รุนแรงกว่า และให้ผล
เร็วกว่า โดยนำเอาสิ่งที่ต้องการมาทำพิธีปลุกเสกจนเล็กลงพอที่จะเป่าปล่อยไปได้ หลังจากนั้นก็
สั่งด้วยเวทมนต์จะให้ไปเข้าใครก็ออกไป ความเชื่อไสยศาสตร์เหล่านี้ต้องถือเอาฤกษ์ดี ยามดี
วันดี ทิศดี ที่ดี จึงจะได้ผลตามที่ต้องการ

คตมนรณันท์ บากา และคณะ. (2542). “ศาสนาอิสลามในภาคใต้”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย* เล่ม 15. (หน้า 7393 – 7410) กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาแบบเอกเทวนิยม คือให้นับถืออัลลอฮ์เพียงองค์เดียว โดยมีคัมภีร์อัล-กุรอาน เป็นเสมือนธรรมนูญในการดำเนินชีวิต ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 ศาสนาอิสลามได้เผยแพร่เข้าสู่คาบสมุทรมลายูโดยพ่อค้าชาวอาหรับและพ่อค้าอินเดียจนในที่สุดศาสนาอิสลามก็ได้แพร่กระจายไปทั่วดินแดนของมลายูตอนล่าง รวมทั้งบริเวณภาคใต้ของไทยในปัจจุบันด้วย ได้แก่ จังหวัดนราธิวาส ปัตตานี ยะลา สตูล และบางอำเภอของจังหวัดสงขลา ศาสนาอิสลามแบ่งคำสอนเป็นภาคสำคัญได้ 2 ภาค คือ หลักศรัทธา และหลักปฏิบัติ นอกจากนี้ก็ยังมีหลักคำสอนอื่นๆ อีก เช่น ความรัก การระลึกถึงความตาย เป็นต้น มุสลิมมีสิ่งต้องห้ามมากมาย เช่น การไม่บริโภคเนื้อสุกร การไม่รับคอกเบียร์ เป็นต้น วัฒนธรรมไทยมุสลิมในภาคใต้ส่วนใหญ่ยึดเอาหลักศาสนาอิสลามเป็นพื้นฐานทั้งวัฒนธรรมด้านภาษา ได้แก่ มารยาทการกล่าวถ้อยคำ ซึ่งจะเป็นการกล่าวที่เกี่ยวกับพระนามองค์อัลลอฮ์ มารยาทในการทักทาย ซึ่งเรียกว่าการกล่าวสลาม การตั้งชื่อเด็กถ้าเพศชายก็จะตั้งชื่อตามคุณธรรมขององค์อัลลอฮ์ โดยขึ้นต้นด้วยคำว่า “อับดุล” ถ้าเพศหญิงก็ตั้งชื่อตามภรรยาและบุตรของพระนบี ผู้ชายจะต้องปิดอวัยวะของร่างกายที่อยู่ระหว่างสะดือกับหัวเข่า ส่วนหญิงต้องปิดร่างกายทุกส่วนยกเว้นใบหน้าและฝ่ามือ วัฒนธรรมการเคารพสถานที่ เช่น การถอดรองเท้า หรือล้างเท้า และการไม่นำของต้องห้ามก่อนเข้ามัสยิด วัฒนธรรมด้านนันทนาการอิสลามส่งเสริมให้มีการรื่นเริงในวันรายอ นอกจากนี้ก็ยังมีประเพณีบางส่วนที่สืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ไม่ขัดกับศาสนา เช่น การแต่งงาน การโกนผมไฟ การสูหนัด เป็นต้น

ดาวสวัสดิ์ สุขุมิ. (2545). “ศึกษาความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับกีฬาชนวัวของชาวบ้านจังหวัดสงขลา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้พบว่า ชาวบ้านจังหวัดสงขลา มีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับกีฬาชนวัวใน 3 ประเด็น คือ ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของวัวชน ความเชื่อด้านพิธีกรรม และความเชื่ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ลักษณะของวัวชน มีความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะเขาขี้ผึ้ง และสีของวัวชน และความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะจำเพาะด้านร่างกาย ลักษณะดังกล่าวนี้มีผลในการคัดเลือกวัวชน ในด้านพิธีกรรม มีความเชื่อเกี่ยวกับการทำพิธีเข้ามัสยิดวัวชนเป็นพิธีที่เกี่ยวกับไสยศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีความเชื่ออื่น ๆ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับอุปกรรมที่ใช้เลี้ยงวัวชน ความเชื่อเกี่ยวกับอาหารของวัวชน และความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งชื่อวัวชน เป็นต้น ความเชื่อดังกล่าวล้วนส่งผลต่อกีฬาชนวัวและมีอิทธิพลต่อการพิจารณาว่าเป็นวัวดีหรือไม่ดี

ธีรพล สยามพันธ์. (2538). “ความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวบ้านตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาลักษณะความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาชาวบ้านตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง พบว่าลักษณะความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวบ้านจำแนกตามช่วงเวลาได้ 3 ช่วง คือ ความเชื่อและพิธีกรรมในช่วงก่อนแรกไถ ได้แก่ ความเชื่อตามแบบแผนโบราณ เช่น ความเชื่อเรื่องนิมิต ความเชื่อเรื่องคติฤกษ์ และความเชื่อเรื่องเครื่องไถ ความเชื่อและพิธีกรรมในช่วงแรกไถถึงเก็บเกี่ยว ได้แก่ความเชื่อและพิธีกรรมในการแรกไถ ในการแรกหว่าน ในการแรกปักดำ ในการไหว้เจ้าที่นา ในการไหว้เจ้าที่วัวควาย ในการรวบขวัญข้าว และความเชื่อและพิธีกรรมในการ ซ่อซัง ส่วนความเชื่อและพิธีกรรมในช่วงหลังเก็บเกี่ยว ได้แก่ ความเชื่อและพิธีกรรม ในการดับลมข้าว การรื้อข้าวลงมานวด และความเชื่อเรื่องขวัญข้าว

นเรศ ศรีรัตน์. (2542). “ชาเริน” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 5. (หน้า 2025 – 2030). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

พิธีชาเริน (ชาเรือน) เป็นพิธีตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่เชื่อว่าเทพเจ้าเป็น ผู้บันดาลเคราะห์ร้ายหรือโรคภัยไข้เจ็บให้เกิดขึ้นกับมนุษย์และสัตว์ผู้ประพฤติดีจึงต้องขอภัยเทพเจ้าโดยการบวงสรวง ซึ่งอาจจะมีพิธีสงฆ์ร่วมด้วยหรือไม่ก็ได้ ผู้ทำพิธีบวงสรวงคือโต๊ะหม้อ พิธีชาเรินจะมีทั้งแบบยาว (พิศดาร) ซึ่งใช้เวลาในการทำพิธีประมาณ 1 คืน กับครึ่งวันหรือจะทำพิธีชาเรินแบบย่อซึ่งใช้เวลาในตอนเช้าประมาณ 4 ชั่วโมงก็ได้ความแตกต่างของการ ชาเรินทั้งแบบยาวและแบบย่อนี้คือ การชาเรินแบบยาวนั้นจะต้องมีศาล และตั้งธงขณะที่ว่าคาถาหรือสาธยายมนต์ของหม้อ แต่การชาเรินแบบสั้นนั้นไม่ต้องมีก็ได้ ในการทำพิธีชาเรินแต่ละครั้งประกอบด้วยเครื่องบวงสรวงหลายชนิด ได้แก่ ข้าวปากหม้อ แกงแก้วไก่ ข้าวเหนียวเหลือง ข้าวต้มผัดรูปสามเหลี่ยมห่อด้วยใบกระทือ มะพร้าวขูด น้ำตาลแวน น้ำส้มคั้น หมากพลู และข้าวดอกคอกไม้

นุจรี สงวนศักดิ์. (2539). “อาหารที่ใช้ในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนอำเภอเมืองปัตตานี จังหวัดปัตตานี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

งานชิ้นนี้พบว่า อาหารของชาวไทยเชื้อสายจีนอำเภอเมืองปัตตานี จังหวัดปัตตานีที่ใช้ในพิธีกรรม ประกอบด้วยอาหารคาวและอาหารแห้ง อาหารหวานและของขบเคี้ยวกินเล่น ผลไม้ และเครื่องคัม การจัดเตรียมอาหารแต่ละประเภทมีวิธีการและขั้นตอนแตกต่างกันไป การใช้

อาหารในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนส่งผลต่อวัฒนธรรมด้านพิธีกรรมและความเชื่อ เศรษฐกิจ สังคมสัมพันธ ภาษ จริยธรรม และสุขภาพอนามัย วัฒนธรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีน ในด้านความเป็นสิริมงคลข้อห้ามและข้อปฏิบัติ วิญญาณ เศรษฐกิจ ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น การใช้ถ้อยคำภาษา ความกตัญญูกตเวที ความสามัคคี ความขยันหมั่นเพียร อาหารที่เป็นยา และการปรับตัวให้อยู่ได้อย่างดีในสังคม

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ และวิเชียร ณ นคร. (2542). “พระเครื่อง : กรุงเทพมหานคร ฯ”. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10. (หน้า 4913 – 4927). กรุงเทพฯ : มูลนิธิ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวถึงจังหวัดนครศรีธรรมราชว่าเป็นเมืองพุทธศาสนาอันเก่าแก่ มีโบราณสถานที่เคยขุดพบพระพิมพ์ได้แก่ วัดพระนางตราพบพระพิมพ์ปางสมาธินาคปรก พระพิมพ์เนื้อดินเผาและพระพิมพ์เนื้อดินเผาผสมว่าน วัดพระเขียนพบพระพิมพ์เนื้อดินเผาเป็นพระพุทธรูปปางสมาธินาคปรก วัดท้าวโคตรพบพระพิมพ์เนื้อชินเงิน และสนิมปรอทเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย วัดหัวมีนา วัดนาสน วัดเขาพนมไคย วัดจันทร์ ถ้าที่วังและเขาเหมน พบว่ามีพระพิมพ์เนื้อดินเผาแบบต่าง ๆ มากมาย วัดโพธิ์พบพระพิมพ์ปางทรงแสงคมหาปาฏิหาริย์ และพระพิมพ์ดินเผาแบบต่าง ๆ วัดพระเวียงพบพระพิมพ์ทรงผาลไถ ถ้าเขาแดงพบพระพิมพ์เนื้อชินจำนวนมากบ้านกำแพงพบพระพิมพ์แบบต่าง ๆ ทั้งเนื้อดินดิบและดินเผา ถ้าเขาชุมทองพบ พระพิมพ์เนื้อดินเผาสมัยศรีวิชัย นอกจากนี้ก็ยังพบพระปิดตาพิณเนส พระปิดตาพังการที่ทำด้วยสำริดและทองแดง พระพิมพ์และพระลอยตัว จากแหล่งอื่น ๆ ในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช พระพิมพ์เหล่านี้ล้วนสะท้อนความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธรูปของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช

ประพันธ์ สุวรรณมณี. (2543). “ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือสูงในจังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

งานวิจัยนี้ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมหลังสูงในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยศึกษาเอกสารสังเกตุการณ์และการสัมภาษณ์ นักวิชาการ นายหนังสือสูง และประชาชนทั่วไป พบว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือสูงของจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นมี 5 ประการคือ 1.) กรรม คือ การกระทำความดี ความชั่ว ความเชื่อเรื่องกรรมที่ปรากฏมักสะท้อนความเชื่อเรื่องวิถีชีวิตเป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นผลมาจากอดีตชาติ 2.) ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะ 3 ประการ ได้แก่ ความไม่เที่ยง ความทุกข์ทนอยู่สภาพเดิมไม่ได้ และความไม่มีตัวตน ที่เที่ยงแท้แน่นอน 3.) ทิส 6 คือ คำสอนที่แสดงถึงหน้าที่

ของบุคคลที่พึงประพฤติดต่อกันและกัน 4.) มงคล 38 ประการ มงคล 38 ประการ มงคลที่พบ คือ การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาบุคคล เป็นต้น 5.) อบายมุข คือ คำสอนที่แสดงถึงโทษสองสิ่งที่ไม่ควรเดินตาม หลักธรรมดังกล่าวหนังสือดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา

ปรีชา นุ่นสุข และเจลิยว เรืองเดช (2542). “แต่งงาน : วัฒนธรรมไทยพุทธ” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 6. (หน้า 2780–22795). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวถึงประเพณีแต่งงานในวัฒนธรรมไทยพุทธว่าในภาคใต้แต่ละถิ่นเรียกไม่เหมือนกันบางถิ่นเรียกว่า “ไหว้เมีย” บางท้องถิ่นเรียกว่า “กินเหนียว” บางท้องถิ่นเรียกว่า “วันไหว้” แต่ในปัจจุบันนิยมใช้คำว่า “แต่งงาน” แต่เดิมชาวภาคใต้ใช้การแต่งงานเป็นเครื่องวัดความบรรณูติภาวะ ชายที่จะแต่งงานต้องมีความเชื่อและประเพณีนิยม คือ การเกี่ยวพาราตีและการผูกสัมพันธ์ การทาบทาม การสู่ขอและการแต่งงาน การเกี่ยว พาราตีและการผูกสัมพันธ์ คือ เริ่มจากการแสวงหาคู่หนุ่มที่บ้านไหนมีลูกสาวถ้าเกิดพอใจเริ่มหาทางผูกสัมพันธ์เรียกว่า “บ้ำหญิง” การทาบทาม คือ เมื่อหนุ่มเลือกหญิงแต่งงานก็จะดำเนินการทาบทามตามประเพณี การสู่ขอขั้นนี้ของภาคใต้เรียกว่า “ขอเมีย” เป็นการกระทำ 2 ขั้นตอน คือ การสู่ขอและการหมั้น วันแต่งงานเรียกว่า “ไหว้เมีย” หรือ “วันไหว้” นอกจากนี้จะมีพิธีการเรียงสาดเรียงหมอน คือ ญาติของฝ่ายเจ้าสาวจะหาฤกษ์วันดีสำหรับมอบห้องหอให้แก่คู่บ่าวสาว ในปัจจุบันประเพณี การแต่งงานของชาวภาคใต้ได้เปลี่ยนแปลงไปเช่นแต่เดิมในสมัยก่อนการแต่งงานต้องหาฤกษ์ยามอย่างเคร่งครัดแต่ในสมัยนี้ไม่ค่อยจะเคร่งครัดกัน รูปแบบการแต่งงานซึ่งเป็นประเพณีที่ดีงามจึงถูกความเอาแต่สะดวกทำลายไปทุกขณะ

ผาสุก อินทรูฐ. (2542). “พระคเณศ : ที่พบในภาคใต้” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10. (หน้า 4863–4876). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวว่าพระคเณศเป็นเทพเจ้าของฮินดู มีชื่อเรียกหลายอย่างคือ คณปติ เอกทัณฑ์ และคชานนะ โดยทั่วไปแล้วเชื่อกันว่าพระคเณศถือกำเนิดมาจากพระศิวะและพระนางปารวตีเป็นเทพเจ้าแห่งอุปสรรค ต่อมาเชื่อกันว่าพระคเณศเป็นเทพเจ้าแห่งศิลปวิทยา และการประพันธ์ หรือความฉลาดรอบรู้ เมื่ออารยธรรมอินเดียเข้ามายังเอเชียโดยเริ่มจากพวกพ่อค้าชาวอินเดียที่เดินทางเข้ามาค้าขายยังคาบสมุทรมหาสมุทรภาคใต้ของไทยได้นำพระคเณศมาด้วย เนื่องจากเชื่อว่าพระคเณศจะช่วยขจัดอุปสรรคให้การค้าขายประสบผลดีขึ้น จึงปรากฏหลักฐานในปัจจุบันพบ พระ

คณะในจังหวัดต่าง ๆ ของภาคใต้มากที่สุดที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสงขลา จังหวัดพังงา และจังหวัดกระบี่ คติการนับถือพระคเณศที่ปรากฏในภาคใต้นั้นเก่าแก่กว่าภาคอื่น เพราะรับอิทธิพลศิลปะอินเดียโดยตรง ในภาคใต้มีคติการบูชาพระคเณศในฐานะเทพแห่งอุปสรรค ในฐานะโอรสของพระศิวะ และในฐานะผู้ปกป้องคุ้มครองเด็กไม่ให้เจ็บป่วย

พณิดา พุ่มเอี่ยม. (2538) “ประเพณีไหว้พระจันทร์ของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีไหว้พระจันทร์ของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พบว่าชาวไทยเชื้อสายจีนในท้องถิ่นนี้มีการปฏิบัติในประเพณีไหว้พระจันทร์จำแนกชั้นตอนใหญ่ได้เป็น 2 ชั้นตอนได้แก่ ชั้นเตรียมการก่อนไหว้พระจันทร์ จะมีการเตรียมอาหารและสิ่งของเครื่องใช้ในการจัดโต๊ะประกอบพิธี การตกแต่งบ้านเรือนและสถานที่ประกอบพิธี การจัดเตรียมเสื้อผ้าอาภรณ์และการบอกกล่าวพี่น้อง ส่วนชั้นปฏิบัติในวันไหว้พระจันทร์มี 2 ชั้นตอน คือ การปฏิบัติขณะประกอบพิธีซึ่งมีทั้งการนั่งไหว้ และยืนไหว้ ที่นิยมคือการนั่งไหว้ ในระหว่างการประกอบพิธีจะมีการละเล่นดั้งเดิมของชาวจีน และการปฏิบัติหลังประกอบพิธี คือ การนำสิ่งของที่ใช้ประกอบพิธีที่รับประทานได้ไปให้บุคคลในครอบครัวและญาติมิตร ส่วนสิ่งของที่รับประทานไม่ได้ก็จะนำไปเผาไฟ ประเพณีไหว้พระจันทร์ของชาวไทยเชื้อสายจีนในท้องถิ่นนี้มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้แก่ วัฒนธรรมด้านความเชื่อวัฒนธรรมด้านการกิน วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย และวัฒนธรรมด้านการละเล่น

พรศักดิ์ พรหมแก้ว (2542). “ทำบุญเดือนสิบ : ประเพณี” ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 7 (หน้า 3384 – 3394). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

การทำบุญเดือนสิบเป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งที่เนื่องมาจากความเชื่อทางพุทธศาสนาว่าในปลายเดือนสิบบรรพบุรุษซึ่งล่วงลับไปแล้วโดยเฉพาะผู้ที่มีบาปคณกรอยู่ซึ่งเรียกว่า “เปรต” จะได้รับการปล่อยตัวให้ขึ้นมาพบลูกหลาน และญาติพี่น้องของตนในเมืองมนุษย์ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 และให้กลับไปอยู่เมืองนรกดังเดิมในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านจึงจัดให้มีการทำบุญเป็นประเพณีขึ้นในวันดังกล่าว การทำบุญสารทเดือนสิบเป็นการแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมทางด้านจิตใจของผู้ปฏิบัติที่มีต่อบุรพชนเป็นค่านิยมที่ชาวใต้ให้ความสำคัญยิ่ง เมื่อใกล้ถึงวันทำบุญเดือนสิบทุกครอบครัวต่างตระเตรียมข้าวของให้พร้อมเพื่อการทำบุญที่ขาดไม่ได้คือ ขนม 5 อย่าง ถือกันว่าเป็นสัญลักษณ์ของงานบุญ คือ ขนมพอง ขนมลา ขนมนกง ขนมหิข่า และขนมบ้า และผู้ที่

จาก ภูมิลำเนาไปอยู่ที่อื่นก็จะกลับสู่ถิ่นได้บ้านเกิดของคน การทำบุญเดือนสิบจึงเป็นงานประเพณี ที่ก่อให้เกิดการชุมนุมเครือญาติได้อีกทางหนึ่ง การทำบุญเดือนสิบนี้ได้รับเอาวัฒนธรรมจากอินเดีย แล้วแผ่กระจายไปยังแหล่งอื่น นอกจากจะมีเป้าหมายหลักอยู่ที่การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วยังเป็นการแสดงความชื่นชมยินดีโอกาสที่ชาวบ้านได้รับผลผลิตทางการเกษตร อีกทั้งเป็นการอำนวยความสะดวกในด้านปัจจัยอาหารแก่ภิกษุสงฆ์ในช่วงฤดูฝนอีกด้วย

พัชรีย์ ช่างคมณี (2537) “การศึกษาประเพณีทำบุญเดือนสิบสองของชาวอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

งานชิ้นนี้พบว่าประเพณีทำบุญเดือนสิบวิวัฒนาการมาจากประเพณีเปตพลีของศาสนา พราหมณ์ในประเทศอินเดียเริ่มมีการปฏิบัติครั้งแรกในประเทศไทยที่นครศรีธรรมราช เพราะเป็น เมืองศูนย์กลางของศาสนาพุทธและพราหมณ์ ไม่ปรากฏว่าเริ่มเมื่อใด ประเพณีนี้ทำกันในวันแรม 1 ค่ำ และวันแรม 14-15 ค่ำ เดือนสิบ สำหรับประเพณีในวัน 14-15 ค่ำ เดือนสิบจะมีการ เตรียมการของทางวัด และทางบ้าน คือเตรียมอาหาร และจัดหุ้รับ ในชั้นปฏิบัติมีการ ยกหุ้รับ - แห่หุ้รับ ถวายภัตตาหาร ตั้งเปรต - ชิงเปรต ฉลองหุ้รับ และบังสุกุล ประเพณีนี้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องวิญญาน กรรมและกฎแห่งกรรมชาติ - ภพ ผลทาน ละอานิสงส์ของความ กตัญญู

พ่วง นุชรรัตน์. (2542). “เวทมนต์คาถา : ความเชื่อ” ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 15. (หน้า 7246 - 7249). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทย พาณิษฐ์.

เวทมนต์คาถาที่เป็นศาสตร์แขนงหนึ่ง เรียกว่า ไสยศาสตร์ ผู้ที่มีความเชื่อ ในเรื่องนี้ ได้กล่าวว่า ประสบผลสำเร็จมาก เรื่องของเวทมนต์คาถานี้ชาวไทยภาคใต้ ถือปฏิบัติมาแต่ โบราณกาล ในปัจจุบันความเชื่อเรื่องนี้ก็ยังคงมีอยู่ อันได้แก่ การปลุกเสกวัตถุมงคล เครื่องราง ของขลัง แม้แต่พิธีกรรมทางพุทธศาสนาก็ยังมี นั่นคือ การเจริญพุทธมนต์ประพรมเพื่อความเป็น สิริมงคลและเมื่อย้อนกลับไปในอดีตก็จะพบว่าใครก็ตามที่รอบรู้เชี่ยวชาญทางไสยศาสตร์ก็จะเป็น ที่ยอมรับของสังคมเวทมนต์คาถามีมาก บทบางบทมีที่ใช้เฉพาะเรื่อง ซึ่งคนโบราณจะหวงแหน เป็นความลับโดยเชื่อว่าถ้าบอกผู้อื่นเวทมนตร์จะเสื่อม เมื่อผู้เฒ่าล้มตายไปคำรับคำราก็ สูญหาย ตามไปด้วย ในการเรียนรู้บูรณาจารย์เจ้าของเวทมนต์คาถาจะห้ามมิให้ผู้เรียนตั้งอยู่ในความ ประมาท ห้ามประพาศิครรลองครองธรรม ห้ามทำทาบประลองเป็นเด็ดขาด เพราะเวทมนตร์

กาลามีไว้สำหรับใช้ในยามจำเป็นหรือยามคับขัน เท่านั้น ซึ่งผู้เรียนต้องมีความเชื่อมั่น มีสมาธิแน่วแน่ เวทมนตร์คาถาจึงจะขลัง ศักดิ์สิทธิ์และเป็นจริงได้อย่างที่ผู้เรียนต้องการ

พลตรี รัตนหิรัญ. (2542). “แต่งงาน : วัฒนธรรมจีนในจังหวัดภูเก็ต”. สารานุกรม วัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 6. (หน้า 2778 – 2780). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวถึงการแต่งงานของชาวจีนในจังหวัดภูเก็ตว่าในสมัยก่อนมี พิธีรีตองมาก เช่น ขบวนเจ้าบ่าวเจ้าสาวยาวเหยียดและมีรถขบวนหลายคันการจัดงาน แต่งงานแบ่งเป็น 2 วัน วันแรกเรียกว่าวัน訂การ อีกวันหนึ่งก็คือ วันแต่งงาน วัน訂การเป็นวันที่มีการเตรียมสิ่งของที่จำเป็นเช่น การเย็บมุ้ง หมอน ชุดเจ้าสาวและทำขนม ในวันทำขบวนนั้นเจ้าสาวนิยมนั่งแต่งกายด้วยผ้าปาเต๊ะสีสด ๆ สวมเสื้อลูกไม้ เจ้าบ่าวนั่งกางเกงแพรสีเขียว เสื้อสีขาว สำหรับในวันแต่งงานเจ้าบ่าวนั่งกางเกงขาว เสื้อขาว รองเท้าขาว แต่ในปัจจุบันเปลี่ยนเป็นชุดสากลนิยมและกลัดคอกไม้ที่อกเสื้อ ส่วนเจ้าสาวนั่ง ผ้าปาเต๊ะ ใส่เสื้อคอตั้ง และสวมเสื้อครุยยาวครึ่งน่อง ส่วนพิธีแต่งงานนั้นมีขบวนแห่ขันหมากไปยังบ้านเจ้าสาวที่บ้านเจ้าสาวจะเตรียมรับเจ้าบ่าวด้วยประตูเงินประตูทอง หลังจากนั้นเจ้าสาวจะต้องล้างเท้าให้เจ้าบ่าว นอกจากนั้นมีพิธีการเรียงสาคเรียงหมอน พ่อ แม่ของบ่าวสาวและผู้ใหญ่ให้ศีลให้พร และประพรมน้ำมนต์แก่บ่าวสาว สำหรับความเชื่อถือโชคลางเกี่ยวกับการแต่งงาน คือ เนื่องจากเป็นพิธีมงคล คนไว้ทุกข์ห้ามไปร่วมพิธีแต่งงาน ภายหลังการแต่งงานเจ้าสาวจะพาเจ้าบ่าวไปเยี่ยมบ้านญาติ และผู้ที่นับถือ

ภัทธา บุญสุยา (2545). “ศึกษาระดับและเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องบุญ – บาปตามกฎ แห่งกรรม ในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สังกัดกรม สามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”.

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาเชิงปริมาณจากตัวแทนนักเรียน 327 คนที่นับถือศาสนาพุทธพบว่าระดับความเชื่อเรื่องบุญ – บาป ตามกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับที่ไม่แน่ใจ สำหรับการเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องบุญ – บาป ตามกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา มีความไม่แตกต่างกันตามเพศ ระดับผลการเรียน แผนการเรียน อาชีพของผู้ปกครอง ละอนาคคของครอบครัว

มงคล ทองนุ่น (2535). “โลกทรรศน์ที่ปรากฏในประเพณีของชาวไทยมุสลิมใน จังหวัดสตูล”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเนื้อหาประเพณี และศึกษาโลกทรรศน์ของชาวไทยมุสลิม ใน จังหวัดสตูลในด้านประเพณีพบว่ายังถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามประเพณี ทั้งประเพณีในรอบปี และประเพณีรอบชีวิต ตามค่านิยมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยศาสนาอิสลามซึ่งถ่ายทอดมาจาก บรรพบุรุษรวมทั้งได้นำเอาวัฒธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยศาสนามาปรับใช้ให้เหมาะสมกับ ชีวิตประจำวัน อีกทั้งมีการผสมผสานบางส่วนให้เข้ากับวัฒนธรรมของกลุ่มไทยพุทธ และ พราหมณ์ สำหรับโลกทรรศน์พบว่าชาวไทยมุสลิมในจังหวัดสตูล มีความผูกพันอยู่กับเครือญาติ และบริวาร ชีคมั่นในคุณธรรมจริยธรรม มีความเชื่อว่าสภาพสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามพระประสงค์ ของอัลลอฮ์ จึงมีความผูกพันและเห็นคุณค่าของธรรมชาติ อีกทั้งยังเกี่ยวข้องกับคุณไสย ดวง วิญญาณ ภูตผีปีศาจ ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่เหนือเหตุผลอยู่มาก ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับศาสนายังใช้การ ปฏิบัติศาสนกิจเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องภพ-ชาติ และบาปบุญ

มาโนชญ์ บุญญานูวัตร. (2542). “อัล – กรูอาน”. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 18.

(หน้า 8876 – 8882). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทย พาณิชย์.

“อัล – กรูอาน” หมายถึงคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาอิสลามที่อัลลอฮ์ได้ประทานมายังน บีมูฮัมมัด (คือ) คัมภีร์ได้บันทึกไว้เป็นภาษาอาหรับ อัล – กรูอานเป็นคัมภีร์ที่มีอิทธิพลต่อการ เปลี่ยนแปลงของมนุษยชาติ ชาวมุสลิมทุกคนจะต้องอ่านและปฏิบัติตามบทบัญญัติของอัลลอฮ์ เนื้อหาสาระของคัมภีร์อัล – กรูอานเป็นธรรมนูญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่เร่งเร้าท้าทายให้ มนุษย์คิดค้นคว้า วิจัยค้น หาเหตุผลแล้วนำไปใช้ให้รู้จักวิเคราะห์พิจารณาในสรรพสิ่งทั้งหลาย ที่อัลลอฮ์ทรงสร้างไว้ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ กฎระหว่างมนุษย์ การปฏิบัติ ระหว่าง กัน การประกอบศาสนกิจ การศรัทธา ภาระหน้าที่ของมนุษย์ ความรู้เรื่องเอกภาพของพระเจ้า เรื่องของศาสดา อัลลอฮ์ได้สอนมนุษย์ถึงการมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คือ ความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับสิ่งแวดล้อม นอกจากคัมภีร์อัล – กรูอานจะมีเนื้อหาสาระครบทุกเรื่อง ทั้งทางด้าน เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคม การเมือง กฎหมาย และอื่นๆ แล้ว อัล – กรูอานยังมีความ วิจิตรในการเรียบเรียงถ้อยคำอีกด้วย จนได้รับการยกย่องว่าเป็นไวยากรณ์ และเป็นพจนานุกรม หรือสารานุกรมของกฎหมายและมหาบัญญัติต่าง ๆ ก็ได้

มานุษย ญาณานูวัตร. (2542). “มัศยิด”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12. (หน้า 5973 – 5985). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

มัศยิดเป็นสถานที่สำคัญที่จะทำให้มนุษย์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระเจ้า มัศยิดเป็นที่ที่มุสลิมใช้เป็นสถานที่ละหมาด ใช้เป็นที่นั่งสำรวมจิตใจและทำความสงบทางใจ มัศยิดแห่งแรกของโลก คือ มัศยิด “กบา” ประเทศซาอุดีอาระเบีย มัศยิดที่สำคัญที่สุดของมุสลิมทั่วโลก คือ มัศยิดอัลฮะรออมประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งมุสลิมทั่วโลกจะต้องหาโอกาส ไปนมัสการหรือกระทำพิธีฮัจญ์อย่างน้อยหนึ่งครั้งในชีวิต ลักษณะทั่วไปของมัศยิดในยุคหลัง ๆ มีการเขียนอักษรอาหรับเป็นลวดลายกลมเป็นวงแทนปูชนียวัตถุ ขนาดของมัศยิดจะเล็กหรือใหญ่ขึ้นอยู่กับความสามารถและศรัทธาของผู้สร้างและจำนวนประชากร ศาสนาอิสลามไม่มีวัด ไม่มีนักบวช แต่มีอิหม่ามเป็นหัวหน้าหรือผู้นำซึ่งอิหม่ามจะมีผู้ช่วย 2 คน คือ บิหลัน และคอเด็บ มัศยิดในประเทศมีมากใน 4 จังหวัด ได้แก่ ยะลา ปัตตานี นราธิวาส และสตูล

มานุษย ญาณานูวัตร และคลมบรรณ บากา. (2522). “ฮัจญ์” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 18. (หน้า 9051 – 9057). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวว่าฮัจญ์ เป็นภาษาอาหรับ แปลว่า การมุ่งหรือการไปเยือนพิธีฮัจญ์ เป็นพิธีทางศาสนาอิสลาม หมายถึงการเดินทางไปประกอบศาสนกิจประเทศซาอุดีอาระเบีย บุคคลที่ประกอบพิธีฮัจญ์จะต้องเป็นมุสลิมที่มีสุขภาพแข็งแรง มีสติปัญญาสมบูรณ์ มีทรัพย์สินเพียงพอในการใช้จ่ายและเป็นผู้ประกอบศาสนกิจครบสมบูรณ์ การทำพิธีฮัจญ์มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ เพื่อเป็นการปฏิบัติตามคำสั่งของพระเจ้า เพื่อให้มุสลิมได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์กัน เพื่อทดสอบมนุษย์ในด้านการเสียสละ ความอดทนของร่างกายและจิตใจ เพื่อให้มุสลิมได้รำลึกถึงประวัติศาสตร์ของอิสลาม และเพื่อสร้างเจตคติที่ดีและยึดมั่นในอุดมการณ์ของอิสลาม การทำพิธีฮัจญ์จะทำในเดือนซุลฮิจญะฮ์ ของแต่ละปีโดยใช้เวลาประมาณ 2 อาทิตย์ สถานที่ทำพิธีคือ นครมักกะฮ์ประเทศซาอุดีอาระเบีย ทุกคนต้องแต่งกายด้วยผ้าสีขาว 2 ผืนในชุดที่มิดชิด เว้นใบหน้าและฝ่ามือเรียกการแต่งตัวแบบนี้ว่าครองเอี๊ยะรอหม หลักการประกอบพิธีฮัจญ์ได้แก่ การทำเอี๊ยะฮ์รอหม วุกุฟ ฏอวาฟ สะแอ และการโกนผมหรือตัดผมอย่างน้อย 3 เส้นในการออกเอี๊ยะฮ์รอหม ปัจจุบันการทำพิธีฮัจญ์เป็นค่านิยมของชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ ผู้ที่ประกอบพิธีฮัจญ์มาแล้วจะได้รับการนับถือจากคนทั่วไป และมักได้รับสิทธิพิเศษบางอย่าง ค่านิยมดังกล่าวส่งผลให้มุสลิมในภาคใต้พยายามอย่างมากที่จะไปทำพิธีฮัจญ์ให้ได้เพื่อต้องการเป็นที่ยอมรับจากสังคม

ล้อม เพ็งแก้ว. (2537). “ชุมชนโจรบ้านคอนทราย : รุ่งคอนทราย และคำหัวแพร” วารสาร
ทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 4(1) : 40 – 54.

บทความชิ้นนี้กล่าวถึงโจรในท้องที่เมืองพัทลุง เป็นชุมชนโจรขนาดใหญ่ มีรุ่งคอนทราย
เป็นหัวหน้า และคำหัวแพรเป็นรองหัวหน้า โจรกลุ่มนี้มีคนเกรและนักเลงหัวไม้มาเข้าด้วย
จำนวนมาก ประกาศมิให้ชาวบ้านติดต่อกับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ห้ามเสียเงินรัฐูปการ และภาษี
อื่นๆ เพราะพวกท้องของคนให้ความคุ้มครองแทนในการปล้นทุกครั้งมีข้อปฏิบัติที่เคร่งครัด คือ
หากเจ้าทรัพย์ไม่ต่อสู้ห้ามทำร้าย สิ่งของเครื่องใช้ติดตัวจะไม่ถือเอา จะเอาเฉพาะของเก็บเท่านั้น
และหากเคยไปพักพิง ณ ที่ใดต้องให้ความคุ้มครอง ใครจะรังแกไม่ได้ รุ่งคอนทรายได้ฆ่าผู้คนที่
เป็นสายให้กับฝ่าย บ้านเมืองหลายคนและต่อมาถูกยิงเสียชีวิต คำหัวแพรได้เป็นหัวหน้าแทน และ
ปฏิบัติการแย่งรุ่งคอนทราย คำหัวแพรสิ้นชีวิตเนื่องจากการปราบปรามของฝ่ายบ้านเมือง โดยกรม
หลวงลพบุรีราเมศวร์ทรงสั่งการ

วรรณศิริ นุ่นสุข (2545). การศึกษาคติในการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช วัดพระ
มหาธาตุมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช : กรณี ดอกไม้เงินดอกไม้
ทอง”

งานชิ้นนี้พบว่าวัตถุประสงค์หลักของการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชด้วย
ดอกไม้เงินดอกไม้ทอง คือ เพื่อต้องการบุญกุศลอันสูงสุดแก่ตน เพื่อต้องการความสำเร็จในสิ่งใด
สิ่งหนึ่ง เพื่อต้องการแสดงฝีมืออุทิศบูชา เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อแก้บน
และเพื่อให้พ้นจากสิ่งชั่วร้าย ส่วนพัฒนาการของรูปแบบดอกไม้เงินดอกไม้ทองที่ใช้ถวาย ใน
ระยะแรกเป็นพันธุ์ไม้ในพุทธประวัติ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนา ใน
ระยะเวลาดต่อมาเป็นแบบพันธุ์ไม้ในจินตนาการหรือพันธุ์ไม้ประดิษฐ์โดยเน้นความสวยงามความมี
ค่าเป็นหลัก หลังจากนั้นเป็นแบบพันธุ์ไม้ในท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่เกษตรกรเป็นผู้ประดิษฐ์จาก
พันธุ์ไม้ที่ตนปลูกและสุดท้าย คือ แบบพันธุ์ไม้ในราชประเพณี ซึ่งส่วนใหญ่พระมหากษัตริย์ทรง
ให้ประดิษฐ์อุทิศถวายตามพระราชประเพณี

วิเชียร ณ นคร (2542). “พิธีตรุษเมืองนคร”. ธารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 11 (หน้า
5423 – 5426). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

พิธีตรุษ เป็นประเพณีที่กระทำขึ้นเพื่อแสดงความยินดีที่พวกคนได้ผ่านพ้นอุปสรรค
ต่างๆ มาได้ในรอบปี พิธีตรุษเมืองนคร เดิมเรียกว่า “พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์เป็นประเพณีที่
ได้รับอิทธิพลมาจากลังกา พิธีตรุษเป็นประเพณีที่กระทำทั่วไปในสมัยก่อนมีการทำบุญเลี้ยงพระ
กันในวันแรม 13 ค่ำ 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ เดือนสี่ มีการเล่นกีฬาพื้นบ้านเพื่อสังสรรค์กันทั้ง

สระบัว ตะกร้อ ชักเย่อ พิธีตรุษเมืองนครศรีธรรมราชนั้นกระทำครั้งหลังสุดในสมัยที่พระยาสุนทรราชกิจ (หมี ณ ถลาง) เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช ต่อจากนั้นมาก็ได้เลิกร้างและสาบสูญไป ปัจจุบันมีอยู่บ้างในอำเภอท่าแซะ อำเภอประทิวจังหวัดชุมพร อำเภอกระบุรี จังหวัดระนอง

วิมล คำศรี และไพรินทร์ รุยก้าว (2544). “วัฒนธรรมข้าว และพลังอำนาจชุมชน รอบทะเลสาบสงขลา”. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้พบว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านและปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าว ซึ่งมีนัยสำคัญต่อพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ได้แก่ภูมิปัญญาด้านการเลือกสรรและการใช้ที่ดิน การใช้น้ำ การสังเกตสภาพดินฟ้าอากาศ การเลือกพันธุ์ข้าว การเลือกสรรและการใช้กระบวนการผลิต การเลือกสรรและการใช้แรงงาน ภูมิปัญญาการสร้างระบบ รูปแบบ ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมอันเนื่องด้วยพุทธศาสนา ธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้มีพลังให้ชุมชนสำนึกในคุณค่าและกตัญญูต่อธรรมชาติ ข้าว บุคคล และสัตว์ ภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรม พลังอำนาจชุมชนเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวก่อให้เกิดพลังทั้งภายในชุมชนเดียวกันและต่างชุมชน เช่น การเอื้ออาทร การปฏิสัมพันธ์ การย้ายถิ่นที่อยู่ การเสริมสร้างความสมบูรณ์พืชพันธุ์ธัญญาหาร การปลูกฝังพฤติกรรมทางจริยธรรม เป็นต้น อย่างไรก็ตามพลังอำนาจวัฒนธรรมข้าวกับวัฒนธรรมนาทุ่ง มีผลกระทบต่อกันทั้งสองฝ่าย ปัจจุบันพลังชุมชนเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวแปรเปลี่ยนไปเนื่องจากสังคมนำเอาระบบคุณค่าใหม่ที่มุ่งเน้นเศรษฐกิจเงินตรามากขึ้น วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาจึงอ่อนตัวลง จนถึงขั้นเสียอำนาจไปหลายด้านระนอง พิธีตรุษเป็นประเพณีประจำเดือนสี่ มีขึ้นตอนรายละเอียดและแนวปฏิบัติเคร่งครัดโดยเฉพาะเน้นความขลังหรือความศักดิ์สิทธิ์ มากเกินไป จนคนรุ่นหลังไม่สามารถสืบทอดแนวคิดได้ คนรุ่นหลังจึงใช้ประเพณีสงกรานต์แทนประเพณีตรุษจึงทำให้ประเพณีตรุษหาคุได้ยากในปัจจุบัน

ศิริศักดิ์ ขาทอง และอนันต์ วัฒนานิก. (2542). “ประเพณีแห่นก” ศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 18. (หน้า 8733 – 8738). กรุงเทพฯ ฯ: มูลนิธิศึกษานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

แห่นกเป็นประเพณีพื้นเมืองของจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินโดนีเซียมีแพร่หลายที่ ปัตตานี ยะลา นราธิวาสเป็นประเพณีนิยมเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงเพื่อเป็นการแสดงความจงรักภักดีแก่ผู้ใหญ่ เพื่อการประกวคและในโอกาสต้อนรับแขกเมือง นักที่ประดิษฐ์ขึ้นในการแห่มีลักษณะที่แปลกพิสดารตามความเชื่อ คือ นกกาเหาะ ชูรอ สันนิษฐาน

ว่าน่าจะเป็นนกกการเวก นกครุฑ นกยูงทอง และนกสิงห์ ในขบวนแห่ก็ต้องอาศัยกำลังคน และอุปกรณ์มากมาย เครื่องดนตรีที่ใช้ในขบวนนก ได้แก่ ปี่ชวา กลองแขก ฉิ่งใหญ่ ซึ่งจะบรรเลงนำหน้าขบวนนก ถัดมาเป็นขบวนบายศรี แต่งกายสวยงามด้วยเสื้อผ้าหลากสีต้นตาม ประเพณีท้องถิ่น พานบายศรีใช้พานทองเหลืองเป็นจำนวนคู่ ถ้าดับถัดมาเป็นผู้ดูแลนก แต่งกายแบบนักรบ มือถือกริชเดินนำหน้านก เมื่อขบวนแห่ไปถึงจุดหมายผู้ดูแลนกจะใช้ศิลปะการรำรำรำ สิตะ รำกริช รำหอก ให้แขกชมต่อมาเป็นขบวนนกจำนวนคนทมน้อยแล้วแต่ขนาดและ น้ำหนักของนก ต่อจากขบวนนกก็เป็นขบวนพลกริช ขบวนพลหอก แต่งกายอย่างนักรบสมัย โบราณในขบวนแห่แต่ละครั้งจะใช้นกที่ตัวก็ได้แล้วแต่โอกาสและความเหมาะสม

สมเกียรติ ภูมิศิริไพบุลย์. (2541). “ศึกษาการทำเรือพระในจังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาการทำเรือพระในจังหวัดสงขลา ประการแรกเป็นการศึกษาขั้นตอนและวิธีการทำเรือพระ พบว่าเริ่มจากการวางแผน การจัดแบ่งหน้าที่ การออกแบบ การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ การจัดทำเรือพระ ประการที่สอง เป็นการศึกษารูปแบบเนื้อหา ลวดลาย และคุณค่าของเรือพระ โดยนำองค์ประกอบของศิลปะในเรื่อง สี เส้น สัดส่วน พื้นที่ว่าง จังหวะมาผสมผสานกับศิลปะของท้องถิ่นจนกลายเป็นรูปแบบใหม่คล้ายราชรถของภาคกลาง มีการนำเอาเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติตอนปฐมเทศนา เสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ไครภูมิ และสัตว์ป่า หิมพานต์ มาผสมผสานกับศิลปะท้องถิ่น เรือพระยังมีคุณค่าทางด้านศาสนา ด้านการอนุรักษ์ และการพัฒนา ภูมิปัญญาเชิงช่าง นอกจากนี้ยังมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ ด้านสังคมสัมพันธ์ และการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลาและจังหวัดใกล้เคียง

สมเจตนา นุณีโมนัย. (2537). “วัฒนธรรมโจรที่ปรากฏในท้องถิ่นภาคใต้”. วารสาร ทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 4(1) : 15 – 29.

ผู้เขียนกล่าวว่าการนำเสนอเรื่องนี้อยู่ในทรศนะที่ว่าวัฒนธรรมคือ วิถีชีวิตมนุษย์ ประเด็นที่นำเสนอได้แก่ เรื่องราวในประวัติศาสตร์เน้นกรณีจังหวัดตรัง เริ่มจากความเจริญและความอุดมสมบูรณ์ของเมืองตรังทำให้ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์มีโจรอิสลามฝั่งตะวันตกเข้าปล้นและยึดเมืองตรังได้ ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มีรายงานเกี่ยวกับโจรผู้ร้ายของเมืองตรังที่ร้องเรียน เข้าไปยังกรุงเทพฯ ฯ และมีการขึ้นชั้นจากเอกสารว่าเขตเมืองตรังมีโจรสลัดปล้นมากที่สุด นอกจากเมืองตรังแล้ว นครศรีธรรมราช พัทลุง และสตูลก็มีโจรไม่น้อยเช่นกัน ผู้เขียนได้สรุปว่าสาเหตุของการเป็นโจรมาจากเพราะความโลภ เพราะการจ้องแวง มีค่านิยมโจร และเพราะจู่โจมแห่งความรู้สึก ในประเด็นหลังคือจู่โจมแห่งความรู้สึก มักจะเนื่องมาจากถูกข่มเหงรังแกและถูกเอารัดเอาเปรียบ

จากเจ้าพนักงานหรือกลไกอำนาจรัฐ จึงต้องป้องกันตนเองด้วยการทำทายอำนาจรัฐอย่างอาจหาญ เช่น รุ่ง คอนทราย คำหัวแพร สองโจรแห่งพัทลุง โจรทั้งสองเป็นที่ห้วนไหวและเกลียดชังของเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ในขณะที่ชาวบ้านหรือคนบางกลุ่มแอบชื่นชม การเป็นโจรจึงมีวัฒนธรรมมาอย่างนี้

สมศิริ นครวงศ์ (2539). “โลกทรรศน์ทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมในเขตเทศบาลเมืองสงขลา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้.

งานวิจัยนี้ศึกษาโลกทรรศน์ที่มีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยและโลกทรรศน์ที่มีต่อชนชั้นทางการเมือง ในส่วนของโลกทรรศน์ที่มีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยต้องมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด ต้องมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด ต้องมีกฎหมายเพื่อควบคุมพฤติกรรมของคน กฎหมายต้องคำนึงถึงหลักศาสนาที่ผู้คนนับถือ ฝ่ายนิติบัญญัติต้องมีความรู้เรื่องต่างๆ และมีความยุติธรรม ฝ่ายบริหารต้องมีความรู้ความสามารถ และทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ฝ่ายตุลาการต้องอาศัยหลักกฎหมายตัดสินคดีอย่างยุติธรรม สำหรับการเลือกตั้งถือว่ามี ความสำคัญยิ่งในการปกครองระบอบ ประชาธิปไตย ในการเลือกตั้งต้องมีความยุติธรรมและพรรคการเมืองต้องเข้มแข็งมั่นคง ในส่วนของโลกทรรศน์ที่มีต่อชนชั้นทางการเมือง ชนชั้นปกครอง จะต้องมีการศึกษาดี มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดี และต้องมีคุณธรรม ต้องมีพฤติกรรมการทำงานเพื่อประเทศชาติ เป็นอย่างที่ดีและมีความยุติธรรม ส่วนชนชั้นได้ปกครองต้องได้รับการศึกษา มีคุณธรรม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ฯลฯ มีพฤติกรรมที่สนับสนุนนโยบายของรัฐ มีความสามัคคี และร่วมมือกันพัฒนาสังคม

สมมาศ ณ. จรูญ (2543). “ศึกษาประเพณีถือศีลอดในเดือนรอมฎอนของชาวไทยมุสลิมในอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้ศึกษาขั้นตอนและพิธีกรรม รวมทั้งผลกระทบจากประเพณีถือศีลอด ในส่วน ของขั้นตอนชาวไทยมุสลิมในอำเภอเทพาปฏิบัติคัมภีร์บัญญัติของศาสนาอิสลามมาพระคัมภีร์ และคัมภีร์ของศาสนาอย่างเคร่งครัด ตั้งแต่การเตรียมตัวการคูดวงจันทร์ การกำหนดเวลา เริ่มต้นถือศีลอด การตั้งเจตนาทำอย่างเคร่งครัดการละเว้นข้อห้ามการปฏิบัติ ขณะถือศีลอดในข้อควรปฏิบัติ การละหมาด การละศีลอด การจ่ายซะกาตฟิตรีและ การ ออกบวช สำหรับผลกระทบก่อให้เกิดผลกระทบด้านดีเป็นส่วนใหญ่ต่อตัวบุคคลและครอบครัว ต่อชุมชนและสถาบันทางสังคม ต่อความเชื่อและศาสนา และต่อเศรษฐกิจ เช่นทำให้ศีลด้านสัมพันธภาพภายใน

ครอบครัวและระหว่างครอบครัวมีความสุขในการปฏิบัติตามประเพณี เกิดความสามัคคีในชุมชน มีความศรัทธาต่ออัลลอฮ์อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ฯลฯ สำหรับผลกระทบที่เป็นปัญหาอยู่บ้าง ได้แก่ ประสิทธิภาพในการทำงานของร่างกาย ผลกระทบต่อผู้ป่วยที่เป็นโรคเกี่ยวกับทางเดินอาหาร และส่งผลกระทบต่อการเรียนการสอนในโรงเรียน

สิริพร พงศ์พิพัฒน์พันธุ์ (2541). “ผลงานด้านพระพุทธศาสนาของพระธรรมปัญญาบดี (เพียร อุดตโม) วัดกุหาสวรรค์ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้มุ่งศึกษาผลงานด้านศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสมบัติ และศาสนพิธี ทำให้ทราบว่าผลงานของท่านเป็นการจรดงพระพุทธศาสนาและเป็นคุณประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมอย่างกว้างขวางทั้งในจังหวัดพัทลุงและจังหวัดอื่น ๆ ในภาค 18 ทั้งนี้เพราะว่าท่านได้ส่งเสริมการศึกษาทางพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรแก่เยาวชน อบรมสั่งสอนและเผยแพร่ศาสนธรรมแก่บุคคลทั่วไป ส่งเสริมสวัสดิการแก่พระภิกษุสงฆ์ภายในวัด ปกครองดูแลพระภิกษุสงฆ์สามเณรในภาค 18 และวางระเบียบกติกาสงฆ์จังหวัดพัทลุง นอกจากนี้ได้สร้างศาสนสถาน การบูรณะ ศาสนสถานและศาสนวัตถุ การส่งเสริมการประกอบศาสนพิธีของพระภิกษุสามเณรและส่งเสริมการปฏิบัติศาสนพิธีของชาวบ้าน

สุนีย์ สำนาน (2545). “ศึกษาการแต่งกายของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดสตูล” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้พบว่าชาวไทยมุสลิมจังหวัดสตูลส่วนใหญ่มีลักษณะการแต่งกายเป็นเฉพาะคน ทั้งเครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับ และเครื่องใช้ประกอบอื่น ๆ ลักษณะของการแต่งกายแตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโอกาส หากเป็นโอกาส เช่นอยู่กับบ้าน ไปโรงเรียน ฟังการบรรยายธรรม และไปทำงานมักจะมีการแต่งกายที่เป็นลักษณะเดียวกัน แต่ในโอกาสพิเศษ เช่น การไปติดต่อราชการ โอกาสงานเลี้ยง งานแต่งงาน การเที่ยว ชมมหรสพ งานศพ และงานฮารีรายอ จะแตกต่างกันออกไปจากการแต่งกายปกติ ในการแต่งกาย การใช้เครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับ และเครื่องใช้อื่น ๆ ไม่มีความเชื่อ ต่างๆ แฝงอยู่

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). “ออกปาก – กินวาน”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้. เล่ม 18. (หน้า 8858 – 8863). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ออกปากหรือวาน หมายถึง การไหว้วานให้เพื่อนบ้านมาช่วยกันลงแรงทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้งานหนักหรืองานเร่งด่วนสำเร็จลุล่วงทันการโดยผู้ที่ร่วมลงแรงไม่คิดค่าแรง

ออกปากจะใช้วิธีบอกกล่าวกันด้วยวาจา จะบอกด้วยตนเองหรือมอบหมายให้คนอื่นบอกแทน ก็ได้ถือเป็นประเพณีที่เจ้าภาพจะต้องเลี้ยงอาหารผู้มาร่วมลงแรง ผู้ไปร่วมลงแรงจึงมักใช้คำว่า “ไปกินวาน” ในการวานหรือออกปากเจ้าภาพเพียงแต่แจ้งกำหนดวันทำงานให้เพื่อนบ้านทราบล่วงหน้าจะเลือกเพศวัยให้เหมาะแก่ลักษณะของงาน เช่น วานหาบข้าว จะวานเฉพาะชายที่ทำงานหนักได้และถ้าวานนวดข้าวจะเลือกวานเฉพาะผู้หญิง งานที่นิยมออกปากเพื่อนบ้านลงแรงกวน ได้แก่ การทำไร่ ทำนา การเตรียมการเพื่องานพิธีสำคัญในครอบครัว และการหามเรือ นาก เรือ นอน ออกปากกินวานเป็นประเพณีที่มีคุณค่าต่อสังคมของชาวดั้ง ด้านส่งเสริมสามัคคีธรรมช่วยให้ชาวบ้านมีความรักใคร่เห็นอกเห็นใจกันทำให้เกิดผู้นำและผู้ตามที่ดี รู้จักเสียสละมีความเอื้ออารีไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). “ฮินดู : ในวัฒนธรรมชาวภาคใต้”. ในวารสารนุกรม วัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 18. (หน้า 9061 – 9074). กรุงเทพฯ : มูลนิธิวารสารนุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวว่า ฮินดู หมายถึง ชนชาติที่นับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งโดยจำเพาะอาศัยทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ Indus (สินธุ) คำว่า Indus จึงเป็นที่มาของคำว่าฮินดู จากการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมฮินดูหรืออินเดียได้เผยแพร่สู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ควบคู่มากับการค้าขายของชาวกรีก ชาวอาหรับ และชาวเปอร์เซีย โดยผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้วัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลายเป็นวัฒนธรรมอินโด - มาเลย์ และพัฒนาเป็นวัฒนธรรมศรีวิชัยครอบคลุมภาคใต้ของประเทศไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย วัฒนธรรมฮินดูที่ปรากฏอยู่ในภาคใต้ได้แก่ วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น คติการทำฝาคบโรงศพเป็น 3 ยอดเคียงกัน พบที่อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา การใช้กาหลอเป็นคนตรีประโคมงานศพ พบที่อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา และนครศรีธรรมราช วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อ เช่นการไหว้พระภูมิเจ้าที่ การบูชาเครื่องเช่นสรวง ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับประเพณี เช่นประเพณีกวนข้าวยาก ประเพณีวันสารทเดือนสิบ วัฒนธรรมฮินดูในภาคใต้ได้มีการเปลี่ยนแปลง ปรับเปลี่ยน หลอมเข้ากับวัฒนธรรมของท้องถิ่นทั้งส่วนที่เป็นกายภาคและจิตรภาค แต่ยังมีเค้ารอยที่สามารถศึกษาเชิงเปรียบเทียบเพื่อสืบหาลักษณะที่เป็นต้นแบบ โดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์และร่องรอยที่ปรากฏในภาคใต้ได้

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์. (2542). “นาค : ในวัฒนธรรมภาคใต้”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 8*. (หน้า 3679 – 3686). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวว่านาคหรือพญานาคปรากฏในวัฒนธรรมของชาวภาคใต้ทั้งที่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับนาคในหลาย ๆ รูปแบบได้แก่ นาคที่เป็นนรเทพ คือครึ่งเทพครึ่งมนุษย์ ปรากฏในวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ เช่น เรื่องนางอุทัยที่พญานาคได้ช่วยชีวิต นาคในลักษณะงูวิเศษ ซึ่งจะมาปรากฏให้รู้ว่าใครมีบุญญาธิการปรากฏในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชที่กล่าวถึงเด็กชาย “พังการ” และตำนานหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืด นอกจากนี้ชาวภาคใต้อาจมีความเชื่อว่างูหรือพญานาคนั้นทำหน้าที่เฝ้าขุมทรัพย์โบราณที่ฝังหรือซ่อนอยู่ นาคที่เกี่ยวกับรูปหนังสือ หนังสือตระกูลยุคเก่าของภาคใต้จะแกะรูปตัวสำคัญ ๆ ให้มีรูปพญานาคเป็นฐานรองรับบทพากย์รูปพระอิศวรของหนังสือตระกูล ส่วนหนึ่งก็ใช้คำว่า “โอม นาคา” นาคที่เกี่ยวกับยานพาหนะที่นครศรีธรรมราช มีผู้พบเครื่องสำริดรูปนาค 5 เศียร ซึ่งเคยเป็นชิ้นส่วนที่ใช้ประกอบราชรถ นอกจากนี้ก็มีการนำรูปนาคมาประดับตกแต่งพาหนะด้วย เช่น การทำเรือพระในประเพณีลากพระ นาคที่เกี่ยวกับการเพาะปลูกและความอุดมสมบูรณ์ ชาวภาคใต้อาจมีความเชื่อว่าการลากพระจะช่วยให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล และเชื่อว่าพญานาคจะพ่นโปรยน้ำทิพย์มาฆโลมมนุษย์ให้มีความสุขสดชื่น จึงมีประเพณีการสละหัววันว่าง และการสละหัวขึ้นเบญจาให้แก่ผู้เอาวสุ โดยสร้างเบญจาสम्मติแทนเขาพระสุเมรุแล้วทำเป็นหัวพญานาคพ่นโปรยน้ำลงมา

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์. (2542). “ความเชื่อของชาวภาคใต้”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 2*. (หน้า 984 – 985). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ความเชื่อของชาวภาคใต้ เป็นสิ่งหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดและพฤติกรรมของชาวบ้าน มักถือเป็นเงื่อนไขในการอยู่ร่วมกันและยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มีการสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วคน ความเชื่อชาวไทยภาคใต้จำแนกตามมูลฐานที่เกิดได้หลายประการ คือ ความเชื่อที่เกี่ยวกับลัทธิและศาสนา ซึ่งแตกต่างกันไปตามชนกลุ่มน้อยและศาสนา ความเชื่อทางไสยศาสตร์เป็นความเชื่อมั่นในชีวิตที่อยู่ใต้อำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อจริยาวัตร เป็นการปลูกฝังให้เชื่อตามโดยอาศัยคุณโทษเหนือธรรมชาติมาอ้าง และความเชื่อเกี่ยวกับขากกลางบ้านและการปิดป่ารักษา โดยอาศัยจากประสบการณ์ที่สัมผัสต่อกันมาอาจจะเป็นจริงหรือไม่ก็ได้ ซึ่งบางครั้งความเชื่อเหล่านี้อาจจะประสานกันอยู่ ถือเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของชาวภาคใต้มาช้านาน

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2542). “การตั้งชื่อในวัฒนธรรมไทยพุทธ” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 6. (หน้า 2594 – 2596). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้มุ่งศึกษาด้านการตั้งชื่อในวัฒนธรรมไทยพุทธ พบว่าการตั้งชื่อเพื่อเรียกขานกันนั้น สะท้อนให้เห็นการพัฒนาในการใช้ภาษากล่าวคือ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ภาษาที่ใช้กันการตั้งชื่อส่วนใหญ่เป็นคำไทยแท้ มีพยางค์เดียวแล้วที่มีคำประสม 1 พยางค์ เช่น สุก คำ คำ แกล็ด อ่อน เกลี้ยง เรือง กองทอง พานทอง ฯลฯ คำที่เป็นภาษาสันสกฤตก็มีบ้าง เช่น ราช เพชร บุญ เทศ ประภาวดี ศรีราชา ภาษาสันสกฤตเช่นนี้สืบเนื่องมาจากอิทธิพลของภาษาสันสกฤตที่ใช้ในพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งแพร่อยู่ในภาคใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ 12 นอกจากนั้นก็มีการตั้งชื่อตามกำเนิด และนามปีเกิด อีกทั้งนิยมตั้งชื่อตามทักษาปกรณ์ คือ คาวเคราะห์ ส่วน ในสมัยรัชกาลที่ 6 โปรดให้ใช้ภาษาบาลีหรือสันสกฤตในการตั้งชื่อ นับแต่นั้นมาจึงนิยมตั้งชื่อและนามสกุลเป็นภาษาบาลีหรือสันสกฤตจนมาถึงปัจจุบัน

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). “ยักษ์ในวรรณกรรมชาวลี” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 13. (หน้า 6281 – 6294). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

จากการศึกษาพบว่า ยักษ์ที่ปรากฏในวัฒนธรรมชาวลี ได้แก่ ยักษ์ที่ปรากฏในประติมากรรมเป็นยักษ์ในกลุ่มจัดดูโลกบาล ทำไว้ตามถ้ำ กำแพง ชุมประตู่ เจิงบันไดและประตูดุโบสถมักทำเป็นคนเดียวหรือ 2 คนยืนคู่กันขาแบะออกและย่อลงเล็กน้อยไม้ตะบองวางคิงตรงหน้า มือทั้ง 2 ข้างจับไม้ตะบองอยู่ในระดับสะเอว กางข้อศอกออก สวมเครื่องทรงเต็มยศ ส่วนยักษ์ที่ปรากฏในจิตรกรรมส่วนใหญ่เป็นจิตรกรรมฝาผนังมักเขียนแทรกไว้กับเทพชุมนุม นอกจากนี้ยังมีการเขียนรูปยักษ์ในตำรายากลางบ้านเพื่อแสดงตำแหน่งที่เกิดและลักษณะอาการของโรคที่เกิดตามผิวหนัง เช่น มะเร็ง เริม ยักษ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่น ได้แก่ วรรณกรรมชาดก มักเป็นไปตามต้นแบบชาดกนั้น ๆ ส่วนยักษ์ในวรรณกรรมที่แต่งขึ้นใหม่ ลักษณะจะเป็นไปตามแนวคิดค่านึงของผู้ประพันธ์ ซึ่งมักจะเอาความพทพรองของคนในสังคมไปประมวลไว้ก่อนข้างตลกมากกว่าจะเป็นยักษ์ที่น่ากลัว เช่น ยักษ์ทองค้ำ ในเรื่องกลืนกรอบแก้ว ของนายเสื่อ บ้านคอนตัน อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา ยักษ์ที่ปรากฏในหนังตะลุง คือ ยักษ์กินคน ยักษ์ใจบุญสุนทาน ยักษ์บ้า ยักษ์ในวรรณกรรมชาวลี ที่ยังมีนาฏการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง คือ ยักษ์ของหนังตะลุง แต่ความน่าเกลียดน่ากลัวจะลดน้อยลงกลายเป็น มุขตลก และเครื่องล้อสังคมก็มี ส่วนยักษ์ในวัฒนธรรมสาขาอื่น ๆ คงเป็นไปตามโลกทัศน์ดั้งเดิมที่ว่ายักษ์มีรูปร่างโต มี

พลังมหาศาลและโหดร้ายในสันดาน ลักษณะ ดังกล่าวกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ก่อให้เกิดสำนวนเปรียบเทียบ เช่น กินเหมือนยักษ์ จังงานยักษ์ เป็นต้น

หะสัน หมัดหมาน (2536). “ควรมองมุสลิมอย่างไร กรณีจังหวัดชายแดนภาคใต้” วารสาร **ทักษิณคดี** สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(2) : 49 – 59.

บทความนี้ได้เสนอว่าบุคคลภายนอกมักจะไม่ค่อยเข้าใจต่อแนวความคิดของสังคมมุสลิมเพราะไม่เคยคลุกคลี และไม่เข้าใจว่าทำไมสังคมมุสลิมใช้ชีวิตโดยยึดเอาตนเองเป็นบรรทัดฐาน ทั้งนี้เพราะไม่ศึกษาให้ถ่องแท้ทั้ง ๆ ที่คนมุสลิมพูดกันง่าย และเป็นกันเองกับคนแปลกหน้า อย่างไรก็ตามในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส สังคมมุสลิมไม่แน่ใจตลอดมาว่าการที่ฝ่ายรัฐพยายามยื่นมือให้มีอะไรแอบแฝงอยู่หรือเปล่า ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาจะเห็นว่ามุสลิมได้ยอมรับการเปลี่ยนแปลงให้มีการเรียนการสอนที่เป็นระบบมากขึ้น แต่ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ทำลายวัฒนธรรมเดิม การเรียนในปอเนาะซึ่งมีทั้งสายสามัญและศาสนาก็นับเป็นการสนองความต้องการของรัฐแต่มุสลิมก็จำเป็นต้องเรียนรู้ศาสนาเพื่อการอยู่ในวัฒนธรรมอิสลาม สิ่งที่รัฐควรพิจารณาคือ สังคมมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมองว่ารัฐไม่สนับสนุนการศึกษาของชุมชนมุสลิมเท่าที่ควร และการที่ฝ่ายผู้มีอำนาจมักมองกิจกรรมของสังคมมุสลิมใน 3 จังหวัดภาคใต้อย่างไม่เป็นธรรม ความคิดความรู้สึกเช่นนี้น่าจะต้องใช้ความพยายามรับฟังความคิดเห็นของผู้นำท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้บุคคลในพื้นที่ที่มีส่วนร่วมวางแผนและพัฒนาทุกระดับ และจะต้องทำความเข้าใจระบบชีวิตของสังคมมุสลิมให้มากขึ้น

หรน หัสมา (2533). “วัฒนธรรมของชาวไทยที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถภาคใต้”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา)**. มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ.

จากการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถภาคใต้ อุโบสถวัดวัง วัดวิหารเบิก อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง วัดคูเต่า กิ่งอำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา วัดมัชฌิมาวาส วรวิหาร วัดโพธิ์ปฐมาวาส อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา วัดชลธาราสิงเห อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส พบว่า มีวัฒนธรรมของชาวไทยที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถภาคใต้ได้แก่ วัฒนธรรมความเชื่อและศาสนา ชาวไทยเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ เครื่องรางของขลัง วัฒนธรรมการสร้างที่อยู่อาศัยพบว่า การสร้างที่อยู่อาศัยของคนไทยสมัยก่อน สร้างแบบ เรือนแพ เครื่องผูก เครื่องสับ และเรือน 2 ชั้น วัฒนธรรมการแต่งกายคนไทยส่วนใหญ่ไม่นิยมสวมเสื้อ นุ่งผ้าโจงกระเบน สุภาพสตรีใช้ผ้าสไบ หรือผ้าาคอก เด็กอายุ 1 – 8 ปี นิยมเปลือยกาย มีเครื่องประดับหลายอย่างเช่น ลูกปัด กำไลข้อมือข้อเท้า วัฒนธรรมการประกอบอาชีพคนไทย

ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การทำสวน ทำนา ทำไร่ อาชีพประมง เลี้ยงสัตว์ ล่าสัตว์ป่า วัฒนธรรมการคมนาคม การเดิน ใช้วัวเทียมเกวียน ช้าง ม้า เป็นพาหนะในการเดินทาง ส่วนผู้ที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำลำคลองใช้เรือเป็นพาหนะ วัฒนธรรมการละเล่นและกีฬา ได้แก่ การแสดง หุ่นกระบอก วงปี่พาทย์ โขน มโนราห์ หนังตะลุง และยังมีกีฬามวยไทย กีฬาชนวัวนิยมกันมาก จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถภาคใต้ยังปรากฏวัฒนธรรมของชาวจีน มาเลเซีย และชาวตะวันตก

อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2542). “ศาสนาพุทธในภาคใต้”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 15. (หน้า 7372 – 7393). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

พระพุทธศาสนาเข้าสู่ภาคใต้ของไทยหลายระยะ จุดแรกที่พระพุทธศาสนาเข้ามาก็คือ แหล่งชุมชนโบราณต่างๆ ได้แก่ ไชยา สทิงพระ ปัตตานี ตรัง ตะกั่วป่า และนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะนครศรีธรรมราชนับว่าเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในสมัยนั้น ชาวภาคใต้มีความผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น วัดเป็นศูนย์รวมศรัทธาและความเชื่อที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมด้านวัตถุทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และวรรณกรรม ในคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทนั้นจารึกด้วยภาษาบาลี ส่วนคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายมหายานนั้นจารึกด้วยภาษาสันสกฤต พระพุทธศาสนาได้แทรกซึมอยู่ในสายเลือดจนกลายเป็นค่านิยมพื้นฐานของชาวภาคใต้ เช่น ค่านิยมในเรื่องของความเป็นคนจริง และตรงไปตรงมา ความเชื่อว่าผู้ที่ทรมานสัตว์ สัตว์นั้นจะ “ใช้ชาติ” การทำบุญให้ทาน และฟังเทศน์ เพราะเชื่อว่าเป็นทางไปสู่สวรรค์ นอกจากนั้นยังมีประเพณีท้องถิ่นของชาวภาคใต้ส่วนใหญ่ก็สืบเนื่องมาจากพุทธศาสนา เช่น ประเพณีทำบุญเดือนสิบ ประเพณีการลากพระ ประเพณีงานบุญทั่วไป ประเพณีการบวช การทำขวัญนาค การแต่งงาน และยังมีประเพณี การทำบั้งสำหรับบรรจุน้ำ อีกรด้วย

อิสมาแอ สาและ (2541). “ประเพณีแต่งงานของชาวไทยมุสลิมในอำเภอสาบุนรี จังหวัดปัตตานี”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับพิธีการแต่งงานของชาวไทยมุสลิม อำเภอสาบุนรี จังหวัดปัตตานี มุ่งศึกษาเกี่ยวกับขั้นตอนพิธีการแต่งงานและคุณค่าอันเกิดจากการปฏิบัติในพิธีการแต่งงาน พบว่าพิธีการแต่งงานมีขั้นตอน คือ ขั้นทาบทามเป็นขั้นที่ฝ่ายชายไปทาบทามฝ่ายหญิงในลักษณะหยั่งเชิงว่ายินดีจะให้ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงแต่งงานกันหรือไม่ ขั้นสู่ขอ ฝ่ายชายจะมอบให้บิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ หรือผู้ที่นับถือในวงสังคม ไปสู่ขอหญิง ขั้นหมั้นเมื่อฝ่ายหญิงตกลงตอบรับการสู่ขอจะมีการตกลงกันในเรื่องของสินสอดทองหมั้นและเรื่องอื่น ๆ ขั้นแต่งงานตามหลักศาสนา ขั้นนี้ฝ่ายชายจะเตรียมสินสอดทองหมั้นตามที่ตกลงและขันหมากอีกจำนวนหนึ่งคู่บ่าวสาวจะเข้าพิธี

แต่งงานตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัด ขึ้นจัดงานเลี้ยงฉลองแต่งงาน มีการเชิญญาติมิตรสหาย มาร่วมรับประทานอาหารเป็นการประกาศการแต่งงานของคู่บ่าวสาว ขึ้นจัดเลี้ยงต้อนรับญาติฝ่ายชายเป็นผู้จัด ส่วนญาติฝ่ายเจ้าสาวเป็นการบอกกล่าวฝากบุตรสาว คุณค่าอันเกิดจาก การจัดงาน คือ คุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม ช่วยให้เกิดจากความสัมพันธ์อันดีระหว่างครอบครัวและบุคคลอื่นในสังคมและชุมชน คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจมีการแลกเปลี่ยนทางด้านผลประโยชน์ผลัดเปลี่ยนหมุนไปตามชุมชนตอบแทนสนับสนุนแลกเปลี่ยน ซึ่งกันและกันด้วยเงินทองและสิ่งของ

เอมอร บุญช่วย (2544). “ศึกษาดำเนินงานและความเชื่อที่เกี่ยวกับทวดในคาบสมุทร สทิงพระ จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับทวด พบว่า ทวด คือ วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถให้คุณและให้โทษแก่มนุษย์ได้ ดำเนินทวดแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ดำเนินและความเชื่อเกี่ยวกับทวดที่เชื่อว่ามีอยู่ในรูปคน ได้แก่ ทวดคำแก้ว ทวดขุนโหร ทวดแม่ยายแอด เป็นต้น ดำเนินและความเชื่อเกี่ยวกับทวดที่เชื่อว่ามีอยู่ในรูปสัตว์ เช่น ทวดแหลมจาก และดำเนินทวดที่เชื่อว่ามีไม่มีรูป เช่น ทวดวัดเอก ทวดสระโพธิ์ ศาลาทวด ทวดวัดเชิงแสได้ ทวดคังกล่าวนี้ชาวบ้านมีความเชื่อที่สามารถบันดาลด้านโชคลาภ คุ้มครองโรคภัยไข้เจ็บ ความปลอดภัยให้แก่ลูกหลานได้ นอกจากนั้นยังเชื่อว่ามีผลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

อุคม หล้าเบิ้ล๊ะ (2544). “บทบาทของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดในจังหวัดชายแดนภาคใต้” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้มุ่งศึกษา บทบาทคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดที่เกี่ยวกับมัสยิดและกรรมการอิสลามประจำจังหวัด และบทบาทที่เกี่ยวกับกิจกรรมทั่วไปตามหลักศาสนาอิสลามในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูล และสงขลา พบว่ามีบทบาทคือ การกำกับดูแล และตรวจตราการปฏิบัติงานของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด การประนีประนอมหรือ ชี้ขาดคำร้องทุกข์ของสัปบุรุษประจำมัสยิด การกำกับดูแลการคัดเลือกและการแต่งตั้งกรรมการอิสลามประจำมัสยิด การพิจารณาเกี่ยวกับการจัดตั้งมัสยิด และการแต่งตั้งผู้รักษาการแทน ในตำแหน่งอิหม่าม คอเต็บ และบิหลั่น ส่วนที่เกี่ยวกับกิจการทั่วไปตามหลักศาสนาอิสลามนั้น มีบทบาทเกี่ยวกับการให้คำปรึกษาและเสนอความเห็นเกี่ยวกับศาสนาอิสลามต่อผู้ว่าราชการจังหวัด การออกหนังสือรับรองการสมรส และการหย่าตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม การประนีประนอมข้อ

พิพาทเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดก และการออกประกาศและ ให้คำรับรองเกี่ยวกับกิจการศาสนาอิสลามในจังหวัด

โอภาส อิศโม (2544). “ศึกษาพิธีครอบเทริดโนรา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้พบว่า พิธีครอบเทริดโนรามีการสืบทอดต่อ ๆ กันมาสำหรับศิลปินโนราองค์ประกอบสำคัญในพิธีนี้ คือ โอกาสในการประกอบพิธีจะจัดในวันพุธถึงวันศุกร์ จัดในช่วงขึ้นของเดือนตั้งแต่เดือนอ้ายถึงเดือนเก้า ผู้ทำหน้าที่ครอบเทริดโนราเป็นครูโนราหรือครูของผู้เข้ารับการครอบเทริด ผ่านการครอบเทริดมาแล้ว ผู้เข้ารับการครอบเทริดต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์ เป็นโสด ราโนราได้เป็นอย่างดี และต้องตัดจุกโนรามมาแล้ว อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี ได้แก่ เครื่องสังเวศรหมอบ มีหม้อ น้ำมันต์ บายศรี เครื่องแต่งพอก อาหารคาวหวาน กล้วย อ้อย เป็นต้น โรงพิธีต้องสร้างตามธรรมเนียมปฏิบัติของโนรา การประกอบ พิธีในตอนเย็นวันพุธ เริ่มจากกาศกร บูชากร เช่น ไหว้ครุหมอบ และผู้เข้าพิธีทำพิธีกราบครุหมอบโนรา ในวันที่สองเริ่มในตอนเช้ามีการกราบพระอาทิตย์ กาศกร บูชากรหมอบโนรา โนราแต่งพอก พระสงฆ์ให้ศีล ตัดจุก ครอบเทริดโนรา โนรารำบทสิบสอง คำพริค เชิญครุหมอบเข้าประทับทรง ในวันที่สาม เริ่มกาศกรตอนเช้า รำบทคล้องหงส์ รำแทงเข้ ทำพิธีส่งครุ ส่งเทวดา ถือว่าเสร็จพิธี ต่อจากนั้นโนราผู้เข้ารับการครอบเทริดต้องไปรำโนรา 3 วัด 3 บ้าน เพื่อเอาเคล็ดและบวชเป็นพระภิกษุ

โอภาส อิศโม. (2547). “เทริดโนรา”. (หน้า 23 – 31). แสงใต้ที่ระลึกงานวันวัฒนธรรมสัมพันธ์ 47 มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.

งานชิ้นนี้กล่าวว่าเทริดโนราเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกายโนราที่เรียกว่าเครื่องประดับหรือศิราภรณ์ใช้ประดับศีรษะให้กับตัวนายโรง หรือ ตัวขึ้นเครื่องเท่านั้น ลักษณะคล้ายมงกุฎมีกรอบหน้าและด้วยมงคล ความสำคัญของเทริดโนรา นอกจากใช้ประกอบการแต่งกายในการแสดงโนราแล้วยังใช้ประกอบพิธีกรรมและใช้เป็นที่เคารพบูชาของผู้แสดงโนรา เทริดโนราประกอบด้วย เพดานเทริด ตัวเทริด หูเทริด พูเทริด ขอคเทริด เกล็ดเทริด คอกไม้ไหว่ ค้ายมงคลและอุบะรกร้อย รูปทรงของเทริด ซึ่งมี 2 รูปทรง คือ เทริดทรงผู้ (ผู้ชาย) มีลักษณะโปร่งสูงเทริดทรงเมีย (ผู้หญิง) มีลักษณะตัวโครงจะคู้สั้นกว่าเทริดทรงผู้ ผู้ที่จะทำพิธีครอบเทริดต้องมีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ การเข้าพิธีครอบเทริดจะทำเพียงครั้งเดียว เชื่อว่าการครอบเทริดโนราหรือผูกผ้าใหญ่จะทำให้โนรานั้นช่วยให้เป็นสมบุรณ์ สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับเทริดโนรา ซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันเป็นประเพณี คือ ก่อนจะทำเทริดจะต้องทำพิธีไหว้ครุ และการทำเทริดมักจะทำกันในวันอังคาร วันพฤหัสบดีและวันเสาร์ โดยการเลือกไม้มาทำเทริดต้องพิถีพิถัน

อำนาจ ยัสโยธา. (2546). “ภูมิปัญญาการนำทางสู่เนื้อธรรมของท่านพุทธทาส”. ส่วนหนึ่งของ
โครงการวิจัย เรื่องภูมิปัญญาทักษิณจากรวมกรรมและ พุทธิกรรม. กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (สกว.).

“ภูมิปัญญาการนำทางสู่เนื้อธรรมของท่านพุทธทาส” เป็นงานวิจัยเพื่อแสวงหาคำตอบว่าท่านใช้กลวิธีในการชักจูงผู้คนให้หันมาสนใจธรรมะด้วยการใช้การประยุกต์ แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีทางตรรกวิทยา 3 ทฤษฎีในการตรวจสอบและวิเคราะห์ความจริงของข้อมูล คือ ทฤษฎีเชอมนัย ทฤษฎีสมนัย และทฤษฎีปฏิบัติ นัย เมื่อท่านใช้หลักตามทฤษฎีดังกล่าวทำให้ค้นพบการใช้ภูมิปัญญาซึ่งสามารถเป็นขั้นตอนได้ คือ ขั้นแรกท่านได้สร้างความชอบธรรมให้แก่ระบบความคิดแล้วนำหลักคำสอนที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ ความไม่ยึดมั่นถือมั่น รวมทั้งนำหลักคำสอนเรื่องกาลามสูตรและมหาปเทศสมาใช้เป็นเครื่องมือในการทดสอบพระไตรปิฎกและทฤษฎีมาปฏิบัติ จากนั้นตั้งห้องทดลองทางจิตที่สวนโมกข์แล้วลงมือสืบค้นพระสูตร เมื่อได้แล้วนำมาเขียนเป็นหนังสือเพื่อให้เป็นคู่มือฝึกฝนและประเมินผลการฝึกฝนนั้นเป็นรายวัน เมื่อเห็นผลเป็นอย่างไรแล้วจึงนำมาตั้งสอนให้ผู้อื่นรู้ตามเห็นตาม ภูมิปัญญาที่ท่านพุทธทาสนำมาใช้นั้นจึงมีหลายรูปแบบซึ่งแต่ละรูปแบบล้วนอยู่บนหลักแห่งความ ไม่ยึดมั่นถือมั่นทั้งสิ้น

อำมร พันธนิยะ (2544). “วัฒนธรรมการใช้หมากของชาวบ้านในคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้พบว่า การใช้หมากบริโภคของชาวบ้านในคาบสมุทรสทิงพระในชีวิตประจำวันใช้รับประทานได้ตลอดเวลาตลอดทั้งวัน ในการรับแขกการใช้หมากรับแขกที่มาเยี่ยมเยียนเป็นวิถีปฏิบัติกันโดยทั่วไป และถือว่าเป็นการให้เกิดใจแก่แขก ในประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ มีหมากเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่มากได้แก่ ประเพณีแต่งงาน งานบวช งานศพ งานสะเดาะเคราะห์ และบวงสรวงต่างๆ และพิธีกรรมการไหว้ นอกจากนี้ยังมีการใช้หมากเป็นยาสมุนไพรรักษาโรคต่างๆ ด้วยเช่น โรคทางผิวหนัง ในช่องปาก และยารักษาโรคภายใน เป็นต้น

ธานีพะห์ หิรัราเหม (2545). “บทบาทของมัสยิดในจังหวัดสตูล” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

มัสยิดในจังหวัดสตูล มีบทบาทด้านการศึกษาและบทบาทด้านการปฏิบัติศาสนกิจที่เด่นชัด คือ การจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในโรงเรียนของมัสยิดช่วง วันเสาร์และวันอาทิตย์ การสอนอัล-กุรอานและการอบรมให้ความรู้ในหลักการของศาสนาอิสลามแก่สัปบุรุษ ครอบครัวของสัปบุรุษและผู้สนใจทั่วไป ในช่วงเวลากลางคืนหลังการละหมาด สำหรับการละหมาดร่วมกัน

มีทั้งละหมาด 5 เวลาและละหมาดในโอกาสต่าง ๆ ส่วนบทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย บทบาทด้านการเมืองการปกครอง ด้านสังคมสงเคราะห์ กระบวนการยุติธรรม ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณี เช่น อำนวยความสะดวกด้านสถานที่ของมัสยิดแก่ผู้มาหาเสียงเลือกตั้ง การจัดที่พักอาศัยและจัดสรรเงินช่วยเหลือคนเดินทางที่ขาดปัจจัย การประนีประนอมข้อพิพาท การจัดพิธีเข้าสู่นักแก่เยาวชน บทบาทด้านกาชาด บทบาทด้านสหกรณ์ เป็นต้น

หมวดที่ 3

ภาษา

รัตติยา สาและ. (2542). “ภาษามลายูถิ่นภาคใต้”. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12. (หน้า 5692 – 5694). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. ธนาคารไทยพาณิชย์.

ภาษามลายูถิ่นใต้ของประเทศ หมายถึง ภาษามลายูที่พูดกันในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ซึ่งปัจจุบันสามารถแบ่งสำเนียงภาษามลายูถิ่นใต้ได้เป็น 2 สำเนียง ได้แก่ ภาษามลายูถิ่นสำเนียงฝั่งตะวันตก และภาษามลายูถิ่นสำเนียงฝั่งตะวันออก ภาษามลายูถิ่นสำเนียงฝั่งตะวันตกมีภาษามลายูถิ่นสตูลเป็นศูนย์กลาง และภาษามลายูถิ่นสำเนียงฝั่งทะเลตะวันออกมีภาษามลายูถิ่นปัตตานีเป็นศูนย์กลาง ภาษามลายูถิ่นทั้งปัตตานีและสตูลมีเพียงภาษาพูดไม่มีภาษาเขียน และไม่มีตัวอักษร

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคิลิก วุฒิพาณิชย์. (2542). “วัฒนธรรมการใช้ : ภาษาไทย ถิ่นใต้”.

ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12. (หน้า 5683 – 5691). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

สำเนียงพูดของชาวใต้ เป็นที่ประจักษ์กันดีว่าห้าวและห้วน ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการปรับเปลี่ยนถ้อยคำที่รับมาจากภษาของชนกลุ่มอื่นที่มีหลายพยางค์ด้วยการรวบรัดพยางค์ให้สั้นเข้า เช่น มะพร้าว เป็น “พร้าว” นิสัยการพูดที่ห้าวและห้วนนี้ทำให้การพูดสนทนาของชาวใต้ขาดหางเสียงที่เสริมแต่งเพื่อให้ฟังไพเราะอ่อนโยน แต่ทั้งนี้ผู้ใช้มิได้รู้สึกหรือมีเจตนาที่จะแสดงอาการแข็งกระด้างต่อผู้ที่ร่วมสนทนา ชาวพื้นเมืองภาคใต้ถือว่าถ้อยคำส่วนใหญ่ยกเว้นคำคู่คำเป็นคำสุภาพใช้เกือบทุกกาลเทศะและกับบุคคลแทบทุกชั้นไม่ต้องเปลี่ยนแปลงให้แตกต่างกันไป นอกจากนี้ชาวภาคใต้สมัยก่อนถือว่าตัวหนังสือและหนังสือเป็นของสูงศักดิ์สิทธิ์และขลังเชื่อว่าถ้าใครเหยียบข้ามจะทำให้เรียนหนังสือไม่จำ จึงมักบูชาหนังสือเก็บรักษาไว้อย่างดี และชาวภาคใต้

นิยมเล่นคำผวน คือ การพูดให้ผู้ฟังคิดทวนกลับแล้วมีความหมายเป็นอีกแง่หนึ่ง ซึ่งส่วนมากเมื่อทวนกลับแล้วจะมีความหมายไปในทางหยาบโลน

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2547). “ภาษากรวีและโวหารกรวีในวรรณกรรมทักขิณ.” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักขิณจากวรรณกรรม ท้องถิ่น). วรรณกรรมทักขิณ : วรรณกรรมปริทัศน์ (หน้า 125 – 135). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ในส่วนของภาษากรวีในวรรณกรรมทักขิณ งานชิ้นนี้บอกว่าภาษากรวีมีมากในวรรณกรรมประเภทที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ส่วนวรรณกรรมประเภทนิทานประโลมโลกและประเภทอื่น ๆ พบไม่มาก ลักษณะภาษากรวีมีความอลังการในตัวมีโอฬารภาพและพลังเหนือกว่าที่ปรากฏในวลีและประโยคอย่างสามัญ คือมีความแจ่มแจ้ง มีความงดงามแห่งศัพท์และมีอรรถรส ตัวอย่างเช่น “เกาะโลกีย์ตาย” “ฆ่าด้วยคมวาจา” “สัตว์นรกกล่าวโศลก” และ “เหยียบดินผิด” เป็นต้น ส่วนโวหารกรวี หรือชั้นเชิง หรือสำนวนที่แต่งด้วยคำให้ทรงงานเป็นภาษากรวีนั้น วรรณกรรมทักขิณสร้างให้ปรากฏในลักษณะของ คำวลี และโวหารแบบต่าง ๆ โดยมีภาษากรวีเป็นโครงสร้างหลัก และโวหารกรวีเป็นเครื่องปรุงแต่ง เช่น “ศัตรูที่สี่ด้าน ปองประหารเป็นมันคงมิเท่าญาติวงศ์ ปองทำร้ายของเวรา” ในส่วนของรูปแบบประติษฐานภาษากรวีในวรรณกรรมทักขิณมักใช้โวหารต่าง ๆ ทั้งพรรณนาโวหาร อุปมาโวหาร ปฏิภาณโวหาร และสาธกโวหาร

หมวดที่ 4

วรรณกรรม

ก่องแก้ว วีระประจักษ์ (2547). “พัฒนาการการเขียนอักษรในหนังสือสมุดไทยและหนังสือบุค.”

ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักขิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักขิณ : วรรณกรรมปริทัศน์ (หน้า 45 – 59). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

งานศึกษาชิ้นนี้พบว่า หนังสือสมุดไทยภาคใต้เรียกว่าหนังสือบุคมี 2 ชนิด คือ สมุดไทยคำ (บุคคำ) และสมุดไทยขาว (บุคขาว) ใช้บันทึกลายลักษณ์อักษร ไม่มีเลขหน้า เรื่องราวที่บันทึกมีตั้งแต่แบบเรียน เรื่องทั่วไป กฎหมาย พงศาวดาร ฯลฯ อักษรและภาษาที่ใช้บันทึกเก่าตั้งแต่ช่วงปลายสมัยอยุธยาถึงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ อักษรและอักษรวิธีต่างจากปัจจุบันมาก การเขียนเนื่องจากไม่มีพจนานุกรมใช้ รูปคำจึงเขียนต่างๆ กัน มักสะกดคำตามเสียงที่ได้ยินไม่คำนึง

ว่ามีพยัญชนะใดเป็นตัวสะกด เน้นแต่เพียงว่าอ่านออกเสียงแล้วมีความหมายตามวัตถุประสงค์ที่จะสื่อกันให้เข้าใจเท่านั้น อักษรวิธีที่เขียนจึงมีมากแบบตามความสามารถของผู้เขียน นอกจากนั้น การเขียนตามคำบอกตามเสียงที่ได้ยินก็เป็นเหตุผลให้เขียนต่างกัน การประหัดคราะคายก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เขียนต่างกันด้วย อีกทั้งการเขียนบางครั้งมีการนำอักษรขอมที่เป็นตัวเชิงมาใช้แทนพยัญชนะและไทยตัวเต็ม การเขียนอักษรในหนังสือสมุดไทยจึงมีแตกต่างกันไม่มีแบบฉบับที่แน่นอน

ก่องแก้ว วีระประจักษ์ .(2547). “พลวัตด้านอักษรวิทยาของวรรณกรรมทักษิณ”.ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรม ท้องถิ่น) วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 23 – 44). กรุงเทพฯ ฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานศึกษาชิ้นนี้พบว่า บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีประเทศไทยรวมอยู่ด้วยนั้นได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมอินเดียมายาวนานประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 – 12 รูปอักษรปัลลวะเป็นรูปอักษรแบบแรกในประเทศไทยที่รับมาจากอินเดีย เข้ามาพร้อมกับการเผยแพร่ศาสนาปรากฏอยู่ในจารึกต่าง ๆ หลายหลัก สำหรับรูปอักษรในเอกสารโบราณภาคใต้ ในช่วงพุทธศตวรรษ 15 – 17 ไม่พบหลักฐานเอกสารโบราณใด ๆ จนถึงพุทธศตวรรษที่ 18 พบจารึกอักษรขอมภาษาเขมร อักษรขอมภาษาสันสกฤต อักษรขอมภาษาบาลี และอักษรมอญโบราณภาษามอญและพม่าโบราณ ครั้นถึงพุทธศตวรรษที่ 22 จึงปรากฏหลักฐานการใช้รูปอักษรในจารึกแผ่นทองคำหุ้มปัลลิวอดพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจารึกด้วยอักษรไทยและอักษรขอมตรงกับรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ จากหลักฐานนี้บ่งชี้ว่ากลุ่มชนในภาคใต้รู้จักอักษรไทย และอักษรขอมบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ มาก่อนหน้านั้น ความรู้ที่ได้จากการศึกษาอารยธรรมการใช้รูปอักษรและภาษา ในเอกสารโบราณของภาคใต้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา คือ รูปอักษรปัลลวะ รูปอักษรหลังปัลลวะ รูปอักษรขอมและมอญโบราณ และรูปอักษรไทย และขอม

กถิน กงเหมือนเพชร และชัยวุฒิ พิชะกุล. (2547). “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณ ประเภทคุณนิมิตและทำนายลักษณะ”. ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้า โครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) งานชิ้นนี้แยกเป็น 2 กลุ่ม คือ วรรณกรรมคุณนิมิตที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในท้องฟ้า สิ่งมีชีวิต และความฝัน และวรรณกรรมทำนายลักษณะของคน สัตว์ ธรรมชาติ และสิ่งต่าง ๆ เพื่อบอกลักษณะดีและชั่ว วรรณกรรมทั้งสองลักษณะเกิดจากการรวมประสบการณ์จริง จากการสังเกตลักษณะปรากฏการณ์ต่าง ๆ แล้วนำมาประมวลเป็นองค์

ความรู้ ตั้งเป็นหลักเกณฑ์การทำนายนิมิตและทำนายลักษณะอันเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้เป็นลางบอกเหตุอนาคตทั้งด้านดีและด้านไม่ดี ดังนั้นชาวบ้านจึงมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว คำรานี้ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง วรรณกรรมนิมิตเน้นนิมิตที่เกี่ยวกับดวงดาวและท้องฟ้า นิมิตจากสัตว์และสิ่งของ นิมิตจากฝันและการทำนาย ส่วนวรรณกรรมทำนายลักษณะเน้นการทำยลักษณะคนทั้งหญิงชาย ลักษณะคู่ครอง ทำนายลักษณะสัตว์ ลักษณะต้นไม้ วรรณกรรมดังกล่าวนี้ มีความสำคัญต่อการศึกษาด้านความเชื่อของคนภาคใต้ที่เชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตกับปรากฏการณ์บนท้องฟ้า และลักษณะอื่นๆ ของคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติอันสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์และพลวัตของวรรณกรรมประเภทนี้

กลั่น คงเหมือนเพชร (2547). “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณ กลุ่มโองการ เวทมนตร์ และคาถา” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณ จากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์ (หน้า 599–613). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

งานชิ้นนี้ศึกษาโองการเวทมนตร์และคาถาจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ โองการ มาจากคำว่า “โอม” เป็นคำที่พวกพราหมณ์รวมพระเจ้าทั้งสาม คือ พระพรหม พระอิศวร และพระนารายณ์เข้าด้วยกันเรียก “ตรีมูรติ” โองการ คือ คำศักดิ์สิทธิ์หรือ มন্ত্রอย่างหนึ่ง เป็นอิทธิพลอารยธรรมอินเดีย ในยุคศาสนาพราหมณ์แพร่หลายรวมถึงศาสนาพุทธมหายานที่เข้ามาทางตอนใต้ของประเทศไทย โองการได้รับการถ่ายทอดไปสู่ชาวบ้าน เพราะว่าจะช่วยจัดระเบียบให้คนในสังคมอยู่ได้ตามเงื่อนไขที่ได้รับการยอมรับจึงกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีสืบต่อๆ กันมา วรรณกรรมภาคใต้ที่ว่าด้วยโองการจึงมีอยู่ทุกท้องถิ่น ยกที่จะระบุว่าใครเป็นผู้แต่ง หรือแต่งเมื่อใด โองการในวรรณกรรมภาคใต้ แยกออกได้เป็นโองการตามคติพราหมณ์ โองการตามคติพุทธ และโองการตามคติท้องถิ่น โดยสาระเนื้อหาของโครงการ คือ พราหมณ์ หมอ ผู้กระทำพิธี ย่างถึงการได้รับการแต่งตั้งหรือการอนุญาตจากพระเจ้า พระพุทธเจ้า ฤๅษี ฯลฯ โองการนำเอาคาถาเข้ามาประสมประสานเพื่อให้เกิดความขลัง ซึ่งส่วนใหญ่คือพระพุทธรูปอันเป็นบทย่อ โองการนำเอาลัทธิความเชื่อพุทธานุภาพ เทวนิยม และธรรมชาติเข้ามาประสมประสานอย่างแน่นแฟ้น และเนื้อหารวมทั้งพลังเสียงในการสาธยายบทโองการ ให้ความสำคัญกับจิตได้สำนึกมากกว่าจิตสำนึก โองการมีคุณค่าในฐานะวรรณกรรมท้องถิ่น คุณค่าเชิงมานุษยวิทยา เป็นสื่อในการรวมกลุ่มรวมพลัง และเป็นที่รวมความรู้ทั้งทางโลกและ ทางธรรม

กลิ่น คงเหมือนเพชร. (2547). “วรรณกรรมทัศนียภาพลายแทง” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทัศนียภาพจากวรรณกรรม ท้องถิ่น). วรรณกรรมทัศนียภาพ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 615–628). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้กล่าวถึงข้อมูลทั้งที่ปรากฏเป็นมุขปาฐะซึ่งบอกเล่าสืบต่อกันมาและเป็นทั้งประเภทที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งอาจเขียนลงบนแผ่นอิฐ หิน หนังสัตว์ ไม้ เปลือกไม้ โลหะ ใบลาน และหนังสือขุด แต่ส่วนใหญ่มักเป็นคำบอกเล่า อาจมีทั้งข้อความร้อยแก้ว ธรรมดาและคำคล้องจองกาพย์และกลอนไม่คำนึงถึงฉันทลักษณ์มากนัก ไม่สามารถบอกได้ว่าใครเป็นเจ้าของปริศนาลายแทงและผู้ผูกปริศนาอย่างแท้จริง ไม่สามารถกำหนดอายุได้ สาระของลายแทงมักจะระบุถึงแหล่งช่อนทรัพย์ สาระสำคัญของลายแทงมักผูกพันกับศรัทธาและความเชื่อในศาสนาเป็นสื่อสารที่ต้องการให้เทพเทวดาสติปัญญาของผู้ผูกและผู้พบ หรือผู้นำไปไปขบคิดปัญหา คนที่ควรได้คือผู้ทรงภูมิปัญญา วรรณกรรมปริศนาลายแทงของภาคใต้มีเป็นจำนวนมาก มีทั้งประเภทวัดชุมชน ถ้ำ และภูเขา เนื้อหาของลายแทงทุกแหล่งมุ่งบอกประเด็นแหล่งช่อนทรัพย์ที่คนโบราณซ่อนไว้ โดยผูกเนื้อหาไว้กับสภาพสิ่งแวดล้อมหรือ สภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ เช่น ต้นไม้ สัตว์ พระพุทธรูป หิน ถ้ำ แม่น้ำ ลำคลอง ฯลฯ นอกจากลายแทงมีคุณค่าถึงความสามารถในการใช้ภาษาของผู้ผูกแล้วยังสร้างอุบายให้มีความสำคัญในการค้นหาประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และเป็นสื่อร่ำให้ผู้คนได้บ่มเพาะสติปัญญาอีกด้วย

กลิ่น คงเหมือนเพชร (2547). “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทัศนียภาพหนังสือห้วงและอุกษยาม”. ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทัศนียภาพจากวรรณกรรม ท้องถิ่น). วรรณกรรมทัศนียภาพ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 541 – 575). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้ศึกษาหนังสือห้วงและอุกษยามอันเป็นเอกสารบันทึกเรื่องความเชื่อของบุคคลและกลุ่มคนที่ฝังแน่นอยู่กับวิถีชีวิตทุกยุคทุกสมัยและเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้มีพลังอำนาจที่จะคลอบคลอให้ประสบผลสำเร็จหรือไม่ก็ได้ เรื่องหนังสือห้วงและอุกษยามของชาวภาคใต้ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมทัศนียภาพมี 2 ลักษณะ คือ คำร่ำที่ว่าด้วยรายละเอียดของความเชื่อและการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยการเลือกใช้ส่วนที่เป็นผลดีและเลี่ยงส่วนที่จะเกิดผลร้าย และการที่ผู้รจนาวรรณกรรมท้องถิ่นนำเอาความเชื่อตามที่กล่าวไว้ในคำร่ำนี้ไปใช้ประกอบวรรณกรรมที่ตนแต่งขึ้น คำร่ำที่ว่าด้วยหนังสือห้วงและอุกษยามมีสาระหลัก คือ กล่าวถึงอุกษยาม ทิศ วันดีวันร้าย ห้วง การอ่านห้วง เทวดาให้อุกษยาม และอุกษยามที่นับถือปฏิบัติในชุมชน เช่น คีติเรียงหมอน คำร่ำนุ่งผ้าไหม คำร่ำเทพจร คำร่ำสระหัว คำเหนินพระรามและขามสามดา สำหรับอุกษยาม และคำร่ำห้วงที่กวินำไปสอดแทรกในวรรณกรรมภาคใต้ เช่น ในวรรณกรรมเรื่องสุบิน พระรถเม

รี พระสีเสา ทิพย์สังหวาน นางเรือนแก้วและสุวรรณรัตน์ เป็นต้น การใช้หนังสือห้วงและอุกษัยามจึงเป็นความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและจักรวาลเป็นศาสตร์ชุมชน เป็นกลยุทธเชิงจิตวิทยาเป็นวิญจักรของสภาวะธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับอสังการศาสตร์ และเป็นความเชื่อที่นำมาจากฐานของเหตุผล

จริน สิริ. (2531). “นิทานชาวบ้านจากตำบลลำปำ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง.”

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับนิทานชาวบ้านจากตำบลลำปำ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง พบว่า มีนิทานอยู่ 5 ประเภท คือ ประเภทคติ ประเภทอธิบาย ประเภทความเชื่อ และนิทานเกี่ยวกับการกำเนิดสถานที่ นิทานดังกล่าวมีโลกทรรศน์ใน 3 ประเด็น คือ โลกทรรศน์ ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ทั้งโลกทรรศน์ที่บุคคลมีต่อบุคคล ครอบครัวและเครือญาติ บริวารพวกพ้อง สังคมและแนวทางการดำเนินชีวิต โลกทรรศน์ดังกล่าวชาวตำบลลำปำมีความสัมพันธ์และผูกพันอยู่กับระบบเครือญาติ ดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย มีคุณธรรมจริยธรรม รักอิสระ เคารพในสิทธิเสรี และมีจิตใจโอบอ้อมอารีต่อผู้อื่น โลกทรรศน์ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติพบว่า ชาวตำบลลำปำมีความผูกพันอยู่กับธรรมชาติมาเป็นเวลานาน ทำให้ชาวบ้านซาบซึ้งในคุณค่าของธรรมชาติ และโลกทรรศน์ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ทั้งโลกทรรศน์ที่มีต่อสิ่งเร้นลับของธรรมชาติ จิตนาการจากธรรมชาติ คติความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์และควงวิญาณ และคติทางศาสนา ซึ่งชี้ให้เห็นว่าชาวตำบลลำปำยังมีความเชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือเหตุผลอยู่มาก และยังมีคติปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด

ชวน เพชรแก้ว. (2547) “ผู้รจนา/นักประพันธ์/กวีทักษิณ” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการ ภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). (หน้า 215 – 223). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้ศึกษาผู้รจนา/นักประพันธ์/กวี ยุคก่อนการพิมพ์ และผู้รจนา/นักประพันธ์/กวียุคการพิมพ์ ยุคก่อนการพิมพ์ผลงานวรรณกรรม ส่วนใหญ่บันทึกลงในหนังสือขุด (สมุดข่อย) และใบลาน โดยที่ผู้แต่งหรือผู้รจนาเป็นผู้เขียน หรือให้ผู้อื่น เขียนแทน ใครต้องการอ่านก็มาขอหยิบยืม หรือขอคัดลอก วรรณกรรมบางเรื่องพบต้นฉบับลายมือเขียนมากกว่า 20 ฉบับก็มี ในส่วนของผู้รจนาไม่ปรากฏชัดเจนเลยเป็นจำนวนมาก แต่ก็สามารถสืบค้นได้จากข้อมูลมุขปาฐะบ้าง เช่น นายเรื่อนาโน ชูปราชญ์ สุขปราชญ์ เป็นต้น ที่ปรากฏชัดเจนคือพระภิกษุอินทร์ พระยาตรัง พระครูวิจารณ์ศีลคุณ (ชู) พระรัตนธัษณู (ม่วง) พระสมุห์หนู เป็นต้น จุดประสงค์ของการแต่งเพื่อวิทยาทานและมุ่งรับอานิสงส์ คือความสุขและนิพพาน ส่วนผู้รจนายุคการพิมพ์เมื่อมีการพิมพ์เข้ามาแทนการถ่ายทอดวรรณกรรมแบบเก่า วรรณกรรมเริ่มมีคุณค่าเป็นเงิน ภายหลัง

การคัดลอกสืบค้นต่อระยะหนึ่งก็เข้าสู่ระบบการพิมพ์ ในงานพิมพ์ทุกเรื่องมักบอกชื่อผู้แต่ง ประมาณ พ.ศ. 2470 จนถึงปี พ.ศ. 2500 มีผู้แต่งปรากฏเป็นจำนวนมาก ผู้แต่งมีทั้ง พระภิกษุ และชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถ หรือนักเล่นมหรสพพื้นบ้านก็มี ในช่วงนี้เองที่ผู้แต่งนอกจาก มุ่งสร้างผลงาน ยังมุ่งจำหน่ายให้แก่ผู้สนใจอีกด้วย อนึ่งสำหรับประวัติผู้รจนา นักประพันธ์ และ กวีทัศนียที่สืบค้น ประวัติและผลงานได้ระดับหนึ่ง มีถึง 19 คน

ชวน เพชรแก้ว (2547). “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทัศนียกลุ่มสุภาษิตและ คำสั่งสอน.” ใน ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทัศนียจากวรรณกรรมท้องถิ่น) วรรณกรรมทัศนีย : วรรณกรรมปริทัศน์ .(หน้า 437 – 448). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

งานชิ้นนี้ศึกษาจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้จากหนังสือชุด หนังสือบันทึก และ พิมพ์เผยแพร่อย่างหนังสือปัจจุบัน วรรณกรรมจากหนังสือชุดส่วนใหญ่ไม่บอกชื่อผู้แต่งและเวลาที่แน่ชัด ส่วนวรรณกรรมที่บันทึกหรือพิมพ์เผยแพร่บอกชื่อและเวลาที่แต่งไว้ชัดเจน หากเป็น หนังสือโบราณแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ โคลงสี่สุภาพมีส่วนน้อย ส่วนวรรณกรรมที่ แต่งขึ้นในระยะหลังส่วนใหญ่ใช้คำประพันธ์ประเภทกลอน ผู้แต่งได้รับสาระความคิดมาจากหลาย ทาง เช่น คำสอนจากศาสนา กฎหมายโบราณ เหตุการณ์บ้านเมืองที่ประสบ และความเฉลียวฉลาดของผู้แต่ง วรรณกรรมสุภาษิต คำสั่งสอนของภาคใต้ที่เก่าที่สุด คือ กฤษณาสอนน้องฉับ พระภิกษุอินท์ นอกจากนั้นยังมีอีกหลายเรื่อง เช่น สุภาษิตสอนหญิง สุภาษิตร้อยแปด และลุงสอนหลาน เป็นต้น ที่พบในปัจจุบัน เช่น อีสอนศิษย์ โลกวัต ภาษิต ฯลฯ วรรณกรรมกลุ่มนี้ นอกจากมุ่งสอนบุคคลทั่วไปแล้วยังสอนบุรุษ สตรี พุทธบริษัท ข้าราชการ และบรรพชิต โดย คำนี้ถึงประโยชน์ปัจจุบันและสืบเนื่องถึงอนาคตประโยชน์ที่ว่านี้ คือ ความมีคุณธรรมความเป็น มนุษย์สมบูรณ์ และประโยชน์ในขั้นปัญญา

ชัยวุฒิ พิชะกุล (2547). “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมเฉพาะกิจ”. ในชวน เพชรแก้ว(หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทัศนียจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทัศนีย : วรรณกรรมปริทัศน์ (หน้า 491 – 502). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้ศึกษาจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่แต่งขึ้น เพื่อใช้เป็นส่วนประกอบของ กิจกรรมต่าง ๆ เป็นการเฉพาะอย่างเฉพาะทาง เช่น บทเพลงบอกที่ใช้ขอพระเกียรติ พระมหากษัตริย์ รายงานการตรวจการหัวเมืองต่าง ๆ ในอดีต บทสวดหรือโอกาสต่าง ๆ ที่ใช้ ประกอบพิธีกรรม เป็นต้น เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการบันทึกเรื่องราวประสบการณ์ส่วนบุคคล หรือ

เรื่องที่ถูกผู้แต่งเห็นว่าสำคัญ บางเรื่องสอนคติเตือนใจ บางเรื่องเป็นบทสวดหรือโองการประกอบพิธีกรรม บางเรื่องอธิบายข้อสงสัยให้ถูกต้องก็มี วรรณกรรมเฉพาะกิจอาจจะเป็นบทเพลงบอกบทหนึ่งตะลุง-โนรา ประเพณีพิธีกรรม และจดหมายและรายงานการตรวจราชการ วรรณกรรมชนิดนี้ในส่วนของกาแต่งประกอบประเพณีพิธีกรรม เช่น พิธีบวชนาค ทำขวัญ พิธีไหว้พระบาท หรือบทตั้งธรรมเนียมสาร เป็นต้น สำหรับการแต่งจดหมายและการบันทึกตรวจการ เช่นจดหมายของพระยาทุกราชเจ้าเมืองภูเก็ตถึงพระยาราชภักดี (พรานซีสไลท์) เจ้าเมืองเกาะปีนัง เป็นต้น ส่วนที่แต่งบูชาเทพเจ้า เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ บทสวดโองการ บทไหว้พระบาท เป็นต้น วรรณกรรมเฉพาะกิจนอกจากมีคุณค่าด้านสะท้อนภาพสังคมและวัฒนธรรมแล้ว ยังเป็นคติเตือนใจอีกด้วย ทั้งนี้เพราะมักยกเอาหลักธรรมพระพุทธศาสนามาสอดแทรกไว้ในเนื้อหาหรือไม่ก็บอกแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมก็มี

ชัยวุฒิ พิชะกุล (2547). “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมประเภทประวัติบุคคล สัตว์และสถานที่” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ :วรรณกรรมปริทัศน์ (หน้า 503 -518). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้ผู้เขียนแบ่งกลุ่มที่เกี่ยวกับประวัติบุคคลออกเป็น 2 กลุ่ม คือ พระภิกษุและฆราวาส ส่วนกลุ่มเกี่ยวกับสัตว์ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของสัตว์คู่ร้ายที่มีพลังอำนาจหรือสัตว์ใหญ่ที่มีคุณประโยชน์ สำหรับกลุ่มที่เกี่ยวกับสถานที่สำคัญมักเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนา และสถานที่เกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญในสังคมหรือบ้านเมือง เนื่องจากงาน ดังกล่าวนี้มีอายุไม่เกิน 100 ปี จึงทราบว่าใครแต่งเมื่อใด คำประพันธ์ที่ใช้แต่งมีทั้งร้อยกรองและร้อยแก้ว แต่ผู้ศึกษานำมาศึกษาเฉพาะที่แต่งด้วยร้อยกรองเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่แต่งด้วยกลอนสุภาพ กลอนเพลงบอก และกาพย์ชนิดต่าง ๆ วรรณกรรมท้องถิ่นประเภทประวัติบุคคลสถานที่และสัตว์เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่า เนื่องจากบอกเล่าเรื่องราวของบุคคลสัตว์ และสถานที่สำคัญ เพื่อเป็นแบบอย่างทั้งด้านดีและไม่ดีแก่คนรุ่นหลัง อีกทั้งยังเป็นหลักฐานสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอีกด้วย

ชัยวุฒิ พิชะกุล (2547). “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมกลุ่มความเชื่อและคตินิยม.” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 387 – 398). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้ได้ศึกษาจากวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เวทมนต์ คาถาอาคม ภูตผีปีศาจ เทวดาอารักษ์ เสนียดจัญไร โรคภัยไข้เจ็บและสิ่งเหนือธรรมชาติ ส่วนใหญ่

เป็นการผสมผสานระหว่างคติเทวนิยม พุทธานูภาพนิยม ละทธิธรรมชาตินิยม วรรณกรรมดังกล่าวนี้มีทั้งคำประพันธ์ร้อยแก้วและร้อยกรอง แต่บางเรื่องมีร้อยแก้วผสมกาพย์ และกาพย์ผสมกลอน บางเรื่องถือเป็นวรรณกรรมศักดิ์สิทธิ์ จึงบันทึกด้วยอักษรขอมปนไทย หรืออักษรขอมภาษาบาลี วรรณกรรมกลุ่มนี้แบ่งได้เป็น กลุ่มความเชื่อคตินิยมที่เกี่ยวกับโลกและจักรวาล กลุ่มความเชื่อคตินิยมที่เกี่ยวกับภูตผี วิญญาณ และเทวนิยม กลุ่มความเชื่อและคตินิยมที่เกี่ยวกับไสยเวทและมายาคติ และกลุ่มความเชื่อคตินิยมที่เกี่ยวกับการทำนายลักษณะ โชคชะตา และพยากรณ์

ชัชวาลย์ พิชะกุล (2547). “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณ กลุ่มบันทึกเหตุการณ์สำคัญในท้องถิ่น” ในชวน เพชรแก้ว หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น. วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 375 – 386). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้ศึกษาจากวรรณกรรมทั้งในหนังสือชุด บันทึกในกระดาศปัจจุบัน และจัดพิมพ์เผยแพร่แล้ว ผลงานมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เนื้อหาที่พบมีทั้งกลุ่มบันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับระบบราชการ ประสพการณ์และจดหมายส่วนบุคคล และบันทึกเหตุการณ์สำคัญสำหรับเหตุการณ์สำคัญที่ผู้บันทึกนิยมนำมาบันทึกได้แก่ เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับสงคราม เช่น สงครามหัวเมืองปักษ์ใต้กับพม่า สงครามหัวเมืองปักษ์ใต้กับมลายู สงครามเอเซียบูรพา ชาวละไมสมัยสงคราม เป็นต้น เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับภัยธรรมชาติ ได้แก่ อุทกภัย พายุไต้ฝุ่น เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ได้แก่ บันทึกของพระขรรค์วิชิต (คอซิมบี๊ ณะระนอง) เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ได้แก่ การจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 100 ปี เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เช่น เมื่อเกิดภัยสงครามของท้าวเทพสตรี บันทึกเจ้าชัยแก้วเรื่องหลานพระยาไทรบุรีร่วมมือกับหวันมาลี เป็นกฎหมายต่อไทย บันทึกกวาดภัยเมื่อปี พ.ศ. 2505 เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เช่น การบันทึกความสัมพันธ์ระหว่างหัวเมืองปักษ์ใต้กับหัวเมืองปิ่นังและหัวเมืองมลายู ระหว่างปี พ.ศ. 2328 – 2333 และเหตุการณ์ที่ยกขึ้นเป็นอุทาหรณ์แก่คนรุ่นหลัง เช่น กรณีหมอลงจันท์กับสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต เป็นต้น

ชัยวุฒิ พิชะกุล. (2547) “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณ กลุ่มประเพณีและพิธีกรรม.” ใน
ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น).
วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์.(หน้า 425–435). กรุงเทพฯ : สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้ศึกษาจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งใช้เพื่อประกอบประเพณีและ
พิธีกรรมที่กลุ่มคนภาคใต้ถือปฏิบัติสืบต่อๆ กันมาเป็นเวลาช้านาน พบว่าวรรณกรรมในกลุ่มนี้
จัดได้เป็นประเพณีและพิธีกรรมในรอบชีวิต เช่น ประเพณีการเกิด การบวช ประเพณีพิธีกรรม
ในรอบปี ได้แก่ ประเพณีการไหว้ครุ ประเพณีสงกรานต์ ฯลฯ และประเพณีพิธีกรรมทางไสย
เวท ได้แก่ ประเพณีการปลุกเสกเครื่องรางของขลัง การสะเดาะเคราะห์ ฯลฯ วรรณกรรมกลุ่ม
ประเพณี และพิธีกรรมมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับวรรณกรรมกลุ่มความเชื่อและคดิ
นิยม เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นบูชาทั้งในส่วนของพระรัตนตรัย เทพเจ้า เทวดาอารักษ์ เจ้าที่ เจ้าป่า เจ้า
เขา ตลอดจนทวดและครุหมอบ นอกจากนี้ยังเน้นให้ตระหนักถึงคุณธรรมจริยธรรมด้านความกตัญญู
รู้คุณต่อผู้มีพระคุณ คำประพันธ์ที่ใช้แต่งมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง คำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง
ส่วนใหญ่แต่งเป็นร่าย กาพย์ และกลอน จึงเห็นได้ว่าลักษณะเด่นที่สำคัญ คือ การเน้นพลังอำนาจสิ่ง
เหนือธรรมชาติ การเน้นอุบายสอนธรรมและจริยธรรม และการให้ความรู้เกี่ยวกับเทวนิยม วิญญาณ
นิยมและธรรมชาตินิยม วรรณกรรมดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการสร้างภาพเอกภาพ ความสามัคคี และ
เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นและสังคมส่วนรวม

ชัยวุฒิ พิชะกุล. (มมป.). “การศึกษาเพดานงเลื้อยขาว ฉบับวัดเขียนบางแก้ว อำเภอเขาชัยสน
จังหวัดพัทลุง”. สงขลา. สถาบันทักษิณคดีศึกษา.

จากการศึกษา “เพดานงเลื้อยขาว” ฉบับวัดเขียนบางแก้ว อำเภอเขาชัยสน จังหวัด
พัทลุง พบว่า มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์ครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ต้นฉบับเดิมน่าจะ
สูญหาย จึงมีการคัดลอกขึ้นใหม่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ต้นฉบับเพดานงเลื้อยขาวเป็นกระดาษเพลา
จารหรือเขียนด้วยดินสอดำใช้อักษรไทยย่อและอักษรขอมภาษาไทย ใช้คำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว
กล่าวถึง การสร้างเมืองครั้ง นครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง การสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ วัดบางแก้ว
วัดสทัง วัดสะทิงพระ และประวัตินางเลื้อยขาวกับเจ้าพระประยาทุมาร ประวัติพระครูอินทมาลี ฯ
เจ้าคณะป่าแก้วหัวเมืองพัทลุง นอกจากนี้ได้กล่าวถึงสังคมและวัฒนธรรมซึ่งชี้ให้เห็นว่ามีการรับ
อิทธิพลวัฒนธรรมมาจากอินเดียและจีน หลังจากเมืองสะทิงพระเสื่อมลงเมืองนครศรีธรรมราชเข้ามา
มีบทบาททำให้การปกครองเปลี่ยนเป็นระบบเครือญาติ ขณะเดียวกันกรุงศรีอยุธยาได้พยายามดึงอำนาจ
เข้าสู่ส่วนกลาง เช่น การให้เมืองพัทลุงส่งถ้วยช้าง ทำให้มีวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับช้างในสมัยของนาง
เลื้อยขาวซึ่งแสดงให้เห็นว่าช้างเป็นสัตว์ที่มีความสัมพันธ์กับเมืองพัทลุงในยุคนั้น นอกจากนั้นเพลา

นางเลื้อยขาวได้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างวัด ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุ และการสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ ฯลฯ ความเชื่อเหล่านี้ยังมีปรากฏในชุมชนกลุ่มทะเลสาบและบริเวณชุมชนใกล้เคียงสืบทอดมาจนปัจจุบัน

ประพนธ์ เรืองณรงค์. (2542) “หนังสือบุค”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 17. (หน้า 8328 – 8337). กรุงเทพฯ ฯ มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

หนังสือบุค เป็นหนังสือโบราณของชาวภาคใต้ คำว่า บุค มาจากคำว่า สมุด หนังสือบุค เป็นคัมภีร์ที่ทำมาจากย่านกฤษณา และเปลือกข่อย หนังสือบุคมีสองชนิด คือ บุคขาวและบุคดำ การบันทึกในหนังสือบุคเขียนด้วยปากไก่อ่ บันทึกด้วยอักษรขอมล้านน อักษรไทยล้านน และอักษรขอมปนไทย เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเวทมนต์ นิทาน นิยาย ตำนาน และคำราชา สี่ที่ใช้ในการบันทึกนั้น บุคขาว เขียนด้วยสีดำ ส่วนบุคดำจะเขียนด้วยสีขาวหรือสีทอง หนังสือบุคบางประเภทที่บันทึกเรื่องราววรรณกรรมทางศาสนามีภาพประกอบเพื่อความเข้าใจเนื้อเรื่องยิ่งขึ้น ด้านความเชื่อเกี่ยวกับการบันทึก คือ ต้องเขียนไม่ให้ผิดถ้าเขียนผิดจะถือเป็นบาป และเมื่อเขียนผิดจะลบไม่ได้ต้องทำวงกลมล้อมรอบเอาไว้ หรือไม่ควรเขียนตัวหนังสือเกินเส้นบันทึกเพราะถือว่าเป็นการลบหลู่ครูอาจารย์หรือศิษย์คนเสมอครู ปัจจุบันมีการเก็บรวบรวมศึกษาหนังสือบุคอย่างกว้างขวางในสถาบันการศึกษา แต่มีหนังสือจำนวนไม่น้อยที่ต้องถูกทำลายเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ โดยคิดว่าเป็นเครื่องรางของขลัง หรือบางคนนำไปขายให้กับชาวต่างชาติ

ประพนธ์ เรืองณรงค์. (2542). “หนังสือบุค” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 17. (หน้า 8328 – 8337). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวไว้ว่าคำว่า หนังสือบุคเพี้ยนมาจาก สมุด เป็นคัมภีร์ที่ทำมาจากเปลือกไม้สามารถหับเก็บได้ การทำหนังสือบุคนั้นทำมาจากเปลือกข่อย และย่านกฤษณา นำมาทุบให้ละเอียดและแช่น้ำเอาไปคลุกเคล้ากับยางไม้ที่มีเมือกเหนียว แล้วเทใส่แม่พิมพ์ปล่อยทิ้งไว้ให้แห้ง แล้วนำลูกสะบ้ามาขัดหน้าให้เรียบ หนังสือบุคมีสองลักษณะ คือ บุคขาว และบุคดำ ตัวหนังสือเขียนด้วยปากไก่อ่ ถ้าเป็นบุคขาวเขียนด้วยสีดำที่ได้มาจากลูกสมอและบุคดำจะเขียนด้วยสีแดงที่ได้มาจากชาด หรือสีทองที่ได้มาจากทองคำเปลว อักษรที่ใช้เขียนบันทึก คือ อักษรขอมล้านนจะบันทึกเรื่องราวที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เวทมนต์คาถา อักษรไทยล้านน จะบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับนิทาน นิยาย ตำนาน คำรา และอักษรขอมแทรกอักษรไทยเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับคาถาที่มีความขลัง หนังสือบุคบางประเภทที่บันทึกเรื่องราววรรณกรรมทางศาสนาจะมีภาพประกอบด้วยสีสันที่งดงาม ความเชื่อเกี่ยวกับการบันทึกจะต้องเขียนด้วยความประณีตบรรจงและจะต้อง ไม่เขียนบนบรรทัด

ถ้าเขียนผิดจะถือว่าเป็นบาป ปัจจุบันมีการเก็บรวบรวมศึกษาหนังสือบุคคลอย่างกว้างขวางในสถาบันการศึกษา แต่บางคนรู้เท่าไม่ถึงการณ์ยังนำเอาไปเผาทำยารักษาโรค และทำเครื่องรางของขลังหรือขายให้ชาวต่างชาติ จึงทำให้หนังสือขุมมีเหลืออยู่จำนวนน้อย

พรศักดิ์ พรหมแก้ว. (2542). “นิทานพื้นบ้านภาคใต้”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้* เล่ม 8. (หน้า 3790–3797). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวว่านิทานเป็นเรื่องราวที่เกิดจากปัญญาและจินตนาการของมนุษย์ นิทานพื้นบ้านภาคใต้นั้น แบ่งเป็น 5 ประเภท ได้แก่ นิทานมุขตลก เป็นนิทานที่มุ่งให้ความบันเทิงใจ นิทานอธิบายเป็นนิทานที่มุ่งให้คำตอบเกี่ยวกับความเป็นมาของสิ่งและสภาพต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวกับมนุษย์ สัตว์ พืช และธรรมชาติต่าง ๆ นิทานเกี่ยวกับกำเนิดสถานที่ มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของสถานที่ต่าง ๆ ในท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งมีทั้งสถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น นิทานเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับทฤษฎีสัมบัติเกี่ยวกับผี หรืออำนาจเร้นลับ นิทานคติ เป็นนิทานที่ให้คติในการดำเนินชีวิตแก่ผู้ฟัง นิทานดังกล่าวนี้ล้วนมีคุณค่าทางปัญญา คุณค่าทางการสำเร็จอารมณ์ คุณค่าทางสังคมสัมพันธ์ คุณค่าทางการศึกษาศัพท์สำนวนถ้อยคำ คุณค่าในการปลูกฝังค่านิยม ความคิด ความเชื่อของสังคมภาคใต้ คุณค่าทางการศึกษาสังคม และวัฒนธรรมภาคใต้ทั้งสิ้น

พรศักดิ์ พรหมแก้ว. (2542). “นิทานพื้นบ้านภาคใต้”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้* เล่ม 8. (หน้า 3790 - 3797). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์.

นิทานพื้นบ้านเป็นการเล่าสู่กันฟังสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน โดยเรื่องเล่าส่วนใหญ่จะมีฉาก มีตัวละคร แสดงพฤติกรรมหรือความเป็นมาเป็นไปของมนุษย์ อาจจะสร้างจากจินตนาการหรือมีเค้าความจริงอยู่บ้าง นิทานพื้นบ้านส่วนใหญ่มีเป้าหมายเพื่อความบันเทิงใจของผู้ฟัง นิทานพื้นบ้านในภาคใต้นั้นเป็นนิทานเรื่องสั้น ๆ ที่มีโครงเรื่องไม่ซับซ้อน มีตัวละครน้อย นิทานพื้นบ้านภาคใต้มักจะมีความสัมพันธ์กับสภาพทางภูมิศาสตร์ สังคมวัฒนธรรมของภาคใต้อ่อนช้อยและน่ารัก เนื้อหาของนิทานพื้นบ้านภาคใต้จะมีหลากหลาย ถ้าแบ่งตามแนวความคิดของเรื่อง ได้แก่ นิทานมุขตลก นิทานคติ นิทานอธิบาย นิทานภูมิปัญญา และนิทานเกี่ยวกับความเชื่อ นิทานพื้นบ้านมีคุณค่าในด้านสติปัญญา สังคม การศึกษาศัพท์สำนวนถ้อยคำและคุณค่าในการปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมภาคใต้

พรศักดิ์ พรหมแก้ว (2542). “นิทานพื้นบ้านภาคใต้”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้* เล่ม 8. (หน้า 3790 – 3797). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวว่านิทานเป็นเรื่องราวที่เกิดจากปัญญาและจินตนาการของมนุษย์เป็นสิ่งที่มียู่ในสังคมมนุษย์ทุกสังคม ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในสังคมนิทานพื้นบ้านเป็นนิทานที่ชาวบ้านในแต่ละสังคมเล่าต่อกันมา แต่เดิมสืบทอดกันมาโดยวิธีมุขปาฐะ มีการดำเนินเรื่องอย่างง่าย ๆ และมีเป้าหมายหลักเพื่อความบันเทิงใจ ภาคใต้นั้นมีนิทานพื้นบ้านมากมาย แบ่งเป็น 5 ประเภท ได้แก่ นิทานมุขตลก เป็นนิทานที่มุ่งให้ความบันเทิง เนื่องจากชาวใต้ส่วนใหญ่เป็นผู้มีอารมณ์ขัน นิทานอธิบาย เป็นนิทานที่มุ่งให้คำตอบเกี่ยวกับความเป็นมาของสิ่งและสภาพ ต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวกับมนุษย์ สัตว์ พืช และธรรมชาติต่าง ๆ นิทานเกี่ยวกับกำเนิดสถานที่ มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของสถานที่ต่าง ๆ ในท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งมีทั้งสถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น นิทานเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับทรัพย์สินสมบัติเกี่ยวกับผีหรืออำนาจเร้นลับ นิทานคติ เป็นนิทานให้คติในการดำเนินชีวิตแก่ผู้ฟัง นิทานดังกล่าวล้วนมีคุณค่าทางปัญญา คุณค่าทางการสำเร็จอารมณ์ คุณค่าทางสังคมสัมพันธ์ คุณค่าทางการศึกษาศัพท์ สำนวนภาษาถิ่นได้ คุณค่าในการปลูกฝังค่านิยม ความคิด ความเชื่อของสังคมภาคใต้ คุณค่าทางการศึกษาสังคม และวัฒนธรรมภาคใต้ทั้งสิ้น

พิเชฐ แสงทอง (2547). “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมกลุ่มนิราศ”. ใน *ชวน เพชรแก้ว* (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) *วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์*. (หน้า 481 – 490). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้ศึกษาวรรณกรรมนิราศของภาคใต้ ส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน วรรณกรรมนิราศภาคใต้ปรากฏมาตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่เป็นผลงานของกวีท้องถิ่นอื่น เช่น นิราศพม่าที่นครศรีธรรมราช ส่วนนิราศของชาวภาคใต้คือ นิราศพระยาตรังหรือนิราศกลาง เนื้อหาของวรรณกรรมนิราศของพระยาตรังเลียนแบบกวีโบราณ นิราศเมืองทลุงของพระยาโสภณพัทลุงกุล (สว่าง) เป็นนิราศยังคงคล้ายคลึงนิราศแบบเดิม แต่นิราศปะเหลียนของผู้แต่งคนเดียวกันมีน้ำหนักของการบันทึกเป็นจดหมายเหตุ ส่วนนิราศซึ่งหลังจากนั้นมา 3 ทศวรรษ เป็นนิราศที่มีลักษณะอย่างสำนิยมที่ชัดเจน เช่น นิราศพระธาตุเมืองอย่างกุ้ง นิราศเมืองกระบี่ นิราศเหล่านี้ให้รายละเอียดเหตุการณ์บรรยากาศแบบชาวบ้าน ประวัติสถานที่ตลอดจนแสดงข้อคิดเห็นของผู้แต่งไว้มาก จนกระทั่งหลังปี พ. ศ. 2470 เป็นต้นมา มีนิราศที่ให้น้ำหนักการรำพันรักที่บอกเล่าโศกนาฏกรรมความรัก และมีนิราศที่บันทึก

เหตุการณ์หลายเรื่อง พบว่าในทศวรรษ 2500 มีนิราศต่าง ๆ เกิดขึ้นมากที่สุด เนื้อหาของนิราศหลากหลายมากขึ้นจนกระทั่งปัจจุบัน สำหรับผู้แต่งพบว่าระยะแรก ส่วนใหญ่เป็นกวีเจ้านาย ลำดับต่อมามีพระสงฆ์ไม่น้อยที่แต่งนิราศ และระยะหลังข้าราชการ รุ่นใหม่ กวีปัญญาชนชาวบ้าน และกวีชาวบ้านแต่งนิราศกันมากขึ้น

พิทยา บุษรารัตน์. (2544). “ภาพปรากฏทางคติชนวิทยาในวรรณกรรมร่วมสมัยภาคใต้”.

วารสารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 6(1) : 92 – 105.

บทความนี้ผู้เขียนได้นำเอาวรรณกรรมร่วมสมัยมาศึกษาเพื่อคุณภาพปรากฏทาง คติชนวิทยา จากการศึกษาพบว่า ผลงานวรรณกรรมของนักเขียนร่วมสมัยของภาคใต้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสั้น นวนิยาย หรือบทกวีนิพนธ์ส่วนหนึ่งเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลคติชนวิทยา และการนำคติชนวิทยามาปรับใช้ในบทบาทหน้าที่ใหม่ หากพิจารณารูปแบบของคติชนที่นำเสนอพบว่า มีแบบคติชนวิทยาชัดเจนไม่ว่าจะเป็นเพลงกล่อมเด็ก เพลงพื้นบ้าน นิทาน ภาษิต คำพังเพย ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม อาชีพ เป็นต้น บางส่วนมีลักษณะของคติชนวิทยาแปรสภาพ คือ สามารถมองเห็นลักษณะบางประการที่เป็นคติชนวิทยาอยู่ แต่ก็มีส่วนอื่นๆ ที่มีใช้คติชนวิทยาปนอยู่มาก มีหลายเรื่องได้ใช้คติชนวิทยาเป็นแนวในการสร้างสรรค์วรรณกรรม คือใช้คติชนวิทยาเป็นแก่นเรื่องมีท่วงทำนองการแต่งเป็นนิทาน และมีการสร้างสรรค์วรรณกรรมจากคติชนวิทยาโดยตรง คือ นักเขียนนำเอาประสบการณ์ของคนไม่ว่าประเพณี ความเชื่อ การละเล่น ฯลฯ มานำเสนอให้เห็นในลักษณะเหมือนการบันทึกข้อมูลคติชนวิทยานั้นเอง สำหรับภาพปรากฏทางคติชนวิทยาอันเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมพบว่า มีความคิดหรือทัศนคติต่อความไม่เป็นธรรม การเอารัดเอาเปรียบ การกดขี่ข่มเหง รวมทั้งความไม่เป็นธรรมจากอำนาจรัฐ มีความคิดเกี่ยวกับความเชื่อทั้งที่เป็นคติในศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม และความเชื่อแบบดั้งเดิม รวมทั้งความเชื่อไสยศาสตร์และอำนาจเหนือธรรมชาติ และมีความคิดเกี่ยวกับค่านิยมในด้านต่าง ๆ ที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาวภาคใต้ เช่นความ เป็นนักเลง การรวมหมู่คณะ การรักถิ่นกำเนิด การทำตัวเป็นหัวเรือใหญ่ เป็นต้น

มานิชญ์ มีสวัสดิ์. (2539). “วัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาวบ้านตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาวบ้าน ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา พบว่า วัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาวบ้านมีหลายด้านได้แก่ ด้านคติธรรม ได้แนวความคิดที่เป็นคำสอนซึ่งใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านใน

ท้องถิ่นนี้ทั้งในเรื่องความกล้าหาญ ความเคียดแค้น ความกตริเริ่ม ความรู้จักกาลเทศะ ความกระตือรือร้น ความอดทน ความไม่เห็นแก่ตัว ความภักดีและความไต่ตรง ด้านเนติธรรมได้แนวทางการประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น การปฏิบัติตามกฎหมาย ด้านวัตรธรรมได้พบวัฒนธรรมด้านวัตรที่ปรากฏในนิทาน เช่น อาวุธ เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ และปัจจัย 4 ด้านสทธรรมได้พบวัฒนธรรมทางสังคมหลายด้าน ทั้งการติดต่อสื่อสารด้วยสำนวนเฉพาะถิ่น มรรยาททางสังคม ความเชื่อ ค่านิยม การกีฬา สันทนาการ และการละเล่นพื้นบ้าน

วินัย สุกใส (2535 – 2536) “วรรณกรรมพุทธศาสนาในชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา”. วารสาร **ทักษิณคดี**. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(1) : 75 – 95.

บทความนี้ชี้ให้เห็นว่าดินแดนรอบทะเลสาบสงขลา หมายรวมถึงบางส่วนของจังหวัดสงขลา พัทลุงและนครศรีธรรมราช บริเวณดังกล่าวเป็นชุมชนเก่าแก่มาช้านาน อารยธรรมอินเดียทั้งพราหมณ์และพุทธมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิต วรรณกรรมในบริเวณนี้เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งหลักคำสอน ศาสนิกาย ชาคก นิทานปรโลมโลก รวมทั้งมุขปาฐะทั้งหลาย ซึ่งมีแนวคิดหลักเกี่ยวกับพุทธศาสนามีจำนวนมากมาย เรื่องพระมาลัย พระเจ้าห้าพระองค์ กากาว พระเจ้าสามเณร ไครภูมิ พุทธทำนาย สุบิน ต่างก็มีจำนวนมากนับพันหลายทั่วไป ซึ่งวรรณกรรมดังกล่าวมีบทบาทต่อโลกทัศน์ของประชาชนและต่อการดำเนินชีวิตในลักษณะการชี้นำสิ่งดีว่า การห้ามปรามมิให้กระทำการที่เลวกว่า และการกล่าวถึงสังคมอุดมคติและแนวปฏิบัติที่จะไปสู่สังคมนั้น

วิไลลักษณ์ เล็กศิริรัตน์ . (2547). “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณประเภทสาตรา”. ในชวนเพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 519 – 536). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้กล่าวถึงสาตราว่า คือ คำพยากรณ์ชะตาชีวิตของภาคใต้ที่เขียนคำทำนายไว้แบบสูตรสำเร็จ คล้ายกับใบเชิขมซี แต่เขียนลงในหนังสือบุคคล เมื่อเสี่ยงถูกคนใดเจ้าของคำราจะอ่านให้ฟังเฉพาะตอนนั้น สาตราถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์เจ้าของมักหวงแหนและนำมาใช้ด้วยความเคารพ สาตราบันทึกในสมุดดินช้าง สาตราทุกฉบับมีภาพประกอบที่สอดคล้องกับเนื้อหา คำประพันธ์ที่ใช้มีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ร้อยกรองส่วนใหญ่เป็นกาพย์สุรางคนางค์ และกาพย์ยานี ส่วนกลอนนิยมใช้กลอนสุภาพและกลอนสี่ เนื้อเรื่องในสาตรามักนำมาจากวรรณคดี เนื้อเรื่องสาตราแบ่งเป็นตอน ๆ ตอนละ 1 หน้า วรรณคดีที่นำมาอ้างอิงมากที่สุดคือ รามเกียรติ์

พระมาลัย สังข์ทอง พระสุธน พระอภัยมณี ฯลฯ ส่วนนิทานมีทั้งนิทานพื้นบ้าน นิทานชาดก และนิทานพระธรรมบท เช่นเรื่องนางอุทัยพระรถเมรี สุวรรณสาม ฯลฯ ภาษิตและสำนวนที่นำมาอ้างอิง เช่น ลิงไค้คู้ง กลิ้งครกขึ้นเขา หมิงสิบสองกล ฯลฯ นอกจากศาสตร์ที่ใช้เขียนทฤษฎะตาศาสตร์แล้วยังช่วยอนุรักษ์วรรณคดี นิทานพื้นบ้านตลอดจนวรรณกรรมเบ็ดเตล็ดได้เป็นอย่างดี อีกทั้งเป็นสิ่งตอบสนองความต้องการด้านจิตใจของมนุษย์เป็นที่พึ่งพิงทางใจ ช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นในการตัดสินใจ และวางแผนดำเนินชีวิตได้

ศาสตราจารย์ ดร. บุญเลิศ (2547). “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณกลุ่มตำรา แบบเรียนและคัมภีร์” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 449 – 458). กรุงเทพฯ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ทั้งจากหนังสือบุคคลและหนังสือที่บันทึกและพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น ตำราเรียน โหราศาสตร์ ตำราพิชัยสงคราม เป็นต้น วรรณกรรมกลุ่มนี้อาจจัดแบ่งเป็นกลุ่มตามศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง เช่น เนื้อหาเกี่ยวกับแบบเรียน โหราศาสตร์ ตำรายา ตำราคุณก ตำราคุณลักษณะ สำหรับเนื้อหาเกี่ยวกับแบบเรียนมีทั้งยึดแบบฉบับมาจากภาคกลาง และเรียบเรียงขึ้นใหม่ ผู้เขียนบทความได้ศึกษาเฉพาะกลุ่มวรรณกรรมแบบเรียนภาษาไทย และกลุ่มวรรณกรรมตำราคณิตศาสตร์ วรรณกรรมแบบเรียนภาษาไทย มีทั้งที่เนื้อหาซ้ำซ้อนกับแบบเรียนภาคกลาง หรือแบบเรียนหลวง และแบบเรียนที่เรียบเรียงด้อยค่าขึ้นใหม่ คำประพันธ์ที่ใช้มีทั้งกาพย์และกลอน ส่วนเนื้อหา นอกจากให้เด็กได้เรียนรู้แล้วเรื่องภาษาแล้ว ยังให้ความบันเทิงใจและมุ่งสอนลักษณะคำสอนทางพุทธศาสนาอีกด้วย ส่วนวรรณกรรมกลุ่มตำราคณิตศาสตร์ ค้นฉบับมีน้อย ไม่ระบุชื่อเรื่อง ชื่อผู้แต่งและวันเดือนปีที่แต่ง รูปแบบคำประพันธ์ที่ใช้เป็นร้อยแก้วแต่มีลิลิตาจังหวะและสัมผัสคล้องจองมีคำประพันธ์ประเภทกาพย์ยานีและกาพย์สุรางคนางค์สอดแทรกอยู่บ้าง กลวิธีการนำเสนอเริ่มจากบทไหว้ครู เนื้อหามีการอธิบาย และยกตัวอย่างประกอบ โจทย์เลขสร้างให้น่าสนใจโดยการนำเกร็ดความรู้ในวรรณคดี หรือ เหตุการณ์หรือสภาพแวดล้อมรอบตัว โดยผูกเป็นเรื่องให้เข้าใจ นำศิลปะการใช้ภาษามาแต่งโจทย์เลขเพื่อให้ได้ความไพเราะคล้ายปริศนาคำทาย ทั้งวรรณกรรมแบบเรียนภาษาไทย และวรรณกรรมตำราคณิตศาสตร์ สังคมชาวบ้านภาคใต้มีพระราชบัญญัติ ประถมศึกษาใช้กันอย่างแพร่หลาย แต่เมื่อระบบโรงเรียนแพร่หลายวรรณกรรมดังกล่าวก็หมดความนิยมไป

สาคร บุญเลิศ (2547). “**อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณ กลุ่มนิทานประโลมโลกและหัตถ์คดี**”. ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). **วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์**. (หน้า 437–479). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้ศึกษาจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้จากนิทานเกี่ยวกับเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ และนิทานเรื่องชวนหัว ซึ่งล้วนเป็นวรรณกรรมให้ความสำเร็จสำราญอารมณ์แก่ผู้สวดผู้อ่านหรือผู้ฟังเป็นสำคัญ หากเป็นวรรณกรรมในหนังสือบุกไม่ทราบว่าเป็นผู้แต่งและแต่งเมื่อใดแน่ชัด ส่วนใหญ่ใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ ทั้งกาพย์ยานี กาพย์ฉบัง และสุรางคนางค์ ภายหลังนิยมแต่งด้วยกลอนสุภาพ ผู้แต่งแต่งขึ้นเพื่อความเพลิดเพลินเป็นสำคัญ อาจแทรกคติเตือนใจในการดำรงชีวิตลงไปด้วย สาระสำคัญของเรื่องบางเรื่องสื่อความคิดที่มาจากหลักธรรมในพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องกรรม การฟังธรรม การถือศีล การให้ทาน ความเมตตา กรุณา ความกตัญญู เป็นต้น บางเรื่องสื่อธรรมะระดับสูง เช่น เรื่องความไม่เที่ยง การเวียนว่ายตายเกิด นิพพาน เป็นต้น โครงเรื่องส่วนใหญ่เป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ นำเค้าโครงมาจากนิทานชาดกบ้าง วรรณกรรมพื้นบ้านจากท้องถิ่นอื่นบ้าง หรือไม่ก็ผูกเรื่องขึ้นเองก็มี ในส่วนของการนำเสนอบางครั้งก็นำอนุภาคจากวรรณกรรมเรื่องอื่นมาเสริมเรื่อง บางครั้งสอดแทรกความรู้เรื่องอื่น ๆ ให้กับผู้อ่านอย่างพิสดาร อีกทั้งสะท้อนสภาพภูมิศาสตร์ สภาพสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตของผู้คนสมัยนั้น

สารูป ฤทธิชู. (2547). “**อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณประเภทกฎหมาย หลักชัยและระบิลเมือง**”. ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). **วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์**. (หน้า 409 – 424). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้ศึกษาวรรณกรรมประเภทกฎหมาย หลักชัยและระบิลเมืองจากหนังสือบุกหรือสมุดไทยจำนวน 41 เล่ม จากบริเวณรอบอ่าวบ้านดอน บริเวณกลุ่มทะเลสาบสงขลา และลุ่มน้ำปากพนัง บริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน และไม่ปรากฏแหล่งที่มาวรรณกรรมดังกล่าว ส่วนใหญ่เขียนเป็นภาษาถิ่นใต้ เขียนเป็นร้อยแก้วมากกว่าร้อยกรองมักไม่บอกชื่อกฎหมาย ชื่อผู้เขียน วันเดือนปีที่เขียน และสถานที่ที่เขียน ในบรรดากฎหมาย 41 เล่มที่จัดว่าอยู่ในบริบทของท้องถิ่นภาคใต้สมัยเก่า และร่วมสมัยกับกฎหมายตราสามดวงมี 10 ลักษณะ เนื้อหาสาระของกลุ่มบริเวณรอบอ่าวบ้านดอนเป็นกฎหมายสำหรับตุลาการ และกฎหมายลักษณะการขโมยทรัพย์สินที่เป็นผลิตผลและเครื่องมือในการทำการเกษตร เนื้อหาสาระของกลุ่มทะเลสาบสงขลาและลุ่มน้ำปากพนังมีกฎหมายลักษณะโจร กฎหมายเมืองพัทลุง และกฎหมายพระสงฆ์ ส่วนเนื้อหาสาระกลุ่ม

บริเวณชายฝั่งทะเลอันดามันเป็นพระราชกำหนดเก่าเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมและกฎหมายลักษณะรับฟ้อง กฎหมาย 10 ลักษณะ ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่มที่กล่าวมาแล้วนับเป็นการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับธรรมเนียมและสภาพของท้องถิ่น อย่างไรก็ตามมีบางส่วนแตกต่างกันไปบ้างเนื่องจากการคัดลอก การปรับแต่ง และปรับเปลี่ยนด้อยค่า

สมพาศย์ สุวรรณรัตน์. (2543). “ศึกษาวัฒนธรรมในนิทานพื้นบ้านอำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

จากการศึกษาวัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของอำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง พบว่า วัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานคือ วัฒนธรรมด้านชีวิตและครอบครัว สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัว การอบรมสั่งสอนบุตรหลาน วัฒนธรรมด้านอาชีพสะท้อนให้เห็นอาชีพเกษตรกรรม อาชีพค้าขาย อาชีพรับราชการ อาชีพรับจ้าง วัฒนธรรมด้านการเล่น สะท้อนให้เห็น การเล่นหนังตะลุง การเล่นมโนราห์ การเล่นการพนัน และการละเล่นของเด็ก ส่วนวัฒนธรรมด้านเทศกาลและ พิธีการสะท้อนให้เห็นเทศกาลที่เกี่ยวข้องกับประเพณี ศาสนา เทศกาลประจำปี พิธีการเกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อ พิธีการที่เกี่ยวกับชีวิต วัฒนธรรมด้านวรรณกรรมพื้นบ้าน สะท้อนให้เห็นนิทานพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย สุภาษิตและวิทยาการพื้นบ้าน วัฒนธรรมที่ปรากฏดังกล่าวสอดคล้องกันอย่างมากกับวิถีชีวิตชาวบ้านในอดีต แต่ปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนไปในส่วนปลีกย่อย แต่วัฒนธรรมที่เป็นเค้าโครงเดิมยังไม่เปลี่ยนแปลง

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2547). “วัฒนธรรมการสร้างวรรณกรรมในภาคใต้” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากรวมกรรมท้องถิ่น) วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 61 – 67) กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

งานศึกษาชิ้นนี้หมายถึงเฉพาะวรรณกรรมที่เขียนในสมุดข่อย หรือที่ชาวใต้เรียกว่าหนังสือข่อย และโบราณเท่านั้น คำว่าสร้างในวรรณกรรมท้องถิ่น หมายถึง การแต่ง การใช้ทุนทรัพย์ การจัดให้มีการแต่ง หรือคัดลอก “การสร้าง” หรือ “ผู้สร้าง” จึงมีหลายนัยชาวพุทธภาคใต้สร้างหนังสือเพื่อบูชาธรรมเพื่อเอาบุญ การสร้างพระธรรมไว้ในศาสนาถือว่าเป็นธรรมทานซึ่งได้รับอานิสงส์เป็นเลิศ สำหรับการเขียนวรรณกรรมท้องถิ่น ผู้เขียนอาจจะหมายถึงผู้แต่ง หรือผู้คัดลอก หรืออาจจะเป็นคนเดียวกัน ความจำและความคิดเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งของผู้แต่ง ส่วนผู้คัดลอกอาจจะเป็นผู้ร่วมแต่ง หรืออาจจะจ้างให้ คัดลอกก็ได้ จะต้องเป็นผู้มีลายมือดี คติการสร้างหนังสือที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ เพื่อใช้ประกอบการอ่านหนังสือให้แตกหรือแบบเรียนจะมีการคัดลอกกันแพร่หลาย

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์. (2547) “แหล่งที่มาและพลวัตด้านความคิดเนื้อเรื่อง และบริบทอื่น ๆ ของวรรณกรรมทักษิณ” ในชวน เพชรแก้ว(หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 69– 83) กรุงเทพฯ ฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

งานศึกษาชิ้นนี้พบว่าแหล่งที่มาและพลวัตด้านความคิดเนื้อเรื่อง และบริบทอื่น ๆ คือแนวความคิดและคตินิยมผ่องถ่ายมาจากวัฒนธรรมฮินดู โดยเฉพาะคติพราหมณ์ และคติพราหมณ์ผสมผสานกับคติพุทธนิกายมหายาน และคติพุทธศาสนา นอกจากนั้นยังได้รับอิทธิพลจากราชธานี และมีบางส่วนเกิดขึ้นภายในท้องถิ่นเอง สำหรับคติพราหมณ์นั้นเป็นคติพราหมณ์ ลัทธิไสวณิกาย และรวมถึงคติพราหมณ์ตรีมูรติ ส่วนคติพราหมณ์ที่ผสมผสานคติพุทธนิกายมหายานมักจะยกเอาพุทธศาสนาขึ้นมาเหนือกว่าเทพในศาสนาพราหมณ์ ในส่วนของคติพุทธศาสนาโดยตรงมักจะเน้นที่วิบากกรรม หรือ ผลแห่งกรรมของสัตว์โลก ในส่วนของคติพุทธมักจะเป็นคติหินยานแบบลังกาวงศ์ สำหรับแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากราชธานีน่าจะมีส่วนที่ภาคใต้ได้รับจากราชธานีมาใช้และราชธานี ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมารับไปใช้

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ (2547). **สิ่งสำแดงถึงความเป็นท้องถิ่นของวรรณกรรมทักษิณ**” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 85–104). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

งานศึกษาชิ้นนี้พบว่า สิ่งสำแดงถึงความเป็นท้องถิ่นภาคใต้ในวรรณกรรม ท้องถิ่นภาคใต้ คือ การใช้ขนบนิมิตทางฉันทลักษณ์ การใช้หน่วยเสียงและหน่วยคำ การใช้โครงสร้างประโยคหรือวลี การใช้ถ้อยคำสำนวน การกล่าวถึงวัฒนธรรมพื้นบ้าน และการใช้วิธีดำเนินเรื่องแบบหนังตะลุง สิ่งสำแดงดังกล่าวล้วนเป็นอัตลักษณ์ หรือลักษณะที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่นภาคใต้ที่ชัดเจน เช่น ขนบนิมิตทางฉันทลักษณ์เป็นการใช้กาพย์พื้นบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกาพย์สุรางคนางค์ หรือ “ราบ” การกล่าวถึง วัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น บทชมโฉมบทประณามพจน์ โครงสร้างอาคารบ้านเรือนที่ กล่าวถึง การใช้คนตรี กาหลอ การดับธาดู การแต่งกาย ฯลฯ ล้วนเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นทั้งสิ้น

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์.(2547). **“ปรารมภ์ของผู้สร้างวรรณกรรมทักษิณ”**ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์ (หน้า 105– 114). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับปรารมภ์ของผู้สร้างวรรณกรรม ซึ่งคือข้อความส่วนที่เป็นคำปรารมภ์ของผู้สร้างอันหมายรวมถึงผู้ดำเนินการให้มีขึ้น ผู้จรรยา ผู้เขียน หรือผู้คัดลอก เพื่อบอกให้ผู้อ่าน

ทราบถึงปณิธานที่สร้างหรือบอกเล่าหรือแนะนำบางอย่างต่อผู้อ่านปรารมภ์มักแทรกคอนต้นเรื่องตอนจบเรื่องและตอนกลางเรื่อง เนื้อหาที่กล่าวถึงในปรารมภ์ ได้แก่ คำปรารมภ์ที่เป็นไปตามจารีตนิยม หรือคติความเชื่อว่าการสร้างหนังสือเป็นกุศลผลบุญให้ได้ ภาวชาติที่ดีขึ้น เป็นอุบายที่ต้องการสอนให้รู้คุณค่าของหนังสือ ให้ถนอมและใช้ประโยชน์จากหนังสือให้มากที่สุด เป็นการวิพากษ์วิจารณ์ตัวเองหรือถ่อมตัว เป็นการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ สำหรับประโยชน์ที่ได้จากปรารมภ์สรุปว่า เป็นการสร้างจารีตนิยมของผู้เป็นปราชญ์โดยเฉพาะการวรรณ ช่วยให้ผู้อ่านวรรณกรรมเข้าใจบริบทที่เกี่ยวกับวรรณกรรมและเข้าใจวรรณกรรมดีขึ้น ช่วยส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของหนังสือ

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์. (2547). “อรรถรสและสุนทรียรสในวรรณกรรมทักษิณ”. ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรม ท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์ (หน้า 137 – 156). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

อรรถรสและสุนทรียรสในวรรณกรรมทักษิณ คือรสความและรสคำที่ทำให้อรอดเกิดความกระซ่าง และคือความรู้ลึกและความเข้าใจของแต่ละคนที่มีต่อความงามในธรรมชาติแห่งศิลปะของวรรณกรรมในด้านอรรถรสที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ปรากฏว่าสอดคล้องกับทฤษฎีคัมภีร์สุไพศาลังการ คือ มีรสทั้ง 9 รส ได้แก่ สิงคารรส หัสรส กรุณารส รุทธรส วีรรส ภูยานกรส วิภังกรรส อัปถุครส และสันครส รสดังกล่าวซึ่งช่วยปรุงแต่งอรรถนี้เองได้ก่อให้เกิดสุนทรียภาพต่อผู้อ่าน

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์. (2547) “ศิลปะการเล่นคำ กลบท กลอักษรในวรรณกรรมทักษิณ.” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรม ท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์ (หน้า 157–171). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

งานชิ้นนี้กล่าวถึงวรรณกรรมทักษิณว่าเป็นขนบนิยมอย่างหนึ่งเช่นเดียวกับกวีนิพนธ์ในระดับราชสำนัก โดยที่ผู้แต่งจะต้องรู้กฎกติกาอันเป็นจารีตของกวีแต่โบราณ มีความสามารถเฉพาะคนในการประดิษฐ์การบทร้อยกรองให้ได้ทั้งอรรถและรสตามข้อบังคับของฉันทลักษณ์ รวมถึงมีความสามารถในการประดิษฐ์คิดค้นรูปแบบใหม่มาใช้ในวรรณกรรมทักษิณ มีอรรถเกี่ยวกับการเล่นคำ ซึ่งมักพบในบทชมธรรมชาติ ชมโฉม พรรณนาความเป็นต้น มีการนำกลบททั้งกลบทที่เป็นกลอนและกาพย์มาใช้โดยยึดแบบอย่างมาจากกลบทเรื่องยศกิด มีการประดิษฐ์

กลบทชนิดใหม่ขึ้นมาใช้ โดยดัดแปลงมาจากสิริวิบูลยกิติเรียกว่าชุมนุมกลบทแปลง ส่วนกลบทอักษร วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ไม่นิยมการเล่น

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ (2547). “วัฒนธรรมการใช้สัญลักษณ์ในวรรณกรรมทักษิณ”. ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์ (หน้า 173 – 183). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

งานชิ้นนี้เน้นว่าการใช้สัญลักษณ์เป็นโครงสร้างสำคัญส่วนหนึ่งของวรรณศิลป์ เพราะสัญลักษณ์เป็นฐานรากเพื่อก้าวไปสู่ภาษาธรรมและคตินิยมอันไพศาล ในส่วนของการศึกษาสัญลักษณ์ของวรรณกรรม ควรเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ให้ได้มากที่สุด การแลเห็นสัญลักษณ์ได้ชัดเจนต้องอาศัยศาสตร์มากมาย เช่น ความเชื่อชุมชน โบราณคดีประวัติศาสตร์ ภาษาล้าน คติชนวิทยา และวัฒนธรรม การใช้สัญลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ส่วนหนึ่งได้มาจากการดลจิตทางภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านที่เกิดจากความรู้และประสบการณ์เฉพาะตัว โดยที่สัญลักษณ์มีธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นเป็นฐานคิดและมีคิชาวบ้านเป็นเบ้าหลอม

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์. (2547). “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณกลุ่มประวัติศาสตร์พงสาวดาร และตำนาน” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 363 – 373). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้ศึกษาจากหนังสือบอก หรือ หนังสือเพลา พบว่าวรรณกรรมตำนานมีหลายเรื่องและหลายกลุ่ม คือ กลุ่มตำนานเมือง ตำนานศาสนา ประวัติบุคคล โบราณสถาน โบราณวัตถุ การสร้างโลก ประเพณี ส่วนวรรณกรรมพงสาวดาร ซึ่งเป็นเรื่องของเทพเจ้า ผู้อวดดาร หรือประวัติเมือง และวงศ์ตระกูลของผู้ปกครองเมือง ได้แก่พงสาวดารเมืองนครศรีธรรมราช พงสาวดารเมืองปัตตานี และพงสาวดารเมืองพัทลุง เป็นต้น ตำนานและพงสาวดารส่วนใหญ่จึงมีเนื้อหาสาระรวมๆ กันอยู่ ในการเขียนมักใช้ศาสนาเป็นแกนกลางอ้างอิงจากลังกาและอินเดีย การสร้างและอ้างอิงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปาฏิหาริย์เหนือธรรมชาติ การใช้แนวคิดธรรมชาติ การใช้แนวคิดบาปบุญ และการใช้ศักราชต่างๆ มาอ้างอิงเพื่อบอกระยะเวลา สำหรับวรรณกรรมประวัติศาสตร์พบว่าในภาคใต้มีลักษณะสำคัญหลายประการ คือ เขียนประวัติศาสตร์ในรูปแบบสารตรา ทำเนียบข้าราชการ หัวเมือง การศึกษาอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง และการสร้างศูนย์อำนาจท้องถิ่น

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2547). “วรรณกรรมทัศนียภาพระยอกรองแบบอื่น ๆ (โคลง ร่าย ลิลิต กาพย์ห่อโคลง กลอนเพลงบอก)” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญา ทัศนียภาพจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทัศนียภาพ : วรรณกรรมปริทัศน์ (หน้า 323 – 338). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้กล่าวถึงวรรณกรรมทัศนียภาพระยอกรองแบบอื่น ๆ คือ โคลง ร่าย ลิลิต กาพย์ห่อโคลงว่ามีน้อย ที่มีแพร่หลายคือ กลอนเพลงบอกเท่านั้น วรรณกรรมประเภทโคลงส่วนใหญ่ตัดออกจากวรรณกรรมภาคกลาง หรือแปลงจากของภาคกลาง แต่มีเรื่องที่ตั้งเป็นโคลงเกือบตลอดเรื่องคือ ลิลิตโศพสมนิมิต สำหรับโคลงสุภาษิตแต่งเป็นโคลงสี่สุภาพ เนื้อหาด้านสุภาษิต พระร่วง บางบทคัดแปลงมาจากโคลงโลกนิติ ส่วนผู้คิดคำโคลง เป็นโคลง สี่สุภาพ วรรณกรรม ทัศนียภาพระยอกรองส่วนใหญ่ประสมประสานอยู่กับคำประพันธ์ประเภทอื่น ๆ เช่นที่ปรากฏในเรื่องมหาราชคำฉันท์ และลิลิตโศพสมนิมิต นอกจากนั้นเป็นบทขับกล่อมเชอวิญญาณ หรือชาสังคักศีลสิทธิ์ ส่วนวรรณกรรมประเภทลิลิตที่พบในภาคใต้มีน้อยมากที่สุด โคลงเด่น คือ ลิลิตโศพสมนิมิต สำหรับวรรณกรรมประเภทกาพย์ห่อโคลงมีน้อยมีเพียงเรื่องเดียว คือ กำเนิดแห่งสัตว์ ส่วนวรรณกรรมกลอนเพลงบอกเป็นที่นิยมของชาวภาคใต้จึงมีอย่างแพร่หลาย

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2547). “วรรณกรรมทัศนียภาพกลอน” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทัศนียภาพจากวรรณกรรมท้องถิ่น) วรรณกรรมทัศนียภาพ : วรรณกรรมปริทัศน์ (หน้า 313 – 322). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้กล่าวถึง กลอนภาคใต้ว่ามีลักษณะพิเศษและมีพลวัตตามลำดับ เริ่มแต่การพูดจาให้มีสัมผัสส่านวน หรือบทกลอนพื้นบ้านที่ขับเป็นลำนำ เช่น เพลงร้องเรือ แม้จะมีโครงสร้างหรือรูปแบบแต่ไม่ซับซ้อน ไม่เคร่งครัด ฉันทลักษณ์ กลอนหนึ่งตะลุงและโนราของภาคใต้มีไม่น้อยที่นำกลอนในเรื่อง “สิริวิบูลกิติ หรือที่ชาวภาคใต้เรียก “ชศกิต” มาดัดแปลงเป็นกลอนหลายแบบ นอกจากนั้นหนึ่งตะลุงและโนรายังมีกลอนพื้นบ้านโดยตรง เช่น กลอนสี่ หรือ “กลอนคำคอน” กลอนสามห้าและกลอนหก วรรณกรรมประเภทกลอนของภาคใต้มีพลวัตมาโดยตลอดโดยเริ่มจากมุขปาฐะ กลอนหนึ่งตะลุง โนรา แล้วพัฒนาไปนิยมเป็นคำกาพย์ ต่อมาคำกลอนค่อยได้รับความนิยมสูงขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 คำกลอนได้รับความนิยมสูงสุดในภาคใต้ มีทั้งที่ตั้งแต่งเป็นเรื่องยาวและปกิณกะและนับตั้งแต่รัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา จนถึง พ. ศ. 2520 เป็นยุคที่มีการพิมพ์เจริญขึ้น มีนักกลอนภาคใต้แต่งกลอนและพิมพ์เผยแพร่มากมาย วรรณกรรมคำกลอนที่มีความไพเราะดีเยี่ยม เช่น พระรถเมรีคำกลอน เป็นต้น

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์. (2547). “วรรณกรรมทักษิณประเภทคำฉันท์” ในชวน เพชรแก้ว(หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น) วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์ (หน้า 310–312). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้กล่าวถึงบทหรือกรองประเภทคำฉันท์ว่าได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีบาลีจากคัมภีร์ฉันทวาทโคตย วรรณกรรมทักษิณประเภทคำฉันท์เรื่องแรกเท่าที่มีหลักฐานขณะนี้คือ กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ฉบับนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นผลงานของพระภิกษุอินท์ และพระยา ราชสุภาวดี แต่งซ่อมขึ้นใหม่สมัยกรุงธนบุรีเนื้อหาเป็นคติฮินดู แต่งด้วยฉันทสัทธภาพย์ รวมความยาวทั้งสิ้น 275 บท มีภาพย์ 2 ชนิด คือ ภาพย์ฉับ 96 บท และสุรางคนางค์ 44 บท ส่วนฉันท 11 มี 28 บท และวสันตคิลกฉันท 7 บท สำหรับฉันท 11 ในกฤษณาสอนน้องฉบับนี้คล้ายกับสาลินีฉันท ภายหลังจากกฤษณาสอนน้องคำฉันท์ มีวรรณกรรมคำฉันท์หลายเรื่อง เช่น มหาราชคำฉันท์ มหาพนคำฉันท์ โทษผิดกาเมคำฉันท์ พระมหาชนกคำฉันท์ และมหาสุบิน เป็นต้น

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ (2547). “วรรณกรรมทักษิณประเภทร้อยแก้ว” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 339–347). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้กล่าวถึงวรรณกรรมทักษิณประเภทร้อยแก้วว่าจัดเป็น 2 กลุ่ม คือ วรรณกรรมร้อยแก้วที่ให้ความจริง และวรรณกรรมร้อยแก้วที่ปรุงแต่งรส วรรณกรรมกลุ่มแรก ได้แก่ วรรณกรรมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และโบราณคดี เช่น จารึกแผ่นทองที่ใช้หุ้มปลียอดพระบรมธาตุเจดีย์เมืองนครศรีธรรมราช วรรณกรรมเกี่ยวกับบันทึกเหตุการณ์สำคัญ ได้แก่เรื่องเกาะตะรุเตา : ทัศนะสถานประวัติศาสตร์วรรณกรรมเกี่ยวกับกฎหมายระบิลเมือง เช่น กฎหมายใหม่เมืองพัทลุง วรรณกรรมเกี่ยวกับหลักธรรมปรัชญาทางศาสนา เช่น คัมภีร์ขันธวิภังคินี คัมภีร์มหาวิบาก และวรรณกรรมเกี่ยวกับตำนาน เช่น คำนวนสร้างโลกฉบับบ้านป่าลาม สำหรับวรรณกรรมกลุ่มที่สองเป็นวรรณกรรมที่มีขึ้นเพื่อปลอบขวัญและบำรุงขวัญใช้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ บทสำหรับขุมนต์และลงยันต์ บทตั้งธณีสาร บทสวดดี หรือบทเชื้อเชิญวิญญาณ

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2547). “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณประเภทศิลาจารึกและจารึกแผ่นทอง”. ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 349–361). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้กล่าวถึงจารึกในภาคใต้ว่าไม่พบไม่มากนักหากเปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ มักเป็นจารึกของชนชั้นปกครองที่ปฏิบัติกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วต้องการให้คนอื่นรับรู้รวมทั้งให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อในศาสนาของคนรับรู้ด้วย ใช้ภาษาบันทึกหลายภาษา เนื้อหามักเป็นกิจกรรมทางศาสนาทั้งศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา จารึกที่ศึกษาคือ จารึกหุบเขาช่องคอย จารึกวัดมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช จารึกเขาพระนารายณ์เมืองตะกั่วป่า จารึกวัดเสมาเมือง จารึกฐานพระพุทธรูปวัดหัวเวียง จารึกหัวเวียงเมืองไชยา 1

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2547). “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณประเภทชาและเชื้อ” ในชวน เพชรแก้ว(หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์.(หน้า 529–540).กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้กล่าวถึงสิ่งที่ชาวภาคใต้ชา (บูชา) หรือสวดคือว่าเป็นสิ่งต่าง ๆ หรือสัตว์ หรือบุคคลที่คนทั่วไปยกย่องสรรเสริญว่ามีคุณงามความดีมีประโยชน์ต่อสังคม และเพื่อเชื้อ (เชื้อเชิญ) ให้มาพิทักษ์รักษา อวยพรชัย หรือคลบ้นคาลให้ประสบความสำเร็จตามที่ต้องการ สิ่งที่ชาและเชื้อมีบทสวดคือ ได้แก่บทไหว้สวดคือ บทไหว้ลายลักษณ์ บททำขวัญ บททำขวัญควาย เป็นต้น บทไหว้สวดคือเป็นบทสวดเพื่อบูชาพระสวดคือชาของพระพรหมหรือเทวีแห่งศิลปวิทยา เมื่อไหว้ครูศิลปะหรือเพื่อความเป็นสิริมงคลทั้งปวงชาวได้นิยม “ไหว้สวดคือ” บทไหว้ลายลักษณ์พระพุทธรูปบาท ลายลักษณ์พระพุทธรูปบาทเป็นพุทธปรัชญา การไหว้ลายลักษณ์ถือเป็นมงคล เพราะเป็น อุทเทสิกเจดีย์แทนองค์พระพุทธรเจ้า จึงมีบทไหว้ลายลักษณ์ บททำขวัญข้าว บททำขวัญควาย เป็นการสวดคือเพื่อชาและเชื้อ ทั้งนี้เพราะว่ามีคุณูปการแก่มนุษย์ นอกจากนี้ยังมีบทชาและเชื้อ อื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งนอกจากสิ่งอันเนื่องด้วยพุทธศาสนาแล้ว สิ่งอันเนื่องด้วยศาสนาพราหมณ์ เช่น ศรีบูรดิ มหาเทพอื่น ๆ อีกทั้งบุคคลผู้มีคุณูปการ วิญญาณสัตว์ เจ้าป่าเจ้าที่ล้วนต้องชาและเชื้อทั้งสิ้น

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2547). กระบวนการกำเนิดและพลังของภูมิปัญญาในวรรณกรรม
 ทักษิณ”. ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรม
 ท้องถิ่น) วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 629 – 663). กรุงเทพฯ ฯ :
 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้กล่าวถึงกระบวนการกำเนิดของภูมิปัญญาทักษิณว่าอาศัยวิถีและพลังของ ภูมิ
 ปัญญาเดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นปัจจัยต้นทุน เชื่อมโยงกับปัจจัยใหม่ให้เกิดภูมิปัญญาใหม่อย่าง
 สมดุล สำหรับปัจจัยต้นทุนคือ ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ และจารีตนิยม
 ปัจจัยเสริมได้แก่ประโยชน์ใช้สอยที่ประชาคมพึงได้ และขีดความเจริญทางการศึกษาวิทยาศาสตร์
 และเทคโนโลยีของสังคม โดยที่ภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นต้องอาศัยประสิทธิผลการของผู้สร้าง ผู้แต่ง
 วรรณกรรม ซึ่งมีความรู้ความสามารถมีการสังสมประสบการณ์ และความชำนาญเฉพาะคน ใน
 การนำเสนอภูมิปัญญา ผู้แต่ง หรือผู้สร้างวรรณกรรมใช้กลยุทธ์ที่ต่างกัน คือ เสนอภูมิปัญญาผ่าน
 สวรรค์ละ ผ่านบทสนทนา หรือข้อปรารภของตัวละคร และเสนอผ่านการบรรยายฉากและ
 บรรยายฉาก การเสนอภูมิปัญญาจะโดยวิธีใดก็ตามมีเป้าหมาย คือ เพื่อเป็นทางเลือกหรือมรรควิธี
 มากกว่าจะหวังให้บรรลุผลหรือจุดหมายปลายทาง ทั้งนี้เพราะผู้รจนาไม่อยู่ในฐานะที่ใช้อำนาจ
 หรือความสามารถที่จะกระทำเช่นนั้นได้ สำหรับแม่แบบของ ภูมิปัญญาที่ปรากฏในวรรณกรรม
 ทักษิณ คือ มาจากความเป็นพหูสูตของผู้แต่ง ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่ตกผลึกเป็นมรดกของสังคมหรือ
 ชาติ และภูมิปัญญาเป็นความคิดสร้างสรรค์เฉพาะตัว ภูมิปัญญาทักษิณในวรรณกรรมจึงเป็นวิถี
 และพลังชุมชนที่สำคัญเพราะเป็นความเรื่องปัญญาของผู้คน เป็นวิถีพลังและเป็นทางแก้ปัญหาหรือ
 พัฒนาทั้งด้านวัตถุและจริยธรรม เป็นมรรควิธีไปสู่จริยภูมิ

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2547). “บทไหว้ครูในวรรณกรรมทักษิณ.” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้า
 โครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรม
 ปริทัศน์ (หน้า 115 – 124). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับบทไหว้ครู หรือ บทประณามพจน์ หรือบทนมัสการ พบว่า
 บทไหว้ครูของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ก่อนข้างเป็นจารีตนิยมที่ว่าเคารพกราบไหว้บูชาสิ่งใด
 ในโอกาสอันใด และควรจัดลำดับอย่างไรในกรณีใด สิ่งที่ผู้แต่งชาวใต้นิยมไหว้ได้แก่ ท้าวพาลี
 หรือกรุงพาลี บริดิวหรือเทพผู้รักษาแผ่นดิน สักคี่ คือ พระสร้อยศรีวิไล ลายลักษณ์หรือรอยพระพุท
 บาท อุปัชฌาย์ นางโกควดีหรือนางผู้ถวายชีวิตและเลือดเนื้อเพื่ออุทิศแด่พระอิศวร เพื่อนิมิต
 แผ่นดิน แผ่นฟ้า ฯลฯ นางเมขลาและตาทาหลา ขายกาหลิ หมายถึงพระกาล (พระอิศวร) และ
 เจ้าแม่กาลี สำหรับคุณค่าของ บทไหว้ครู ได้แก่ ช่วยให้เห็นวิสัยทัศน์ และมโนทัศน์ของผู้แต่ง เห็น
 พัฒนาการคติความเชื่อของชุมชน เห็นวิถีและพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นต้น

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2547). “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมที่เกี่ยวกับปรัชญาศาสนา”. ใน
ชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรม). วรรณกรรม
ทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 399 – 407). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้ศึกษามาจากวรรณกรรมทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ คือวรรณกรรมศิลาจารึก
วรรณกรรมในหนังสือปึก และวรรณกรรมที่พิมพ์เผยแพร่แล้ว ในด้านตัวอักษรที่ใช้ในศิลาจารึก
บันทึกด้วยอักษรปัลลวะใช้ภาสันสกฤต ภาษามอญ และภาษาทมิฬ เมื่อหากกล่าวถึงพุทธศาสนา
ลัทธิมหายาน แต่ต่อมาหลังพุทธศตวรรษที่ 15 ศาสนาพราหมณ์เสื่อมลงและพุทธศาสนาเจริญ
ขึ้น ในพุทธศตวรรษที่ 18 มีจารึกภาษาเขมรและในช่วงหลังจากนั้นสมุดข่อยและใบลานที่บันทึก
ด้วยอักษรขอมภาษาบาลีและภาษาไทย วรรณกรรมสำคัญในช่วงนี้คือ คำานพราหมณ์เมือง
นครศรีธรรมราช จารึกแผ่นทองที่ใช้หุ้มปลียอดพระมหาธาตุเจดีย์ และในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22
– 25 (กรุงศรีอยุธยา – รัตนโกสินทร์) มีวรรณกรรมท้องถิ่นเกิดขึ้นมากมายที่สำคัญเช่น พระมาลัย
คัมภีร์มหาวิบาก พระเจ้าห้าพระองค์ พระนิพนพานโสด ฯลฯ และมีงานวรรณกรรมไม่น้อย
เกี่ยวกับพุทธศาสนาส่วนหนึ่งได้เค้าเรื่องมาจากชาดก นิทานอิงชาดกและธรรมกถา สำหรับ
สารัตถะของวรรณกรรมทักษิณกลุ่มศาสนามีเพียงส่วนน้อยที่เป็น พระอภิธรรมอภิปรัชญา
สารัตถะหลักของกลุ่มนี้ คือมุ่งให้ผู้อ่านผู้ฟังได้ประเทืองสติปัญญา และพัฒนาจิตใจ ส่วนที่มี
สารัตถะรองลงมา คือ เพื่อสร้างเสริมให้ศาสนิกชนมีความศรัทธาพระพุทธศาสนาโดยที่มักเน้น
ไปทางพุทธนุภาพและธรรมานุภาพ อย่างไรก็ตามกลุ่มที่นิยมกันค่อนข้างแพร่หลาย คือ
วรรณกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนากับระดับชาวบ้าน ซึ่งมักเน้นบุคลาธิษฐานมากกว่าธรรมาธิษฐาน
คือมุ่งให้เป็นเครื่องประเทืองอารมณ์มากกว่าประเทืองสติปัญญา ส่วนวรรณกรรมอีกกลุ่มหนึ่งใช้
ประกอบพิธีกรรมเช่น เวทมนตร์ คาถา หรือโอกาส ต่างๆ มักจะอ้างเอาพุทธานุภาพเพื่อความ
ศักดิ์สิทธิ์และความขลังของพิธีกรรมนั้น

อุคม หนูทอง. (2542). “รามเกียรติ์ในภาคใต้”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้เล่ม 13
(หน้า 6531 – 6537). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทย
พาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวว่ารามเกียรติ์ปรากฏในภาคใต้มีหลายลักษณะที่เด่น คือ รามเกียรติ์ที่
ปรากฏในความเชื่อและวรรณกรรมท้องถิ่น รามเกียรติ์ที่ปรากฏในรูปความเชื่อได้แก่ ที่ปรากฏใน
การเล่นหนังตะลุงแค้นที่ปรากฏในหนังสือสาตราที่ปรากฏในรูปการคัดลอกหนังสือรามเกียรติ์
บางตอนลงสมุดข่อย และบูชาเป็นตำราศักดิ์สิทธิ์ ที่ปรากฏในพิธีขับอุบาทว์ ที่ปรากฏในบท

สวดเหล่าทำขวัญตอนเชิญพระขวัญและส่งพระเคราะห์ ส่วนรามเกียรติ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่น ได้แก่ รามเกียรติ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมสำนวนพื้นบ้านพบ 2 เรื่อง คือ พาลีสอนน้องคำกลอนฉบับบ่อคาน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา รามเกียรติ์กลอนสวดฉบับบ้านควนเกย อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากนี้ยังมีรามเกียรติ์ที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็กได้แก่ เพลงลมพัด เพลงนางนกแหวก เพลงรักนุช รามเกียรติ์นอกจากปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วยังปรากฏในรูปแบบอื่น เช่น ในภาพเขียนงานแกะสลักหนังตะลุง

อุดม หนูทอง. (2542). “วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ : นิทานประโลมโลก”ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 14. (หน้า 7071 – 7072). กรุงเทพฯ : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลกพบว่า เรื่องที่เขียนส่วนใหญ่เน้นความสนุกเพลิดเพลิน เนื้อเรื่องมักเป็นแบบจักร ๆ วงศ์ ๆ มีการสอดแทรกคติและคำสอน ตลอดจนทัศนคติต่าง ๆ ไว้เกือบทุกแง่มุม นิทานประโลมโลกส่วนใหญ่พบว่ามีที่มาจากชาดก มาจากวรรณกรรมที่ใช้เล่นละครนอกมาจากวรรณกรรมที่ใช้เล่นละครในและโขน มาจากนิทานคำกลอนของสุนทรภู่ มาจากนิทานท้องถิ่น และเสริมแต่งเรื่องขึ้นเอง แก่นสารของวรรณกรรมประเภทนี้ที่เห็นได้ชัดทั่ว ๆ ไปได้แก่ แนวคิดเรื่องกรรม ความกตัญญู การทำบุญให้ทาน การปฏิบัติธรรม ฯลฯ วรรณกรรมที่แต่งขึ้นใหม่มีหลายเรื่อง เช่น เรื่องนายคันทวันคาร ปองครา ฯลฯ วรรณกรรมเหล่านี้มีต้นฉบับแพร่หลายทั่วไปในภาคใต้ นอกจากนี้จะเน้นความหรรษา แล้วยังมีแนวความคิดสำคัญที่เห็นได้ชัดทั่ว ๆ ไป แนวคิดเรื่องกรรม ความกตัญญู การทำบุญให้ทาน ส่วนลักษณะของคำประพันธ์ที่ใช้แต่งมีกาพย์ กาพย์ยานี 11 กาพย์ฉับบึง กาพย์สุรางคนางค์ 28

หมวดที่ 5

ศิลปกรรม และหัตถกรรม

ชาญชัย ปาณุปกรณ์. (2547). “ศึกษาผ้าทอเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้ศึกษาผ้าทอเกาะยอ ฯ พบว่า องค์ประกอบของการทอผ้าเกาะยอ ประกอบด้วยวัสดุและอุปกรณ์ เงินทุน แรงงาน และการจัดการ วัสดุอุปกรณ์ประกอบด้วย เส้นด้าย สีย้อม เครื่องทอผ้า ฯลฯ สำหรับเงินทุนที่ใช้ผลิตมาจากธนาคารไทยพาณิชย์ เครดิตการค้า การเล่นเกม การกู้เงินจากแหล่งต่าง ๆ ฯลฯ แรงงานส่วนใหญ่ใช้แรงงานในครอบครัว

และจากเพื่อนบ้าน สำหรับด้านการจัดการ ดำเนินการกันเอง ภายในครอบครัว ส่วนด้านการตลาด ผู้ประกอบการจะรอผู้ซื้อให้มาซื้อยังแหล่งผลิต และจำหน่ายในโอกาสสำคัญ ๆ ในส่วนของขั้นตอนการผลิตยังดำเนินการตามแบบเดิม ลวดลายผ้ามีทั้งลวดลายเก่าและลวดลายใหม่ ด้านคุณค่าผ้าทอเกาะข่อยยังคงเป็นที่นิยมใช้สอยกันทั่วไป โดยแสดงถึงความงดงามด้านศิลปะและวัฒนธรรม สร้างสังคมสัมพันธ์ ส่งเสริมเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ปัจจุบันยังมีการสืบทอดผ้าทอเกาะข่อยให้แก่ลูกหลานในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ปัญหาสำคัญคือ ผู้สืบทอดมีจำกัด ความสนใจของลูกหลานมีน้อยลง เนื่องจากพ่อแม่ต้องการให้ลูกหลานประกอบอาชีพอื่นที่รายได้ดีกว่า

ชวน เพชรแก้ว (2547). “หัตถกรรมพื้นบ้านกับความอยู่รอดของชุมชนบ้านคอกวัว” ในรายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้. (หน้า 25 – 52). กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ.

งานชิ้นนี้กล่าวถึงงานหัตถกรรมของบ้านคอกวัว อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุงว่าเป็นอาชีพหลักที่ช่วยให้ชาวบ้านอยู่รอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน เริ่มจากการที่ชาวบ้านรวมกลุ่มกันตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มอาชีพหัตถกรรมกะลามะพร้าว และกลุ่มอื่น ๆ โดยมีจุดประสงค์เพื่อแก้ปัญหาความยากจนด้วยความสามารถของผู้นำกลุ่ม และความช่วยเหลือจากภาครัฐ ทำให้ผลผลิตมีคุณภาพดีเป็นที่นิยมของผู้ใช้ โดยที่กลุ่มพยายามรักษาคุณภาพผลิตภัณฑ์ด้วยการตรวจสอบคุณภาพทุกขั้นตอน งานหัตถกรรมกะลามะพร้าวจึงเป็นที่นิยมทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศอย่างกว้างขวาง ความสำเร็จดังกล่าวชาวบ้านบอกว่าเป็นเพราะสมาชิกในครอบครัวช่วยกันทำงาน มุ่งผลิตตามความต้องการของตลาด ทำงานด้วยความประณีต นอกจากนั้นมีการใช้ทรัพยากรการผลิตอย่างคุ้มค่า อีกทั้งผลงานผลิตส่วนใหญ่พัฒนามาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมแทบทั้งสิ้น และแม้ว่าแต่ละครอบครัวจะทำงานกันอย่างอิสระแต่ก็จุนเจือเกื้อหนุนกัน ขกย่องสนับสนุนกัน ไม่แข่งขันกัน นอกจากนี้ความเชื่อทางศาสนาเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และการที่พวกเขามีผู้นำเป็นคนคิดคนเก่งก็เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้พวกเขาอยู่รอดอย่างยั่งยืน

ชวน เพชรแก้ว. (2547). “กระชูดสานพื้นชุมชนบ้านทอน”. ในรายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้ . (หน้า 161 – 179). กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบ สุขภาพแห่งชาติ.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการผลิตงานหัตถกรรมฝีมือกระชูดของชาวบ้านทอนจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งสืบทอดกันมาช้านาน ชาวบ้านทอนส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิม อาชีพหลักคือ ประมง และเกษตรกรรม นอกจากอาชีพดังกล่าวแล้วชาวบ้านมีการรวมกลุ่มสตรีผลิตงานฝีมือจากกระชูด ในการทำผลิตภัณฑ์จากกระชูดมุ่งผลิตให้มีคุณภาพโดย

มีครู ผู้ชำนาญเป็นผู้สอน และในทุกปีชาวบ้านทอนจะนำผลิตภัณฑ์ไปประกวดที่ค้ำหนักทักษิณราชนิเวศน์ ผลิตภัณฑ์กระจุคของที่นี่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง มีการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้ชุมชนแห่งนี้สามารถผลิตผลิตภัณฑ์จากกระจุคออกจำหน่ายอย่างต่อเนื่อง มีเงินทุนหมุนเวียนใช้จ่ายโดยไม่ฝืดเคืองเหมือนแต่เดิม และกลุ่มการผลิตกระจุคก็ขยายกว้างขวางยิ่งขึ้น แต่ก็เริ่มมีปัญหาเกี่ยวกับวัสดุการผลิต

ชูลา จิตพิทักษ์, นเรศ ศรีรัตน์ และประพันธ์ เรืองณรงค์. (2542). “เรือกอและ”ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 1. (หน้า 216 – 228). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

เรือกอและเป็นเรือประมงที่ใช้กันแถบจังหวัดภาคใต้ตอนล่างโดยเฉพาะจังหวัดนราธิวาสและจังหวัดปัตตานี รวมทั้งรัฐกลันตันกานูของประเทศมาเลเซียเป็นเรือยาวต่อด้วยไม้กระดานทำให้ส่วนหัวและท้ายสูงขึ้นจากลำเรือ เพื่อให้ดูสวยงาม และนิยมทาสีแล้วเขียนลวดลายด้วยสีฉูดฉาด เรือกอและมีลักษณะผสมผสานวัฒนธรรม กล่าวคือ ลวดลายที่วาดมีทั้งศิลปะอิสลามซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาพธรรมชาติ และรูปนกรูปพญานาคตามวรรณคดีไทยด้วย การเขียนลวดลายนั้นช่างจะคิดขึ้นเองโดยอาศัยประสบการณ์จากการดูมะโย่ง ละครือเหนา และลวดลายจากตัวหนังตะลุง เรือกอและมีหลายขนาดนิยมใช้ไม้เนื้อแข็งที่มียางในเนื้อมาทำ แต่ถ้าเป็นเรือแข่งนิยมใช้ไม้สะยา การทำเรือกอนั้นมีหลายขั้นตอน เริ่มจากการตั้งกระดูก การตั้งกง การต่อเรือ และการตกแต่งเรือ ชาวเรือมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองเรือ จึงทำให้พวกเขาความเคารพเรือกอและของคน ทั้งการดูฤกษ์ยามทุกครั้งก่อนออกเรือ การทำพิธีบวงสรวงเรือ เพื่อให้การเดินทางปลอดภัย และสามารถหาปลาได้จำนวนมาก ในปัจจุบันเรือกอและได้ถูกดัดแปลงมาเป็นเรือท้ายตัด เพื่อสะดวกในการติดตั้งเครื่องเรือหางยาว เรือกอและแบบเดิมจึงหาได้ยากแต่ก็สามารถหาได้จากเรือกอและขนาดจัวซึ่งเป็นของที่ระลึก

ธราพงศ์ ศรีสุชาติ และอมรา ศรีสุชาติ. (2542) “เครื่องปั้นดินเผาพื้นเมืองสมัยโบราณ : ในภาคใต้”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 3. (หน้า 115 – 1201). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาพื้นเมืองสมัยโบราณในภาคใต้ ตั้งแต่ชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ แรกเริ่มประวัติศาสตร์จนถึงสมัยประวัติศาสตร์ซึ่งได้ทำขึ้นใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนใหญ่เป็นเครื่องปั้นดินเผาเนื้อดินพบที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช กระบี่ ตรัง และยะลา ส่วนสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์พบเครื่องปั้นดินเผาเนื้อดิบในชุมชนโบราณที่ชุมพร กระบี่ พังงา สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ตรัง พัทลุง

สงขลา ปัตตานี และยะลา และในสมัยประวัติศาสตร์มีหลักฐานจากการขุดค้นน้อยมากแหล่งที่พบได้แก่ สงขลา พัทลุง กระบี่ สุราษฎร์ธานี และนครศรีธรรมราช เครื่องปั้นดินเผาพื้นเมืองโบราณในภาคใต้นี้มีลักษณะที่แตกต่างกัน ได้แก่ ภาชนะดินเผาและเครื่องปั้นดินเผาที่เกี่ยวข้องกับภาชนะ เครื่องมือเครื่องใช้อื่น ๆ ที่ทำด้วยดินเผา และหุ่นจำลองหรือรูปจำลอง ดินเผา ซึ่งในแต่ละแห่งมีการตกแต่งลวดลายมีรูปทรงและรูปแบบที่แตกต่างกันตามแต่ยุคสมัยนั้น

นันทา โรจนอุดมศาสตร์. (2542). “บ้านไทยมุสลิม : ลักษณะการตกแต่ง”ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8. (หน้า 4017 – 4028). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

แบบบ้านของชาวไทยมุสลิมในเขต 3 จังหวัดภาคใต้ คือ จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส คูได้จากรูปทรงของหลังคาเป็นหลักโดยแบ่งเป็น 3 แบบ ได้แก่ หลังคาแบบแม และ (หลังคาจั่ว) บ้านแบบสี่มะ (หลังคาปั้นหยา) และแบบลานอ (หรือทรงมานิลา) บ้านของชาวไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดภาคใต้ มักจะมีการตกแต่งตามส่วนต่าง ๆ ของบ้าน บริเวณที่มีการตกแต่งได้แก่ สันหลังคา นิยมลวดลายที่ฉลุจากโลหะมากกว่าฉลุจากไม้ หน้าจั่วและยอดจั่ว การตกแต่งส่วนนี้ใช้วิธีฉลุหรือแกะสลักไม้ เจิงชายหรือคือโปกาของการตกแต่งนิยมใช้ทั้งโลหะฉลุโปร่งและไม้ฉลุโปร่ง ช่องลมใต้หลังคา การตกแต่งส่วนนี้นิยมฉลุโปร่ง โดยจัดองค์ประกอบของลาย ในทางตั้งช่องลมเหนือประตูและหน้าต่างลวดลายที่ตกแต่งนิยมจากพรรณไม้ และอักษรประดิษฐ์ คานบนพื้นบ้านวิธีตกแต่งจะแกะสลักลงไปบนเนื้อไม้ แต่ไม่ประณีตมากนัก เพราะต้องคำนึงถึงความแข็งแรงเป็นหลัก ระเบียงและลูกกรงระเบียงนิยมตกแต่งโดยนำไม้ระแนงมาตีไขว้กัน หรือใช้ไม้กระดานฉลุโปร่ง สำหรับตีนเสาชาวไทยมุสลิมนิยม วางเสาบ้านลงบนดินเสา การสร้างศิลปะของอิสลามนั้นต้องอยู่ในขอบเขตที่ศาสนาอนุมัติ ดังนั้นลวดลายจึงเป็นไปตามแบบของศิลปะอิสลาม คือ จะหลีกเลี่ยงการนำภาพคน ภาพสัตว์มาประดับส่วนต่าง ๆ ของบ้าน แบบของลวดลายที่นิยมตกแต่งแบ่งเป็น 3 แบบ ได้แก่ อักษรประดิษฐ์ โดยข้อความหรือคำที่นิยมนำมาประดิษฐ์กันมาก คือ คำปฏิญาณตนของมุสลิม ลายจากพรรณไม้ โดยคัดแปลงจากธรรมชาติและลายเรขาคณิต ซึ่งเป็นลวดลายที่นิยมใช้กันน้อยกว่าแบบอื่น ๆ เพราะมีความประณีตน้อย

นันทา โรจนอุดมศาสตร์ (2542). “ลักษณะการตกแต่งบ้านไทยมุสลิม” สารานุกรมวัฒนธรรม
ไทยภาคใต้ เล่ม 8 .(หน้า 4017–4028) กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรม
วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ลักษณะการตกแต่งบ้านไทยมุสลิมในภาคใต้นั้นขึ้นอยู่กับอิทธิพลความเชื่อทาง
ศาสนา ศิลปะของอิสลามจะไม่มีลักษณะการแสดงออกที่เกี่ยวกับกามารมณ์ การร้องรำทำเพลง
และศิลปะอิสลามยังหลีกเลี่ยงการเกี่ยวพันกับรูปร่างของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการวาดหรือการปั้น
เพราะเกรงว่าเป็นการเลียนแบบพระผู้เป็นเจ้า การแสดงออกในศิลปะ อิสลามจึงมีลักษณะเกี่ยวกับ
รูปหรือเรื่องราวที่แสดงถึงธรรมชาติ นอกจากความเชื่อดังกล่าวแล้วชาวไทยมุสลิมยังมีความเชื่อ
ในเรื่องการเลือกที่สร้างบ้าน ที่ดินที่ไม่เหมาะกับการ สร้างบ้าน คือ ที่ดินที่มีลักษณะคล้ายดินมีที่
นาขนาบทั้งสองข้างที่ดินที่เคยเป็นสุสาน ที่ดินที่มีผีสิง และที่ดินที่มีทางลาดต่ำ มีน้ำขังทางทิศ
เหนือสำหรับการสร้างบ้านจะต้อง ให้นำบ้านอยู่ทางทิศตะวันออก ครัวอยู่ทางทิศตะวันตก ยุ้ง
ข้าวอยู่ทางทิศใต้ จำนวนบันไดต้องเป็นเลขคี่ ถ้าต่อเติมบ้านห้ามต่อเติมทางทิศตะวันออกของ
บ้านหลังเดิมบ้านของชาวไทยมุสลิมจะมีหลังคา 3 แบบด้วยกัน คือ แบบแบนและห้ แบบลิ้มะ
และแบบลานอ การตกแต่งบ้านจะตกแต่งโดยนำเอาอักษรมาประดิษฐ์ การใช้ลายพรรณไม้หรือ
เถาวัลย์และลวดลายเรขาคณิต ลวดลายดังกล่าวจะตกแต่งบริเวณเหนือประตูหน้าต่าง บริเวณ
ลูกกรงและส่วนต่างๆ ของบ้าน

ปิยภรณ์ ศรีทองใส (2544). “ศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมของกุฎี และคติความเชื่อเกี่ยวกับ
กุฎีในคาบสมุทรสติงพระ จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
(ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรม และคติความเชื่อเกี่ยวกับกุฎีใน
คาบสมุทรสติงพระ จังหวัดสงขลา พบว่า สถาปัตยกรรมดังกล่าวสามารถจำแนกออกเป็นหลาย
ลักษณะ คือ กุฎีไม้ กุฎีก่ออิฐถือปูนและกุฎีแบบผสม กุฎีไม้จะพบมากที่สุด มีทั้งกุฎีเดี่ยว และ
คณะกุฎี ซึ่งต่างก็มีผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านยาวกว่าด้านกว้าง เล็กน้อยต่างกันที่ผังพื้นของ
คณะกุฎีมีขนาดใหญ่กว่ากุฎีไม้มีรูปแบบเป็นเรือนไทยเดิมภาคใต้ ส่วนฐานมีเสาที่มีดินเสาทั้งต่ำ
และสูง มีบันไดทั้งที่ทำด้วยไม้และคอนกรีต ส่วนตัวอาคารปูพื้นด้วยไม้กระดานแบบปูชิด และ
ไม้ชะโอนเหลาแบบปูฟาก ฝาผนังบังกันด้วยไม้กระดานแบบซ้อนเกล็ด มีประตูและหน้าต่างทำ
ด้วยไม้ ส่วนหลังคาเป็นแบบจั่วมากที่สุด ที่พบรองลงมาคือ กุฎีก่ออิฐถือปูน มีทั้งแบบชั้นเดียว
และแบบสองชั้น รูปแบบคล้ายเรือนเครื่องก่อและแบบไทยสากล ส่วนฐานมีเสาตอม่ออยู่ใต้ดิน
ตัวอาคารเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ส่วนหลังคาเป็นแบบจั่วและแบบลานอ ส่วนกุฎีแบบผสมจะ
พบน้อยที่สุด มีทั้งแบบชั้นเดียวและสองชั้น ชั้นล่างมีรูปแบบโครงสร้างอย่างกุฎีก่ออิฐ ถือปูน

ชั้นบนมีรูปแบบโครงสร้างอย่างภูมิไม้ ส่วนในด้านคติความเชื่อบางอย่างอ่อนกว่า เพราะถือว่า วัดเป็นเขตอภัยทาน แต่คติความเชื่อบางอย่างยังปรากฏอยู่ในชั้นเตรียมการก่อสร้าง ชั้นการก่อสร้าง และชั้นอยู่อาศัย

พรชัย สุจิตต์ และสุธวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). “หัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้* เล่ม 17. (หน้า 8557 – 8572) กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวถึง หัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ว่าเป็นงานที่ใช้ฝีมือในการแปลงวัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชนให้เป็นเครื่องใช้สอยที่เกิดประโยชน์ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นหรือชุมชน หัตถกรรมพื้นบ้านแสดงออกมาสองลักษณะ คือ สำหรับใช้ในวิถีประจำวันเพื่อสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานการดำรงชีวิต และสำหรับสนองตอบความต้องการทางด้านจิตใจที่เกี่ยวกับตนเองและสังคม หัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ก็ทำขึ้นมาเพื่อสนองตอบความต้องการดังกล่าว ในการทำหัตถกรรมของภาคใต้สิ่งที่จะต้องคำนึงถึง คือ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวย วัตถุดิบที่ใช้ในการทำหัตถกรรมของภาคใต้ได้แก่ ไม้ไผ่ ดินเหนียวและทรายละเอียด หวาย กระชูด ข่านลิเภา เป็นต้น ลักษณะของหัตถกรรมภาคใต้จะมีศิลปะในเชิงรูปแบบ ลวดลาย และสี สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ค่านิยม สัญลักษณ์ และกฎเกณฑ์ปรากฏอยู่ และทำให้เข้าใจโครงสร้างของสังคม คือ บอกสถานภาพทางสังคมของผู้ใช้

พิริยะ ไกรฤกษ์ (2542). “พระโพธิสัตว์ประติมากรรมที่พบในภาคใต้”. *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้* เล่ม 11. (หน้า 5095 – 5118). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

พระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนา คือ พระผู้ที่จะบรรลุถึงสัมมาสัมโพธิญาณในอนาคตและผู้ที่มิปัญญาบริสุทธิ์ พระโพธิสัตว์จะมีหน้าที่ช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้บรรลุ นิพพาน มนุษย์โพธิสัตว์เป็นมนุษย์ที่ดำเนินตามวิถีธรรมของพระโพธิสัตว์ด้วยการให้ทาน ปฏิบัติตนอยู่ในศีลมีความอดทนเข้มแข็งมีปัญญาในการหยั่งรู้ ตลอดจนมีความเฉลียวฉลาดและมีความตั้งใจแน่วแน่ต่ออุดมการณ์ของตนเอง ส่วนเทวโพธิสัตว์ คือ พระโพธิสัตว์ที่บรรลุพุทธภูมิแล้วและยังคงดำรงอยู่ในชั้นโปรดสัตว์โลก พระโพธิสัตว์ที่มีการจุติค้นพบในภาคใต้ ได้แก่ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเป็นพระโพธิสัตว์ที่ให้ความช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ พระโพธิสัตว์ไมเตรธยะจะเป็นพระโพธิสัตว์ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป พระโพธิสัตว์มัญชุศรีเป็นพระโพธิสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์ของปัญญาทรงทำหน้าที่ประทานความรู้ ความเฉลียวฉลาดและความทรงจำให้แก่ผู้ที่นับถือพระองค์ พระโพธิสัตว์เหล่านี้ส่วนใหญ่มักมีการจุติค้นพบในบริเวณภาคใต้ของประเทศไทย

พระโพธิสัตว์ที่มีการขุดค้นพบมากที่สุดได้แก่ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร จากการค้นพบปรากฏว่ามีทั้งเป็นศิลปะของจีนและอินเดีย ส่วนพระโพธิสัตว์ไมเตรณะเป็นศิลปะของศาสนาพุทธนิกายมหายานและพระโพธิสัตว์ปัญชุกรีจะมีลักษณะเฉพาะของลัทธิขงจื้อ

พิระศักดิ์ จันทร์ประเสริฐ (2545). “การศึกษาหัตถกรรมเครื่องหาวของผู้ต้องขังในเรือนจำกลาง นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษารูปแบบและลายเครื่องหาวของผู้ต้องขังในเรือนจำกลาง นครศรีธรรมราช ขั้นตอนการผลิตและการจำหน่าย รวมทั้งศึกษาผลกระทบอันเกิดจากการผลิตรูปแบบของเครื่องหาวดังกล่าวมี 2 รูปแบบ คือ เครื่องหาวที่เป็นเครื่องเรือน และเครื่องหาวที่เป็นภาชนะทั้ง 2 รูปแบบมีลักษณะรูปแบบของท้องถิ่นภาคใต้ทั่วไปและแบบประยุกต์ของภาคกลางในการสานใช้ลายพื้นบ้านแบบดั้งเดิมและลายสานประดิษฐ์ สำหรับการผลิตและการจำหน่ายทั้งวัสดุ และเครื่องมือจัดซื้อจากทั้งภายในและภายนอกจังหวัดนครศรีธรรมราช ทุนที่ใช้นำมาจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในลักษณะหมุนเวียน กระบวนการผลิตใช้แรงงานผู้ต้องขังโดยทำในกลุ่มผู้ผลิตซึ่งช่วยเหลือกันสอนและผลิตร่วมกัน ส่วนการจำหน่ายร้านผลิตภัณฑ์เรือนจำกลางเป็นผู้ดำเนินการ และมีการจำหน่ายในโอกาสต่างๆ เช่น งานเทศกาล และงานนิทรรศการผลิตภัณฑ์ราชทัณฑ์ การผลิตเครื่องหาวของที่นี่ส่งผลกระทบต่อเรือนจำกลางนครศรีธรรมราชด้านการขีดอาชีพ คือ ทำให้ผู้ต้องขังมีความรู้ความสามารถด้านอาชีพ ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตมีคุณภาพ ผู้ผลิตและบุคคลที่เกี่ยวข้องมีสภาพจิตใจที่ดี มีความผูกพันต่อกันและต้องงาน แต่วัสดุการผลิตบางอย่างและผู้นมีผลกระทบต่อสุขภาพ อย่างไรก็ตามการผลิตดังกล่าวส่งผลอย่างแน่นอนต่อทรัพยากรหาวหากมิได้ปลูกทดแทน และผู้ผลิตบางคนมีโอกาสดูดสารระเหยซึ่งส่งผลต่อสุขภาพ

สุภาคย์ อินทองคง. (2542). “กระจุค : หัตถกรรมพื้นบ้าน”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 1. (หน้า 34 – 36). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับเครื่องสานที่ผลิตขึ้นจากต้นกระจุค ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำกันมาเป็นเวลาช้านานในภาคใต้ แหล่งวัสดุที่สำคัญได้แก่ จังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี สงขลา และนราธิวาส ผลิตภัณฑ์กระจุคมีทั้งประเภทดั้งเดิมได้แก่ เสื่อ และกระสอบ และประเภทพัฒนาส่งเสริม ได้แก่ กระเป่าถือ และหมวกแบบต่างๆ โดยแหล่งกระจุคที่มีชื่อเสียง คือบริเวณทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง เดิมที ผู้ประกอบการจะนำกระจุคจากแหล่งธรรมชาติมาใช้ แต่ต่อมาก็ได้ริเริ่มปลูกกระจุคกันเองเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ การปลูกกระจุคมี

กรรมวิธีคล้ายกับการทำนาข้าว เมื่อกระดูกโตพอก็ถอนมาใช้งาน กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ กระดูกเริ่มจากนำไปคลุก น้ำโคลน หลังจากนั้นก็นำไปตากแห้งแล้วนำมาทุบให้แบนถ้าต้องการจะ ย้อมสีก็ให้ต้มน้ำผสมกับสีผงแล้วใช้กระดูกจุ่มลงไปแล้วนำไปตากแห้ง จึงนำมาสานโดยเทคนิควิธี สานจะแตกต่างกันตามรูปแบบ และชนิดของผลิตภัณฑ์และความถนัดของผู้ผลิต หัตถกรรม กระดูกเหล่านี้ให้ประโยชน์ใช้สอย ให้คุณค่าทางเศรษฐกิจ และสังคม กล่าวคือช่วยให้ชาวบ้านมี งานทำ มีรายได้เพิ่มขึ้น และยังช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน

สุชาดา สุธงษา. (2542). “หน้าบันในภาคใต้” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 17 (หน้า 8349 – 8365). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทย พาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวถึง หน้าบันในภาคใต้ว่าใช้เรียกส่วนที่เป็นหน้าจั่วของอุโบสถวิหาร ปราสาท มณฑปหรือ ยอดธรรมาสน์ โดยทั่วไปเรียกว่า บันแถลง แต่ชาวบ้านจะเรียกซุ้ม รั้งไก่อ มีลักษณะเป็นสามเหลี่ยมปิดที่ด้านตัดของหลังคาอุโบสถ หรือวิหาร หน้าบันในสมัยแรกเริ่มจะมี ลักษณะตีเป็นช่องแคบๆ ปรากฏหลักฐานที่หน้าบันดินดิบประดับผนังวัดคูหาที่อำเภอกาญจน ดิษฐ์ ซึ่งเป็นศิลปะสมัยทวารวดี สมัยสุโขทัยเป็นหน้าบันที่ทำด้วยสังคโลกไม่ปรากฏในภาคใต้ สมัยอยุธยาเป็นหน้าบันที่ทำด้วยไม้แกะสลัก ปรากฏที่วิหารวัดจำปา อำเภอไชยา สมัย รัตนโกสินทร์เป็นหน้าบันที่ได้รับรูปแบบมาจากจีนและฝรั่ง คือ หน้าบันมีการประดับลวดลายด้วย กระจกสีปรากฏหลักฐานอยู่ที่หน้าบันอุโบสถวัดมัชฌิมาวาส จังหวัดสงขลา วิหารหลวงพ่อเฒ่า นอน วัดจะทิ้งพระ จังหวัดสงขลา และอุโบสถวัดชลธาราสিংเห จังหวัดนราธิวาส วัสดุที่นิยมนำมา ทำหน้าบัน คือ ไม้เป็นสิ่งที่หาง่ายในภาคใต้ ต่อมาในสมัยพระนารายณ์ได้รับอิทธิพลการสร้าง อาคารเป็นแบบตึกจากพวกฝรั่ง จึงทำให้การก่อสร้างอุโบสถและวิหารเป็นการก่ออิฐถือปูน หน้า บันจึงเปลี่ยนแปลงเป็นหน้าบันที่ก่อด้วยปูนปั้น ในส่วนของ ลวดลายของหน้าบันในภาคใต้รับ รูปแบบลายหน้าบันมาจากที่อื่นโดยทั้งสิ้น ซึ่งส่วนใหญ่มีลวดลายเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับคติความ เชื่อทางศาสนา วรรณกรรม แล้วต่อมาเป็นลวดลายตามความนิยม

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2547) “จิตรกรรมในวรรณกรรมทักษิณ” ในชวน เพชรแก้ว.(หัวหน้า โครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น)วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรม ปรีทัศน์ (หน้า 185 – 213). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) งานชิ้นนี้กล่าวถึงจิตรกรรมในหนังสือบุคที่พบในภาคใต้ว่าหากจำแนกประเภทตาม ลักษณะเนื้อหาของภาพได้ 4 กลุ่ม คือ จิตรกรรมประกอบเรื่องเพื่อบอกตำแหน่งและ/หรือ ลักษณะเฉพาะ เช่นจิตรกรรมประกอบคำราคุนิมิตของดวงดาว พระอาทิตย์ พระจันทร์ จิตรกรรม

ประกอบคุณลักษณะศิลปะลักษณะร้ายของสัตว์เลื้อย จิตรกรรมประกอบหนังสืออุกฤษยาม จิตรกรรมประกอบคู่มือการฝึกปฏิบัติทางร่างกาย การป่วยไข้ เป็นต้น จิตรกรรมประกอบเพื่อปรุงแต่งรูปลักษณะของวรรณกรรม คือจิตรกรรมที่เป็นคอกควง เช่นคอกไม้ ลายไทย ธรรมชาติ ฯลฯ ที่เขียนคั่นระหว่างบทหรือเขียนที่ขอบกระดาษให้ดูงดงาม จิตรกรรมภาพสัตว์ มีทั้งสัตว์เลื้อยและสัตว์นอกฟ้าป่าหิมพานต์ จิตรกรรมประกอบหนังสือ ตรา (หนังสือประกอบการทำนายทายทักโชคชะตา) และจิตรกรรมประกอบเรื่องพระมาลัย จิตรกรรมดังกล่าว จิตรกรรมประกอบเรื่องพระมาลัยมีรายละเอียดพิสดารมากมีทั้งภาพมนุษย์ และอมมนุษย์

อนุวิทย์ เจริญสุกกุล. (2542). “สถาปัตยกรรมในคาบสมุทรภาคใต้ : การพัฒนา ก่อน พุทธศตวรรษที่ 20”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้* เล่ม 16. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวถึงการพัฒนาของสถาปัตยกรรมในคาบสมุทรภาคใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ 20 ว่าจากการที่คาบสมุทรภาคใต้เป็นตำแหน่งเส้นทางการค้าขาย จึงทำให้มีพ่อค้าชาวต่างชาติเข้ามาติดต่อและตั้งถิ่นฐานค้าขายเป็นชุมชน การพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของสถาปัตยกรรมจึงเริ่มต้นพร้อมกับการตั้งชุมชน คือ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 9-14 สถาปัตยกรรมเป็นสิ่งก่อสร้างสายวัฒนธรรมฮินดูและพุทธหินยาน พบเทวรูป พระนารายณ์ แหล่งที่พบ คือในจังหวัด สุราษฎร์ธานี สงขลา นครศรีธรรมราช แต่สถาปัตยกรรมที่เด่นชัดจะอยู่ที่อำเภอสิชล นครศรีธรรมราช ช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-15 เป็นงานสถาปัตยกรรมของกลุ่มไชยา เจดีย์วัดแก้ว และเจดีย์วัดหลง ช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 เขมรเข้ามามีอำนาจเหนือคาบสมุทรภาคใต้ ทั้งเรื่องการเมืองและวัฒนธรรม จึงทำให้ยุคนี้สิ้นสุดยุคทองของการสร้างสถาปัตยกรรม ช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-19 เป็นช่วงที่เขมรยังมีอำนาจ แต่ไม่พบสถาปัตยกรรมที่เป็นของเขมร กลับพบงานสถาปัตยกรรมพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ สถาปัตยกรรมที่พบ เป็นเจดีย์ทรงกลมแบบศรีวิชัย เช่น พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช และบริเวณฉลอมภายในระเบียงคคพระบรมธาตุไชยา เป็นต้น ซึ่งรูปแบบเหล่านี้ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียได้หลังพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ครั้นเมื่อภาคใต้รวมเข้าเป็นหนึ่งกับศูนย์กลางทางการเมืองแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา การพัฒนาสถาปัตยกรรมจึงมีเฉพาะรูปแบบที่เป็นกลุ่มของไชยา

อมรา ศรีสุชาติ. (2542). “เทคโนโลยีและศิลปกรรมสมัยโบราณ : ในภาคใต้” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้* เล่ม 7. (หน้า 3458 – 3476). กรุงเทพฯ มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. ธนาคารไทยพาณิชย์.

สาระสำคัญเกี่ยวกับเทคโนโลยีและศิลปกรรมสมัยโบราณในภาคใต้ ซึ่งศึกษาจากโบราณวัตถุ และหลักฐานโบราณคดีตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ พบว่า มีวัตถุศิลปะที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการกำเนิด และพัฒนาการทางเทคโนโลยีของ ประดิษฐกรรม ได้แก่ ไม้ซึ่งนอกจากจะใช้เป็นวัตถุดิบสำหรับประติมากรรมในสมัยแรกๆ เช่น ภาพเขียนบนฝาผนังถ้ำต่างๆ แล้ว ยังเป็นหลักฐานสำคัญต่อการกำหนดอายุสมัยของชุมชน และยังคงแสดงถึงขั้นตอนสำคัญของการพัฒนาทางเทคโนโลยีของโบราณ ตั้งแต่การรู้จักใช้ไม้ อันอาจเกิดจากการนำไม้มาขัดสีให้เกิดไฟ ซึ่งเป็นผลที่นำไปสู่การค้นพบ “เทคโนโลยีเกี่ยวกับความร้อน” นอกจากนั้น ยังมีหิน – แร่ประกอบหิน กระจกเปลือกหอย ดินปั้น – ดินดิบ – ดินเผา ซึ่งประติมากรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของเทคโนโลยี ความร้อน และวัตถุที่เป็นดินที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ทำให้มีการสร้างเตาเผา และอิฐสำหรับสถาปัตยกรรม และเทคโนโลยีเกี่ยวกับความร้อนที่พัฒนาในระดับสูงขึ้น นอกจากนี้ยังมีโลหะหลอมมีการพบหลักประกอบที่แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนโบราณภาคใต้รู้จักเทคโนโลยีของงานโลหะกรรม คือการพบเบ้าหลอมโลหะ และเครื่องประดับ ส่วนประติมากรรมต่างๆ เช่น การแกะสลักและขัดแต่งหินให้เป็นประติมากรรม ศิลปกรรมบนฝาผนังหิน การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำลูกปัดแก้ว สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการมีพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีและศิลปกรรมสมัยโบราณของคนโบราณในภาคใต้ได้เป็นอย่างดี

อมรา ศรีสุชาติ. (2542). “ภาพเขียนบนผนัง – เฝิงผา สมัยก่อนประวัติศาสตร์ : ในภาคใต้” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้* เล่ม 12. (หน้า 5656 – 5671). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ภาพเขียนบนผนังถ้ำ – เฝิงผา สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่สำรวจพบแล้วในภาคใต้ ได้แก่ ภาพเขียนบนผนังหินทางขึ้นถ้ำเขานามะพร้าว จังหวัดชุมพร ภาพเขียนบนเฝิงผาหินที่เกาะปันหยี จังหวัดพังงา ภาพเขียนบนเฝิงผาหินเขาเขียนใกล้เกาะปันหยี จังหวัดพังงา ภาพเขียนบนเฝิงผาเขาชะง่า เขาเกาะทะลุ จังหวัดพังงา ภาพเขียนบน เฝิงผาเกาะ จังหวัดพังงา ภาพเขียนบนเฝิงผาหินเขาแหลมเกาะกาโรส นอกจากนี้ยังมีภาพเขียนบนเพดานถ้ำตรา จังหวัดตรัง และภาพเขียนบนผนังในถ้ำศิลป์ จังหวัดยะลา

เอกวิทย์ ฅ ถกลาง (2540). “ภูมิปัญญาท้องถิ่น : ภูมิปัญญาในหัตถกรรมพื้นบ้าน”. ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ภูมิภาค:วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. (หน้า 200 – 209). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา.

ภาคใต้มีงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ส่วนใหญ่เป็นงานหัตถกรรมเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาใช้ทำหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น ไม้ หวาย กระจูด กก คล้าและคุดม มะพร้าว ต้นปาล์ม ลิพา เขาสัตว์เปลือกหอย การนำมาใช้ประโยชน์ แสดงให้เห็นถึงความสามารถของชาวบ้านเชิงประดิษฐ์กรรมที่สำคัญ ๆ โดยเฉพาะ คือ ไม้และมะพร้าว ประโยชน์ของทั้งไม้และมะพร้าวได้ทั้งเป็นอาหารใช้ทำเครื่องดนตรี อีกทั้งยังใช้ประดิษฐ์เป็นงานหัตถกรรมและเครื่องอำนวยความสะดวกอื่น ๆ อีกมากมาย สำหรับงานหัตถกรรมพื้นบ้านของภาคใต้ที่มีลักษณะพิเศษ มีคของภาคใต้มีรูปแบบและลักษณะหลากหลายเช่น มีคเคียง มีคจะโหนง มีคเคียวไก่ มีคเค้าง มีคคอก มีคบาเคะ มีคหมอ มีคย้ายงอ มีคต่าง ๆ เหล่านี้มีลักษณะและหน้าที่ใช้สอยต่าง ๆ กัน สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของภาคใต้ได้อย่างดี ผลิตภัณฑ์ย่านลิพาเป็นงานหัตถกรรมที่มีชื่อเสียงของภาคใต้ ซึ่งได้รับความนิยมทั้งในและต่างประเทศ หมากหรือขันตักน้ำเป็นงานหัตถกรรมที่มีลักษณะพิเศษทั้งชื่อและตัวอุปกรณ์ซึ่งนิยมใช้กันในแถบชนบท ส่วนเหล็กขูดหรือกระด่าขูดมะพร้าวเป็นงานศิลปะพื้นบ้านที่เกิดจากการจินตนาการโดยออกแบบเพื่อความสะดวกในการใช้สอยจนกลายเป็นงานหัตถกรรมที่น่าสนใจของภาคใต้นั่นแสดงภูมิปัญญาชาวบ้านท้องถิ่นที่มีคุณค่า

หมวดที่ 6

ดนตรี การละเล่น และกีฬา

กิตติพงษ์ ศิริพันธุ์ (2538). “วัฒนธรรมและผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมของกีฬาชนไก่ในจังหวัดสงขลา.” วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

งานชิ้นนี้พบว่ากีฬาชนไก่เป็นที่นิยมมากในจังหวัดสงขลา ในด้านวัฒนธรรมแสดงให้เห็นถึงการคัดเลือกพันธุ์การเลี้ยงและการบำรุงพันธุ์ และวัฒนธรรมเกี่ยวกับการชนไก่ ส่วนผลกระทบต่อเศรษฐกิจเป็นการเพิ่มรายได้แก่เจ้าของสนามผู้ทำฟาร์มไก่ชน ผู้ขายอุปกรณ์การเลี้ยงไก่ ผู้รับจ้างเลี้ยง ผู้จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มในบ่อนไก่และผู้เล่นการพนัน ส่วนผลกระทบต่อสังคมด้านที่มองว่าการชนไก่เป็นเกมกีฬาทำให้ผู้เกี่ยวข้องได้เพิ่มพูนรายได้ ในขณะที่บางคนมองว่า

เป็นการทรมานสัตว์ เบียดเบียนรังแกสัตว์เป็นความโหดเหี้ยมอย่างหนึ่ง และเป็นการหมกมุ่นอยู่กับการพนัน

ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์. (2547). “โนราภาษามือ ศาสตร์แห่งศิลปะการแสดง”. (หน้า 15 – 22).

แสงใต้. ที่ระลึกงานวัฒนธรรมสัมพันธ์ '47. ราชภัฏสงขลา.

งานชิ้นนี้กล่าวว่าโนราเป็นนาฏศาสตร์พื้นบ้านภาคใต้ที่ใช้กระบวนการทำรำและชั้นเชิงการรำเพื่อสื่อความหมายและถ่ายทอดอารมณ์ให้ผู้ชมเกิดความประทับใจ และซาบซึ้งไปกับการแสดงควบคู่ไปกับการร้องและการเจรจา ในการรำผู้รำต้องใช้มีอนิ้ว สายตาเท้าและร่างกายส่วนต่าง ๆ ประกอบขึ้นเป็นท่ารำหรือใช้ภาษาท่าทางสื่อความหมายให้ชัดเจนโดยท่ารำจะต้องมีความหมายตรงกับบทร้อง บทร้องของโนราซึ่งช่วยให้เห็นภาษามือชัดเจน คือ บทครูสอน บทสอนรำ บทประณม บทสืโต และบทศิหน้า บทดังกล่าวนี้จะช่วยสร้างภาพในใจของผู้ชม ศิลปะดังกล่าวนี้จึงเป็นพลังในการสื่อความหมายและอารมณ์แก่ผู้ชม ช่วยให้โนราเป็นนาฏศาสตร์ชั้นสูงที่ตรึงสายตาของผู้ชมมาโดยตลอด

นเรศ ศรีรัตน์. (2542). “โนรา”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 8. (หน้า 3871 – 3920).

กรุงเทพ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

โนรา เป็นการละเล่นพื้นเมืองที่มีการสืบทอดกันมายาวนานในภาคใต้เป็นการละเล่นที่มีทั้งการร้องการรำบางส่วนเล่นเป็นเรื่องและบางโอกาสก็แสดงเป็นคติความเชื่อที่เป็นพิธีกรรม ในสมัยก่อนโนรามีตัวรำเพียงตัวนายโรง ตัวนาง และตัวตลก เครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดง คือ ฉิ่ง กลอง ทัพ โหม่ง การแสดงโนราแต่ละครั้งก็จะมีพิธีการลำดับการแสดงโดยเริ่มตั้งแต่การตั้งเครื่องประโคมดนตรี เพื่อขอที่ขอมทาง เมื่อเข้าโรงแสดงเรียบร้อยแล้วต่อด้วยการโหมโรง เจริญครู โดยการขับร้องบทไหว้ครู แล้วต่อด้วยการปล่อยตัวนางออกมารำ ต่อด้วยการออกพรานหรือออกตัวตลก ลำดับต่อมาคือ ออกตัวนายโรง สุดท้ายก็เล่นเป็นเรื่อง โนราที่มีการแสดงในภาคใต้มีหลายชนิดด้วยกัน คือ โนราโกลน เป็นการละเล่นล้อเลียนโนราจริง โนราแขกเป็นการละเล่นที่มีในแถบจังหวัดยะลา ปัตตานี ใช้ภาษามลายูในการขับร้อง โนราผีเป็นการละเล่นในงานศพ โดยรวบรวมผู้ที่มีฝีปากทางบทกลอนมาขับร้องในงานศพ โนราลงครูเป็นการเชื่อเชิญวิญญาณบรรพบุรุษที่เป็นโนราเข้ามาเข้าทรง เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ โนราโลนหรือโนราจี่มาเป็นการแสดงเชิงล้อเลียนโนราและโนราแขก มักจะแสดงกันแถบ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้

พ่วง บุษรัตน์. (2542). “กลอนชาวบ้าน”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้* เล่ม 1. (หน้า 191 – 195) กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวว่ากลอนชาวบ้านในภาคใต้เป็นกลอนที่ชาวบ้านแต่งขึ้น ซึ่งมีหลายประเภทได้แก่ คำคล้องจอง กาพย์ กลอนสี่ กลอนหก และกลอนแปด มีลักษณะ ตันกะทัดรัด ได้ใจความส่วนมากเป็นกลอนที่จดจำต่อ ๆ กันมา กลอนชาวบ้านนอกจากให้ สุนทรียทางอารมณ์แล้ว ยังมีคุณค่าอีกหลายด้าน คือ เป็นกลอนที่บอกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เช่น เหตุการณ์โจรคำหัวแพร เป็นกลอนประเภทประชดประชัน เสียดสี เปรียบเปรย เช่น กลอนที่กล่าวว่า กลอนของมโนห์ราและหนังตะลุงดีกว่ากลองวัด ซึ่งหมายถึงว่าชาวบ้านสนใจมหรสพมากกว่าการเข้าวัดทำบุญ กลอนประเภทความเชื่อเป็นกลอนที่บอกความเชื่อเกี่ยวกับวัน เวลา และฤกษ์ยาม กลอนประเภทลยาชแห่งปริศนาเป็นกลอนซึ่งบอกที่ซ่อนทรัพย์ กลอนประเภทคติสอนใจ สอนให้ชาวบ้านปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามทำนองคลองธรรมเป็นข้อเตือนใจให้แก่ชาวบ้าน และยังมีกลอนที่บอกถึงลักษณะภูมิประเทศนิสัยใจคอ และอาชีพของชาวบ้านแต่ละจังหวัดในภาคใต้

พิทยา บุษรัตน์ (2535). “โนราโรงครูคำขบทำแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง” วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาโนราโรงครูในด้านความเกี่ยวข้องกับตำนานท้องถิ่น ความเชื่อ พิธีกรรม และความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวบ้าน พบว่า ตำนานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง คือ ตำนานโนรา ตำนานขุนศรีทราท่าแค ตำนานนางเลียดขาว ตำนานสิทธิเรือรี และตำนานสถานที่ต่าง ๆ และตำนานสถานที่ต่าง ๆ ในด้านความเชื่อเกี่ยวกับโนรา มีความเชื่อเรื่องครูหมอโนรา ไสยศาสตร์ต่าง ๆ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวเป็นความเชื่อที่ผสมผสานความเชื่อในพุทธศาสนากับลัทธิพราหมณ์และความเชื่อดั้งเดิม ส่วนพิธีกรรมในการรำโนราโรงครูมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อเซ่นไหว้ครูหมอโนรา แก่บน ครอบเทริด และประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างโนราครูกับวิถีชีวิตชาวบ้านนอกจากเป็นการสืบทอดการรำโนรา การขนานความช่วยเหลือ การรักษาอาการป่วยไข้ การสร้างอาชีพ การควบคุมพฤติกรรมของบุคคลและ สังคม ฯลฯ ยังมีบทบาทสำคัญต่อระบบความเชื่อความรู้สึคนึกคิด การตอบสนองความต้องการ และช่วยแก้ไขปัญหาพื้นฐานให้กับคนในสังคมทั้งด้านร่างกายและจิตใจด้วย

พิทยา บุขรรัตน์ (2544). “บทเกี่ยวข้องกับหนังสือ” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 6(1) : 128 – 137.

บทความนี้ผู้เขียนนำเสนอบทเกี่ยวข้องกับหนังสือใน 2 ด้าน คือ องค์ประกอบและคุณค่า ในด้านองค์ประกอบหากพิจารณาประเภทและเนื้อหาของบทเกี่ยวข้องกับบทชมธรรมชาติ บทเกี่ยวพาราตี คติสอนใจ การสะท้อนภาพสังคมบทแสดงความรักเทิดทูนชาติ และการพรรณนาความในใจ ในด้านศิลปะการประพันธ์มีการเลือกสรรคำให้เหมาะกับเนื้อเรื่อง มีความงามความไพเราะ ช่วยให้เกิดความคิดและจินตนาการ และความสะท้อนอารมณ์ ในด้านจุดมุ่งหมายมุ่งให้ข้อคิดแก่ผู้ฟัง โดยที่แทรกแนวคิดต่าง ๆ เช่นแนวคิดเรื่องศาสนา ความกตัญญู ขนบธรรมเนียมประเพณี การศึกษาหาความรู้ ความรักชาติ ฯลฯ สำหรับคุณค่าของบทเกี่ยวข้องกับคุณค่าด้านวรรณศิลป์แล้ว ยังมีคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรม เช่น ให้ค่านิยมบางประการสะท้อนความเป็นอยู่และการเมืองการปกครอง เป็นต้น

พิทยา บุขรรัตน์. (2547). “หนังสือและโนราในบริบทของโครงสร้างและพลวัตทางสังคมวัฒนธรรมภาคใต้.” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 7(1) : 107 – 138.

บทความนี้กล่าวถึงหนังสือ และโนราเป็นสถาบันศิลปะและนันทนาการที่เกิดจากความคิดและการแสดงออกของกลุ่มชนโดยมีชาวบ้านสืบทอดและเปลี่ยนแปลงพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ด้วยเหตุดังกล่าวหนังสือและโนราจึงมีความสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมภาคใต้ทั้งด้านการเมืองการปกครอง วิถีความเชื่อประเพณี และพิธีกรรม บทบาทหน้าที่ด้านความบันเทิง การประกอบพิธีกรรมและการสร้างเอกภาพและสัมพันธ์ภายในสังคม นอกจากนี้หนังสือและโนรายังสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ ศักยภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกด้วย ด้วยสถานภาพศักยภาพ และบทบาทหน้าที่ของหนังสือ และโนราดังกล่าวจึงมีส่วนอย่างสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน เป็นสื่อประสานความสัมพันธ์และความมั่นคงให้กับท้องถิ่นและชุมชน และเป็นเวทีประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร บุคคลหรือสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรทางวัฒนธรรม อีกทั้งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาเป็นทุนเศรษฐกิจได้

วิเชียร ณ นคร มาโนชญ์ บุญญาวัตร และสนิท พลเดช. (2542). “ชนไก่ : กีฬาพื้นบ้าน”.

ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม. (หน้า1829 – 1863). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

การชนไก่เป็นการเล่นหรือกีฬาประเภทหนึ่งของชาวบ้านในชนบท ซึ่งมีมาช้านานเป็นการนำไก่ตัวผู้มาเป็นตัวแทนของคนให้ต่อสู้กันอย่างเอาเป็นเอาตายผู้ที่เลี้ยงไก่ชนต้องรักและ

ดูแลเอาใจใส่ไก่ชนของตนเองเป็นอย่างดี การเลี้ยงไก่ชนต้องคำนึงถึงความสมบูรณ์และแข็งแรง เป็นสำคัญ ต้องให้ไก่ออกกำลังกาย เมื่อไก่อ้วนหนักตัวมากเกินไปก็นำไปกราดแดด กระทั่งนำไปชน การที่จะเลือกไก่ชนที่ดีนั้นต้องดูลักษณะตัวของไก่ชน การชนไก่ในภาคใต้มีอยู่ 2 ประเภท คือ ชนแข้ง หรือชนไก่แข้ง ได้แก่ ไก่ที่มีเขี้ยวคู่มัก ได้รับความนิยมน้อยในภาคใต้และชนเคียว หรือ ชนไก่เคียว คือไก่ที่มีเขี้ยวยาวและแหลมคม ในปัจจุบันนิยมต่อเคียวโดยคัดเคียวเคียวออกนิยมนกัน มากในภาคใต้ ได้รับความนิยมน้อยในภาคใต้ การชนไก่กำหนดเวลาเป็นอันหรือยก แต่ละอันอาจ กำหนดเป็น 10 นาที พัก 10 นาที รวมคู่ละ 5 หรือแล้วแต่นายบ่อนหรือเจ้าของไก่จะกำหนด และทุก ๆ ครั้งที่มีการชนไก่อ้มักจะมีการพนันร่วมด้วยเป็นประจำ

วิเชียร ฅ นกร (2542). “ชนวัว” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 4. (หน้า 1870 – 1895). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคาร ไทยพาณิชย์.

กีฬาชนวัวหรือชนโคเป็นกีฬาพื้นเมืองที่นิยมกันมากของชาวภาคใต้ โดยการคัดเลือก เอาวัวที่มีคุณลักษณะเหมาะสมมาชนกันในสถานที่ที่กำหนดโดยมีกติกาชัดเจนจนถึงขั้นถึงขั้นแพ้ชนะในที่สุด มีผู้รู้บางท่านให้ความเห็นว่าชาวไทยภาคใต้น่าจะนำกีฬาประเภทนี้มาจากพวก โปรตุเกส เพราะนอกจากทำการค้าขายแล้วชาวโปรตุเกสบางพวกยังได้เผยแพร่ขนบธรรมเนียมไว้ หลายอย่าง เช่น ตลาตลาต การทำเครื่องถมและการชนวัว ในระยะแรกของการชนวัวเชื่อว่าคน เอาวัวมาชนกันเล่นเพื่อความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว แต่ต่อมาได้มีการพนันจนกลายมาเป็นการ พนันประเภทหนึ่ง ทางราชการจึงเข้ามาควบคุมการเล่นโดยการจัดให้มีบ่อนชนวัวที่ถูกต้องตาม กฎหมาย ทางสนามชนวัวได้ทำกติกาสำหรับกีฬานี้โดยตรงขึ้น และใช้เหมือน ๆ กันเกือบทุกแห่ง การชนวัวมัก จัดให้มีขึ้นในงานเทศกาลต่าง ๆ ในช่วงปกติจะชนได้เดือนละ 1 ครั้งเท่านั้น ใน ปัจจุบันจังหวัดในภาคใต้นิยมกีฬาประเภทนี้กันมาก คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช ตรัง สงขลา พัทลุง ปัตตานี ยะลา สตูล นราธิวาส

วิจิตร พุ่มพวง. (2538). “วัฒนธรรมกีฬาชนวัวจังหวัดสงขลา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิตไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาวัฒนธรรมกีฬาชนวัวจังหวัดสงขลา ซึ่งศึกษาใน 3 ประเด็นคือ การ คัดเลือกพันธุ์ การเลี้ยงและการบำรุงรักษาวัวชน และการชนวัวและกติกากการ แข่งขันกีฬาชนวัว การคัดเลือกพันธุ์ประกอบด้วยจะพิจารณารูปร่างลักษณะของวัวชั้นเชิงการชนและพันธุ์ประสม สำหรับการเลี้ยงและการบำรุงรักษาวัวชนประกอบด้วยการเลือกทำเลเลี้ยงวัว คอกวัวและอุปกรณ์ การเลี้ยงวัวอาหาร การฝึกซ้อมและการบำรุงรักษา ส่วนการชนวัวและกติกาแข่งขันกีฬาชนวัว ประกอบด้วยสนามชนวัว กติกากการแข่งขันกีฬาชนวัวและผู้ชม สำหรับวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับ

กีฬาชนวัวพบว่ามี วัฒนธรรมด้านความเชื่อประกอบด้วย ความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของวัว และความเชื่อเกี่ยวกับอาหารของวัว ในส่วนของวัฒนธรรมด้านภาษาที่ใช้เรียก ขวัญวัว ภาษาที่ใช้เรียกสีของวัว และภาษาที่ใช้เรียกอวัยวะอื่น ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า วัฒนธรรมด้านอาชีพประกอบด้วยอาชีพจ้างเลี้ยงวัวชน อาชีพจัดตั้งสนามและดำเนินการแข่งขันและอาชีพรับจ้างตัดหญ้า เป็นต้นระหว่างสองศาสนาเข้าด้วยกัน โดยใช้ความสนุกสนานของการละเล่นเป็นสิ่งเชื่อมความสัมพันธ์

สมพงษ์ ศรีนิล (2543). “ศึกษาชีวประวัติและผลงานวรรณกรรมหนังตะลุงของหนัง จันท์ แก้ว บุญขวัญ” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า หนังจันท์แก้ว บุญขวัญ เป็นชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช มีชีวิตอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลปัจจุบันเสียชีวิตเมื่ออายุได้ 8 ปี เรียนหนังสือและฝึกหัดหนังตะลุงกับนายหน้ารุ่นเก่าเมื่ออายุ 12 ปี ทำพิธีครอบมือเป็นนายหนังอาชีพ เมื่ออายุ 18 ปีและบวชเรียนศึกษาธรรมะอยู่ 1 ปี เมื่อลาสิกขาบทได้แสดงหนังจบมีชื่อเสียง และแต่งงานเมื่ออายุ 29 ปี ยึดอาชีพแสดงหนังมาโดยตลอด ได้ประชันโรงกับนายหน้าต่าง ๆ มากมาย ได้รับพระราชทานชื่อจากรัชกาลที่ 5 ว่า “หนังจันท์แก้วจอมคลกเอก” มีลูกศิษย์มาฝึกหัดหนังตะลุงมากกว่า 400 คน ขณะเป็นนายหน้าได้ช่วยเหลือสังคม โดยการเป็นหมอชาวบ้าน แสดงหนังตะลุงเป็นเวลานาน ถึง 62 ปี เสียชีวิตเมื่อ พ.ศ. 2515 มีผู้สร้างรูปปั้นขนาดเท่าตัวจริงควบคู่อยู่กับศพที่เก็บไว้ที่ศาลบถการะเกด อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้านผลงานวรรณกรรมหนังตะลุง มักเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ที่มีแนวคิดมาจากพุทธศาสนา ตัวละครมีทั้งมนุษย์ อมนุษย์ และสัตว์เครื่องาน บทบาทในการแสดงใช้กลอนแปด ส่วนบทสนทนามีทั้งร้องแก้วและร้อยกรองฉากและบรรยายกาศในเรื่องมีทั้งสภาพจริง และจินตนาการ มีการสร้างอารมณ์ขัน หรือมุขตลกหลาย ๆ แบบ แทรกในการแสดงตลอดเรื่อง ผลงานวรรณกรรมได้สะท้อนค่านิยมทางสังคม สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ศาสนาและความเชื่อ ประเพณี การละเล่น และการเมืองการปกครอง

สถาพร ศรีสังข์. (2542). “หล้อแห่ง”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 17. (หน้า 8445 – 8450). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวถึง หล้อแห่ง ว่าเป็นการละเล่นอย่างหนึ่งของชาวภาคใต้แถบชายฝั่งทะเลตะวันตก เป็นการละเล่นที่ผสมผสานระหว่างสองวัฒนธรรม คือ ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมที่มีความแตกต่างกันระหว่างศาสนา ความเชื่อ และประเพณี ลักษณะการละเล่น คือ มีท่าเต้นและบทร้องที่เป็นเอกลักษณ์ ขึ้นต้นบทร้องว่า บูหงาดันหยง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความรัก เป็น

การร้องเกี่ยวพาราตีระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิงหล่อแห่ง 8 - 10 คน ในสมัยก่อนจัดการละเล่นชนิดนี้ทุกวันขึ้น 15 ค่ำของทุกเดือน แต่ปัจจุบันเล่นกันในงานเทศกาลรื่นเริงที่มีเจ้าภาพจัดขึ้น เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการเล่นมีรำมะนา ซอ บางคณะจะมีฆ้องหรือไวโอลินเข้ามาด้วย ทำนองที่ใช้เล่น เช่น บุษงาดันหยง ซิน่าโค้ง ยาโง้ง สัมปันหยง เป็นต้น ก่อนการแสดงนั้นนางรำในคณะต้องออกรำก่อน 3 ทำนองที่ถือว่าเป็นทำนองไหว้ครู ได้แก่ ลาชูด้ว ลาชูปุรง ปูเต๊ะ และลาชুমะอิงนัง สำหรับการแต่งกายฝ่ายหญิงแต่งชุดตามแบบผู้หญิงไทยมุสลิม ส่วนผู้ชายถ้าแสดงในงานที่เป็นพิธีการแต่งกายตามแบบพิธีการของชาวไทยมุสลิม คือ นุ่งกางเกงขาวใช้ผ้าโสร่งพับครึ่งนุ่งทับกางเกงใส่เสื้อแขนยาวสีขาว สอดชายเสื้อไว้ในกางเกงสวมหมวกหนีบสีดำ ลักษณะเด่นของการเล่นหล่อแห่ง คือ การมีปฏิภาณไหวพริบร้องเพลงโต้ตอบของฝ่ายตรงข้ามให้ได้ ถ้าร้องโต้ตอบไม่ได้ถือเป็นการเสียหน้าไม่มีฝีมือ การละเล่นชนิดนี้สะท้อนให้เห็นถึงความกลมกลืน

สว่าง เลิศฤทธิ์ (2536). “กรือโตะ - บานอ : คนตรีแห่งชาติพันธุ์.” วารสารทักษิณคดี.

สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(2) : 97 - 102.

บทความนี้ได้กล่าวถึงคนตรีกรือโตะ และคนตรีบานอว่าเป็นคนตรีของชาวไทยอิสลามในจังหวัดนราธิวาส เป็นคนตรีที่มีความเป็นมาช้านานเคยได้รับความนิยมนสูง แต่ปัจจุบันยังมีเหลืออยู่น้อยมาก คนตรีทั้งสองชนิดมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง คือบานอเป็นกลองขนาดใหญ่ มีน้ำหนักมากใช้เล่นเป็นวงมีกลอง 6-8 ใบ ผู้เล่นเป็นหญิงหรือชายก็ได้ แต่ส่วนมากเป็นผู้ชาย นิยมแข่งขันกันในช่วงเวลาดังแต่สองทุ่มถึงเที่ยงคืน ส่วนกรือโตะเป็นคนตรีที่ทำจากไม้มะพร้าว หรือไม้เนื้อแข็งขุดเป็นหลุมใช้แผ่นไม้ ซึ่งเป็นใบเสียงวางพาดด้านบน เมื่อจะเล่นใช้ไม้ตีลงบนใบเสียงนั่นเอง การเล่นกรือโตะมักจะเล่นหลังฤดูเก็บเกี่ยวหรือวันก่อนถือศีลอด ถ้ามีการแข่งขันกันจะแบ่งเป็น 2 ประเภท คือประเภทเสียงเล็กและเสียงใหญ่ ในการแข่งขันแต่ละคณะต้องใช้กรือโตะ 7 ใบ และผู้ตี 14 คน ผลัดเปลี่ยนกัน จุดมุ่งหมายหลักของคนตรีทั้งสองก็เพื่อความสนุกสนานและเพื่อออกกำลังกาย ชาวบ้านบอกว่าคนตรี ทั้งสอง คือ คนตรีรักษาโรค

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2542) “ตัวละครหนังตะลุง” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 6.

(หน้า 2617 - 2620). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวว่า รูปหนังตะลุงเป็นเสมือนตัวแทนของชาวบ้านซึ่งจำลองรูปร่างลักษณะกริยาท่าทาง นิสัยมาจากคนในสังคมภาคใต้ หนังตะลุงคณะหนึ่งจะมีตัวละครประมาณ 8-15 ตัว และจะมีรูปร่างที่แตกต่างกัน เช่น เพ็ดหนูกันเหมียน สีแก้ว หนู้ย อ้ายเทิง ฯลฯ รูปตัวละครทุกตัว

สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการแต่งกายของชายไทยภาคใต้และยังสะท้อนถึงความนิยมในการใช้มัดและอาวุธพื้นบ้าน ตัวตลกหนังตะลุงนอกจากทำหน้าที่ให้ความบันเทิงและขบขัน ทำให้นายหนังสามารถสามารถทักสนะหรือวิพากษ์วิจารณ์ข้อขัดแย้งได้สะดวกยิ่งขึ้น ช่วยให้นายหนังได้พักเหนื่อยไปในตัวและทำให้การเชิดหนังตะลุงมีหลากหลายลักษณะและเป็นศิลปะที่คงอยู่ได้

เสาวลักษณ์ เลียงประสิทธิ์ (2535). “วัฒนธรรมที่ปรากฏในบทเพลงร้องเงิงของจังหวัดสตูล” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา

งานวิจัยนี้นำเอาบทเพลงร้องเงิงของจังหวัดสตูลมาวิเคราะห์ พบว่ามีวัฒนธรรมทั้งด้านวัตถุ และที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุเป็นสาระสำคัญปรากฏอยู่หลายลักษณะ ทางด้านวัตถุ เช่น การสร้างที่อยู่อาศัย ลักษณะภายในบ้าน เครื่องเรือนและของใช้ ด้านการประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับ การทำเกษตรกรรมการประมง การค้าขาย การบริการ และการรับ ราชการ ด้านการแต่งกายเกี่ยวข้องกับเสื้อผ้า ทรงผมและเครื่องประดับ ด้านการคมนาคมเกี่ยวข้องกับการคมนาคมทางบกและทางน้ำ ด้านอาหารการกินกล่าวถึงอาหารคาวหวาน และอาหารที่ใช้ในงานเลี้ยง ส่วนวัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ ได้แก่ความเชื่อต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและไสยศาสตร์ ด้านค่านิยมมีสาระเกี่ยวกับจริยธรรม การเลือกคู่ การครองเรือน การศึกษา การเมือง ด้านประเพณีเกี่ยวข้องกับการแต่งงาน านศพ วันสำคัญทางศาสนา ด้านภาษามีกลุ่มคำเรียกเครือญาติ เครื่องมือเครื่องใช้ชื่อพืช-สัตว์ และสำนวนภาษาต่าง ๆ เพลงร้องเงิง จึงสามารถสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเจ้าของบทเพลงในหลายแง่มุม

อนันต์ วัฒนานิก. (2542). “ว้ายังเซียม” ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 15. (หน้า 7180 - 7186). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ว้ายังเซียมเป็นการเล่นหนังชนิดหนึ่งในจังหวัดปัตตานี มีต้นฉบับมาจากหนังชาว ผู้คิดค้นหนังว้ายังเซียมที่เรียกว่าคาลังนั้นได้เอาอย่างการเล่นหนังใหญ่และ หนังตะลุงของไทยในภาคใต้ คือ ใช้รูปตัวหนังอย่างแบบศิลปะไทยและเรื่องที่แสดงก็ไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะเรื่องอิเหนาอย่างหนังชาว หนังว้ายังเซียมในสมัยก่อนส่วนใหญ่แสดงเรื่องรามเกียรติ์ ในส่วนของรูปตัวหนังนั้นเนื่องจากศาสนาอิสลามบัญญัติห้ามการทำภาพเป็นรูปคน จึงต้องแกะรูปตัวหนังใหญ่ให้แลดูผิดเพี้ยนไปจากมนุษย์ธรรมดา ต่อมาหนังว้ายังเซียมหันมาใช้รูปแบบหนังไทยซึ่งมีความสวยงามกว่า ว้ายังเซียมนอกจากจะเป็นมหรสพที่ใช้เล่นเพื่อความเพลิดเพลินของชาวชนบทแล้ว ยังเป็นที่นิยมนำไปเล่นในงานมงคลต่าง ๆ ด้วย

หมวดที่ 7 การศึกษา

จำนงค์ แรกทีนิจ (2541). “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา : กรณีศึกษา ภาคใต้”.

วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(1) : 103 – 112.

บทความชิ้นนี้เป็นการกล่าวถึงงานวิจัยของผู้เขียนเอง ซึ่งมุ่งศึกษาเงื่อนไขหรือปัจจัยที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ภายใต้ระบบบริหารและจัดการศึกษาที่ไม่กระจายอำนาจ และเพื่อหาแนวทางเสริมสร้างศักยภาพของสถานศึกษาให้สามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการศึกษาผู้ศึกษาได้เลือกพื้นที่ศึกษาจาก 4 โรงเรียนในจังหวัดสงขลา ซึ่งมีทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่ โดยที่สองโรงเรียนอยู่ในชนบท ส่วนอีกสองโรงเรียนอยู่ในเมือง พบว่าปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม คือ ความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์กับชุมชน ภาวะผู้นำของบุคลากรในโรงเรียน การจัดการเรียนการสอน และการเรียนรู้ของชุมชน สำหรับรูปแบบของการมีส่วนร่วมได้แก่ ใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของการมีส่วนร่วม โดยใช้กิจกรรมการเรียนการสอน และการบริการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางโดยใช้กิจกรรมการเรียนการสอนให้สัมพันธ์กับครอบครัว และชุมชน และใช้การมีส่วนร่วมด้วยการเชื่อมประสานระหว่างโรงเรียนกับชุมชนด้วยการผสมผสานรูปแบบที่หนึ่ง และสองเข้าด้วยกัน ซึ่งเห็นได้ว่าเป็นการกระจายอำนาจการบริหารเกี่ยวกับการจัดการศึกษา โดยมีชุมชนและองค์กรชาวบ้านเข้ามาเรียนรู้ ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นการช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาได้อย่างดี

พงษ์จันทร์ คล้ายอุคม. (2545). “การศึกษารูปแบบและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มผลิตภัณฑ์กระจุค บ้านห้วยลึก ตำบลท่าสะท้อน อำเภอทუნหิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ.

งานชิ้นนี้พบว่า ชุมชนบ้านห้วยลึกเป็นชุมชนที่ร่วมกันทำผลิตภัณฑ์สานกระจุคที่ได้รับการยอมรับและได้รับความนิยมนำไปใช้ของคนทั่วไปอย่างกว้างขวาง การที่ประสบความสำเร็จเช่นนี้เพราะว่ามีผู้นำในการผลิตที่ดีเป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือภายในชุมชนในด้านการผลิต มีการร่วมแรงร่วมใจกันทำงานอย่างประณีตงานทุกชิ้นที่ทำขึ้นมาจะได้รับการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญของกลุ่ม แต่ก็มีปัญหาในด้านการดำเนินงานเช่น สมาชิกบางรายไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตน นอกจากนั้นบางครั้งยังมีปัญหาด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ ด้านการตลาด วัตถุดิบ ในการผลิต แต่กลุ่มได้พยายามดำเนินการแก้ปัญหาดังกล่าวให้ถูกลงไปได้บางส่วน กลุ่มนี้จึงค่อนข้างประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน

พิทยา บุชรารัตน์ (2543). “สถานภาพและบทบาทไทยคดีศึกษาภาคใต้ : อดีต ปัจจุบัน อนาคต”. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(3) : 49–71.

บทความนี้กล่าวถึงการบุกเบิกเรื่องไทยศึกษาในภาคใต้ พระภิกษุซึ่งมีบทบาท คือ พระเทพรัตนธัมมณี (ม่วง) พระราชศีลสังวร (ช่วง) พระธรรมเมธาจารย์ (ตัน) สำหรับฆราวาส ได้แก่ ขุนอาเทศคดี (กลอน) เข็มขยง สังข์อูฐชัย สุรกิจ บรรหาร อนันต์ วัฒนานิก ขุนศิลปกรรมพิเศษ ขุนศิลปกิจพิสัย น้อม อุปรมัย ดิเรก พรตตะเสน รองศาสตราจารย์ภิญโญ จิตต์ธรรม ศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบุลย์ บุคคลดังกล่าวนอกจากเป็นผู้วางรากฐานให้แก่ การศึกษาภาคใต้แล้ว ยังเป็นผู้ทำให้เกิดการพลวัตในการศึกษาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งปัจจุบัน เมื่อไทยคดีศึกษาภาคใต้ได้รับความสนใจมากขึ้น การดำเนินการกิจกรรมสัมมนา การศึกษาค้นคว้าวิจัยต่าง ๆ ก็เป็นไปอย่างต่อเนื่องศูนย์ และสถาบันวัฒนธรรมในภาคใต้ที่เกิดขึ้นด้วยการ ประสานร่วมมือกันระหว่างท้องถิ่นกับส่วนกลางต่างก็ผลิตผลงานต่าง ๆ ออกมา นักวิชาการทาง วัฒนธรรมภาคใต้ก็มีเพิ่มขึ้น สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ มีสถานภาพเป็น สถาบันวิจัยและทำนุบำรุงวัฒนธรรมของภาคใต้ที่โดดเด่นและต่อมาได้มีการจัดหลักสูตรการเรียน การสอนวิชาไทยคดีศึกษากันอย่างกว้างขวางทำให้ระดับบัณฑิตศึกษาผลิตวิทยานิพนธ์ขึ้นอย่าง มากมาย แต่งานศึกษาที่โดดเด่นที่สุด คือ สารานุกรมภาคใต้ที่มีนักวิชาการร่วมเขียนกว่า 200 คน ผลงานไทยคดีศึกษาของภาคใต้ในสารานุกรมจึงเป็นสรรพความรู้อย่างอนันต์ ขณะเดียวกัน สถาบันการศึกษาอื่น ๆ ก็ยังดำเนินงานไทยคดีศึกษาไปอย่างต่อเนื่อง

สุเทพ การะภรณ์ (2543). “สถานภาพงานวิจัยทางไทยคดีศึกษาภาคใต้” วารสาร ทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(3) : 88–95.

บทความนี้ศึกษาจากวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษาของ มหาวิทยาลัยทักษิณ พบว่าระหว่าง พ.ศ. 2530–2539 มีวิทยานิพนธ์ทั้งหมด 143 เรื่อง จำแนก เป็นงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิจัยเชิงปริมาณ 30 เรื่อง ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ 113 เรื่อง งานวิจัยใช้แหล่งข้อมูลเอกสาร 9 เรื่อง ใช้แหล่งข้อมูลภาคสนาม 134 เรื่อง สำหรับประเด็นใน การวิจัย พบว่า มีการศึกษาเกี่ยวกับ โลกทรรศน์ ค่านิยม-คตินิยม จริยธรรม-คดิธรรม ความ เชื่อ-พิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรม วิเคราะห์วรรณกรรม ความพึงพอใจ การรักษาโรค การ ผลิต การละเล่น-การแสดง ชีวิตและผลงานบุคคล ลักษณะและคุณค่า ความรู้และทัศนคติ ปัจจัยหรือมูลเหตุ การดำเนินงาน บทบาทของกลุ่มชน การเปลี่ยนแปลงและพัฒนา ประวัติความ เป็นมาและเรื่องราว-เนื้อความ สำหรับข้อมูลที่น่าสนใจในการวิจัยได้แก่ วรรณกรรมการละเล่น กีฬาพื้นบ้าน หัตถกรรม อาหารและการบริโภค ที่อยู่อาศัยและสถานที่ การรักษาแบบพื้นบ้าน

และสมุนไพโร อาชีพ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม กลุ่มคนและองค์กร สำหรับประเด็นที่ศึกษาเป็นอันดับ 1 คือ ประเด็นวัฒนธรรม รองลงมา คือ ความเชื่อ พิธีกรรมและวิธีการ – การดำเนินการ อันดับที่ 3 คือ ประเพณี และบทบาทกลุ่มชน

อุทัย คุลยเกษม. (2536). “บทบาทของการศึกษากับกระบวนการบูรณาการทางการเมือง : กรณีของชาวมุสลิมเชื้อสายมลายู”วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา 3(2) : 83 – 96.

บทความนี้มองถึงบทบาทและข้อจำกัดของการศึกษาในฐานะเครื่องมือของรัฐในการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เกี่ยวกับกระบวนการบูรณาการทางการเมือง โดยชี้ให้เห็นว่าการศึกษานั้นแม้จะได้รับความเชื่อถือจากนักวางแผน นักวิชาการด้านสังคมศาสตร์และนักการศึกษาว่ามีพลังในการสร้างบูรณาการทางการเมืองและการผสมผสานทางวัฒนธรรมในบรรดาชนกลุ่มน้อยในสังคม แต่การศึกษาก็มีข้อจำกัดอยู่มากในอันที่จะก่อให้เกิดผลลัพธ์ดังกล่าว และในบางกรณีภายใต้เงื่อนไขที่เปลี่ยนไปการศึกษาอาจจะก่อให้เกิดผลในทางที่ไม่ตั้งใจก็ได้ กรณีของ ชาวมุสลิมเชื้อสายมลายู ซึ่งเคยมีระบบการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมเป็นของตนเองนั้น การจัดการศึกษาจะต้องศึกษาถึงภูมิหลังด้านวัฒนธรรมของเขาให้ต้องแท้เสียก่อน นอกจากนั้นการดำเนินนโยบายเพื่อบูรณาการทางการเมืองและการผสมผสานทางวัฒนธรรมจะต้องดำเนินการอย่างเข้าอกเข้าใจมากกว่าการดำเนินการแบบการใช้อำนาจ และการบูรณาการดังกล่าวนี้มีข้อยอมรับกัน อย่างง่าย ๆ อย่างจริงจังมากกว่าการยอมรับว่าได้ผล

หมวดที่ 8

ภูมิศาสตร์ การท่องเที่ยว และทรัพยากรธรรมชาติ

กิตติ วิรัชดิษฐ์ (2540) “ศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวหมู่เกาะอันดามัน อำเภอกะฉัง ดา จังหวัดกระบี่”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยนี้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาดังกล่าว คือ การมีสภาพพื้นที่เหมาะสม การมีสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเพียงพอ และการที่รัฐและท้องถิ่นมีนโยบายส่งเสริมการพัฒนาในส่วนองกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเริ่มจากการศึกษาสภาพและปัญหา การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย การกำหนดแนวทาง และมาตรการ และการดำเนินงานที่ดี สำหรับผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

มาตรฐานการครองชีพสูงขึ้น ปัญหาสังคมมีมากขึ้น มีการนำเอาวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสมจากภายนอกเข้ามาและละทิ้งวัฒนธรรมเดิม อีกทั้งสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว

กัมพล มณีประพันธ์ และสงบ ส่งเมือง (2542). “เหมืองแร่ในภาคใต้”. สารานุกรมวัฒนธรรม **ไทยภาคใต้** เล่ม 18. (หน้า 8663 – 8686). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ภาคใต้ของไทยเป็นแหล่งที่มีการทำเหมืองแร่มากที่สุด แร่ต่าง ๆ มีอยู่เกือบทุกจังหวัดปริมาณแร่ดีบุกมีมากกว่าภาคอื่น การทำเหมืองแร่ในภาคใต้ทำกันเกือบทุกรูปแบบ คือการทำเหมืองเลน เหมืองฉืด เหมืองแร่ขุค เหมืองอุโมงค์ เหมืองปล่อง เหมืองหาม เหมืองเรือสูบ และเหมืองสูบ ปัจจุบันการทำเหมืองแร่ของภาคใต้มีผู้นิยมใช้วิธีเหมืองสูบก้นอยู่ การทำเหมืองแร่ทางภาคใต้โดยเฉพาะแร่ดีบุกเป็นกิจการที่ทำกันมานานนับพันปี และทำกันแทบทุกจังหวัด เป็นธุรกิจที่ได้ชักจูงให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองและนักธุรกิจนอกภูมิภาค ทั้งที่เป็นคนไทยและชาวต่างชาติเข้ามาแข่งขันทำธุรกิจชนิดนี้มาก จำนวนคนงานที่ทำงานในเหมืองแร่ต่อเหมืองหนึ่ง ๆ นั้นสำหรับเหมืองขนาดใหญ่ใช้คนร่วมร้อยก็มีแร่ที่ได้จากเหมืองก่อนนำไปถลุง จะต้องนำไปตากก่อนแล้วนำไปล้างในรางล้างแร่อีกครั้ง ก่อนนำเข้าไปถลุง บริษัทเหมืองแร่ที่สำคัญ ๆ ได้แก่ หุงคาฮาเบอร์ อ่าวขามดิน ไทยวัฒนะ กรุงไทยดีบุก เทมไค้บุรพาเศรษฐกิจ เป็นต้น ปัญหาเกี่ยวกับแร่และการทำเหมืองแร่มีมากมาย ตั้งแต่การครอบงำจากต่างชาติ การลักลอบทำแร่เถื่อน ปัญหาเรือแพดแร่ การขาดเสถียรภาพราคา และปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการทำเหมืองแร่

ชนกันต์ หิรัญพันธุ์ (2544). “ศึกษาการจัดการของชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้พบว่า ปัจจัยที่เกื้อกูลการจัดการกิจการของชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านคีรีวง ได้แก่ปัจจัยภายใน ซึ่งมีผู้นำ สมาชิกชมรม ทุนของชมรมและโครงสร้างของชมรมที่เป็นระบบ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ทรัพยากรการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว กลุ่มและองค์กรอื่น ๆ กระบวนการจัดกิจกรรมชมรมซึ่งผู้นำและสมาชิกได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบใน 4 ขั้นตอน คือ ขั้นการศึกษาปัญหาและความต้องการขั้นวางแผน ขั้นปฏิบัติงานและขั้นการประเมินผลและติดตามผล ผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมนี้คือ ทำให้เกิดอาชีพเสริมแก่สมาชิกเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการสนับสนุนอาชีพอื่น ๆ ของชมรม ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวของสมาชิกดีขึ้น ทำ

ให้เกิดผู้นำเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดองค์กรท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง ทำให้ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง ทำให้ป่าเขาหลวงยังคงสภาพอุดมสมบูรณ์ และใช้เป็นสาธารณประโยชน์เพิ่มขึ้น

ชูชาติ หนูสุก (2546). “ศึกษาการจัดการป่าชุมชนป่าชายเลนบ้านคาโตะ ตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต(ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้มุ่งศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการป่าชุมชน วิธีการจัดการป่าชุมชน และผลกระทบของการจัดการป่าชุมชน ในด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลพบว่ามีปัจจัย 4 ประการที่ส่งผลกระทบต่อ การจัดการป่าชุมชน คือ สภาพธรรมชาติ อันได้แก่สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ พืช สัตว์ น้ำและดิน ด้านเศรษฐกิจป่าชุมชนเป็นแหล่งไม้ใช้สอย ฟืน ของป่า แหล่งวางไข่และอนุรักษสัตว์น้ำ ด้านสังคมและวัฒนธรรม มีผู้นำชาวบ้าน ความเชื่อหรือศรัทธา ลักษณะของชุมชนจารีตประเพณี และองค์กรสนับสนุนทั้งภาครัฐและเอกชน และด้านบริหารจัดการ มีแนวนโยบายของรัฐเกี่ยวกับป่า มีการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก มีองค์กรดูแลป่า และมีกฎเกณฑ์การจัดสรรทรัพยากร ส่วนวิธีการจัดการป่าชุมชนมีกิจกรรมสำคัญ 4 ประการ คือ การวางแผนการจัดการป่าชุมชน การจัดสรรผลประโยชน์แก่ชุมชน การควบคุมใช้ระเบียบของชุมชน และการรับเอาสิทธิต่าง ๆ สำหรับผลกระทบจากการจัดการป่าชุมชน มีผลกระทบ 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจช่วยให้ชุมชนมีอาชีพเสริม เกิดแหล่งอาหารธรรมชาติ ด้านสังคมวัฒนธรรมทำให้เกิดผู้นำทำให้ชุมชน เข้มแข็ง ทำให้ความขัดแย้งลดลง ทำให้ชุมชนมีชื่อเสียง ด้านสภาพแวดล้อม ทำให้ป่าไม้และสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ และสภาพธรรมชาติที่ร่มรื่น

ไชยา เจริญกุล. (2543). “การจัดการป่าชุมชน “ป่ากรด” ของชาวบ้านตำบลสะทอน อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการป่าชุมชน “ป่ากรด” และกิจกรรมและวิธีการจัดการป่าชุมชน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการคือ ปัจจัยด้านกายภาพ เช่น สภาพภูมิอากาศแบบป่าฝนเขตร้อนที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตของพืช ความอุดมสมบูรณ์ของป่ากรดที่มีมาแต่เดิมซึ่งบรรพบุรุษของชุมชนใช้ร่วมกัน ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ป่ากรดเป็นแหล่งไม้ใช้สอยของชุมชน แหล่งฟืนและเผาถ่านและแหล่งเก็บหาของป่าของชุมชน ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม มีผู้นำที่มีความสามารถทั้งอดีตและปัจจุบัน สมาชิกในชุมชนเป็นเครือญาติกัน มีความเชื่อและประเพณีเดียวกับป่า และได้รับการสนับสนุนจากรัฐให้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ ส่วนปัจจัยด้านการ

บริหารจัดการมีนโยบายของรัฐที่สนับสนุนให้ชุมชนจัดการป่าภายในชุมชนเพื่อประโยชน์ของชุมชน และมีความร่วมมือกันระหว่างผู้นำและสมาชิกโดยมีการควบคุมและตรวจสอบที่ดีสำหรับกิจกรรมและวิธีการจัดการป่าชุมชน มีการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับป่าชุมชนด้วยการร่วมกันคิดร่วมกันทำร่วมกันใช้ประโยชน์ อีกทั้งใช้วัดและชุมชนเป็นแหล่งสร้างจิตสำนึก มีการจัดตั้งองค์กรเกี่ยวกับป่าชุมชน มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับป่าชุมชน และจัดให้บริการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อีกทั้งมีการใช้การควบคุมบังคับ ตามกฎเกณฑ์ของชุมชน เช่น ความเชื่อหรือจารีตประเพณี บทบาทของผู้นำชุมชน กลุ่มเครือญาติ และองค์กรชุมชนมาดำเนินการทำให้การจัดการป่าชุมชนมีประสิทธิภาพ

นริศ แก้วสีนวล. (2539) “การจัดการป่าจาก : กรณีศึกษา ตำบลชนาบนาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (สาขาวิชาการ จัดการสิ่งแวดล้อม). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะทางโครงสร้างและกายภาพของป่าจาก การใช้ประโยชน์และการจัดการป่าจากของประชาชน โครงสร้างของป่าจากมีพันธุ์ไม้ 10 ชนิด มีดินจากเป็นไม้เด่นดินของป่าจากมีความอุดมสมบูรณ์สูง ผลกระทบจากน้ำทิ้งนาทุ่งมิได้ทำให้ดินสูญเสียความสมบูรณ์ อาชีพทำนาคาลจากป่าจากให้ประโยชน์อย่างยิ่งต่อชาวบ้าน ชาวบ้านได้จัดการป่าจากใน 2 ลักษณะ คือ จัดการป่าจากที่มีอยู่เดิมโดยมี เป้าหมายให้ป่าจากคงอยู่เป็นประโยชน์ต่อไป ส่วนในนาทุ่งที่ทิ้งร้างได้ปลูกใหม่ซึ่งสามารถเจริญงอกงามได้เป็นอย่างดี การนำดินจากมาแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม จึงเป็นสิ่งที่ควรกระทำเพราะมีศักยภาพสูงในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ

บรรเทิง ศิริมุสิกะ (2545). “ศึกษาการผลิตของชุมชนเชิงเขาบรรทัดในจังหวัดพัทลุง ตั้งแต่การจัดตั้งมณฑลนครศรีธรรมราชจนถึงการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ. 2439 – 2503) ” วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2439 – 2503 การผลิตของชาวบ้านบริเวณเชิงเขาบรรทัดในจังหวัดพัทลุงมีลักษณะการผลิตเพื่อยังชีพ เนื่องจากมีปัจจัยการผลิตที่เพียงพอ และเหมาะสมกับจำนวนประชากร จากการผลิตที่มีปัจจัยการผลิตที่สมบูรณ์ทำให้ผู้ผลิตสามารถใช้วิธีการผลิต และกำหนดขั้นตอนการผลิตให้สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ และการพึ่งตนเองเป็นหลัก การใช้แรงงานนอกจากใช้ภายในครอบครัวแล้วยังมีการแลกเปลี่ยนแรงงานด้วยการ “ลงแขก” หรือ “ออกปาก” หรือ “วาน” การผลิตตามแบบเดิมของชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงไปตาม

สถานการณ์ โดยเป็นไปเพื่อการค้ามากขึ้นตามลำดับทั้งนี้เนื่องจากมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อการผลิตมากขึ้น เช่น โครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคม การเมืองการปกครอง สังคมวัฒนธรรม และภาวะเศรษฐกิจ การผลิตแบบเก็บของป่าล่าสัตว์ได้เปลี่ยนมาเป็นการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เครื่องมือและวิธีการผลิต ความเชื่อและพิธีกรรมการผลิต และการร่วมมือของชุมชนในการผลิต เปลี่ยนแปลงไปเป็นเพื่อการค้าอย่างชัดเจน ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์ของชุมชน ระบบลงแขก ระบบนิเวศ และทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นไปในทางน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด

ประเสริฐ วิทยารัฐ. (2542). “ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมภาคใต้”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12. (หน้า 5840 – 5847). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวถึงภาคใต้ว่าเหนือสุดอยู่ที่อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร และได้สุดที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา สภาพที่ตั้งภาคใต้อยู่ในแถบศูนย์สูตร ลักษณะพื้นที่ในภาคใต้ประกอบด้วยชายฝั่งทะเลภูเขาที่ราบแคบ ๆ ตามเชิงเขา และชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก เทือกเขาที่สำคัญมี คือ แนวเทือกเขาภูเก็ต แนวเทือกเขานครศรีธรรมราช และแนวเทือกเขาสันกาลาคีรี เนื่องจากภาคใต้มีพื้นน้ำขนาบอยู่ทั้ง 2 ด้าน ความชื้นจากพื้นน้ำจึงมีอิทธิพลต่อภาคใต้มากทั้งในด้านพืชพรรณ ซึ่งในภาคใต้มีพืชเป็นจำนวนมากที่นำมาใช้เป็นสมุนไพร ไม้โกงกางนับเป็นพืชสำคัญทางเศรษฐกิจของภาคใต้ ทรัพยากรแร่ธาตุที่สำคัญของภาคใต้ คือ ดีบุกและวุลแฟรม ประชากรในภาคใต้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการประมง ลักษณะทางสังคมของภาคใต้เป็นลักษณะครอบครัวขยายมีระบบเครือญาติที่ผูกพันกันเหนียวแน่น ประเพณีในภาคใต้ดั้งเดิมมีเอาน้ำใครจะต้องบอกถึงปู่ย่าตาทวดด้วย ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ ยางพารา ปาล์ม และผลไม้ พืชผลหลายอย่างเป็นปัจจัยให้ธุรกิจดำเนินการต่อเนื่องได้ นอกจากนี้ตลาดนัดยังเป็นวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญของภาคใต้

วลัยลักษณ์ บุญปราบ (2547). “การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเกาะสมุย อำเภอเกาะสมุย จังหวัด สุราษฎร์ธานี” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้พบว่าในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีปัจจัยที่สำคัญคือ การมีสภาพพื้นที่ที่เหมาะสม มีสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเพียงพอ นอกจากนี้รัฐบาลและท้องถิ่นมีนโยบายส่งเสริมการพัฒนา ในส่วนของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ การศึกษาสภาพปัญหา การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย การกำหนดแนวทางและ

มาตรการ และการดำเนินงานที่ดี ส่วนผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ การขยายตัวของเศรษฐกิจมาตรฐานการครองชีพที่สูงขึ้น เกิดปัญหาสังคมมีการลอกเลียนแบบ วัฒนธรรมต่างประเทศ และเกิดความเสื่อมด้านสิ่งแวดล้อม

วิชชุตา ให้เจริญ (2544). “การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเกาะฆวน้อย จังหวัดพังงา”. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

งานชิ้นนี้พบว่า ชุมชนประมงพื้นบ้านเกาะฆวน้อยเป็นผู้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ โดยมีหลักการสำคัญ คือ ต้องถือว่าการท่องเที่ยวไม่ควรมุ่งหวังรายได้เป็นหลัก แต่ควรเป็นกิจกรรมที่สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ควรมีการคัดสรรนักท่องเที่ยวที่เคารพต่อธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชน พยายามผลักดันให้การประกอบอาชีพการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการท่องเที่ยวเป็นเรื่องเดียวกัน และมีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม โดยมีกระบวนการดำเนินงานคือ การวางแผนงาน การจัดสายงาน การดำเนินงาน และการควบคุมการดำเนินงาน กระบวนการดังกล่าวสามารถกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยว และคนในชุมชนให้หันมาร่วมมือกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชุมชนตามแนวทางของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะฆวน้อยจึงเป็นการท่องเที่ยวที่ สวนกระแส คือ ไม่หวังผลทางรายได้เป็นสำคัญ แต่ยึดเอาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวิถีชุมชนเป็นหลัก โดยความร่วมมือกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับท้องถิ่นเป็นสำคัญ

สมาคมชายหาดฝน. (2537). “การพังทลายและการฟื้นฟูระบบนิเวศน์ชายฝั่งทะเล : กรณีจังหวัดตรัง.” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(3) : 45 – 68.

บทความเรื่องนี้ได้กล่าวถึงระบบนิเวศน์ชายฝั่งทะเลตรังว่าป่าชายเลน หอ้าทะเล และปะการังมีความอุดมสมบูรณ์มาก แต่จากการจัดการใช้ประโยชน์ในช่วง 2 ทศวรรษเกิดการทำลายระบบนิเวศน์อย่างรุนแรง เพราะการจัดการป่าชายเลนสัมปทานไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ มีการบุกรุกป่าชายเลน ทำนาเกลือ ในขณะที่การประมงได้ทำลายหอ้าทะเลและปะการัง ชุมชนประมงพื้นบ้านชายฝั่งทะเลตรัง ซึ่งแต่เดิมชาวบ้านประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก และทำประมงแบบดั้งเดิม ครั้นเมื่อคนจีนเข้ามาทำธุรกิจส่งออกเปลือกไม้โกงกางก็หันมารับจ้างกันมากขึ้น แต่ต่อมาได้ยุติลงแล้วหันมาประกอบอาชีพประมงอีก ด้วยความสำนึกในความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติว่านำมาซึ่งผลเสียหาย จึงร่วมกันพยายามดำเนินการสร้างสำนึกในการพิทักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเล โดยในเวลาต่อมาได้มีโครงการป่าชายเลนชุมชน โครงการอนุรักษ์หอ้า

ทะเล และน่านน้ำจับปลาโครงการอนุรักษ์เต่าทะเลและปลาพะยูน ภายหลังกการอนุรักษ์ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ มีการกระจายรายได้ มีกระบวนการประชาธิปไตยระดับชุมชนเกิดความร่วมมือในการเรียนรู้ และเกิดการตอบสนองเชิงนโยบาย จนเป็นที่หวังได้ว่าเกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาคน พัฒนาองค์กร พัฒนาประชาธิปไตยให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

สารูป ฤทธิ์ชู (2542). “ตามรอยช้างแลได้ : การใช้ทรัพยากรและการเมืองท้องถิ่นของบ้านโรงช้าง ตำบลบ้านพร้าว อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง.” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(2) : 74 – 91.

บทความนี้ได้กล่าวถึงชุมชนในภาคใต้ที่มีความเกี่ยวข้องกับช้างโดยที่ชุมชนมีวิวัฒนาการเป็น 3 ช่วง สังคมบ้านป่าอันเป็นชุมชนดั้งเดิมก่อนการประกาศใช้ข้อบังคับการจับช้างเดือน (พ.ศ. 2442) สมัยต่อมาเป็นสังคมสร้างป่าเป็นนาคือช่วงที่มีข้อบังคับการจับช้างเดือนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และสมัยสุดท้าย คือสมัยพืชพาณิชย์ ก็จากสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน พื้นที่ซึ่งใช้เป็นที่ศึกษา คือ บ้านโรงช้าง ตำบลบ้านพร้าว อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง ผู้เขียนได้กล่าวถึงพัฒนาการของชุมชน และตระกูลต่าง ๆ ที่ทำคอกช้าง จับช้าง และฝึกช้างว่าสร้างชุมชนโดยใช้ระบบเครือญาติ แรงงานช้าง ควาช วัว มีความสำคัญมากเพราะการคมนาคมในสมัยนั้นลำบาก การตั้งคอกจับช้างขยายวงกว้างตามกลุ่มเครือญาติทั้งนี้เพราะแรงงานช้างมีความจำเป็นมากโดยเฉพาะการลากซุง การเลิกจับช้างเกิดขึ้นเมื่อประมาณ ปี พ. ศ. 2488 – 2489 และการใช้แรงงานช้างเริ่มมีปัญหาเมื่อมีรถบรรทุกไม้แทนช้างลากในช่วงปี พ. ศ. 2511 เป็นต้นมาอาชีพใช้ช้างลากไม้ถูกกล่าวหาว่ามีการกระทำเป็นคอมมิวนิสต์ และ ถูกทำร้ายจากฝ่ายบ้านเมืองเสียชีวิตมากมาย บางคนหนีเข้าป่าไปร่วมกระบวนการกับคอมมิวนิสต์ เหตุการณ์รุนแรงได้แผ่ขยายไปเกือบทุกพื้นที่ในอำเภอป่าพะยอม กำลังทหารตำรวจ และอาสาสมัครเข้าไปตั้งค่ายหลายจุด การปะทะมีกันบ่อยครั้ง กรณีดังแฉงช่วงปีพ. ศ. 2516 – 2517 เป็นเรื่องถือกันที่สุดคนทุกกลุ่มมีความหวาดระแวงและใส่ร้ายป้ายสีกัน ซึ่งกระจายไปยังพื้นที่อื่น ๆ ของจังหวัดพัทลุง

สิทธิกร มากนวน (2543). “ศึกษาปัจจัยและกิจกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวทะเลน้อยจังหวัดพัทลุง.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ .

งานชิ้นนี้พบว่าปัจจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวทะเลน้อยมี 3 ปัจจัยคือ ปัจจัยด้านนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวต่างจังหวัด ช่วงฤดูร้อนมีนักท่องเที่ยวมากที่สุด นักท่องเที่ยวมีทัศนคติที่ดีต่อแหล่งท่องเที่ยว ปัจจัยด้านสภาพพื้นที่ มีสภาพภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยว ประวัติชุมชนหน้าสนใจมีสินค้าพื้นเมือง มีทิวทัศน์งาม สามารถเชื่อมโยงกับชุมชนภายนอกได้ดี สำหรับปัจจัยด้านบริการและอำนวยความสะดวก มีบริการการ

เดินทางที่สะดวก มีบริการการที่พักแรมซึ่งมีคุณภาพ และมีการดูแลความปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพ ส่วนกิจกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวได้พัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว สินค้าพื้นเมือง สถานที่พักแรม อาหาร ความปลอดภัย และโครงสร้างพื้นฐานให้ดีขึ้นเรื่อยๆ โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อม

อุไรวรรณ สุภานิตย์ (2544). “ศึกษาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลา.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้พบว่าโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลาที่สำคัญ ส่วนใหญ่เป็นวัด ส่วนประเภทอื่นได้แก่เจดีย์ พิพิธภัณฑฯ สุสานได้แก่ วัดมัชฌิมาวาส วรวิหาร พระเจดีย์ หลวงและพลับพลาที่ประทับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบนเขาตังกวน พิพิธภัณฑฯ สถานแห่งชาติสงขลา พระเจดีย์สองพี่น้องและป้อมเมืองสงขลาเก่า วัดบ่อทรัพย์ วัดสุวรรณคีรี สุสานสุดค่านสุดขั้วมาน วัดจะทิ้งพระ วัดพะโค และวัดเจดีย์งาม โบราณสถานแต่ละแห่งได้รับการบูรณะ และพัฒนาที่แตกต่างกันตามปัจจัยเงื่อนไขของงบประมาณ และการจัดการของภาคเอกชนในท้องถิ่น ในด้านการท่องเที่ยวได้มีการจัดสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม การอนุรักษ์และพัฒนา และการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ซึ่งแต่ละแห่งมีการดำเนินการแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของโบราณสถานนั้น ๆ คนในท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐเอกชน

หมวดที่ 9

คหกรรมศาสตร์ และการแพทย์

เจริญ ศรีประดิษฐ์. (2542). “ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ด้านการแพทย์พื้นบ้านจากหนังสือบุคคล”.

กรุงเทพ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ด้านการแพทย์พื้นบ้านจากหนังสือบุคคลพบว่าหนังสือบุคคล ซึ่งเป็นตำราที่นำมาศึกษาจำนวน 125 เล่มนั้น มีทั้งหนังสือคุณค่าและบุคคลชาวเดิมเป็นสมบัติของวัดและหมอชาพื้นบ้าน ทุกเล่มบันทึกด้วยตัวอักษรไทยปัจจุบัน ถ้อยคำและข้อความ เป็นภาษาถิ่นได้ มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับตำรายา จำแนกชนิดยาตามอาการของโรคได้ 82 ชนิด ยาแต่ละชนิดมีหลายขนาน แต่หมอยาไม่ได้นำยาทุกขนานมาใช้ประโยชน์ การมียาหลายขนานนั้นก็เพื่อความสะดวกแก่การค้นหา ยาแต่ละขนานมีตัวยาที่เหมือนกันบ้างแตกต่างกันบ้าง ตัวยาส่วนใหญ่มีส่วนผสมจากพืชและสัตว์ ยาที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบันได้แก่ ยารักษา

โรคเกี่ยวกับเด็กและสตรี และยาที่ใช้รักษาโรคเฉพาะบางโรค ในการใช้นั้นหมอชาพื้นบ้านต้องมีความรู้เกี่ยวกับตัวยาอย่างลึกซึ้งและหมอยามีความเชื่อเรื่องครุ คาถา ในการรักษาผู้ป่วยจะไม่เรียกค่าตอบแทนใดๆ นอกจาก “ค่าราคา” หรือเงินบูชาครูเท่านั้น

จิตตะเสน เจริญ (2541). “การจัดกิจกรรมสมุนไพรไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัด กรมสามัญศึกษา จังหวัดสงขลา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้มุ่งศึกษาความเป็นมา รูปแบบการจัดกิจกรรม ปึงจัยและปัญหาในการดำเนินกิจกรรม พบว่า ความเป็นมาเริ่มด้วยการจัดกิจกรรมภายในโรงเรียนก่อน เช่น การทำสวนสมุนไพร การจัดตั้งชุมชนสมุนไพร ฯลฯ ต่อมาจึงเปิดสอนเกี่ยวกับสมุนไพร โรงเรียนทั้ง 8 โรงเรียนที่ศึกษามี รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสมุนไพรเป็น 2 ลักษณะ คือกำหนดคุณสมบัติครูผู้สอนและไม่กำหนดคุณสมบัติ สำหรับกิจกรรมเสริมหลักสูตร มีกิจกรรมชุมชนอนุรักษ์สมุนไพร สวนสมุนไพร – สวนสาธิตสมุนไพร พิพิธภัณฑสถานสมุนไพร ห้องพยาบาลแพทย์แผนไทย ห้องสมุดสมุนไพร การผลิตยาสมุนไพร วิทยุสมุนไพร บริษัทอนุรักษ์สมุนไพร และบริษัทอบสมุนไพรเพื่อสุขภาพ ปึงจัยสำคัญที่มีผลต่อการดำเนินงาน คือ งบประมาณ สถานที่ บุคลากร พืชสมุนไพรและวัสดุอุปกรณ์ สำหรับปัญหาในการดำเนินการจัดกิจกรรม คือ การขาดผู้มีความรู้ด้านสมุนไพรที่แท้จริง งบประมาณไม่พอเพียง สื่อการเรียนการสอน การพัฒนาสวนสมุนไพรทำได้ยาก การขาดการสนับสนุนจากผู้บริหาร และภูมิปัญญาการจัดการแบบศูนย์รวมองค์ความรู้ยังจัดได้น้อย

เจือจันทร์ คำนีสืบสกุล (2546). “ศึกษาการผลิตอาหารจากตาลโคนคของชาวบ้าน อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับการผลิตอาหารจากตาลโคนคของชาวบ้าน อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลาพบว่า ปึงจัยที่ส่งผลต่อการผลิตอาหารจากตาลโคนค ได้แก่ ด้านวัสดุที่ได้จากลูกตาลอ่อน และน้ำตาลสดจากตาลโคนค สามารถนำมาแปรรูปประกอบอาหารได้ ด้านอุปกรณ์ในการประกอบอาหาร ได้แก่ กระบอกลตาล มีดปาดตาล เตาไฟ ด้านทุนใช้เงินทุนสำหรับการซื้อวัสดุอุปกรณ์ การจ้างแรงงาน และการขนส่งสินค้า ด้านแรงงานใช้แรงงานคนท้องถิ่น ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ การหยุดหรือลาออกของคณงาน ด้านการจัดการผู้ผลิตจะจัดการในด้านการตลาดกันเอง ด้านสภาพภูมิศาสตร์เป็นที่ตั้งของชุมชนและการคมนาคมที่สะดวก ทำให้รวดเร็วในการจำหน่ายอาหารจากตาลโคนค ด้านสภาพทางเศรษฐกิจหากภาวะเศรษฐกิจดีหรือตกต่ำย่อมส่งผลต่อการผลิต

และการจำหน่าย สำหรับกระบวนการผลิตอาหารจากตาลโตนคเน้นกระบวนการ ได้แก่ ขั้นตอนการเตรียมวัสดุและอุปกรณ์ ขั้นตอนการผลิต และขั้นตอนการเก็บรักษา และเตรียมการเพื่อการบริโภค อาหารที่ผลิตมีหลากหลายชนิด ได้แก่ เครื่องดื่ม อาหารหวาน อาหารคาว และเครื่องปรุงรส ส่วนผลกระทบจากการผลิตได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น มีงานทำ มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ด้านสังคมและวัฒนธรรมทำให้ชาวบ้านภูมิใจในท้องถิ่นตนเอง รู้คุณค่าของตาลโตนค และด้านสิ่งแวดล้อมต้นตาลโตนคช่วยสร้างความสมดุลของระบบนิเวศเป็นที่อยู่อาศัยของนกเค้าแมวที่ช่วยกำจัดหนูในนาข้าว อีกทั้งช่วยลดมลพิษจากการทำลายส่วนต่าง ๆ ของตาลโตนคทั้งน้ำตาลสดและลูกตาลสด

ชวน เพชรแก้ว (2546) “ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ในการรักษาบำบัดโรคศึกษากรณีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ชุมพร และระนอง” งานวิจัยโดยการสนับสนุนของโครงการพวส. สำนักงานสภาพัฒนาการสงเคราะห์

งานชิ้นนี้มุ่งบันทึกคำเล่าที่เป็นความรู้และประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรคตามแบบพื้นบ้านจากการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้าน และเพื่อปริวรรตคำรายพื้นบ้านจากหนังสือบุคคล พบว่าหมอพื้นบ้านหมอส่วนใหญ่ชำนาญในการรักษาโรคต่าง ๆ คือ อากาศใช้ ต่าง ๆ โรคซางเด็ก โรคเลือดลมสตรี โรคเบาหวาน โรคมะเร็ง อัมพฤกษ์ อัมพาต หอบไอ ฯลฯ สำหรับหมอที่ชำนาญเฉพาะทางได้แก่ หมอตำแย และหมอรักษาเกี่ยวกับกระดูก หมอเกือบทุกคนมีความเชื่อเรื่องครุหมอยา และการใช้ตำรายา สำหรับการรักษาโรคดำเนินไปอย่างมีระบบ คือ ตรวจโรค จัดยาหรือดัดยาตามอาการ เมื่อหายจากโรคต้องทำพิธี ตักราก และไหว้ครุ คุณสมบัติของผู้เป็นหมอที่สำคัญคือ ต้องเป็นผู้มีศีล มีสติย์ ไม่โลภ มีเมตตากรุณา มีสมาธิ มีความละเอียด ประณีตและใฝ่รู้ และถือว่าการรักษาเป็นทาน นอกจากนั้นหมอก็ต้องมีพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องอยู่กับพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ มีการใช้เวทมนต์คาถาเพื่อรักษาทั้งกายและใจ สำหรับผลจากการศึกษาคำรายา ตำรายาคือ องค์ความรู้สำคัญ องค์ความรู้เกี่ยวกับโรคครอบคลุมอยู่กับ โรคเกี่ยวกับเด็ก แม่และสตรี และโรคที่เกี่ยวกับบุคคลทั่วไป ในการรักษาโรคใช้สมุนไพรเป็นองค์ประกอบสำคัญ ด้วยเหตุนี้หมอชาวบ้านจึงเสนอว่าควรรักษาพืชสมุนไพรให้คงอยู่ตลอดไปด้วย

นงลักษณ์ จงรักษ์วงศ์ (2542). “ศึกษาอาหารที่ใช้ในประเพณีในรอบปีของชาวไทย เชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาประเภทและชนิดของอาหารและประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับอาหาร ในด้านประเภทและชนิดของอาหารที่ใช้ในประเพณี ได้แก่ อาหารคาว เป็นอาหารที่

ปรุงโดยวิธีการผัด ต้ม หรือตุ๋น นึ่งหรืออบ และอาหารคาวชนิดแห้ง เช่น ลูกชิ้นผัด ปลิงทะเล ผัด ไก่ต้มสุก ขาหมูพะโล้ ปูอบ ขนมไข่กวย หอยจืดทอด เต้ากั่วทอด หมูย่าง เห็ดหอม ปลาหมึกแห้ง ฯลฯ อาหารหวาน เป็นอาหารปรุงด้วยวิธีการเชื่อมและต้ม กวน นึ่ง และทอด เช่น พุทราเชื่อม พริกเขียวเชื่อม แปะก๊วยต้ม กุ้ง ขนมถั่วคั่ว ถั่วกวน กาลอจี ขนมแข่ง หม่าม โด ซาลาเปาลูกท้อ อั่วก๊วย ฯลฯ และผลไม้กับเครื่องคั้น ได้แก่ ส้มจีน ผลแพร์ ลำไย ผลพลับ ส้มแขก ผลทับทิม น้ำชาจีน เหล้า ฯลฯ อาหารดังกล่าวได้มีการนำมาใช้ประกอบพิธีต่าง ๆ ในรอบปีจนเกิดวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับอาหารหลายด้าน เช่น วัฒนธรรมการพาณิชย์ ด้านการบริโภคและสุขอนามัย ด้านสังคมสัมพันธ์ ด้านภาษา ด้านการจัด และศิลปะการตกแต่ง และด้านการสืบทอดประเพณีอันเกิดจากความเชื่อ และการยึดมั่นในการปฏิบัติ

ประกอบ อุบลขาว จิตตะเสน เจริญ และจำรูญ วงศ์กระจ่าง. (2547) “ศึกษาภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรบำบัดโรคด้วยตนเองของหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา” งานวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

งานชิ้นนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับโรคที่รักษา อาการของโรค การตรวจวินิจฉัยโรค สมุนไพรที่ใช้รักษา และคำรับยาสมุนไพรที่ใช้รักษา โรคที่ศึกษาได้แก่ แผลสด แผลเปื่อยเรื้อรัง โรคเกี่ยวกับอวัยวะระบบสืบพันธุ์ โรคโลหิตสตรี ริดสีดวงจมูก การถูกสัตว์มีพิษ กัดต่อย ปวดเมื่อยเหน็บชา เบาหวาน หอบหืด ริดสีดวงทวารหนัก ท้องเสีย ท้องผูก ท้องอืด ท้องเฟ้อ ปวดฟัน โรคผิวหนัง อีสุกอีใส ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก และโรคหวัด ในแต่ละโรคได้กล่าวถึงอาการวิธีการตรวจวินิจฉัย สมุนไพรที่ใช้รักษา และคำรับยาสมุนไพร ที่ใช้ โดยที่หมอชาวบ้านยึดคำรายาที่สืบทอดกันมา รวมทั้งการบอกเล่า ศึกษา สังสมความรู้ โดยมีการใช้คาถาอาคมประกอบในการปรุงยา ความชำนาญในการศึกษาเกิดจากการเรียนรู้และการปฏิบัติ

ศิริพร รัชชู (2537). “การรักษาโรคกระดูกของแพทย์แผนโบราณชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้ศึกษาวิธีการและวิธีการรักษาโรคกระดูกของแพทย์แผนโบราณ ชาวไทยมุสลิมพบว่า แพทย์เริ่มรักษาด้วยการสร้างความคุ้นเคยกับผู้ผู้ป่วยเสียก่อนจึงตรวจ การตรวจใช้น้ำมัน ใช้แป้ง การเพ่งสมาธิ ใช้ความรู้ทางโครงสร้างกระดูก และฟิล์มเอ็กซเรย์ผสมผสานกัน สำหรับโครงกระดูกที่แพทย์แผนโบราณรักษา คือ กระดูกหัก กระดูกแตก กระดูกเคลื่อน และกระดูกงอ สำหรับวิธีการรักษาใช้วิธีการทาน้ำมันนวด ดึงกระดูกให้เข้าที่ เข้าเฝือก ใช้ยาสมุนไพร เสกคาถา เพ่งสมาธิ บางรายใช้ยาแก้ปวดด้วย แพทย์ที่รักษาปฏิบัติต่อผู้ป่วยด้วยความรักและเมตตา ตักบาตร ต้องประพาศิद्धิ และต้องละหมาด เพื่อรำลึกถึงครูผู้ถ่ายทอดวิชาให้ ใน

ส่วนของผู้ป่วยก่อนรักษาต้องจัดชั้นหมากมาให้แพทย์ 1 ชั้น ระหว่างรักษาต้องเคร่งครัดตามคำแนะนำของแพทย์ และเมื่อหายป่วยแล้วต้องทำพิธีดับพิษ

สววรรค์ อัสโคคร. (2542). “การดูแลสุขภาพ : ภูมิปัญญาท้องถิ่น”. ในสารานุกรม วัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12. (หน้า 5768 – 5771). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ พบว่า อาหารเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ร่างกายมนุษย์ดำรงชีพอยู่ได้คู่กับการออกกำลังกาย ในร่างกายคนเราเมื่อรับประทานอาหารเข้าไปเกิดเป็นธาตุทั้ง 6 ขึ้น ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ อากาศ ธาตุและวิญญาณธาตุ การรู้จักคุณค่าของอาหารอยู่ที่การรู้จักรสของอาหาร รสฝาด เป็นรสที่เกิดจากธาตุดินผสมกับ อากาศธาตุ หากรับประทานให้พอดีจะทำให้ชุ่มคอ หากรับประทานมากทำให้ท้องผูก รสหวานเป็นรสที่เกิดจากธาตุดินผสมธาตุน้ำ หากรับประทานให้พอดีจะมีประโยชน์ คือทำให้ชุ่มคอ บำรุงกำลัง แก้อ่อนใน หากรับประทานมากทำให้กระหายน้ำ เกิดโรคเบาหวาน รสขมเป็นรสที่เกิดจากธาตุลมผสมกับอากาศธาตุ หากรับประทานให้พอดีจะช่วยแก้ไข้ ดับความร้อน บำรุงน้ำดี ถ้ารับประทานมากหากเป็นโรคหัวใจอาจแพ้และเป็นลมได้ รสเปรี้ยวเป็นรสที่เกิดจากธาตุไฟผสมกับธาตุดิน หากรับประทานให้พอดี ทำให้ระบายและช่วยฟอกโลหิต ถ้ารับประทานมากจะทำให้ท้องร่วง รสเค็มเป็นรสที่เกิดจากธาตุไฟผสมกับธาตุน้ำ หากรับประทานให้พอดี ทำให้ร่างกายอบอุ่น แต่ถ้ารับประทานมากทำให้ร้อนใน ปวดศีรษะ และรสเค็มเป็นรสที่เกิดจากธาตุไฟผสมกับธาตุน้ำ หากรับประทานให้พอดีจะบำรุงธาตุ แต่ถ้ารับประทานมากจะกระหายน้ำ

สุกัลยา วังสโรจน์ (2543) . “วิธีการประกอบยาและการใช้ยาแผนโบราณของแพทย์แผนโบราณในอำเภอเมืองศรี จังหวัดศรีสะเกษ”วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยชิ้นนี้พบว่าแพทย์แผนโบราณมีการประกอบยา 5 ประเภท คือ ขาน้ำ ยาผง ยาเม็ด ยารมควัน และยาผสมน้ำมัน / ไขมัน / ขี้ผึ้ง ประเภทขาน้ำมีวิธีการประกอบยาวิธี คือ ยาต้ม ยาคอง ยาอมและบ้วนปาก ยาอาบ ยาแช่ ยาชะล้าง และชะโลม ยาแก้ด้วยแอลกอฮอล์ และยาสวน ยาประเภทนี้มีทั้งหมด 180 ขนาน ประเภทยาผง มีวิธีการประกอบคือ ยาบคหรือคำยาเป่า ยาสุ่ม ยาทา ยาประคบ และยาพอก ยาประเภทนี้มีทั้งสิ้น 209 ขนาน ยาประเภทยาเม็ด มีวิธีประกอบยาคือ ทำเป็นลูกกลอนปั้นแท่งและยาเม็ดแคปซูล มียาทั้งสิ้น 118 ขนาน ยารมควัน ไอรรมและสูดดมกลิ่น มีวิธีการประกอบยา คือ สูบ เอาควันรม ไอรรม และสูดดมกลิ่น มียาทั้งสิ้น 32 ขนาน

ส่วนยาผสมน้ำมัน / ซึ่งมีวิธีการประกอบยาโดย ทา ปัดแผล ไล่แผล และยาหยอด มีทั้งสิ้น 22 ชนิด ในด้านวิธีการใช้ยาปรากฏว่ายาทั้ง 5 ประเภท 22 วิธีคือ รับประทาน อม บ้วน อาบแช่ ชะล้าง ชโลม สวน เป่า สุม ทา ประคบ พอก กวาด สูบ เอาควันรม เอาไอรรม อบ สูดดม ปัด ไล่ และหยด

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). “ชากกลางบ้าน” ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 13. 6299 – 6301). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. ธนาคาร ไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับยาแผนโบราณที่หมอกกลางบ้านใช้บำบัดโรคโดยอาศัยความรู้จากตำราและจากการที่เรียนรู้สืบเนื่องกันมา ไม่ใช่การศึกษาตามหลักวิทยาศาสตร์เคมี ด้วยชากกลางบ้านมักได้จากวัตถุ 3 ประการ คือ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุ ชากกลางบ้านแต่ละขนานมักใช้ตัวยาสผสมกันตามสัดส่วน นอกจากนี้มักกำหนดปริมาณในการใช้ กำหนดเวลาที่ใช้ และต้องใช้ตามวิธีที่กำหนดจึงจะเกิดผลของชากกลางบ้าน มักขึ้นและขมจัด ชากกลางบ้านแต่ละขนานมักประกอบด้วยตัวยาหลากหลายเพื่อให้มีสรรพคุณเสริมกัน ทำให้เกิดผลในการบำบัดได้เร็ว การบอกส่วนประกอบของตัวยามักบอกสัดส่วนเป็นปริมาณหรือกำหนดเป็นน้ำหนัก ชื่อชากกลางบ้านจึงมักจะตั้งตามชื่อโรคนั้น ๆ ในส่วนของการใช้ชากกลางบ้านนั้นส่วนมากมักใช้ดูบาย เพื่อให้เกิดผลทางด้านจิตวิทยา เพื่อเป็นกำลังใจแก่ผู้ป่วย อีกทั้งเพื่อให้รู้สึกว่ายานั้นมีความขลัง โดยการใช้เวทมนตร์คาถาประกอบการรักษาด้วย

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2547). “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณกลุ่มการแพทย์และสุขภาพนิยม”. ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 459 – 479). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

งานชิ้นนี้ศึกษาจากวรรณกรรมประเภทคำราชา และเวชศาสตร์ที่พบในภาคใต้ พบว่าชาวบ้านแต่โบราณสืบมาใช้วิธีการ 3 แบบ คือ การป้องกันรักษาโดยใช้ยาหอมที่ดูแลรักษาใช้ตัวยาสมนไพรโดยรับมาจากครู เรียนรู้ด้วยตนเองจนได้ประสบการณ์จริง จนเป็นผู้เชี่ยวชาญ การรักษาของกลุ่มนี้ไม่ใช่หลักวิชา ไม่ใช่ยา ใช้แต่ผีแลคาถาอาคม และการป้องกันรักษา โดยใช้ทั้งตัวยา และเวทมนตร์คาถาสผสมกัน คือใช้ทั้งหม้อยาและหม้อน้ำมันตรี ทั้ง 3 แบบที่ใช้ต่างอาศัยหอมพื้นบ้านหรือหมอกกลางบ้าน โดยถ่ายทอดความรู้ด้วยการบอกเล่า หรือจดจำปฏิบัติสืบต่อกันมา หมอพื้นบ้านต่างก็มีตำราหรือคัมภีร์สำหรับการประกอบการรักษา หมอขามีคัมภีร์ว่าด้วยสมุฏฐานของโรค ชื่อยา สรรพคุณยา การผสมยา ฯลฯ ส่วนหมอมิมีตำราเขียน และคำราชาผี มีคาถาอาคม ประกอบพิธีกรรม คำรา/คัมภีร์หมอยาโบราณ ส่วนใหญ่แต่งเป็นร้อยแก้ว ที่เป็นร้อยกรองก็มีบ้าง

แหล่งที่มาของคัมภีร์ หรือตำรายาพื้นบ้านที่พบในภาคใต้ คือ ทฤษฎีคึกิจของพุทธศาสนา เนื้อหาสำคัญของวรรณกรรมที่เกี่ยวกับการแพทย์ที่พบในภาคใต้ ส่วนใหญ่ตรงกับตำราแพทย์ ศาสตร์สงเคราะห์ ซึ่งจะคัดลอกมาจากคัมภีร์ภาษาบาลี สำหรับภาษาที่ใช้ในวรรณกรรมแพทย์พื้นบ้าน ส่วนใหญ่เป็นคำภาษาไทยโบราณ คำภาษาบาลี และสันสกฤต

อภิเชษฐ์ คีรีโชติ (2538). “วัฒนธรรมการถนอมอาหารของชาวบ้านบริเวณคาบสมุทร ตะขิงพระ จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาประเภท และวิธีการถนอมอาหาร รวมทั้งศึกษาวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับถนอมอาหารของชาวบ้าน ในด้านประเภทและวิธีการถนอมอาหารพบว่า มีหลายวิธี คือ การถนอมอาหารโดยการตากแห้งโดยใช้ความร้อนจากแสงแดด อาหารที่นำมาตากแห้ง อาจจะต้องผ่านการลวก การต้ม และการหมักเกลือ สิ่งนำมาถนอมอาหารแบบนี้ได้แก่ ปลา ไข่ปลา กุ้ง หมึก และสาหร่ายทะเล รวมทั้งเนื้อสัตว์ต่างๆ และผักผลไม้ การถนอมอาหารโดยวิธีหมักคองเป็นการถนอม โดยการหมักเกลือหรือแช่ในน้ำเกลือหรือน้ำส้มสายชู อาหารหมักคอง ลักษณะนี้ได้แก่ ปลาต้ม กุ้งต้ม แป้งแดง จิ้งจิ้ง นูคู ไคปลา อาหารประเภทเนื้อ คือ หนางซึ่งทำจากเนื้อวัวและอาหารพวกผักผลไม้ได้แก่ ผักเสี้ยนคอง หน่อไม้คอง สะตอคอง ผักกาดคอง ฯลฯ การถนอมอาหารโดยวิธีเชื่อมหรือกวน เป็นการถนอมอาหารโดยใช้น้ำตาล อาจจะเป็นการแช่อิ่ม ฉาบน้ำตาล และกวน มีเฉพาะอาหารประเภทผักและผลไม้เท่านั้น เช่น กั๊วเชื่อม ฟักทองเชื่อม มะขาม แช่อิ่ม กั๊วฉาบ สับปะรดกวน เป็นต้น และการถนอมอาหารโดยการรมควัน อาหารประเภทนี้ที่นิยมกันได้แก่ ปลารมควัน กุ้งรมควัน และเนื้อรมควัน ในด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการถนอมอาหาร การถนอมอาหารดังกล่าวส่งผลต่อวัฒนธรรมด้านการบริโภคแสดงให้เห็นการบริโภคอาหารที่ถนอมหลายลักษณะ วัฒนธรรมด้านสังคมสัมพันธ์เป็นการสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เครือญาติ และผู้คนในชุมชน เช่น การแบ่งปัน การรวมกันผลิต และจำหน่าย วัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้ครอบครัวมีรายได้ มีงานทำ และการแพร่กระจายของอาหารไปยังแหล่งอื่น และวัฒนธรรมด้านภาษา ได้ส่งผลต่อการใช้คำหรือถ้อยคำและสำนวนภาษาในภาษาถิ่นภาคใต้ที่มีลักษณะเฉพาะคน

อร่ามรัศมี ค้วงชนะ. (2544). “การศึกษายาพื้นบ้านที่ใช้รักษาโรคทางของหมอพื้นบ้านในจังหวัดสุราษฎร์ธานี”. งานวิจัยโดยการสนับสนุนจากสำนักงานราชภัฏและสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.

งานชิ้นนี้มุ่งศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านและประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการบำบัดรักษาโรคทางและสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาพบว่า หมอพื้นบ้านที่ยังคงรักษาโรคทางในเด็กด้วยการกวาดขายังคงได้รับความเชื่อถือจากชาวบ้านอยู่มาก ขากวาดขางที่ได้รับความนิยมทั่วไป คือ ขากวาดขางเด็ก และยามหานิลรัตน์ ในการผลิตยาหมอใช้สมุนไพรที่หาได้ในท้องถิ่น ซึ่งยึดถือจากตำรายาโบราณจากหนังสืออนุคเป็นหลัก สำหรับการรักษายังคงใช้วิธีการแบบเดิม คือ ป้ายยาลงในลำคอและปากของเด็ก ซึ่งส่วนใหญ่เกือบทุกรายหายจากโรคดังกล่าว ชาวบ้านจึงยังคงนำบุตรหลานมารักษาอย่างแพร่ ปัญหาก็คือ สมุนไพรที่นำมาใช้ในการผลิตยารักษาเริ่มหายาก และหมอยังผลิตตามแบบดั้งเดิมขาดอุปกรณ์การผลิตที่เหมาะสม

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). “ภูมิปัญญาทักษิณ : สมุนไพร-ยากดบ้าน ภูมิปัญญาเก่าแก่ของภาคใต้”.

ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย (หน้า 209–223). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช.

งานชิ้นนี้ศึกษาภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรของภาคใต้ที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน พบว่า ชาวใต้รู้จักเรียนรู้เรื่องยาสมุนไพรโดยอาศัยประสบการณ์ การสังเกต การลองผิดถูกด้วยการแปรสภาพวัตถุดิบจากธรรมชาติมาเป็นยากดบ้าน โดยแบ่งประเภทตามวิธีการใช้ และยังมีคนนำเอาคนตรีมาใช้บำบัดโรคอีกด้วย ความรู้เหล่านี้ได้มีการจดบันทึกไว้เป็นศาสตร์และศิลป์ที่เรียกว่าการแพทย์แผนโบราณ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดความรู้ ในปัจจุบันยาสมุนไพรได้รับการถ่ายทอดและนิยมนำมาใช้กันอย่างกว้างขวาง อีกทั้งยังมีการเทียบสรรพคุณตัวยา เพื่อความสะดวกและลดความยุ่งยากในการจัดหา ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนหันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับพืชสมุนไพรมากขึ้นและเนื่องจากแนวโน้มจากภายนอกและความกดดันจากภายในประเทศ จึงต้องตื่นตัวออกกฎหมายป้องกันสิทธิประโยชน์ในเรื่องสมุนไพรในชีวิตประจำวัน

หมวดที่ 10

อุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม

วิชิต นันทสุวรรณ (2545) “หนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์จากโออิติะถึงสงขลา” วารสารทักษิณคดี.

สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 6(2) : 74–85.

บทความนี้ผู้เขียนบอกว่าการพัฒนาแบบ “หนึ่งหมู่บ้าน หนึ่งผลิตภัณฑ์” ไม่ได้เริ่มจากพรรคการเมืองที่นำแนวทางการพัฒนามาเป็นนโยบายของพรรค แต่เริ่มจากความสัมพันธ์ระหว่าง

จังหวัดสงขลา และเชียงใหม่กับจังหวัดโออิตะจังหวัดเล็ก ๆ บนเกาะคิวชู ภาคใต้ของประเทศ ญี่ปุ่นในฐานะเมืองพี่เมืองน้อง โดยที่จังหวัดโออิตะเป็นต้นแบบของการพัฒนาตามแนวทาง “หนึ่งหมู่บ้าน – หนึ่งผลิตภัณฑ์” ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2520 โดยที่มีบุคลากรจากสงขลาและ เชียงใหม่ไปดูงานและบุคลากรจากโออิตะก็เดินทางมาดูงานเช่นกันผู้เขียนได้กล่าวถึงโออิตะว่า พัฒนาตนเองขึ้นมาจนประสบความสำเร็จ เพราะเขาวิเคราะห์สภาพการณ์พื้นฐาน กำหนด ยุทธศาสตร์ และกำหนดยุทธวิธี เขาว่าจังหวัดโออิตะมีประชากรอพยพย้ายออก เขาบอกว่าโออิตะต้องพัฒนาด้านการเกษตร และพบว่าต้องสนับสนุนชุมชนให้เป็นฐานการผลิตที่สำคัญในการ ดำเนินงาน จึงมีกระบวนการเวทีชาวบ้าน มีโรงเรียนผู้นำ มีกระบวนการสร้างความร่วมมือ และมีการปรับกระบวนการใช้งบประมาณ ผลก็คือโออิตะสามารถพึ่งตนเองได้ใน 58 ชุมชนของเขา ส่วนที่จังหวัดสงขลาได้นำมาประยุกต์ใช้ซึ่งยังไม่แน่ใจว่าประสบความสำเร็จหรือไม่นั้น ผู้เขียนเสนอว่าควรเข้าใจลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน ควรจัดการศึกษาของตนเองและกำหนด ยุทธศาสตร์ของตนเองอย่างจริงจัง โดยมีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทาง และสร้าง กระบวนการเรียนรู้ ระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บนพื้นฐานคน ความรู้และทรัพยากรโดย สร้างความเชื่อมั่น พื้นฟูความสัมพันธ์ แลพัฒนาระบบการจัดการอย่าง จริงจัง

หมวดที่ 11

เกษตรกรรม ประมง และปศุสัตว์

จรูญ หุยทอง. (2541). “ประมงพื้นบ้าน : เลือดเนื้อและวิญญาณของชุมชนภาคใต้.” วารสาร ทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(1) : 83 – 87.

บทความชิ้นนี้ให้สาระเกี่ยวกับประมงพื้นบ้านว่าเหมือนกับอาชีพอื่น ๆ ของชุมชน เกษตรกรรมที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและเงื่อนไขอื่น ๆ ของสังคม หรือชุมชนนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยทางด้านสภาพภูมิประเทศ ทรัพยากรท้องถิ่นหรือชุมชนที่สำคัญคือการ คอบสนองความต้องการของคนในด้านความต้องการพื้นฐานในการดำเนินชีวิตอันได้แก่ปัจจัย 4 เมื่อเงื่อนไขและปัจจัยต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงก็ย่อมส่งผลต่อการประมงพื้นบ้าน และส่งผลกระทบต่อชุมชน วิธีการทำประมงพื้นบ้านตามแบบเดิมอาศัยเครื่องมือจับสัตว์น้ำอย่างง่าย ๆ เป็นเครื่องมือ ที่ สอดคล้องกับขนาดและชนิดของสัตว์น้ำ ไม่ทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำเกินความจำเป็นสภาพต่าง ๆ จึงอยู่รอดอย่างมั่นคงปลอดภัย แต่วันนี้ การประมงพื้นบ้านภาคใต้โดยรอบ ๆ ทะเลสาบสงขลา เป็นตัวอย่างของการล่มสลายที่เด่นชัด อันเนื่องมาจากความอุดมสมบูรณ์น้อยลง ชาวบ้านเข้าไป ทำงานรับจ้างแออัดอยู่ในเมือง และการใช้เครื่องมือที่ทันสมัยมีประสิทธิภาพสูงช่วยทำลายระบบ

นิเวศและสัตว์น้ำลงอย่างรวดเร็ว เลือดเนื้อและวิญญาณของชาวประมงภาคใต้จึงถูกทำลายลงอย่างชากจะรื้อฟื้น

ชลินทร์ ประพศิตตรง. (2547). “การพัฒนาระบบไรรักษาสวนผสมของเกษตรกร อำเภอทუნพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาระบบไรรักษาสวนผสมของเกษตรกร อำเภอทუნพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. จากการศึกษาพบว่าสภาพปัญหาของระบบไรรักษาสวนผสมของเกษตรกร อำเภอทუნพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีสภาพปัญหาจากภัยธรรมชาติ สภาพดิน เป็นกรด ศัตรูพืชระบาด ราคาผลผลิตตกต่ำและไม่แน่นอนต้นทุนการผลิตสูง ขาดแคลนแรงงานในการผลิต ปัญหานี้สินและขาดความรู้ด้านการเกษตรและการตลาด จากสภาพปัญหาดังกล่าวจึงได้มีการพัฒนารูปแบบไรรักษาสวนผสม โดยภาครัฐได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การให้ความรู้ด้านวิชาการและเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิต การพัฒนาและส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ที่ดินที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจสูงสุด การพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสานเพื่อลดปัญหาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ภายหลังจากภาครัฐเข้ามามีบทบาทส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีการใช้ประโยชน์จากแรงงานและที่ดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ.

พานิช ทินนิมิตร. (2542). “ประมงในภาคใต้”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม9. (หน้า 4295 – 4311). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

การประมงในภาคใต้แบ่งได้เป็น คือ การประมงน้ำจืด การประมงน้ำกร่อยและ การประมงทะเล การประมงน้ำจืดมีทั้งการประมงในแหล่งน้ำจืดธรรมชาติ และการเลี้ยงสัตว์น้ำในบ่อหรือร่องสวน สัตว์น้ำจืดที่สำคัญได้แก่ ปลาน้ำจืดชนิดต่าง ๆ ปลาไหล กุ้งก้ามกรามและตะพาบน้ำ ส่วนการประมงน้ำกร่อยนั้นจะจับสัตว์น้ำจำพวกกุ้ง หอย ปู ปลาและสาหร่าย ปัจจุบันมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลงอย่างมาก จึงมีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งทดแทน ส่วนการประมงทะเลเป็นการจับสัตว์น้ำที่เจริญเติบโตเองโดยธรรมชาติ การประมงทะเลมีทั้งการประมงทะเลชายฝั่ง การประมงทะเลนอกฝั่ง และการประมงน้ำลึก ปัจจุบันการประมงทะเลมีปัญหาเพิ่มขึ้นทุกวันเพราะปัญหาเรื่องน้ำเสีย สัตว์น้ำมีปริมาณน้อยลง มีการจับสัตว์น้ำมากขึ้นเรื่อย ๆ ป่าชายเลนถูกทำลายและความสมบูรณ์ของน้ำลดลงทำให้แม่น้ำและทะเลเน่าเสียส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำนานาชนิด เนื่องจากภาคใต้ที่มีคาบสมุทรยาวและมี สองฝั่งทะเลท่า

ให้การประมงกลายเป็นวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคน โดยเฉพาะกลุ่มชาวไทยมุสลิมที่นับว่ามีความรู้ความชำนาญในอาชีพนี้มาก สำหรับวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น คือ อุตสาหกรรมการแปรรูปสัตว์น้ำ การทำอุปกรณ์และเครื่องมือจับสัตว์น้ำ การทำข้าวเกรียบกุ้งและปลา การทำน้ำบูดู การทำกะปิและการประคิษฐ์ของที่ระลึก

มยุรี พลวัฒน์. (2544). “ศึกษาผลผลิตจากต้นจากของชาวลำยองอำเภอ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาผลผลิตจากต้นจากของชาวบ้านลำยองอำเภอ อำเภอกันตัง จังหวัด พบว่า ต้นจากเป็นพืชท้องถิ่นของชาวลำยองอำเภอสามารถใช้ประโยชน์ส่วนของต้นใช้เป็นอาหารคาวหวาน เครื่องดื่มและเสพ ใช้ประกอบสิ่งก่อสร้าง เครื่องใช้ต่างๆ ประคิษฐ์ของที่ระลึก จากการบริโภคและอุปโภคจากเป็นจำนวนมากได้ส่งผลกระทบต่อทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านสภาพแวดล้อม ผลกระทบด้านเศรษฐกิจกระทบต่อผู้ผลิต กระทบต่อความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ผลกระทบต่อการอบรมสั่งสอนสมาชิกในครัวเรือน ผลกระทบด้านสภาพแวดล้อม คือ ผลกระทบด้านการช่วยอนุรักษ์ชายฝั่ง ผลกระทบต่อที่อยู่อาศัยของสัตว์จากสภาพดังกล่าวในอนาคตต้นจากอาจสูญพันธุ์ได้

วิษุตา กุพานุวัฒน์ (2546). “การจัดการกลุ่มประมงพื้นบ้านของชาวบ้าน อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(ไทยคดีศึกษา).บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการกลุ่มประมงพื้นบ้านของชาวบ้าน อำเภอ สติงพระ จังหวัดสงขลา พบว่า ปัจจัยการจัดการกลุ่มประมงพื้นบ้านของชาวบ้านจำแนกได้หลายประการ ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้นำและสมาชิก ผู้นำต้องเสียสละ รับผิดชอบ และขยันหมั่นเพียร ด้านเศรษฐกิจได้แก่การขาดแคลนเงินทุน ด้านสภาพแวดล้อมได้แก่ ปัญหามลภาวะทางน้ำจากโรงงานอุตสาหกรรม และปัญหาสัตว์น้ำลดลง ด้านสังคม วัฒนธรรม ได้แก่ การตั้งถิ่นฐาน การปกครอง การศึกษา ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และด้านการสนับสนุนจากหน่วยงาน อื่นๆ ในด้านกระบวนการกิจกรรมกลุ่มประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญหลายประการได้แก่ การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก การสาธิตและส่งเสริมเครื่องมือทำประมง การสร้างปะการังเทียม งานด้านปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ งานด้านการส่งเสริมอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการประมง และงานด้านการสนับสนุนการระดมเงินทุนภายในชุมชน ส่วนผลกระทบจากการจัดกิจกรรม ได้แก่ ผลกระทบ

ทางด้านเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดอาชีพเสริม ผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่ทำให้มีผู้นำมากขึ้นเกิดเป็นองค์กรท้องถิ่นที่เข้มแข็ง และด้านสภาพแวดล้อมบริเวณชายฝั่งทะเล

วิจิตร แก้วสุข (2546). "ศึกษาการทำสวนลองกองในจังหวัดนราธิวาส". วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.(ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการทำสวนลองกอง ขั้นตอนและวิธีการทำสวนลองกอง และผลกระทบของการทำสวนลองกอง พบว่า ความสำเร็จขึ้นอยู่กับสภาพทางกายภาพอันได้แก่ คุณภาพของดิน สภาพภูมิอากาศ และความสูงต่ำของพื้นที่ ที่พอเหมาะ ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ มีการถือครองที่ดินจำนวนมาก ทุนแรงงาน มีตลาดรองรับผลผลิต มีการคมนาคมขนส่งที่ดี มีความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนบ้าน และหน่วยงานการปกครองท้องถิ่น เห็นความสำคัญและให้การสนับสนุน ส่วนปัจจัยด้านมนุษย์ นอกจากผู้ทำต้องมีความรู้ความสามารถในการทำสวนลองกองแล้วต้องมีความชำนาญในการดูแลลองกองทุกระยะ สำหรับปัจจัยทางชีวภาพจะต้องดูแลรักษาและกำจัดวัชพืช กาฝาก แลง และโรคพืช ด้านขั้นตอนและการทำสวนลองกองเกษตรกรจะต้องเตรียมการปลูก เช่น พันธุ์ การกำหนดพื้นที่การขุดหลุม ฯลฯ ภายหลังที่ปลูกแล้วต้องมีการดูแลรักษาอย่างดี ต้องให้น้ำ ปุ๋ย มีการกำจัดวัชพืช การตัดแต่งกิ่ง การกำจัดศัตรูพืช ฯลฯ และในการเก็บเกี่ยวผลต้องรู้สภาพของลองกองที่สุกเต็มที่ ต้องมีแรงงานและเครื่องมือต่าง ๆ ที่ดี ต้องคัดเลือกเกรดลองกอง และบรรจุลังกระดาษพร้อมเพื่อจำหน่าย สำหรับผลกระทบจากการทำสวนลองกอง พบว่า สวนลองกองยังมีลักษณะของป่า เพราะต้องมีร่มเงาแก่ก็เป็นการทำลายป่าเช่นกัน ด้านเศรษฐกิจช่วยให้มีรายได้และอาชีพที่มั่นคง แต่ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านลดลงเพราะเน้นที่รายได้มากขึ้น

วีระศักดิ์ สุวรรณศักดิ์ (2542) "การปรับเปลี่ยนพื้นที่จากการทำนาข้าวเป็นการเกษตรผสมผสานของชาวบ้าน ตำบลศรีวิชัย อำเภอขุนพิทา จังหวัดสุราษฎร์ธานี" วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้ศึกษาถึงอิทธิพลที่มีผลต่อการตัดสินใจปรับเปลี่ยนพื้นที่ทำนาข้าวเป็นการเกษตรแบบผสมผสานของชาวบ้าน พบว่าเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน คือ พื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรม ศักยภาพแวดล้อมชุมชน ผู้นำชุมชน ฯลฯ และปัจจัยภายนอกคือ นโยบายของรัฐ สันเชื่อ บทบาทเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรองค์กรพัฒนาเอกชน ฯลฯ รูปแบบการเกษตรที่ปรับเปลี่ยนได้แก่การผสมผสานกิจกรรมพืชกับพืช พืชกับพืชกับสัตว์ และพืชกับสัตว์

การปรับเปลี่ยนดังกล่าวส่งผลให้เศรษฐกิจระดับ ครอบครัวดีขึ้น ชุมชนมีงานทำมากขึ้น สังคมครอบครัวสงบสุขมากขึ้นมีความหลากหลายทางชีวภาพเพิ่มขึ้น และนิเวศวิทยาดีขึ้น

ศรัณย์ วรานนท์ชุตติ (2544). “ศึกษาศาสตร์เลี้ยงหอยนางรมของชาวบ้าน อำเภอกาญจนดิษฐ์

จังหวัดสุราษฎร์ธานี.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา).

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาศาสตร์เลี้ยงหอยนางรมของชาวบ้านอำเภอกาญจนดิษฐ์ พบว่าปัจจัยการเลี้ยงหอยนางรม ผู้ประกอบการเป็นเกษตรกรซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอกาญจนดิษฐ์ ซึ่งมีประสบการณ์ในการเลี้ยงหอยนางรมมานาน สภาพพื้นที่ที่ใช้เป็นโคลนละเอียดสามารถใช้เลี้ยงหอยได้ทุกฤดูกาล และพื้นที่ส่วนใหญ่ได้รับอนุญาตจากกรมประมง แต่ยังมีปัญหาในเรื่องพื้นที่ที่มีจำกัด พันธุ์หอยนางรมได้จากแหล่ง ธรรมชาติ และซื้อจากผู้เลี้ยงรายอื่น มีปัญหาในเรื่องการขาดพันธุ์หอยนางรม และการจ่ายค่าจ้างแรงงานสูง ในวิธีการเลี้ยงหอยนางรมจึงคำนึงถึงแหล่งอาหารเป็นสำคัญใช้เวลาเลี้ยงหอยนางรมมากที่สุด 30 เดือน ในลักษณะที่ให้หอยนางรมติดกับแท่งซีเมนต์สามารถเก็บผลผลิตได้ตลอดปี แต่มีปัญหาเรื่องน้ำเสีย ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อเรื่องอาหารด้วย ส่วนการตลาดหอยนางรมผู้ซื้อจะเป็นผู้กำหนดราคา เมื่อเก็บผลผลิตมาแล้วต้องจำหน่ายทันที เพราะถ้าเก็บไว้นานเกิน 3 วัน หอยนางรมจะตายเป็นผลให้ต้องจำหน่ายในราคาต่ำ มีการแปรรูปในลักษณะอุตสาหกรรมในครัวเรือน ผลกระทบจากการเลี้ยงหอยนางรมพบว่า ด้านเศรษฐกิจตลาดการซื้อเป็นลักษณะผูกขาด ผู้ประกอบการขาดเงินลงทุนในด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ส่วนด้านสังคมและวัฒนธรรมมีผลต่อการอนุรักษ์ส่งเสริมและพัฒนา ผลต่อความรักความผูกพันและความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์. (2542). “การทำนาในภาคใต้”. ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 7.

(หน้า 3348 – 3362). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

การปลูกข้าวในภาคใต้มีกระจายอยู่อย่างกว้างขวางทั่วทั้งภาค บริเวณที่ปลูกข้าวที่สำคัญที่สุด คือ บริเวณฝั่งทะเลด้านตะวันออก ได้แก่ ที่ราบเขตต่อจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุงและสงขลา และที่ราบลุ่มแม่น้ำปาดธานี การทำนาของชาวภาคใต้ในอดีตต้องอาศัยแรงงานคนและแรงงานสัตว์เลี้ยงเป็น ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวนาบางรายมีที่นา มาก ๆ นิยมการมีลูกมากเพื่อจะได้มีแรงงานช่วยกันทำนามากพอ การทำนาของชาวภาคใต้ เริ่มจากการเตรียมการไถหว่าน และปักดำ การดูแลรักษาข้าวกล้า การเก็บเกี่ยว การหาบข้าว และการจัดเก็บเรียงข้าว ซึ่งในแต่ละขั้นตอนชาวนาต้องเอาใจใส่ดูแลเพื่อให้ผลผลิตนั้นออกมาดี มี

ประเพณีและความเชื่ออันเนื่องจากการทำนามากมายล้วนเป็นการกระทำเพื่อให้มีโชคลาภได้ ผลผลิตมากให้ฝนฟ้าอำนวยตามฤดูกาล และเป็นการแสดงความกตเวทิตาคุณแก่แม่โพสพ เช่น การแรกนาขวัญ การทำขวัญข้าว ชาวขวัญข้าว ลาซัง ปัจจุบันวัฒนธรรมการทำนาของชาวภาคใต้มีการเปลี่ยนแปลงไปนิยมใช้เครื่องจักรไถนาแทนวัวและควาย แต่ชาวนาน้อยรายที่จะมีเครื่องไถนาของตนเองจึงต้องว่าจ้างบุคคลอื่น การเลี้ยงวัวหรือควายไว้ใช้งานก็มีน้อยลง ปลูกดอก ก็หาได้ยากจึงหันไปใช้ปุ๋ยเคมีและนิยมใช้ยาปราบศัตรูพืชกันมากขึ้น

โสพิศ โปธิสุวรรณ. (2543). “การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมการทำสวนพลูปากหราม กับพลูวังโหล จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมการทำสวนพลูปากหรามกับพลูวังโหล จังหวัดนครศรีธรรมราช จากการศึกษาพบว่า การเปรียบเทียบการทำสวนพลู ปากหรามกับ สวนพลูวังโหล มีความแตกต่างกันในเรื่องระยะเวลาในการใช้พื้นที่ปลูก การทอนค้างพลู แนวคิดในการพัฒนาการทำสวนพลู การใช้แรงงานในการเก็บผลผลิต การใช้อุปกรณ์ในการเก็บพลู และการเลือกปุ๋ยที่นำมาใช้ในสวนพลู ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพและราคาพลู กล่าวคือ พลูวังโหลมีคุณภาพและราคาสูงกว่า มีผู้บริโภคมากกว่ามีแนวโน้มขยายพื้นที่ปลูกมากขึ้น ต่างจากพลูปากหรามที่มีแนวโน้มลดลง ส่วนเรื่อง อื่น ๆ เมื่อเปรียบเทียบแล้วมีลักษณะอย่างเดียวกัน

อร่ามรัศมี คิวงชนะ (2542). “ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ : ศึกษากรณีสวนสมรม”. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

งานวิจัยชิ้นนี้พบว่าปัจจุบันมีสวนสมรมเหลืออยู่เป็นจำนวนมากในจังหวัด สุราษฎร์ธานี โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอคีรีรัฐนิคม อำเภอพนม และอำเภอบ้านตาขุนในจังหวัดชุมพรมีสวนสมรมมากในพื้นที่อำเภอหลังสวนและอำเภอพะโต๊ะ ส่วนในจังหวัดระนองมีสวนสมรมเหลือไม่มากนัก สวนสมรมในพื้นที่ดังกล่าวส่วนมากเป็นสวนเก่าแก่ ตกทอดมา 2-3ชั่วอายุคน สวนใหม่ ๆ ก็มีบ้างที่ทำแบบสวนสมรมแต่มีไม่มาก ชาวบ้านที่ทำสวนสมรมส่วนใหญ่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยที่ผู้สืบทอดเกิดมาและใช้ชีวิตในท่ามกลางสวนสมรมอยู่แล้วจึงเรียนรู้ตามธรรมชาติ สวนสมรมเป็นสวนซึ่งเจ้าของปลูกทุกอย่างที่จะกินและใช้ ปล่อยให้ยู่ตามธรรมชาติโดยไม่จัดระเบียบ คอยแคว้งวางโคนต้นบ้างในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวผล และคอยระวังมิให้เถาวัลย์ขึ้นคลุมจนต้นไม้ตายเป็นการปลูกเพื่อยังชีพ แบ่งปันในหมู่เพื่อนฝูงและญาติมิตรที่เหลือขายเป็นรายได้ การทำสวนสมรมไม่ต้องใช้ปัจจัยมากเพราะไม่ใช้ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลง จะมีก็เฉพาะ การปลูกซ่อมแซมเป็นสวนที่ไม่ทำให้ร่ำรวย แต่อยู่ได้อย่างพอเพียง มีความสุขตามอัตภาพ

อร่ามรัมย์ คิ้วชนะ. (2547). “กลุ่มสวนสมรม ตำบลบ้านยาง อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัด สุราษฎร์ธานี”. ในรายงานผลการศึกษาวรรณกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้ (หน้า 1 – 24) . กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ.

งานวิจัยชิ้นนี้ได้กล่าวถึงบริบทชุมชนตำบลบ้านยางว่าตั้งอยู่ริมฝั่งคลองยัน ชุมชนนี้ตั้งมาช้านาน ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ การประกอบอาชีพทำสวนยังคงเป็นแบบดั้งเดิมที่เรียกว่า “สวนสมรม” ซึ่งเป็นส่วนที่มีพันธุ์ไม้อย่างหลากหลาย สวนสมรมอยู่ในบริเวณริมฝั่งคลองนั่นเอง พืชพันธุ์ในสวนสมรมมี 4 ระดับ คือ ระดับผิวดิน ระดับสูงไม่เกินศีรษะ ระดับสูงกว่าศีรษะแต่ไม่สูงเกินไป และระดับที่สูงมาก พืชพันธุ์ดังกล่าว นอกจากเป็นอาหาร ใช้สอยและปลูกเพื่อความบันเทิงใจ ยังใช้เป็นยาอีกด้วย สภาพสวนเป็นไปตามธรรมชาติ พึ่งพาตัวเอง สวนสมรมจึงอุดมสมบูรณ์ช่วยให้สามารถยังชีพได้อย่างพอมีพอกินแม้ไม่ได้รับผลเป็นกอบเป็นกำแต่ได้รับผลตลอดปี โดยปลอดจากสารเคมีและยาปราบศัตรูพืช สวนชนิดนี้จึงมิใช่ได้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลักสำคัญ แต่ที่ช่วยให้มนุษย์ สัตว์ พืช และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เป็นอยู่ อย่างอิสระ ปลอดภัย เกื้อกูลมีความสุขโดยมิต้องปรุงแต่งมากไม่นำไปสู่ความทุกข์ได้ง่าย อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรม และธรรมชาติแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

อำพน แสงดี. (2546). ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำนาของชาวบ้านในอำเภอรอนดง จังหวัด สงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำนาของชาวบ้านในอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา พบว่า ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้การทำนาลดลงประกอบด้วย จำนวนประชากรลดลง ประชากรมีการศึกษาสูงขึ้น ประชากรมีสุขภาพอนามัยดีขึ้น ประชากรมีรายได้ และรายจ่ายสูงขึ้น และเนื่องจากแรงงานในการทำนาลดลง อีกทั้งชาวบ้านรู้จักการทำนาโดยใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการทำนา ในส่วนของลักษณะการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำนาปรากฏว่าในปัจจุบันความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับวัสดุและอุปกรณ์ในการทำนา ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับขั้นตอนการทำนา และความเชื่อและพิธีกรรมหลังการทำนาเปลี่ยนแปลงไป สำหรับการประกอบอาชีพทำนาได้ส่งผลกระทบต่อด้านสังคมและวัฒนธรรม คือชาวบ้านมีความสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องมากขึ้น ทั้งนี้เพราะชาวนาขาดความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยี รวมทั้งต้องพึ่งแหล่งเงินทุนจากภายนอกมากขึ้น

หมวดที่ 12

เศรษฐกิจ การเงิน การพัฒนา แผนงาน และผังเมือง

กลีน กงเหมือนเพชร. (2547). “เขาคราม...บนเส้นทางกำหนัดตนเอง” ในรายงานผล การศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้. (หน้า 96–117). สำนักงานปฏิรูป ระบบ สุขภาพแห่งชาติ.

งานชิ้นนี้กล่าวถึงเขาครามว่าเป็นชุมชนที่ประกอบด้วยกลุ่มคนหลากหลายวัฒนธรรม คือ กลุ่มไทยมุสลิม กลุ่มไทยพุทธ และกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน กลุ่มคนดังกล่าวยึดอาชีพเกษตรกรรม และประมงชายฝั่ง ในระยะต่อมาชาวบ้านเขาครามเปลี่ยนแปลงการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิต แบบตลาด โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการผลิตใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี และ มีการสร้างถนน ประปา ไฟฟ้า เป็นต้น จากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังยากจน จากปัญหาความยากจนทำให้เกิดปัญหาทางสังคม เช่น การอพยพย้ายถิ่นไปทำงาน ที่อื่นของคนหนุ่มสาว ไม่มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน และครอบครัวแตกแยก เป็นต้น จากข้อมูล ที่เกิดขึ้นทำให้ผู้นำและแกนนำเริ่มคิดหาหนทางจะกอบกู้ชุมชนด้วยการมารวมกลุ่มกันโดยใช้ทุน “ภูมิปัญญา” โดยพบว่าในชุมชนเขาครามมีผู้รู้เฉพาะด้านอยู่มากมาย เช่น สมุนไพร หมอ ยา หมอตำแย อาหารพื้นบ้าน ช่างฝีมือ และอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้พวกเขาได้ศึกษาซึ่งก็สามารถนำมาสร้าง ความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้ ซึ่งในที่สุดชุมชนก็เริ่มฟื้นตัวอย่างมั่นคง

คำนวน นวลสนอง (2538). “วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคม เกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา”. สำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

งานวิจัยนี้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบการทำมาหากินระบบการอยู่ร่วมกัน สัมพันธ์ กัน ระบบความเชื่อ และผลกระทบและแนวทางพัฒนา พบว่า ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงระบบการ ทำมาหากินเนื่องมาจากนโยบายของรัฐบาลกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ และการ ประกอบอาชีพทางการเกษตรมีรายได้ไม่พอกับค่าครองชีพ ลักษณะของการเปลี่ยนแปลง คือ มี โรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมากมายในจังหวัดสงขลา ผู้คนในชุมชนเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงกับ การผลิตด้านแรงงาน ผลจากการเปลี่ยนแปลงคือ มีรายได้ที่แน่นอนแต่ไม่เพียงพอกับการครองชีพ และมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย ส่วนการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์มีปัจจัยการ เปลี่ยนแปลงคือ ระบบการทำมาหากิน นโยบายของรัฐในการจัดการพัฒนาชนบทและการ ขยายตัวด้านการตลาด ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เพื่อนบ้าน และ

สถาบันหลักในชุมชน ผลที่ตามมาคือ บทบาทของสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป มีความสัมพันธ์กับคนภายนอกมากขึ้น การปฏิบัติตามแบบแผน และกฎหมายมีมากขึ้น ส่วนปัจจัยการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ คือ การศึกษาแผนใหม่และเทคโนโลยีใหม่ที่ทำหน้าที่นำเข้ามาใช้ ทำให้ความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา และการให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมในชุมชนลดน้อยลง สำหรับผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีทั้งด้านบวกและลบ ด้านบวกคือ มีรายได้เพิ่ม ช่วยแก้ไขปัญหาค่าจ้างงาน ส่วนด้านลบคือ ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม มีความเลื่อมล้ำเรื่อง การกระจายรายได้ และมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น

จันงค์ แรกพินิจ. (2545). “พัฒนาการและการเคลื่อนย้ายฐานคิดธุรกิจของอุตสาหกรรม ชุมชนในจังหวัดสงขลา”. 6(2) : 87 – 105.

บทความนี้ ผู้เขียนได้นำเอาชุมชนที่ประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ของจังหวัดสงขลา คือ บ้านพรุ : โรงเรียนธุรกิจยางแผ่นดิบชุมชนคลองหระ : ผู้จุดประกายความคิดอิสระในการจัดการทุนชุมชน น้ำขาว : ต้นแบบชุมชนสวัสดิการนาหว้า : ชุมชนสวัสดิการ คลองเป๊ะ : นักจัดการทุนมืออาชีพ สมาคมฟื้นฟูหมู่บ้านชนบทสงขลา : เครือข่ายผู้นำและองค์กรชุมชนจังหวัดสงขลา ทุกชุมชนที่นำมากล่าวถึงผู้เขียนพยายามบอกว่า ผู้นำชุมชน พัฒนาการของชุมชน ระบบการจัดการ การร่วมมือของคนในชุมชน เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินการประสบความสำเร็จ ในตอนท้ายผู้สร้างได้กล่าวถึงการเคลื่อนย้ายฐานคิดของธุรกิจอุตสาหกรรมชุมชนในจังหวัดสงขลา โดยกล่าวถึงการเริ่มต้นของชุมชนในเครือข่ายสมาคมฟื้นฟูหมู่บ้านชนบทสงขลาว่าเมื่อได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนภายนอกอื่น ๆ ก็หันมาวางรากฐานในการผลิตของตน โดยที่ให้ความสำคัญต่อการแปรรูปผลผลิต การหันมาให้ความสำคัญกับการตลาด และวงจรของชุมชน ด้วยการจัดเวทีการเรียนรู้ให้รู้จักตนเอง รู้จักโลก และกำหนดทิศทางของตัวเองได้ โดยการทำผังแม่บทชุมชน

จันงค์ แรกพินิจ (2545). “ภาคใต้ในกระแสเศรษฐกิจชุมชน.” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 6(2): 18 – 27.

บทความนี้ชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรภาคใต้กำลังประสบชะตากรรมเกี่ยวกับหนี้สินไม่น้อยกว่าเกษตรกรภาคอื่นทั้งสถาบันการเงินในระบบและนอกระบบ เจ้าหนี้รายใหญ่ที่สุดคือ ธกส. รองลงมาคือสหกรณ์การเกษตร กลุ่มออมทรัพย์ นายทุนในหมู่บ้าน ฯลฯ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะการพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมาเน้นการพึ่งพาพืชหลักเพียงไม่กี่ชนิดซึ่งเป็นการผลิตเพื่อขายมิใช่การบริโภค ภาคการผลิตคือชุมชนจึงอ่อนแอ พึ่งตนเองอย่างแท้จริงไม่ได้ ทั้งนี้เพราะรัฐ

ขาดปกป้องและคุ้มครองชุมชนซึ่งเห็นได้จากปล่อยให้บุคคลและระบบนอกชุมชนเข้ามาหีบฉวยผลประโยชน์ เงินรายได้ของชุมชนจึงไหลออกอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้รัฐบาลยังขาดการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอีกด้วย แต่การที่ชาวภาคใต้มีบุคลิกภาพแบบคนได้ ซึ่งสามารถจัดการตัวเองโดยเฉพาะเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ฯลฯ จึงทำให้อยู่รอดได้ บทความนี้ได้เสนอทางออกเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน : วงจรเศรษฐกิจใหม่เพื่อ การพึ่งตนเองโดยที่ชุมชนเองได้จัดรอบความคิด เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับอุตสาหกรรมทดแทน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและผลผลิต ทุนและสวัสดิการชุมชน ซึ่งมีตัวอย่างชุมชนตัวอย่างของภาคใต้ เช่น ไม้เรียง และชุมชนในจังหวัดสงขลา พัทลุง และกระบี่ เป็นต้น

ชนิกรรดา เพชรชนะ (2541) “การจัดการเชิงธุรกิจที่ลดกรรมและหนี้ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช”.วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้ศึกษากระบวนการธุรกิจและหนี้ ตั้งแต่การผลิต และผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต ในกระบวนการธุรกิจและหนี้ช่างและหนี้จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์โดยการปฏิบัติจริง ไม่มีการเรียกเก็บค่าตอบแทน เมื่อสามารถและได้ก็ไปประกอบอาชีพที่บ้านตนและถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในบ้าน การดำเนินธุรกิจเป็นลักษณะของต่างคนต่างทำสินค้าไปสู่แหล่งขาย ในจังหวัดส่วนใหญ่ตามการกระจายตัวของเครือข่าย มีการแก้ปัญหาตนเองแม้องค์กรภายนอกเข้าไปส่งเสริมการรวมกลุ่มแต่ก็ไม่สำเร็จ มาตรฐานฝีมือที่ต่างกันของช่าง คืออุปสรรคสำคัญ อีกทั้งความยากจนทำให้ต้องแสวงหารายได้มาใช้ในแต่ละวันทำให้ไม่สามารถปฏิบัติตามกฎกติกาของกลุ่มได้ สำหรับผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต นอกจากทำให้ประชาชนผู้มีอาชีพนี้มีรายได้ และมีฐานะดีขึ้นแล้วยังสร้างชื่อเสียงให้ช่างผู้และหนี้ในฐานะผู้ธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่การดำเนินธุรกิจที่ต่างคนต่างทำ ทำให้เกิดปัญหาต้นทุนการผลิต เกิดการแข่งขัน คุณภาพงานต่ำ รายได้น้อย และสุขภาพเสื่อมโทรม

ชาครินทร์ โชติศุภเศรษฐี และนนทิภักดิ์ เพ็ชรโรจน์ (2546). “แผนธุรกิจผลิตภัณฑ์เนื้อ ไบยางพารา”. นครศรีธรรมราช โครงการพัฒนาที่ปรึกษาแผนธุรกิจ รุ่นที่ 2 มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ร่วมกับสถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม.

งานชิ้นนี้เกิดขึ้นเนื่องจากนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการแก้ปัญหาความยากจนโดยจัดทำโครงการสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ฯ เพื่อให้ชุมชนมีการรวมตัวกันปรับปรุงแก้ไข ปัญหาของชุมชนเองได้อย่างยั่งยืน จึงได้จัดทำแผนธุรกิจโดยศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับกิจการผลิตภัณฑ์เนื้อไบยางพาราเป็นเบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรควนสุบรรณ วัตถุประสงค์และ

เป้าหมาย ขอบเขตของการดำเนินงานและสินค้า และการบริการเพื่อเป็นพื้นฐาน ต่อจากนั้นได้ศึกษาแผนการตลาด แผนการผลิต แผนการบริหารและจัดองค์การ และแผนทางการเงิน โดยแผนดังกล่าวแต่ละแผนมีการวิเคราะห์รายละเอียดต่าง ๆ ในหลายแง่มุม และสรุปเป็นแผนการดำเนินงานในปี พ.ศ. 2547 โดยที่ในแผนการตลาดจะมีการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ การพัฒนาชนิดของผีเสื้อ การปรับเปลี่ยนช่องทางการจัดจำหน่าย การประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมการขาย และการขายโดยบุคคล สำหรับแผนการผลิต เน้นการพัฒนาฝีมือการผลิต การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ และการพัฒนากระบวนการผลิต ส่วนในด้านแผนการบริหารและ การจัดองค์การได้เน้นการเพิ่มบุคลากรในฝ่ายต่าง ๆ และการฝึกอบรมและพัฒนา สำหรับแผน การเงิน เน้นการจัดทำงบการเงิน และการแจกจ่ายปันผลและสมทบทุน นอกจากแผนดังกล่าวแล้วเพื่อให้กลุ่มเกษตรกรแม่บ้านควนสุพรรณสามารถปรับตัวรับกับสถานการณ์ที่ไม่เป็นไปตามแผนการได้ทันเวลาจึงได้ดำเนินการศึกษาความเสี่ยง และการเตรียมแผนสำรองไว้ด้วย โดยเฉพาะกรณีที่ยอดขายไม่เป็นไปตามเป้าหมาย กรณีกำลังการผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการตลาด กรณีเงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอต่อการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม กรณีมี คู่แข่งในตลาดเพิ่มมากขึ้น และกรณีการลอกเลียนแบบสินค้า

ชวน เพชรแก้ว. (2547) “ชุมชนไม้เรียง : การจัดการแบบพึ่งตนเอง”. ในรายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้. (หน้า 7 – 43). นครบุรี : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ. (สปรส.).

งานชิ้นนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบดั้งเดิมของชุมชนไม้เรียงที่เน้นการผลิตเพื่อชีพซึ่งมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย แต่เมื่อปรากฏเป็นวัฒนธรรมใหม่แบบชุมชนเมืองได้ก่อให้เกิดปัญหาแก่ชุมชนนี้อย่างต่อเนื่อง ความเป็นชุมชนไม้เรียงแต่เดิมเปลี่ยนเป็นมีข้อจำกัด ซึ่งแสดงถึงความยากจนของผู้คน และปัญหาอื่น ๆ ก็ทับทวีขึ้น รูปแบบและกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียงที่ก่อตัวมาช้านานก็เกิดขึ้น โดยใช้ภูมิปัญญาทั้งเก่าและใหม่ผนวกเข้าด้วยกันเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ตลอดเวลา ประกอบกับการสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงทำให้ข้อมูลไหลเวียนสู่สมาชิกของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เป็นผลให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงโครงการต่าง ๆ ก็ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องเป็นผลให้ชุมชนไม้เรียงเป็นชุมชนหนึ่งที่สามารถแก้ปัญหาและมีการพัฒนาจนเป็นแบบอย่างของการพึ่งตนเองได้เป็นอย่างดี

ชวน เพชรแก้ว และมาโนช นวลสระ (2547). “ผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกาะแรด”. (หน้า 53 – 72). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ.

งานชิ้นนี้กล่าวถึงเกาะแรดเกาะเล็ก ๆ แห่งหนึ่งในอำเภอคอนสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ว่าแต่เดิมเกาะแรดเป็นเกาะที่มีทรัพยากรสมบูรณ์และเป็นแหล่งสัตว์น้ำที่สำคัญ สันนิษฐานว่าต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีชาวจีนไหหลำเป็นกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่นี่ หลังจากนั้นมีการอพยพเข้ามาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ การติดต่อกับภายนอกสมัยนั้นเป็นไปด้วยความยากลำบาก มีการสร้างศาลประจำหมู่บ้าน คือ ศาลเจ้ากวนอูและศาลเจ้าแม่ทับทิมเพื่อเป็นศูนย์รวมร่วมใจ สถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง คือ โรงโม่เพื่อใช้เป็นที่พักพิงของผู้คนไร้ที่อยู่ ประชาชนส่วนใหญ่ยึดการทำประมงเป็นหลักโดยใช้เครื่องมือแบบเดิมทำการประมงในบริเวณรอบ ๆ เกาะทำให้ชาวบ้านที่นี่ดำรงชีวิตอยู่อย่างสบาย แต่ในปัจจุบันการคมนาคมสะดวกการติดต่อกับภายนอกจึงเป็นไปอย่างรวดเร็ว ในขณะที่เดียวกันก็มีปัญหาเพิ่มขึ้น เช่น สัตว์น้ำเริ่มฝืดเคือง ชาวบ้านต้องออกไปทำการประมงในพื้นที่ไกล ๆ ซึ่งไม่ค่อยคุ้มกับการลงทุนกลุ่มสตรีจึงรวมตัวกันผลิตอาหารทะเลแปรรูป เช่น หมึกแฉวน หมึกอบและกะปิจากกุ้งเคย ซึ่งมีคุณภาพจึงเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย ทำให้ชาวบ้านสามารถดำรงคนอยู่ในภาวะปัจจุบันอย่างปกติสุข แม้จะไม่เหมือน สภาพเดิมก็ตาม

ชวน เพชรแก้ว (2547). “ชุมชนบ้านนาพรุ : การรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหา”. ในรายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้ (หน้า 179 – 213). กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ.

งานชิ้นนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาของชาวบ้านนาพรุ ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ที่กิ่งอำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง เป็นชุมชนที่ผสมผสานของผู้คนหลายกลุ่มมีชาวไทยอิสลามเป็นกลุ่มมากที่สุด ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรเป็นหลัก มีรายได้ไม่แน่นอนฐานะจึงค่อนข้างจน ทั้งชาวไทยอิสลามและไทยพุทธอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุขช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ต่างก็ประสบปัญหาด้านการประกอบอาชีพประมงและทำสวนทำนา ซึ่งส่งผลต่อการก่อหนี้สินและส่งผลกระทบต่อการศึกษาของเยาวชนผลที่ตามมา คือ มีปัญหาการว่างงานและปัญหาเศรษฐกิจ รวมทั้งปัญหาด้านคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ชาวบ้านต่างเห็นความสำคัญ และให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาเป็นอย่างดี จึงมีการรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินงานอันก่อให้เกิดผลต่อเศรษฐกิจ ชุมชนหลายกลุ่ม กลุ่มผู้ผลิตกะปิบ้านนาพรุเป็นกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จมากกลุ่มหนึ่งในส่วนของภาครัฐก็ได้ให้การช่วยเหลือสนับสนุนทั้งในด้านสาธารณูปโภคและด้านการพัฒนาชุมชน ทำให้โครงการที่เกิดขึ้นดำเนินการไปด้วยดีด้วยความร่วมมือกันของ ชาวบ้านในการทำกิจกรรมในชุมชนและกิจกรรมรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ชุมชนนี้จึงเป็น ตัวแบบสำคัญของการดำรงชีวิตของคนที่แตกต่างกันของคน 2 กลุ่มอย่างปกติสุข

ชวน เพชรแก้ว. (2547). “พลิกปัญหาเป็นปัญญาจากหมากแห้งบ้านทอนหงส์”. ในรายงานผล การศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้. (หน้า 180 – 196). กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ.

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาวิธีการแก้ปัญหาของชาวบ้านทอนหงส์ ซึ่งมีหมากเป็น เศรษฐกิจชนิดหนึ่งรองจากอาหาราและสวนผลไม้ จากการขายหมากแห้งในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมาของหมู่บ้านทอนหงส์ ชาวบ้านมีรายได้ดีแต่ก็ประสบปัญหาหมากแห้งไม่เพียงพอและพ่อค้า คนกลางกดราคาจึงทำให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันแก้ปัญหาดังกล่าว โดยเริ่มจากการปลูกหมากเป็นพืช เจริญเติบโตมากขึ้นและมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการซื้อขายหมากแห้ง ตลอดจนมีผู้แทนจากธนาคาร เพื่อการเกษตรและสหกรณ์เข้ามาให้ความรู้การส่งเสริมการลงทุนทำให้ชาวบ้านมีความรู้และ เล็งเห็นช่องทางการลงทุน ชุมชนจึงร่วมมือกันสร้างความเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายนอกชุมชน รวมทั้งสร้างเครือข่ายกับร้านค้าเพื่อขายส่งโดยตรงจึงทำให้ชาวบ้านทอนหงส์มีการพัฒนาทางด้ว การผลิตโดยสามารถผลิตหมากแห้งได้มีคุณภาพมากขึ้นรวมทั้งภายในชุมชนมีการเชื่อมโยง เครือข่ายการผลิต ทำให้ชาวบ้านทอนหงส์มีอำนาจการต่อรองราคาหมากแห้งกับพ่อค้าคนกลาง มากขึ้น ชุมชนบ้านทอนหงส์จึงพลิกปัญหาเป็นปัญญาด้วยความร่วมมือร่วมใจกันถึงแม้จะมี ปัญหาและอุปสรรคอยู่บ้างชาวบ้านเชื่อว่าเวลาและผลการทำงานจะลดปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ลงได้

ฉัฐพงศ์ สุวรรณศิลป์. (2547). “ยุทธศาสตร์พัฒนาการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชน ของผู้นำชุมชน ตำบลโมถ่าย อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี”.วิทยานิพนธ์ศิลป ศาตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ชุมชนของผู้นำชุมชน ตำบลโมถ่าย อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จากการศึกษาพบปัญหา การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชน คือ ขั้นตอนทางราชการล่าช้า การสนองนโยบายไม่ ตรงกับความต้องการของชุมชน ขาดความรู้ในการพัฒนา ขาดอุปกรณ์ในการพัฒนา ขาดการรับ ข่าวสาร ขาดความสามัคคีในการพัฒนา ขาดการสำรวจปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน จากสภาพ ปัญหาดังกล่าวได้มีการพัฒนายุทธศาสตร์ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยมีขั้นตอนการ พัฒนา คือ ให้ผู้นำชุมชนแสดงความคิดเห็นและระดมสมอง เก็บรวบรวมบันทึกกิจกรรมหรือ โครงการ นำเสนอโครงการที่นำเสนอผ่านการเห็นชอบจากภาครัฐแล้วได้มีการจัดกิจกรรมพบปะ ประชาชนเพื่อรับรู้ปัญหา เปิดเวทีชาวบ้านเพื่อสำรวจและกำหนดวัตถุประสงค์ ร่วมวางแผนพัฒนา นำแผนพัฒนาไปปฏิบัติ และสร้างทีมงานในการประเมินผล ยุทธศาสตร์การ

พัฒนาการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนเน้นขบวนการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนโดยช่วยตนเองให้มีการรับรู้ ร่วมคิด คัดสินใจ ร่วมวางแผน และร่วมปฏิบัติ

คูสิต รักษ์ทอง จำนงค์ แรกพิณิจ และชัยวุฒิ พิยะกุล. (2544). “วัฒนธรรมกับการพัฒนา : ศึกษากรณีองค์กรชาวบ้านบริเวณลุ่มแม่น้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช”.
กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

งานวิจัยนี้พบว่าสถานภาพขององค์กรชาวบ้านบริเวณลุ่มน้ำปากพนังเกิดขึ้น 3 ลักษณะ คือ องค์กรเกี่ยวกับการจัดการทุน การจัดการทรัพยากรและการผสมผสานเพื่อการจัดทุน ทรัพยากรและผลผลิต กระบวนการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการพัฒนาขององค์กร คือ มีการเรียนรู้ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยอาศัยการเรียนรู้คณะกรรมการกลุ่มองค์กร คณะกรรมการแผนแม่บทชุมชน และเวทีเรียนรู้ของชาวบ้านสรุปได้ว่าโครงสร้างการบริหารจัดการองค์กรชาวบ้านประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นสมาชิกสามัญ สมาชิกสามัญ สมาชิกกิตติมศักดิ์ และมีกระบวนการบริหาร ซึ่งมีประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ เลขานุการ ฯลฯ ในการพัฒนาเครือข่ายองค์กรได้มีการพัฒนาการเรียนรู้ให้สมาชิกและคณะกรรมการ ไม่มีการสร้างเงื่อนไขเพื่อครอบงำองค์กร อย่างไรก็ตามองค์กรเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังยังรวมตัวกันหลวม ๆ

นริศร์ มีเจริญ. (2547). “การพัฒนากลุ่มอาชีพด้านเกษตรกรรมตามกระบวนการวิสาหกิจชุมชน อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเรื่องการพัฒนาของกลุ่มอาชีพด้านเกษตรกรรมตามกระบวนการวิสาหกิจชุมชน อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ปัญหาการพัฒนาของกลุ่มอาชีพด้านเกษตรกรรมตามกระบวนการรัฐวิสาหกิจชุมชน คือ สมาชิกขาดความรู้ความเข้าใจในการสำรวจข้อมูลซึ่งส่งผลถึงการวิเคราะห์ข้อมูล ไม่ทราบถึงประโยชน์ของการสำรวจวิเคราะห์ข้อมูลในการปฏิบัติการวิสาหกิจชุมชนรวมถึงทุนและทรัพยากร ไม่ทราบถึงประโยชน์การให้ความรู้และการสนับสนุนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากปัญหาดังกล่าวทำให้มีการพัฒนากลุ่มอาชีพด้านเกษตรกรรมตามกระบวนการวิสาหกิจ คือ ศึกษาถึงกระบวนการดำเนินงานในอดีตถึงปัจจุบัน ส่งเสริมด้านความรู้และทักษะในการดำเนินการของกลุ่ม การศึกษาดูงาน การประสานงาน การประสานงานขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น การพัฒนาดังกล่าวทำให้ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ มีเจตคติและทักษะในการพัฒนาเพิ่มขึ้น

นันทรัตน์ นามบุรี และคณะ (2545). “การพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านการตลาดและการสร้างระบบ บัญชีสำหรับธุรกิจชุมชน กรณีศึกษาการผลิตกาแฟพื้นบ้าน บ้านกาแป๊ะฮู อำเภอบาง คอง จังหวัดยะลา”. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ.

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยที่ชุมชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการวิจัย กระบวนการวิจัยใช้การสนทนากลุ่ม การระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม โดยการจัดเวทีชาวบ้าน ผลจากการดำเนินการดังกล่าวพบว่าสามารถพัฒนาด้านการผลิตโดยเฉพาะ รูปแบบของบรรจุภัณฑ์ การบรรจุกาแฟในซองกระดาษ การเลือกใช้น้ำตาล สำหรับระบบ บริหารและจัดการสามารถแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ เพื่อรับผิดชอบงานในฝ่ายของตน ด้านกลยุทธ์การ ตลาดได้เริ่มพัฒนากล่องบรรจุกาแฟ การกำหนดราคาขาย การตั้งราคาขาย การขยายช่องทางการ จัดจำหน่าย การเพิ่มการโฆษณาประชาสัมพันธ์ และสุดท้ายได้มีการพัฒนาระบบบัญชีจนสามารถ ตรวจสอบการทำงานได้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ฯ ที่บ้านกาแป๊ะฮู จึงเป็นการนำไปสู่การพัฒนาที่ ยั่งยืนของชุมชน

ประยงค์ ธรรมรงค์ (2546). “รวบรวมความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดของชุมชนไม้เรียง”.

กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง อำเภอลำลูกกา จังหวัด นครศรีธรรมราช

งานชิ้นนี้ผู้เขียนเขียนขึ้นจากความคิดและประสบการณ์ที่ได้ปฏิบัติมาช้านาน จน ชุมชนที่ตนดำเนินการอยู่มีฐานะเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบ เนื้อหาที่น่าสนใจในเรื่องอาหารได้ กล่าวถึงกลุ่มเกษตรกรตามระดับการผลิต การจัดการผลผลิต องค์กรของเกษตรกร และข้อเสนอ เจริญนโยบาย เพื่อที่จะยกระดับฐานะของเกษตรกร เขาได้เสนอแผนแม่บททางอาหารไทยโดยกล่าวถึง พัฒนาการอาหารไทย ปัญหาด้านการผลิต องค์กร สวนยาง การตลาด ฯลฯ และเสนอแนว ทางการพัฒนาอาหารไทยโดยเน้นมาตรการการผลิต มาตรการด้านอุตสาหกรรม มาตรการด้าน การตลาด ฯลฯ ในเรื่องศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เขาได้เสนอปรัชญาการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดย นำเสนอกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไม้เรียง ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้สู่ชุมชนที่มีหลักสูตร สำหรับเรียนรู้มากมาย และมุ่งขยายผลไปสู่สถานศึกษาในชุมชน โดยหวังว่าการเรียนรู้ คือ หัวใจ ของการพัฒนา ในเรื่องแผนแม่บทชุมชนเขาได้เสนอแผนแม่บทชุมชนไม้เรียงโดยเน้นการเรียนรู้ การพัฒนาอาชีพ และสุขภาพ ในกระบวนการของแผนแม่บทชุมชนจะเน้นกิจกรรม เกษตรกรรม ยั่งยืน กองทุนชุมชน สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ เพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ ในเรื่องการจัดการ องค์กรได้กล่าวถึง การจัดการองค์กรชุมชนไม้เรียงในเชิงบริหารจัดการ การดำเนินกิจกรรมต่างๆ และการรับรองสถานภาพขององค์กรโดยที่องค์กรมีความสัมพันธ์แบบเครือข่าย ซึ่งท้ายที่สุด จะต้องเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงต่อชุมชน ประการสุดท้าย คือ วิสาหกิจชุมชน ในส่วนนี้

ผู้เขียนเสนอว่าวิสาหกิจชุมชนคือ เป้าหมายสุดท้ายของชุมชนโดยหากชุมชนสร้างคนและองค์กรชุมชนได้เข้มแข็งก็จะสามารถจัดการทรัพยากรหรือทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างมากมายให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนได้ ด้วยการเชื่อมโยงวัฒนธรรม สังคมธรรมเนียมประเพณีเข้าด้วยกันและสุดท้าย คือชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

ประมวล มณีโรจน์ (2535-2536). “ชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาในเรื่องสันสมัยใหม่ : ภาพลักษณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป.” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(1) : 96-113.

บทความนี้ผู้เขียนมีความเชื่อว่า สังคมมีส่วนร่วมกำหนดทิศทางของวรรณกรรม และวรรณกรรมเป็นเครื่องมือบันทึกสังคม ด้วยเหตุนี้จึงได้นำเอาเรื่องสั้นที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับชุมชนรอบทะเลสาบสงขลามาศึกษาได้แก่เรื่อง เหล่าลูกหลานคนจนของคมสัน พงษ์สุธรรม เพื่อนบุญย์ของไพฑูรย์ ธีธัญญา ชายแกริมทะเลสาบสงขลาของพนม นันทพฤกษ์ ความคดค่าของไพฑูรย์ ธีธัญญา ปาดังเบซาร์ของพนม นันทพฤกษ์ และคุณธรรมยี่หื้อใหม่ของวิสรรรณีย์ นาคกร จากการศึกษาดังกล่าวแม้จะ ไม่เห็นภาพชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาในประเด็นต่าง ๆ เช่นชัดเจนนักแต่ก็ให้ภาพลักษณ์บางประการที่น่าสนใจ เช่นความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงของการยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา สภาพของความเป็นนักเลงท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไป ความคิดความเชื่อในยุคที่น้ำเงินสำคัญกว่าความดีงาม ความรักความเป็นห่วง ความอบอุ่น ความเข้าใจ และความสัมพันธ์ที่หล่นหายไปในสังคมยุคใหม่ เป็นต้น

ประไพ สุทธิมิตร (2541). “ตลาดนัดบริเวณค่ายสมุทรสงคราม จังหวัดสงขลา”วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดตลาด ลักษณะของตลาดนัดและผลกระทบของตลาดนัด ปัจจัยที่ทำให้เกิดตลาดนัด ประกอบด้วยปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ ภูมิพื้นที่บริเวณนี้ไกลจากตลาดใหญ่ มีประชาชนอยู่อาศัยหนาแน่น มีสินค้าภายในท้องถิ่นมากมาย อีกทั้งมีระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าที่เป็นมายาวนานและการผลิตเพื่อการค้าเป็นไปอย่างกว้างขวาง สำหรับลักษณะของตลาดนัด มักตั้งอยู่ในกลางชุมชน เป็นแหล่งซื้อขายในที่โล่งใกล้กับเส้นทางคมนาคม สินค้าที่นำมาขายมีทั้งที่ผลิตในท้องถิ่นซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าเกษตร และสินค้าต่างถิ่นโดยเครื่องใช้ สิ่งของต่าง ๆ พ่อค้ามีทั้งคนในท้องถิ่นและคนต่างถิ่น ส่วนผลกระทบปรากฏว่า ส่งผลทางด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมวัฒนธรรม คือ ชาวบ้านมีรายได้มากขึ้น แต่ระบบการค้าทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์ของชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติลดลง

ปราณี เพชรแก้ว. (2546). “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ศึกษากรณี
เกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี.”

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ กรณีเกาะสมุย
จังหวัดสุราษฎร์ธานีพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของ
เกาะสมุย ประกอบด้วยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในชุมชนที่สำคัญได้แก่
ประชากร และการทำมาหากิน ความขัดแย้ง การขาดแคลนทรัพยากร การศึกษา และการ
อบรมสั่งสอน ส่วนปัจจัยภายนอกที่สำคัญได้แก่ แผนพัฒนาของรัฐ การคมนาคม การถูกสังคม
ภายนอกถูกราน การรับเทคโนโลยีจากภายนอกและการท่องเที่ยว จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
ทำให้ความสัมพันธ์ในครัวเรือนและชุมชนลดน้อยลง ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมพบว่า
มีความสัมพันธ์ลดน้อยลงเพราะวัดได้ลดบทบาททางการสอนหนังสือ เนื่องจากมีระบบโรงเรียน
เข้ามาทำหน้าที่แทน การประกอบกิจกรรมประเพณีทางศาสนาเริ่มลดน้อยลง ส่วนในด้าน
เศรษฐกิจชาวบ้านส่วนใหญ่แต่เดิมประกอบอาชีพ ทำสวน ทำนา ทำไร่ แต่ภายหลังจากธุรกิจการ
ท่องเที่ยวเข้ามามีบทบาทสำคัญทำให้ภายในชุมชนที่เคยเป็นอยู่แบบ เรียบง่ายเปลี่ยนแปลงไปและมี
การทำหลายสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง สำหรับการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมมีการนำเทคโนโลยีเข้า
มาใช้สูงมาก แต่ขาดการควบคุมที่ดี มีการใช้ ดินทุนสูง และไม่แน่ใจเรื่องความปลอดภัย
หลังจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวชุมชนแห่งนี้มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ในด้านกลับกัน
สังคมและวัฒนธรรมเสื่อมถอยลง เนื่องจากคนในชุมชนให้ความสำคัญด้านวัฒนธรรมและสังคม
น้อยลง

พรพันธุ์ เขมกฤษาศัย. (2542). “วิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมกับแนวการแก้ปัญหาในมิติภูมิปัญญา
ชาวบ้าน.” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 5(2) : 106 – 115.

บทความชิ้นนี้มีการนำเสนอการวิเคราะห์วิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน การ
สังเคราะห์สาระภูมิปัญญาชาวบ้านจากวัฒนธรรมท้องถิ่น และแนวการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ทาง
วัฒนธรรมในมิติภูมิปัญญาของชาวบ้าน ในประเด็นแรก คือ การสูญเสียความภาคภูมิใจในถิ่น
กำเนิดและรากฐานวัฒนธรรมของคนจนเกิดความล้มละลายของชนบททางเศรษฐกิจและการ
สูญเสียวัฒนธรรมชุมชน ทั้งนี้เนื่องมาจากการพัฒนาประเทศที่ขาดสาระทางวัฒนธรรมเป็น
องค์ประกอบร่วม และการน้อมรับวิชาการและเทคโนโลยีแผนใหม่จากประเทศตะวันตกโดย
ขาดการไตร่ตรอง ในประเด็นที่สองหากสังเคราะห์สาระภูมิปัญญาชาวบ้านจากวัฒนธรรมท้องถิ่น
จากศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านจะพบว่างานนี้ปรากฏความสัมพันธ์ระหว่าง วิถีอาชีพ ภาษาไทยถิ่น
และภูมิปัญญาชาวบ้าน จุดมุ่งหมายเพื่อผลิตใช้ในครอบครัวและใช้ในการประกอบอาชีพ ซึ่ง
นำไปสู่ความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ประหยัด ประณีต งดงาม คงทน ส่วนประเพณีพื้นบ้านจะ

พบว่าชนบทยังคงมีการ สืบทอดอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสัมพันธ์อยู่กับวิถีชีวิตผู้คนในท้องถิ่นโดยสะท้อนเอกลักษณ์ชนบทอย่างเด่นชัดทั้งด้านลักษณะอาชีพ สังคมและจริยธรรม ส่วนประเด็นที่สาม คือ แนวทางแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมในมิติภูมิปัญญาชาวบ้าน มองว่าวัฒนธรรมเป็นความสัมพันธ์ร่วมกันของมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ หากจะใช้กระบวนการทางการศึกษา สืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านควรให้สถาบันการศึกษาทุกระดับถ่ายทอดวัฒนธรรม ส่งเสริมพัฒนา วัฒนธรรม มีการวิจัยและนำผลวิจัยมาใช้

พิชัย สุขวุ่น (2546). “การใช้ส่วนประกอบไม้ยางพาราเพื่อพัฒนาบรรจุภัณฑ์”. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ.

งานชิ้นนี้เริ่มต้นจากการจัดเวทีชาวบ้านเพื่อหาแนวทางการความต้องการของชุมชนผลิตไข่เค็มไชยา อำเภอไชยา และศิเสือบียงพาราควนสุพรรณ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ชุมชนมีความต้องการด้านบรรจุภัณฑ์ที่มีวัสดุในท้องถิ่น ชุมชนสามารถผลิตเองได้ สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้าได้ และต้องไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ผลจากการศึกษาโดยใช้วิธีการมีส่วนร่วมพบว่าไม้ยางพาราสามารถพัฒนาเป็นบรรจุภัณฑ์สินค้าชุมชนได้อย่างดี แต่มีข้อจำกัดด้านน้ำหนักอยู่บ้าง ผลจากการทดสอบตลาดจากผู้ซื้อไม้ยางพาราสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและสร้างมูลค่าเพิ่มให้ไม้ยางพาราด้วย อย่างไรก็ตามภาวะปัจจุบันซึ่งทำให้ระบบการผลิตแบบทุนนิยมเข้ามา จนเกิดการแข่งขันกันอย่างรุนแรงอาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในชุมชนได้

พิทยา ว่องกุล. (2545). “วิถีไทในยุทธศาสตร์การพัฒนาการใหม่ : เศรษฐกิจชุมชนแบบองค์กรรวมและยั่งยืน”. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 6(2) : 42 – 72.

บทความนี้ได้กล่าวถึงการพัฒนากระแสหลักกับวิกฤตเศรษฐกิจสังคมโดยชี้ให้เห็นว่าปัญหาสำคัญในการพัฒนา คือ การกระจายเงินทุนให้แก่ผู้ประกอบการรายย่อยและเกษตรกรมีน้อยมาก แต่ให้เครดิตแก่บริษัทธุรกิจขนาดใหญ่และธุรกิจซึ่งมีหลักทรัพย์ประกันเงินกู้ได้ ชะตากรรมของประชาชนที่พึ่งตนเองไม่ได้จึงต้องเผชิญกับภัยเศรษฐกิจอย่างหนักหน่วง ผู้เขียนได้ชี้ว่าทางเลือกของประชาชนคือต้องดำเนินการเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง สร้างชุมชนที่เป็นอิสระประสานเครือข่าย สร้างชุมชนแบบองค์กรรวมที่มีความหลากหลายขึ้นมาเป็นฐานสังคม ซึ่งมีตัวอย่างของภาคใต้ให้เห็น คือ ชุมชนศิริวง ชุมชนคลองเป็ยะ ชุมชนไม้เรียง เป็นต้น ชุมชนดังกล่าวสามารถดำรงตนอยู่รอดก็เนื่องมาจากการดำเนินงานเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองที่อิสระโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ชุมชนการสร้างทุนชุมชน การใช้กระบวนการวิจัยชุมชน การผสมผสานความหลากหลายจากปัจจัยที่มีคุณค่าต่อการพัฒนา และการสร้างเครือข่ายชุมชน

ไพศิณธุ์ พงศ์ทองเมือง. (2540). “การผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยมุสลิมกับชาวไทยเชื้อสายจีน ในเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ผลจากการศึกษาเรื่องการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยมุสลิมกับชาวไทยเชื้อสายจีนในเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพล ต่อการประสมประสานทางวัฒนธรรม ได้แก่ ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ การศึกษา การเมืองการปกครอง การร่วมชาติพันธุ์ อาชีพ การใช้สาธารณูปโภค และความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ส่วนการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชนสองกลุ่มนี้เห็นได้ชัดในด้านการบริโภค ที่อยู่อาศัย การรักษาโรค และด้านการละเล่น

มานิชย์ นวลสระ. (2545). “การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จต่อธุรกิจชุมชนกรณีผลิตภัณฑ์กะปิหมู่บ้านแรต อำเภอกอนธัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ.

งานชิ้นนี้พบว่า ชาวบ้านเกาะแรต ซึ่งเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนยังมีวิถีชีวิตการประมงอยู่เช่นเดิม ซึ่งทำสืบต่อกันมานาน แต่จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้ทรัพยากรย่อยหรือลดลง และสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงจึงส่งผลต่อการทำประมงและชีวิตความเป็นอยู่ชาวบ้าน โดยเฉพาะกลุ่มสตรีจึงรวมตัวกันผลิตกันโดยแปรรูปจากวิถีชีวิตธรรมชาติจากทะเลหลายประการ แต่ที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายว่ามีคุณภาพดีและเป็นที่ยอมรับ คือ ผลิตภัณฑ์กะปิ ชาวบ้านที่รวมกลุ่มได้พัฒนารูปแบบ โครงสร้าง การผลิต และการตลาด โดยพยายามเน้นการจัดการธุรกิจชุมชนด้วยการสร้างเครือข่ายภายในและภายนอก มีหน่วยงานรัฐบาลให้การสนับสนุน อีกทั้งผู้นำชุมชนก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี นอกจากนี้การคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นการผลิตแบบดั้งเดิมได้ทำให้ธุรกิจชุมชนของที่นี่ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

ยุทธนา ตรีบัณฑิตกุล. (2540). “การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในเขตตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในเขตตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จากการศึกษาพบว่า สาเหตุการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่สำคัญได้แก่ การเพิ่มจำนวนประชากร การพัฒนาโครงสร้างขั้นพื้นฐาน การขยายตัวของที่อยู่อาศัยการขยายตัวของหน่วยงานรัฐ การขยายตัวของพาณิชยกรรมและบริการ และการขยายตัวของพื้นที่ทำสวน ลักษณะการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่สำคัญ ได้แก่ พื้นที่นาลดลงโดยเปลี่ยนเป็นนาไร่เป็นสวน

เป็นที่อยู่อาศัย ถนน พาณิชยกรรม และการบริการ พื้นที่ป่าโปร่งหมดไปโดยเปลี่ยนเป็นสวน นา ที่อยู่อาศัย และถนน ผลกระทบการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินได้แก่ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม การใช้ที่ดินไม่เป็นระเบียบ ราคาที่ดินสูงขึ้น ผลผลิตทางการเกษตรลดลง

บุพดี เพ็ชรแสง. (2542). “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการสะสมทุนของกลุ่มเกษตรกร กรณีศึกษา : กลุ่มเกษตรกรชุมชนบ้านระไมล์ ตำบลเปียน อำเภอชะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ในช่วง พ.ศ. 2486 – 2541”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยชิ้นนี้กล่าวถึงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการสะสมทุนของกลุ่มเกษตรกร พบว่า รูปแบบการสะสมของกลุ่มเกษตรกรชุมชนบ้านระไมล์ ได้แก่ การสะสมในรูปของโภคทรัพย์หรือทรัพย์สมบัติ ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นการสะสมทุนในรูปของเงินตรา ซึ่งแบ่งได้ 2 ระยะ คือ ในระยะแรกอยู่ในรูปกลุ่มออมทรัพย์ ในระยะที่ 2 จึงเปลี่ยนเป็นสหกรณ์เครดิตยูเนียนสายสัมพันธ์ระไมล์ จากการเปลี่ยนแปลงในระบบวิธีการผลิตแยกได้ 5 ประการ คือ การประกอบอาชีพเกษตรมีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าครองชีพ นโยบายรัฐระบบการผลิต คำนึงแรงงานและการจัดการกับผลผลิตและปัจจัยจากการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ทางสังคม จากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการสะสมทุนต่อวิถีชีวิตของเกษตรกร จากการผลิตแยกได้ 5 ประการคือ การใช้เทคโนโลยีทางการเกษตร การมีหนี้สิน การเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ พัฒนาการจัดการกับผลผลิตที่ได้ และรายได้และฐานะความเป็นอยู่

วิเชษฐ์ บุณรักษ์ (2543). “ศึกษากิจการขององค์กรพัฒนาเอกชน : โครงการพัฒนาชุมชนขนาดเล็ก จังหวัดสงขลา” วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้ศึกษาถึงลักษณะของการจัดการ และปัญหาของการจัดการขององค์กรพัฒนาเอกชน พบว่ามีลักษณะของการจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรชายฝั่ง ได้แก่ การกำหนดเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำและการทำปะการังเทียม การส่งเสริมอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการประมง ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์น้ำและการแปรรูปผลผลิตทางการประมง การสนับสนุนเครือข่ายขององค์กรชาวประมงขนาดเล็ก ได้แก่ ชมรมชาวประมงขนาดเล็กระดับอำเภอและจังหวัดหลายชมรม รวมทั้งระดับสมพันธ์ และการสนับสนุนการระดมทุนภายในชุมชน มีการสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อสวัสดิการขึ้นหลายกลุ่มเพื่อให้ชาวบ้านพึ่งตนเองได้ ส่วนของปัญหาพบว่า ปัญหาเกี่ยวกับปัจจัยการจัดการโดยตรงได้แก่ทุนน้อยบุคลากรน้อย ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์และปัญหาเกี่ยวกับการร่วมกันประกอบการ สำหรับปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของการจัดการ คือ ปัญหาเกี่ยวกับสภาพ

พื้นที่ ปัญหาเกี่ยวกับสมาชิกในชุมชน ปัญหาเกี่ยวกับหน่วยงานสนับสนุน ปัญหานโยบายของรัฐ และปัญหาเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมชุมชน

วินัย สุกใส. (2546). “วิเคราะห์ภาพสะท้อนเศรษฐกิจสังคมชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทร้อยกรองในยุคการพิมพ์ (พ.ศ. 2472 –2503). วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย) บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้ศึกษาถึงภาพสะท้อนที่ปรากฏในวรรณกรรมของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมที่เกิดขึ้นในบริเวณลุ่มทะเลสาบ โดยกล่าวถึงสภาพเศรษฐกิจสังคมก่อนปี พ.ศ. 2472 เพื่อเป็นพื้นฐาน แล้ววิเคราะห์ภาพเศรษฐกิจและสังคมจากวรรณกรรมในช่วงเวลาที่ศึกษาพบว่า วรรณกรรมส่วนใหญ่สะท้อนภาพลักษณะการผลิตและผลผลิตของชุมชนชาวนามากกว่าชุมชนเชิงเขา แสดงให้เห็นถึงการผลิตแบบยังชีพที่อาศัยปัจจัยการผลิต จากธรรมชาติเป็นหลักโดยใช้แรงงานคนและสัตว์ ใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านที่เหมาะสมแก่การผลิต ปัญหาที่มีคือ การขาดแคลนที่ดินทำมาหากินและโจรสลัดขูดขุม ผลผลิตที่ได้มีทั้งการแลกเปลี่ยนโดยตรงและซื้อขายโดยมีพ่อค้าคนกลางเป็นตัวเชื่อม ผู้นำท้องถิ่นและผู้ผลิต คือ ชาวนา ชาวสวน ชาวไร่ มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น วรรณกรรมได้แสดงให้เห็นว่ารัฐจะต้องให้ความสะดวกในการผลิต และชาวนาชาวสวนต้องเสียภาษีให้รัฐ ซึ่งกลไกรัฐได้พยายามให้ประชาชนยอมรับความสัมพันธ์อันนี้โดยใช้วิธีการต่าง ๆ และใช้วรรณกรรมเป็นสื่อ สำหรับทัศนะและค่านิยมที่เกี่ยวเนื่องกับเศรษฐกิจสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมได้แก่ การให้ความสำคัญกับฐานะที่เกิดจากการมีทรัพย์สินเงินทอง และการให้ความสำคัญกับการศึกษา

วีระศักดิ์ สุวรรณศักดิ์. (2538). “พื้นปัญหาการพัฒนา : สำนักแห่งชุมชน. สุราษฎร์ธานี – เมือง 14 ลุ่มน้ำแห่งภาคใต้ตอนบน.” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 4(2) : 90 – 96.

บทความนี้เริ่มด้วยการกล่าวถึงความหลากหลายของภูมินิเวศน์ในสุราษฎร์ธานีนับตั้งแต่ป่าต้นน้ำ เทือกเขา ที่เนินควน ที่ราบทุ่งนา ป่าพรุ ป่าชายเลน แนวหญ้าทะเลและแนวปะการัง ความสมบูรณ์พูนสุขของผู้คนขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์และความเชื่อมสัมพันธ์ด้วยหน้าที่ที่ลงตัว แต่ปัจจุบันการพัฒนาที่ขาดการเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมได้ก่อวิกฤติการณ์ทางนิเวศวิทยาอย่างใหญ่หลวง เพราะว่าป่าชายเลน ป่าพรุ สภาพพื้นที่ราบที่นา ภูเขา ป่าต้นน้ำ ฯลฯ ถูกทำลายอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามวิกฤติการณ์ดังกล่าวเริ่มได้รับการแก้ไขเมื่อชุมชนได้ร่วมสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยความร่วมมือจากนักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และองค์กรชุมชน

ได้ทำให้มีการฟื้นฟูปัญหาเพื่อความสมบูรณ์ของทะเล อนุรักษ์พื้นที่ชายฝั่ง และอนุรักษ์ป่าป่าชุมชน ถึง 10 พื้นที่ ซึ่งมีแนวโน้มว่าได้รับความสนใจและเห็นคุณค่าจากภาครัฐมากขึ้น

วันดี รัตนมณี (2543). “ปัจจัยการรวมกลุ่มและการจัดการกิจการกลุ่มของชมรม ชาวประมง ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยชิ้นนี้ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มว่า มีปัจจัยสำคัญ คือ ผู้นำและสมาชิกกลุ่ม ทั้งผู้นำและสมาชิกกลุ่มจะต้องมีความเสียสละ รับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ขยันหมั่นเพียร อดทน และมีความสามัคคี กรณีของผู้นำจะต้องมีผลงานให้เป็นที่ประจักษ์ด้วย ส่วนปัจจัยด้านเศรษฐกิจ คือ ปัญหาการขาดแคลนเงินทุน และปัญหาการประกอบอาชีพประมงไม่ยั่งยืน สำหรับปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ ปัญหามลภาวะทางน้ำ ปัญหาป่าชายเลนถูกทำลาย ปัญหาความตื่นเงินของทะเลสาบ และปัญหาสัตว์น้ำลดลง สำหรับปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม คือ การตั้งถิ่นฐานแบบรวมกลุ่ม การยึดถือจารีตประเพณี การศึกษา ศาสนาและความเชื่อ ส่วนปัจจัยด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น ได้แก่ การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนทั้งด้านความคิด กำลังคน และงบประมาณ ในด้านการจัดการได้เริ่มจากการศึกษาปัญหา และความต้องการแล้วนำมาวางแผนปฏิบัติ และประเมินผล งานที่ดำเนินการคือ งานประชุม ชาวประมงงานเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำ งานประมงอาสา งานปลูกป่า งานจัดขบวนการทำประมงไม่ถูกวิธี และงานกลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น

ศิโรรัฐ ชูพร้อม (2544). “การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชาวบ้านอำเภอลานสกา จังหวัด นครศรีธรรมราช ตั้งแต่มีการตั้งตลาดกลางผักและผลไม้ฮั่วอิฐถึงปัจจุบัน (พ. ศ. 2534 – 2543)”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชาวบ้านอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งแต่มีการตั้งตลาดกลางผักและผลไม้ฮั่วอิฐถึงปัจจุบัน (พ. ศ. 2534 – 2543) ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่สำคัญมี 2 ประการคือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในประกอบด้วยประชากร สาธารณูปโภค สังคมวัฒนธรรม ปัจจัยภายนอกประกอบด้วย การสื่อสาร ภาวะเศรษฐกิจ โครงการพัฒนาของรัฐ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการผลิตและวิธีการผลิต การเปลี่ยนแปลงกิจกรรม การแลกเปลี่ยน และวิธีการแลกเปลี่ยน การแลกเปลี่ยนกิจกรรมการบริโภคและวิธีการบริโภค ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจได้แก่ ด้านฐานะทางเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม

สมคิด ทองสง (2535 – 2536). “พัฒนาการของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา” วารสารทักษิณคดี.

สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(1) : 19 – 37.

บทความนี้เสนอสาระสำคัญเกี่ยวกับดินแดนรอบทะเลสาบสงขลา คือพื้นที่ของจังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราช และสงขลา โดยกล่าวถึงสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดีในบริเวณนี้ จากหลักฐานดังกล่าวช่วยยืนยันความเป็นมาอันยาวนานของชุมชน และบอกให้ทราบว่านครศรีธรรมราชมีอิทธิพลในภาคใต้มาก่อน สำหรับพัทลุงและสงขลาที่ต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของนครศรีธรรมราชตลอดเวลาเมื่ออยุธยาได้ปกครองเมืองทั้งสามได้พยายามควบคุมอย่างใกล้ชิด และศาสนาที่ได้รับการบำรุงเป็นอย่างดี วัตถุประสงค์ต่าง ๆ ได้รับการกลับมา อย่างไรก็ตามเมื่อมีโอกาสเมืองทั้งสามก็ได้แข็งเมืองต่อสู้กับอำนาจของอยุธยาอยู่เสมอ การกลับมาวัดนับเป็นสิ่งสำคัญที่พระมหากษัตริย์ทรงดำเนินการ ทำให้วัดรอบ ๆ ทะเลสาบสงขลาเจริญรุ่งเรือง มีความเข้มแข็ง และสามารถสกัดกั้นการขยายตัวของอิสลามได้ อย่างไรก็ตามเมืองพัทลุงและสงขลาที่มีตระกูลมุสลิมได้เข้ามามีอำนาจครอบครองอยู่ในบางช่วงเวลา แต่ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นต้นมาพระเจ้าตากสินได้แต่งตั้งให้ชาวจีนที่มีความภักดีต่อพระองค์ขึ้นเป็นเจ้าเมืองสงขลา และในสมัยต้นรัตนโกสินทร์เมืองพัทลุงและสงขลาที่จบบทบาททางการเมืองและสังคมโดยได้ผนึกแน่นกับอาณาจักรไทยจวบจนปัจจุบัน

สมคิด รัตนพันธุ์. (2544). “วิถีชีวิตชาวบ้านแถบลุ่มแม่น้ำพุมดวงหลังจากการสร้างเขื่อนรัชชประภา” สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.

งานชิ้นนี้ศึกษาวิถีชีวิตชาวบ้านแถบลุ่มแม่น้ำพุมดวง หลังจากการสร้างเขื่อนรัชชประภา ก่อนการสร้างเขื่อนชาวบ้านที่มีความเป็นอยู่เรียบง่าย พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การประกอบอาชีพส่วนใหญ่คือ การเกษตร ทำไม้ หาของป่า ล่าสัตว์ ประมง และทำสวนผลไม้แบบสวนผสม (สวนสมรม) ในเรื่องการเมือง การปกครอง จะใช้หลักการความเป็นพี่เป็นน้องและเครือญาติ มีวัฒนธรรมที่เคร่งครัด การคมนาคม ไปมาหาสู่กับสังคมภายนอกอย่างลำบาก เพราะใช้การคมนาคมทางน้ำ และทางเท้าเท่านั้น การสื่อสารก็ล่าช้ามาก แต่ภายหลังจากการสร้างเขื่อนรัชชประภาเมื่อปี 2530 วิถีชีวิตของชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงไป มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมกลายเป็นสังคมเมือง ด้านเศรษฐกิจซึ่งได้รับผลกระทบมากที่สุด คือ อาชีพสวนยางพารา รองลงมาสวนผลไม้ และอาชีพประมง ด้านสังคมวัฒนธรรมยังคงเคร่งครัด มีการนับถือเจ้าป่าเจ้าเขา รุกขเทวดา ส่วนด้านสิ่งแวดล้อมผลกระทบเกิดขึ้นอย่างรุนแรง เช่น น้ำเสีย ป่าถูกทำลาย ปัจจุบันมีการรณรงค์ ดูแล อนุรักษ์ รักษาสิ่งแวดล้อมกันเพิ่มขึ้น

สมทรง นุ่มนวล. (2546). “การเปลี่ยนแปลงของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านหลักช้าง” การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

งานชิ้นนี้ศึกษา “การเปลี่ยนแปลงของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านหลักช้าง” พบว่าพื้นที่บริเวณชุมชนแห่งนี้ซึ่งอยู่ในอำเภอฉวางจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นที่ราบลุ่มลาดเทจากเทือกเขาเหมนม มีลำน้ำมินไหลผ่าน สภาพพื้นที่เดิมเป็นป่ามีกลุ่มคนเชื้อสายจีนได้เดินทางเข้ามาทำการค้าขายทางเรือตามเส้นทางลำน้ำมิน มีการตั้งรกรากอยู่ริมลำน้ำ ซึ่งติดกับวัดหลักช้าง และมีกลุ่มคนบริเวณใกล้เคียงอพยพเข้ามาอาศัยเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นชุมชนเรียกว่า “ชุมชนบ้านหลักช้าง” ซึ่งมีความหมาย 2 นัย คือ เป็นสถานที่ไล่ต้อนช้างและเป็นสถานที่ล่ามช้าง การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรโดยเป็นการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเอง ภายหลังเมื่อชุมชนมีการขยายตัวเป็นชุมชนใหญ่ จึงมีสภาพเป็นตลาดเรียกว่า “ตลาดหลักช้าง” ทำให้ชุมชนมีการพัฒนาการคมนาคมทางบก เมื่อมีการสร้างทางรถไฟและตั้งสถานีรถไฟ ทำให้ชุมชนอื่นมีความเจริญรวดเร็ว การประกอบอาชีพหลากหลายมากขึ้น สภาพตลาดหลักช้างจึงเริ่มซบเซาลง ผลกระทบ คือ การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในสังคมเริ่มหมดไป ผู้คนที่เคยมาทำการค้าก็อพยพออกไปทำมาหากินที่อื่น ปัจจุบันสภาพชุมชนแห่งนี้ยากต่อการสร้างความเจริญเหมือนอดีต

สงบ ส่งเมือง (2542). “ภาษีอากรจากหัวเมืองภาคใต้.” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้* เล่ม 12. (5696 – 5702). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

การเก็บผลประโยชน์ของรัฐจากราชฎาในรูปแบบของ “ส่วยสาอากร” แยกเก็บเป็น 4 ประเภท คือ จังกอบ อากร ส่วย และฤชา จังกอบ คือ เก็บชักส่วนจากสินค้าหรือเก็บเป็นอัตราตามขนาดยานพาหนะที่ใช้ขนสินค้าอากรเก็บชักส่วนจากผลประโยชน์ที่ราชฎาหาได้ ส่วยนั้นคือ ขอมให้บุคคลบางจำพวกส่งสิ่งของ ซึ่งรัฐบาลต้องใช้ ฤชา คือ ค่าธรรมเนียมที่รัฐเรียกเก็บ หลักฐานการเก็บภาษีอากรในประเทศไทยที่เก่าแก่ที่สุด คือ ศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหง ตั้งแต่สมัยพระบรมไตรโลกนาถถึงสมัยตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนมากรัฐบาลจะเรียกเก็บภาษีอากร ส่วย และการผูกขาดการค้าโดยกรมพระคลังสินค้า ภาษีเหล่านี้จะเรียกเก็บจากหัวเมืองทางภาคใต้บางชนิด เช่น อากรศาสนา อากรค่านา อากรบ่อนเบี้ย โดยมอบให้นายอากรประมูลไปจัดเก็บ สำหรับเงินอากรผูกขาดที่เก็บจากหัวเมืองภาคใต้สมัยรัชกาลที่ 2 ได้แก่ เงินอากรสุรา และเงินอากรบ่อนเบี้ย ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการเก็บภาษีผูกขาดชนิดต่างๆ มากกว่า 30 ชนิด คือ อากรสุรา อากรบ่อนเบี้ย ภาษีพริกไทย ภาษีน้ำตาล ฯลฯ โดยที่เจ้าภาษีนายอากร

จะออกไปจัดเก็บจากรายการเอง หลังจากรวมชาติสมัยรัชกาลที่ 5 การเก็บภาษีในหัวเมืองส่วนใหญ่นั้นหน้าที่ของตัวแทนรัฐบาลกลางที่ดั่งขึ้นใหม่ คือ สรรพากร สรรพสามิต ส่วนภาษีที่เก็บแบบผูกขาดก็ยังมีอยู่บ้างแต่ไม่สามารถให้เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเก็บได้ เช่น อากรังนก และอากรฝิ่น

สะวี หัวเมือง (2541). “ศึกษาการปฏิบัติงานและผลการปฏิบัติงานโดยใช้หลักเศรษฐกิจอิสลามของสหกรณ์ออมทรัพย์อิสลามปัตตานี จำกัด”. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยชิ้นนี้ พบว่า ในการปฏิบัติงานของสหกรณ์ออมทรัพย์อิสลาม ปัตตานี จำกัด ใช้หลักเศรษฐกิจอิสลาม ประกอบด้วย 5 งาน คือ งานรับฝากเงินเพื่อการลงทุน งานรับฝากเงินไม่เกี่ยวกับการลงทุน งานการลงทุนร่วมกับสมาชิก งานการซื้อขายเงินผ่อน และงานบริการซากาฮ์ ส่วนผลการปฏิบัติงานพบว่า ด้านเศรษฐกิจทำให้มีเงินทุนในการประกอบอาชีพ เกิดนิสัยการออมทรัพย์ และมีการนำเงินไปพัฒนาอาชีพทำให้มีฐานะทางเศรษฐกิจ ส่วนด้านสังคมทำให้เกิดการช่วยเหลือตนเอง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และช่วยให้เป็นการดำเนินงานที่ใช้หลักประชาธิปไตย

สารูป ฤทธิ์ชู (2538). “เศรษฐกิจการเมืองรอบอ่าวบ้านดอน พ.ศ. 2439–2476”. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 4(2) :

บทความชิ้นนี้ผู้เขียนได้นำเสนอสภาพแวดล้อมของดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนเพื่อให้เห็นว่าเป็นที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ แร่ธาตุ ป่าไม้ ของป่า รังนก นางแอ่น ฯลฯ ผลประโยชน์ดังกล่าวทำให้หลายฝ่ายแย่งชิงกัน ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจึงเป็นค้ำชี้นำการเมืองในสมัยการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ในช่วง พ.ศ. 2439–2476 กล่าวคือทางฝ่ายกรุงเทพฯ ได้ตั้งอำนาจการปกครองหัวเมืองเพื่อ ทำนุบำรุงการค้าและ เพื่อควบคุมเมืองใหญ่ไว้ในอำนาจ อีกทั้งอนุญาตให้บริษัทต่างประเทศเข้ามาเป็นตัวแทนการค้าและดำเนินธุรกิจของรัฐบาล เพื่อถ่วงดุลอำนาจหัวเมือง เมืองสำคัญทางภาคใต้ที่ถูกกรุงเทพฯ ดำเนินการดังกล่าว ได้แก่ เมืองระนอง ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และสงขลา เมืองเหล่านี้ล้วนมีความขัดแย้งกัน และไม่พึงพอใจกรุงเทพฯ แต่ก็ไม่สามารถตอบโต้ได้ ใด ๆ ได้มากนัก กรณีของสุราษฎร์ธานี นอกจากถูกลดบทบาทแล้ว บริษัทบ่อน้ำมันสยามจำกัดสินใช้ที่รัชกาลที่ 6 มอบหมายให้เจ้าพระยาชมราช (ปั้น) จัดตั้งขึ้นเพื่อลงทุนพระราชทรัพย์ไว้ในแผ่นดินและยับยั้งบริษัทต่างประเทศ ซึ่งขาดทุนมหาศาลได้กลายเป็นเขตพื้นที่มีปัญหาต่อชาวบ้านที่ทำมาหากินมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ตาโรช เนติธรรมกุล. (2546). “ปัจจัยแห่งความสำเร็จ ในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ศึกษา กรณีบ้านปากกะแคะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ.

งานชิ้นนี้มุ่งศึกษาบริบทชุมชน สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขและการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านปากกะแคะเป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนซึ่งอพยพมาจากเกาะไหหลำ ตั้งชุมชนอยู่ที่ริม 2 ฝั่งปากคลองกะแคะ ชาวบ้านมีอาชีพการประมงและรับราชการ เริ่มอพยพตั้งชุมชนเมื่อ ปี พ.ศ. 2378 เมื่อมีผู้อพยพเข้ามาเรื่อย ๆ ชุมชนขยายตัวเป็นชุมชนใหญ่ และเริ่มขาดแคลนทรัพยากร จึงมีบางส่วนอพยพออกจากหมู่บ้าน แต่เมื่อมีการทำการประมงหอยนางรมและเลี้ยงกุ้ง ชุมชนได้มีผู้เข้ามาทำมาหากินมากขึ้น แต่เมื่อปีพ.ศ.2541 ชุมชนเริ่ม ประสบปัญหาอย่างมากมาย เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ยาเสพติด การไม่มีพื้นที่ทำมาหากิน เป็นต้น ประชาชนจึงพยายามรวมกลุ่มกันนำเอาปัญหามาดำเนินการแก้ไขโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมกันทั้ง 3 ฝ่าย คือ ชาวบ้านในชุมชน โรงเรียน และภาครัฐบาล การดำเนินการเป็นไปด้วยดี โดยที่ทุกกลุ่มต่างตระหนักว่าหากไม่หาทางแก้ไขวิสาหกิจชุมชนที่กำลังดำเนินการ คือ การเลี้ยงหอยนางรม หอยแครง และประมงชายฝั่ง จะมีปัญหาเพิ่มขึ้น และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รวมทั้งการแปรรูปอาหารทะเลจะมีปัญหาอีก

สิรินุช บุญช่วย (2536). “การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชาวตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชาวตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา พบว่า วัฒนธรรมของชุมชนแห่งนี้มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหลายด้าน หลังจากมีการสร้างสะพานติณสูลานนท์ ได้แก่ วัฒนธรรมด้านอาชีพ โดยส่วนใหญ่แล้วชุมชนแห่งนี้มีอาชีพเดิม คือ อาชีพประมงชายฝั่ง ทำสวนผลไม้ ทอผ้า การทำเบี่ยงและอิฐดินเผา แต่หลังจากการก่อสร้างสะพานติณสูลานนท์แล้วอาชีพที่เลิกทำไปคือ อาชีพทำกระเบี่ยงและอิฐเผา และมีอาชีพอื่นเพิ่มขึ้น คือ อาชีพเลี้ยงปลาในกระชัง วัฒนธรรมด้านความเชื่อและศาสนาโดยรวมแล้วชุมชนมีความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเครื่องรางของขลัง ฯลฯ วัฒนธรรมด้านคมนาคมก่อนการเปลี่ยนแปลงยานพาหนะที่ใช้คือรถเข็น จักรยาน และการเดินเท้า ต่อมาเริ่มมีการใช้รถยนต์ รถจักรยานยนต์เพิ่มขึ้น วัฒนธรรมด้านการบริโภคก่อนการเปลี่ยนแปลงเคยบริโภคกันแบบ เรียบง่าย ปัจจุบันมีการนิยมบริโภคอาหารนอกบ้านสูงขึ้น วัฒนธรรมด้านระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เคยให้ความช่วยเหลือ แบ่งปันเปลี่ยนเป็นค้าขายแบบธุรกิจมากขึ้น วัฒนธรรม ด้านศิลปกรรมส่วนใหญ่ได้สืบทอดงาน

ทางด้านสถาปัตยกรรม ด้านประติมากรรม และด้านหัตถกรรม เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงมีการรับวัฒนธรรมด้านศิลปกรรมจากภายนอกชุมชนมากขึ้น

สุขสวัสดิ์ มณีโชติ. (2547). “ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ของประชาชน ตำบลไทรทอง อำเภอชัยบุรี จังหวัดสุราษฎร์ธานี” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ยุทธศาสตร์การพัฒนา) มหาวิทยาลัย ราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชน ตำบลไทรทอง อำเภอชัยบุรี จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า สภาพปัญหาของป่าชุมชนในอำเภอชัยบุรี ได้แก่ ประชาชนขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนระหว่างประชาชนกับประชาชนและประชาชนกับรัฐ ขาดการร่วมประชุมในการจัดการป่าชุมชน ขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนตามกระบวนการการสร้างความร่วมมือกัน ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการป่าชุมชน ขาดการร่วมคิดและตัดสินใจในการจัดการป่าชุมชน ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมในการจัดการป่าชุมชนน้อย และขาดการร่วมปฏิบัติงานในกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนตามแผนที่วางไว้ จากสภาพปัญหาดังกล่าวมีการปรับปรุงยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนโดยมีขั้นตอน คือ ศึกษาปัญหาและความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชน พัฒนายุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนและดำเนินการทดลองใช้ยุทธศาสตร์ จากการพัฒนายุทธศาสตร์ทำให้บุคลากรในเขตป่าชุมชนที่เกี่ยวข้องมีประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกันมากขึ้นจึงทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและเป็นการอนุรักษ์สภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชน

สุริวงส์ พงศ์ไพบูลย์ (2535 – 2536). “ข้อจำกัดและปัจจัยทางวัฒนธรรมกับการพัฒนา ชุมชนรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา.” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(1) : 55 – 66.

บทความนี้ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชนรอบลุ่มทะเลสาบสงขลาว่าเป็นชุมชนเกษตรกรรมมาตั้งแต่สมัยอดีตสมัยใดหรือห้วงสหัสวรรษที่ 5 ย้อนหลังไปสู่อุทิศวิถีชีวิตวัฒนธรรมภายในชุมชนเป็นแบบดั้งเดิม มีความแข็งแกร่ง วัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาผสมผสานแต่ไม่สามารถมีอิทธิพลแต่อย่างใด ในสมัยการไปมาค้าขายโดยใช้เรือแม่ลือ คือช่วงหลังสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาแต่ไม่ถึง 1 ศตวรรษ ชุมชนแถบนี้ได้ใช้เรือยนต์มากขึ้น ทำให้การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นไปอย่างกว้างขวาง แต่อิทธิพลจากภายนอกก็มิได้เข้ามาถล่มทลายมากนัก ส่วนในสมัยต่อมา คือช่วงที่ทะเลสาบสงขลา คือสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา สภาพทั่วไปของสังคมและวัฒนธรรมบริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อิทธิพลจากภายนอกได้เข้ามาจนยากแก่การตั้งรับชาวบ้านออกไปขายแรงงาน รับจ้าง การบริโภคของ

ชาวบ้านไม่ต่างจากเมือง จึงเกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย ทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นปัจจัยหลักเสื่อมโทรมลง ทรัพยากรบุคคล ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมถูกแทรกซ้อนจากภายนอกจนยากแก่การใช้ประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่นได้ ผู้เขียนบทความเสนอ ในตอนท้ายเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาว่าควรให้ความสำคัญกับการสร้างอุตสาหกรรมเกษตรโดยใช้แรงงานของท้องถิ่น ควรพัฒนาทรัพยากรบุคคลที่มีศักยภาพในวิธีการจัดการ และควรปลูกเร้าให้คนมีการอนุรักษ์วิถีชีวิตและวัฒนธรรมเดิม อีกทั้งควรกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ระดับท้องถิ่นอย่างแท้จริง

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). “อาชีพและเศรษฐกิจของภาคใต้”ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 18 (หน้า 8904 – 8929). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

อาชีพหลักดั้งเดิมของชาวภาคใต้ คือ การทำนา ทำไร่ ทำสวนผลไม้หาของป่าและการประมงส่วนใหญ่ทำเพื่อกินกันในครอบครัวต่อมาจึงเกิดอาชีพเสริมและอาชีพรองขึ้น เช่น การปลูสดัว การรับจ้าง การก่อสร้าง ภาคใต้ของไทยมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าภาคอื่นอันเนื่องมาจากมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่ค่อนข้างสมบูรณ์อาชีพที่ทำกันส่วนมากและมีผลกระทบต่อการขยายตัวหรือลดลงของเศรษฐกิจคือ การทำสวนผลไม้ ยางพารา การทำประมง การทำเหมืองแร่ การทำสวนมะพร้าว การทำสวนกาแฟ การทำสวนปาล์มน้ำมัน การทำนาถั่ว และธุรกิจการท่องเที่ยว สำหรับธุรกิจการท่องเที่ยวซึ่งขยายตัวอย่างรวดเร็วได้ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมอย่างมากทั้งในทางที่ดีและไม่ดี สำหรับปัญหาพื้นฐานของการประกอบอาชีพของชาวภาคใต้ที่สำคัญ คือ โครงสร้างของอาชีพมีฐานะค่อนข้างแคบ โครงสร้างพื้นฐานทางอาชีพพัฒนาค่อนข้างช้า ปัญหาเรื่องที่ดินทำกินมีจำกัด ปัญหาประชากรและการกระจายรายได้เหลื่อมล้ำกันมากจนก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมที่ไม่สงบและความปลอดภัย เช่น โจรผู้ร้ายและผู้ก่อการร้าย ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

สุวรรณี ไกรนรา (2546). “กระบวนการเรียนรู้สู่การจัดการแบบชุมชนพึ่งตนเอง : ศึกษากรณีตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช”วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (ไทยคดีศึกษา). สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช.

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาถึงบริบทการเปลี่ยนแปลงและกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง พบว่า ชุมชนไม้เรียงมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องและยาวนานโดย มีสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ การเคลื่อนย้ายและการขยายตัวของกลุ่มคน การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ นโยบายการพัฒนาของรัฐ และระบบการตลาด สภาพเหล่านี้ส่งผลให้ความสัมพันธ์

ระหว่างชุมชนไม้เรียงกับโลกภายนอกมีความซับซ้อนมากขึ้นตามลำดับ ชาวบ้านได้ปรับเปลี่ยนจากวิถีการผลิตแบบยังชีพมาเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ศูนย์กลางทางสังคมวัฒนธรรมแต่เดิมคือวัดได้เปลี่ยนมาเป็นตลาดและสถานีรถไฟแทน การพึ่งตนเองซึ่งเคยพึ่งพาอาศัยกันในชุมชนได้ปรับเปลี่ยนมานำเน้นการพึ่งตนเองภายในครัวเรือนที่ขึ้นอยู่กับรัฐและตลาดมากขึ้น อย่างไรก็ตามท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โครงสร้างทางสังคมยังช่วยยึดเหนี่ยวให้ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและระบบคุณค่าของชุมชนบางประการยังคงดำรงอยู่ ชาวบ้านได้ปรับตัวด้วยการจัดตั้งองค์กรชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยมีผู้นำตามธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญ แต่เนื่องจากกระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นท่ามกลางข้อจำกัดทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งแรงกดดันทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม การพึ่งตนเองของชุมชนจึงเป็นลักษณะของการปรับตัวในเชิงพลวัตที่สัมพันธ์อยู่กับบริบทของชุมชนและเงื่อนไขที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

อร่ามรัศมี ค้วงชนะ. (2545). “การศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดตั้งธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์พำหยงกิ่ง อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี” กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ.

งานวิจัยชิ้นนี้ได้เสนอบริบทชุมชนเกี่ยวกับพำหยงกิ่งของอำเภอเกาะสมุยว่าเป็นวิทยาการของชาวจีนไหหลำซึ่งอพยพจากประเทศจีนมาตีพำเป็นอาชีพซึ่งสืบต่อมาจนถึงลูกหลานและผู้สนใจ ทำให้มีผู้ประกอบการหลายรายในปัจจุบัน แต่สภาพของการตีพำไม่คึกคักหากเปรียบเทียบกับอดีต ทั้งนี้เพราะโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เคยพึ่งพิงการเกษตรเปลี่ยนแปลงไปเป็นการท่องเที่ยวแทน ความจำเป็นในการใช้พำจึงน้อยลง นอกจากนี้ต้นทุนการผลิตก็มีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อย ๆ แนวโน้มในการรวมกลุ่มเป็นธุรกิจ ชุมชน ผู้ตีพำระบุว่ามีข้อจำกัดหลายประการคือ จำนวนช่างมีไม่มาก มีการผลิตที่ไม่สม่ำเสมอ สภาพต่างคนต่างผลิตยังคงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ โอกาสที่จะรวมกลุ่มกันในเชิงธุรกิจชุมชนจึงเป็นไปได้ยาก

เอกลักษณ์ สุวรรณชัย (2546). “ศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการกิจการ กลุ่มออมทรัพย์ : กรณีศึกษากลุ่มออมทรัพย์ดีเด่นในจังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการกิจการออมทรัพย์ ดีเด่นในจังหวัดสงขลา พบว่า ด้านการเงิน มีกิจการการรับฝากเงินโดยใช้จริยธรรมเรื่องสัจจะมาตั้งชื่อเงินออม ใช้สภาพเศรษฐกิจในครัวเรือนและท้องถิ่นมากำหนดจำนวน เงินออม ใช้ลักษณะอาชีพมากำหนดวันเวลาในการฝากเงิน ใช้จำนวนสมาชิกของกลุ่มและสภาพการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนมากำหนดขั้นตอนในการรับฝากเงิน และมีการสร้าง จริยธรรมให้แก่สมาชิกโดยอาศัยการฝากเงินเป็น

เครื่องมือ มีกิจการระดมเงินจากภายนอก โดยวิธีการจัดตั้งกองทุนของกลุ่มออมทรัพย์ กิจการการเก็บรักษาเงิน จะมีการจัดทำระบบบัญชีในการจัดเก็บรักษาเงิน โดยคัดแปลงบัญชีสากลมาเป็นแบบบัญชีแบบชาวบ้าน มีการจัดเก็บรักษาเงินบางส่วนไว้ที่ตัวบุคคล เพื่อสะดวกในการเบิกใช้จ่ายเงิน กิจการให้กู้ยืมเงินจะมีการใช้ความจำเป็นของสมาชิกมากำหนดเวลาให้กู้ยืมเงิน ใช้ระบบสัมพันธ์ในชุมชนมากำหนดหลักเกณฑ์การอนุมัติเงินกู้ใช้สภาพสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนมากำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ และใช้หลักการประนีประนอมผ่อนปรนในการทวงหนี้ ใช้การคำนึงผลประโยชน์ส่วนตนและผลประโยชน์ส่วนรวมมาจัดผลประโยชน์ตอบแทน นอกจากนี้ยังมีด้านอื่นๆ อีกหลายประการ เช่น การจัดบุคลากรใช้หลักการเลือกตั้ง มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ กิจการการจัดสวัสดิการ มีการใช้สวัสดิภาพในท้องถิ่น กิจการการจัดสวัสดิการ ใช้เงินสวัสดิการของกลุ่มออมทรัพย์มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน และใช้เงินทุนจากการออมทรัพย์ของชุมชนมาพัฒนาสิ่งแวดล้อม

อุทิศ สังขรัตน์. (2546). “การแลกเปลี่ยนผลผลิตของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาใน สมัยเรือเมด (พ. ศ. 2465 – พ. ศ. 2516)”. ตามทศวรรษไทยศึกษาภาคใต้ใน กระแสโลกาภิวัตน์. (หน้า 51 – 90). สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

การแลกเปลี่ยนผลผลิตของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาในสมัยเรือเมดที่อยู่ในช่วง พ. ศ. 2465 จนถึง พ. ศ. 2516 ได้แบ่งช่วงเวลาออกเป็นยุคต่างๆ คือ ยุคช่วยเหลือเปลี่ยนแรงงาน แบ่งปันผลผลิต ยุคออกปากกินวาน ซื่อ ขาข ให้ แจก แถม และยุคออกปากจ้างสร้างทุนกำไร “เรือเมด” เป็นเรือโดยสารที่วิ่งในทะเลสาบสงขลาในช่วงแรกๆ ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า “เรือยนต์” การเปิดเดินเรือเมดในกลุ่มทะเลสาบสงขลาถือได้ว่าเรือเมดได้เข้ามามีบทบาทในการแลกเปลี่ยนและเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา การไปมาหาสู่ การแลกเปลี่ยนสิ่งของ การแลกเปลี่ยนแรงงาน การแลกเปลี่ยนในรูปแบบของการค้าที่มีการนำเอาผลผลิตของชุมชนต่าง ๆ ที่เป็นผลผลิตส่วนเกินออกไปแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่น ๆ นับเป็นการขยายฐานการผลิตที่มีการบุกเบิกตลาดให้กว้างขึ้นรอบด้าน โดยมีเมืองสงขลาเป็นศูนย์กลางความเจริญในยุคแรกๆ โครงสร้างทางสังคมของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลายังเป็นระบบพึ่งพาและการมีน้ำใจสูงมากเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พอเริ่มเข้าสู่ยุคกลางจนไปถึงช่วงสมัยยุคสุดท้ายที่มีการแลกเปลี่ยน ผลผลิตกัน จึงค่อยๆ พัฒนาเป็นการผลิตเพื่อกำไรซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงผลผลิตกัน จึงค่อยๆ พัฒนาเป็นการผลิตเพื่อกำไรซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่ค่อยๆ เข้ามาในชุมชน

อำนาจ ชมภูวงศ์. (2545). “การผลิตหมากแห้งของบ้านทอนหงส์ อำเภอพรหมคีรี จังหวัด นครศรีธรรมราช” กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับบริบทชุมชน การผลิตหมากแห้ง การสร้างตลาด และธุรกิจหมากแห้งของชุมชน พบว่าบ้านทอนหงส์มีลักษณะทางกายภาพเหมาะแก่การปลูกพืชสวน พืชไร่ เพราะมีพื้นที่อันอุดมสมบูรณ์ ประชาชนประกอบอาชีพสวนผลไม้ และบางพาราเป็นอาชีพหลัก ผู้คนในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ มีการถือครองที่ดินค่อนข้างน้อย ปัญหาของชุมชน คือ ปัญหาสังคม การแก้ปัญหาใช้ระบบอาวุโส และ การประนีประนอม เนื่องจากปริมาณหมากในชุมชนนี้มีมาก นอกจากขายสดแล้วยังทำเป็นหมากแห้งขายด้วย การผลิตหมากแห้งมีกระบวนการตั้งแต่เตรียมหมากแห้งและ เครื่องมือ การผ่าหมาก และการเก็บเพื่อจำหน่าย ผู้ผลิตส่วนใหญ่เป็นคนเฒ่าคนแก่ ตลาดหมากแห้ง คือ พ่อค้าในท้องถิ่น และในตลาดเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งจะดำเนินการค้ากับพ่อค้ากรุงเทพฯ และพ่อค้าต่างประเทศอีกทีหนึ่ง เนื่องจากศักยภาพการผลิตของที่นี่ทางด้านวัตถุดิบและคุณภาพการผลิตดี จึงพยายามรวมกลุ่มกับเพื่อนทำธุรกิจ แต่ยังมีปัญหาเกี่ยวกับผู้รับผิดชอบเพราะยังขาดประสบการณ์

อัญญา เคารพพงศ์ (2541). “การพัฒนาบ้านเขาตาว ตำบลเขาตาว อำเภอทุ่งสง จังหวัด นครศรีธรรมราช” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา และลักษณะของการพัฒนาในด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาจนทำให้ประสบความสำเร็จได้แก่ ผู้นำ สภาพสังคม และวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ ปัจจัยสำคัญหรือปัจจัยเด่นที่สุดคือ ผู้นำชุมชนทั้งผู้นำในระบบราชการ และผู้นำตามธรรมชาติ โดยที่ผู้นำมีคุณลักษณะเด่นคือ ความเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่องาน และสร้างพลังต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ส่วนลักษณะของการพัฒนาเป็นการพัฒนาที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทั้งการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ และการพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรม การพัฒนาด้านเศรษฐกิจได้มีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย มีการนำเครื่องมือและเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ส่วนการพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นารรับรู้ข่าวสาร การบริโภคต่าง ๆ การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ล้วนนำความทันสมัยเข้ามาผสมผสานทั้งสิ้น แต่ก็ยังคงไม่ทิ้งสิ่งดั้งเดิมไปทั้งหมด

หมวดที่ 13

กลุ่มชน ประชากร และปัญหาสังคม

เขมชาติ เทพไชย, พุทธศรี รัตนหิรัญ, รื่นภดา รัตนพงษ์ (2542) “ชาวเล” ารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 5 (หน้า 2032 – 2047). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับ ชาวเล พบว่าชาวเลเดิมมีถิ่นฐานเป็นชนเผ่าอินโดนีเซียแล้วอพยพแยกเป็นกลุ่มต่าง ๆ อาศัยตามแนวชายฝั่งทะเลอันดามันแหลมมลายูและหมู่เกาะต่าง ๆ ในประเทศพม่า ชาวเลแบ่งเป็น 3 พวก คือ พวกมะละกา อาศัยอยู่แถบช่องแคบมะละกา พวกลิงคา อาศัยอยู่แถบหมู่เกาะลิงคา และพวกมาซิงอาศัยอยู่แถบเมืองมะริด ทวาย และเกาะต่าง ๆ ชาวเลอาศัยอยู่ในประเทศไทยน้อยมาก ชาวเลอาศัยอยู่ทั้งบนบกและตามแนวชายหาดและลอยเรืออยู่ในทะเล ชาวเลมักจะทำบ้านอยู่ใกล้กัน บ้านลอยน้ำมีลักษณะเป็นเรือสำปั้นตรงกลางทำเป็นหลังคาจะอาศัยอยู่รวมกัน 7 – 12 คน ความเชื่อของชาวเลยึดถือตามหลักพระพุทธศาสนา และมีความเชื่อแตกต่างตามกลุ่มกันออกไปคือ ความเชื่อเรื่องหมอผี กาดากอม ความเชื่อเกี่ยวกับไม้กางเขนในพิธีลอยเรือ และความเชื่อที่ว่าชาวเลทุกคนเกิดจากน้ำ พิธีกรรมชาวเลมีการแสดงออกทางพฤติกรรม อันเกิดจากความเชื่อ และมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน เช่น การเกิด การแต่งงาน การตาย ชาวเลมีการละเล่นพื้นเมือง คือ โนราภาพงเป็นการเต้นรำ การแสดงเรื่องราวหรือตำนาน ร่องเง้งตันหยงเป็นการละเล่นของหนุ่มสาว และเพลงที่นิยมร้องในชีวิตประจำวัน เช่น เพลงกล่อมเด็ก การติดต่อกับสังคมภายนอก คือ การนำสัตว์น้ำที่จับได้ไปขายแลกเปลี่ยนกับข้าวสาร เสื้อผ้าและอุปกรณ์ในการ ยังชีพ

ฉัตรคนษ์ ใจเพชร (2546). “โครงสร้างสังคมวัฒนธรรมไทยมุสลิม : ศึกษาเฉพาะ กรณีจังหวัดปัตตานี”. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(พัฒนาสังคม). คณะพัฒนาสังคมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาโครงสร้างสังคมวัฒนธรรมไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี มุ่งศึกษาประวัติความเป็นมาของสังคมวัฒนธรรมไทยมุสลิม ปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมไทยมุสลิม และปัญหาอุปสรรคทางสังคมวัฒนธรรมไทยมุสลิมต่อการดำเนินนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า สังคมวัฒนธรรมไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ มีความเป็นมาที่ยาวนาน และมีการรวมตัวกันของคนหลายเชื้อชาติ มีวิถีชีวิตตามหลักศาสนาอิสลาม

ความเชื่อ และคำบอกเล่าของผู้นำศาสนา ส่วนปรากฏการณ์ทางสังคมของไทยมุสลิมเกิดจากการรวมกลุ่มทางศาสนาอิสลาม ซึ่งเกิดจากข้อกำหนดตามหลักศาสนาอิสลาม ประเพณีปฏิบัติ ภาษามลายูท้องถิ่น การแต่งกายและการบริโภคอาหาร ในส่วนของปัญหาอุปสรรคทางสังคมวัฒนธรรมไทยมุสลิมต่อการดำเนินนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่า การดำเนินนโยบาย จะต้องไม่มีแนวคิดที่จะผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม เนื่องจากการมีสังคมวัฒนธรรมที่ต่างกันไม่ถือว่าเป็นภัยต่อความมั่นคง และเจ้าหน้าที่รัฐจะต้องมีความตระหนักต่อสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

ชวน เพชรแก้ว.(2547)“ชุมชนไทยทรงดำบ้านรวบ:ความสุขบนพื้นฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิมและการปรับตัวในภาวะความเปลี่ยนแปลง”.ในรายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้ (หน้า 119 – 140) กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

ชุมชนไทยทรงดำบ้านคอนรวบเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยและสร้างชุมชนขึ้นมาตั้งแต่ปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ที่บริเวณตำบลบ้านหมาก อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร ความเป็นคนต่างถิ่นและมีจำนวนไม่มากนักทำให้ชุมชนนี้ตั้งบ้านเรือนแบบรวมกลุ่ม และระมัดระวังตัวในการคบหาสมาคมกับคนแปลกหน้า ลักษณะชุมชนระยะแรกมีการติดต่อสมาคมกับคนภายนอกน้อยมากมีความเคร่งครัดในวัฒนธรรมดั้งเดิม เศรษฐกิจของชุมชนจึงเป็นกิจกรรมที่ทำร่วมกันบริโภคใช้สอยร่วมกัน ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2510 เมื่อการศึกษาและการพัฒนาแบบใหม่เข้ามายังพื้นที่นี้ ชุมชนนี้ต้องปรับตัวเองอย่างรวดเร็วขณะที่สาธารณูปโภคต่าง ๆ เริ่มดีขึ้นแต่สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านฝืดเคืองลง ชาวไทยทรงดำจึงใช้ความเชื่อวัฒนธรรมดั้งเดิมและหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องชี้นำในการดำเนินชีวิต มีวัด โรงเรียน และชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมกันอย่างจริงจัง ส่งเสริมสนับสนุนบุตรหลานได้ศึกษาเล่าเรียนหาความรู้ ชาวไทยทรงดำตระหนักอยู่เสมอว่าสิ่งที่เข้ามาใหม่มิได้มาทดแทนสิ่งที่มีอยู่เดิมทั้งหมด แต่เป็นสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรม โอกาส และเศรษฐกิจในชุมชน ซึ่งผลที่ได้ก็คือ สภาพสังคมของชุมชนไทยทรงดำบ้านคอนรวบจึง ยังคงสงบสุขร่มเย็น

ชวน เพชรแก้ว (2547) “คนอยู่ป่ายังที่พะโต้”. นวัตกรรมสร้างสุขภาพจากชุมชน.กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

งานชิ้นนี้ศึกษาแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือกันคิดร่วมกันทำระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชน การสร้างสรรค์และอนุรักษ์ป่าและการดำเนินกิจการต่าง ๆ ให้ชุมชนเล็งเห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอย่างครบ

วางรตั้งแต่การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาสังคม และปัญหาการศึกษา ท่ามกลางปัญหาต่าง ๆ ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีสิทธิในการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ และสร้างความเข้มแข็งบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง โดยมีหน่วยงานรัฐให้การสนับสนุน เป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นทางเลือกในการสร้างคุณภาพที่ดี และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูลกัน ปัจจุบันสภาพป่าต้นน้ำจึงยังคงความอุดมสมบูรณ์ทั้งพันธุ์พืชและสัตว์ป่า ชุมชนมีการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ทั้งที่เป็นเขตทำมาหากินและเขตอนุรักษ์ การอนุรักษ์และการจัดการป่าต้นน้ำดำเนินการควบคู่กับการพัฒนาชุมชน โดยแก้ไขปัญหาค่าความขัดแย้งด้านการใช้ทรัพยากรระหว่างภาครัฐกับชาวบ้านอย่างสันติวิธี และมององค์รวมด้านการจัดการทรัพยากรว่าสัมพันธ์อยู่กับสังคม เศรษฐกิจ และการศึกษาทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่า ป่าไม้ สายน้ำชีวิต มีคุณภาพที่ดีและนำมาซึ่งความสุขให้แก่สังคมได้อย่างแท้จริง

ครุณี แก้วม่วง และคณะ (2542). “จีน : ผู้คนและวัฒนธรรมในภาคใต้” ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 4. (หน้า 1681 – 1713). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับชาวจีนที่เดินทางเข้ามาติดต่อกับค้าขายและตั้งหลักแหล่งในไทยซึ่งมีมายาวนานในสมัยรัตนโกสินทร์พ่อค้าจีนที่มาค้าขายกับภาคใต้ของไทยได้รับการต้อนรับดีกว่าพ่อค้าชาติอื่น พ่อค้าจีนได้เข้ามาติดต่อกับค้าขายบ้าง บ้างก็ขอเข้ามาบุกแร่ดินบุก บ้างก็มาเป็นนายทุนออกเงินกู้ทำเหมืองแร่ จากการที่มีชุมชนจีนหนาแน่นขึ้นในภาคใต้ปรากฏว่ามีชาวจีนที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมือง ตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา ชาวจีนจึงเข้ามาในไทยมากขึ้น เนื่องจากประเทศจีนมีปัญหาทางการเมืองและเศรษฐกิจประกอบกับการที่ภาคใต้มีความต้องการแรงงานสูง ชาวจีนเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนากิจการเหมืองแร่ การค้า และการลงทุนสำหรับลูกหลานชาวจีนที่เกิดในประเทศไทยได้กลายเป็นคนไทยมากขึ้น โดยผสมผสานวัฒนธรรมระเบียบการดำเนินชีวิตเป็นแบบจีนผสมไทยกลายเป็นวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง อย่างไรก็ตามการที่คนจีนเข้ามาอยู่ในภาคใต้เป็นจำนวนมากได้ก่อปัญหาทางสังคมและการเมืองขึ้นบางประการซึ่งทางรัฐบาลได้แก้ไขปัญหาโดยการตั้งหัวหน้าชาวจีนให้ปกครองกันเองมีการตั้งศาลฝ่ายจีนออก พ.ร.บ. จีนใหม่ และ พ.ร.บ. ลูกจ้างเหมืองแร่ เนื่องจากชาวจีนรู้จักปรับตัวให้เข้ากับขนบประเพณีของไทย จึงทำให้สามารถผสมผสานอยู่ในประเทศไทยได้อย่างมีความสุข

ธานินทร์ สาলাম (2546). “บทบาทสายสกุลสุดคำน สุลัยมานชาห์ในการปกครองของชาวไทย สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย : ศึกษากรณีเมืองไชยา” วิทยานิพนธ์ประวัติศาสตร์ (อิสลามศึกษา). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

งานวิจัยชิ้นนี้ได้ศึกษาสถานภาพและบทบาทของมุสลิมในประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย โดยเน้นสายสกุลสุดคำน สุลัยมานชาห์ ในช่วง พ.ศ. 2212 – 2325 พบว่ามุสลิมเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเมืองไทยตลอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์หลังจากยุบเลิกรัฐมุสลิมสุดคำนที่หัวเขาแดงแล้วได้กวาดค้นมุสลิมส่วนหนึ่งไปอยู่ที่บ้านสงขลาเมืองไชยา บรรพชนคนแรกคือ “มุสตาฟา” หรือ พระยาพิชัยศักดิ์ศรีพิชัยสงครามเป็นเจ้าเมืองมี “สุตเซิน” น้องชายเป็นปลัดเมือง สุตเซินนี่เองคือต้นตระกูล “มุดาฮ์เติน” และ “หวันมุดา” เมืองพระยาไชยา (มุสตาฟา) สิ้นชีวิต สุตเซินได้ไปเป็นพระยาพัทลุง (พระยาแก้วโกรพิชัย) ที่ไชยา “เตาฟิค” บุตรของพระยาไชยา (มุสตาฟา) ซึ่งดำรงตำแหน่งหลวงคชสวัสดิ์ราชวังสัน ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นพระยาพิชัยศักดิ์ศรีพิชัยสงครามว่าที่พระยาไชยา พระยาไชยา (เตาฟิค) มีบุตรสืบทอดตำแหน่งเจ้าเมืองไชยาสองคนคือ พระยาไชยา (ฟรุค) และพระยาไชยา (มุดาฮ์) หลังจากนั้นเจ้าเมืองไชยาสายราชวงศ์สุดคำน สุลัยมานชาห์ก็สิ้นสกุลลงในสมัยนั้นปลายกรุงธนบุรีเท่านั้น

นาลินีย์ ขอบผล (2546). “การศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการปัจจัยการผลิตของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมที่บ้านแหลมดิน หมู่ที่ 11 ตำบลคูคต อำเภอดำพระพรหม จังหวัดนครศรีธรรมราช” วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้มุ่งศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการปัจจัยการผลิตโดยตรงและโดยอ้อม ปัญหาโดยตรงคือ มีที่ดินทำกินน้อย ไม่มีเอกสิทธิ์ที่ดิน ทุนในการผลิตไม่เพียงพอ มีหนี้สินมาก ค่าจ้างแรงงานสูง จึงมีความต้องการสิ่งดังกล่าวนี้ ส่วนปัญหาโดยอ้อม คือ ปัญหาสาธารณสุข ปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น เส้นทางคมนาคมไม่สะดวก น้ำดื่ม น้ำใช้ ไม่เพียงพอ และราคาผลผลิตต่ำและมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ อีกทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ค่อยเอาใจใส่ดูแลพื้นที่ จึงมีความต้องการให้มีสิ่งเหล่านี้ขึ้นเช่นเดียวกัน

นิธิ เอียวศรีวงศ์, สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และประมุล อุทัยพันธุ์. (2542). “ชาว – มลายู : ผู้คนและวัฒนธรรมในภาคใต้” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้* เล่ม 4 (หน้า 1921– 1942). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านของภาคใต้และชาว – มลายูอันเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ว่าส่วนใหญ่วัฒนธรรมพื้นบ้านได้สืบทอดกันมาก่อนที่ศาสนาอิสลามจะเข้ามาสู่ดินแดนแถบนี้ อันเนื่องมาจากผู้คนในแถบนี้เคยมีความใกล้ชิดกันมาช้านานมีความเกี่ยวพันกันทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา การปกครอง เป็นเหตุให้การถ่ายทอดของวัฒนธรรมมีต่อเนื่องกันมาอย่างกว้างขวางครั้ง เมื่อศาสนาอิสลามเข้ามาวัฒนธรรมอันใด ขัดกับหลักศาสนาอิสลามก็จะถูกคัดออกไป หรือปรับใช้ให้เข้ากับหลักศาสนา แต่โดยส่วนลึกแล้วยังสะท้อนให้เห็นร่องรอยของวัฒนธรรมร่วมเหล่านั้นอยู่ การนำทรัพยากรด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เป็นวัฒนธรรมร่วม และไม่ขัดต่อหลักศาสนามาเป็นเครื่องเสริมสร้างความสำคัญผูกพันของผู้คนในแถบนี้ที่ต่างเชื้อชาติต่างศาสนากันเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะช่วยก่อให้เกิดความสงบสุขและความเจริญยิ่งขึ้น

นิรันดร์ นิมิง (2540). “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการประกอบอาชีพบริการของสตรีไทยมุสลิมในสถานโรงแรม : ศึกษาเฉพาะจังหวัดนราธิวาส”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.(ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้มุ่งศึกษาปัจจัย 3 ด้าน คือ ด้านส่วนตัว ด้านครอบครัว และด้านสิ่งแวดล้อม โดยศึกษาจากสตรีไทยมุสลิมที่เป็นพนักงานต้อนรับ พนักงานบริการอาหารและเครื่องดื่ม และนักร้องพบว่า ด้านส่วนตัวมีอิทธิพล คือ รายได้ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อายุ รสนิยมส่วนตัว และรูปร่างหน้าตา ด้านครอบครัวมีอิทธิพล คือ อาชีพ ระดับการศึกษาของบิดามารดา ขนบธรรมเนียมนิยม จำนวนบุตร และความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ส่วนปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลจาก นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว ค่านิยมทางสังคม สื่อต่าง ๆ และกลุ่มเพื่อน จากปัจจัยที่มีอิทธิพลดังกล่าว ปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุด คือ ปัจจัยทางด้านส่วนตัว เนื่องจากสตรีไทยมุสลิมมีฐานะยากจนขาดโอกาสที่จะเรียนต่อระดับสูง บางคนเคยประกอบอาชีพอื่นมาก่อนซึ่งมีรายได้น้อย บางคนเคยแต่งงานมาแล้ว หลังหย่าร้างต้องรับภาระเลี้ยงดูบุตรฝ่ายเดียวจึงจำเป็นต้องออกทำงานอาชีพบริการในสถานโรงแรม

นุชิต ชำนิไพบูลย์. (2545). “บทบาทครอบครัวชาวไทยมุสลิมในการดูแลเด็กพิการ : ศึกษาเฉพาะกรณีผู้มารับบริการที่โรงพยาบาลยะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา”. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม). คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและทัศนคติของครอบครัวชาวไทยมุสลิมต่อเด็กพิการ บทบาทในด้านการดูแลเด็กที่มีปัญหาความพิการ และปัญหาอุปสรรคในการดูแลเด็กพิการ พบว่าชาวไทยมุสลิมมีการรับรู้เกี่ยวกับคุณค่าของเด็กพิการมาจากหลักคำสอนในศาสนาอิสลาม ทำให้เกือบทุกครอบครัวมีบทบาทในการดูแลเด็กพิการและไม่ทอดทิ้งเด็กพิการ เพราะมองว่าเด็กไม่เหมือนเด็กปกติ นำสงสาร ไม่รังเกียจหรือซ้ำเติมเด็กพิการ เน้นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามหลักของศาสนา แต่ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและกลุ่มชนในพื้นที่โดยเฉพาะผู้นำในชุมชนมีน้อยมาก และให้การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสารสำหรับเด็กพิการไม่สม่ำเสมอ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานฟื้นฟูเด็กพิการมีน้อยมากไม่สามารถให้บริการเชิงรุกได้อย่างมีประสิทธิภาพ และต้องให้บริการผู้มารับบริการนอกเขตเทศบาลและจังหวัดใกล้เคียง เช่น ปัตตานี นราธิวาส เป็นต้น ทำให้ต้องมีการพัฒนาระบบบริการฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กพิการในเชิงรุกอย่างต่อเนื่องต่อไป

ปรมัตก์ ปัญญาเศษตระกูล. (2545). “การศึกษาข้อมูลหมู่บ้านคลองเรือ หมู่ที่ 2 ตำบลปากทรง อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร”. วิทยานิพนธ์ : โปรแกรมพัฒนาชุมชน สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาจากเอกสาร การสังเกตและการสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่ ทำให้ทราบเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของหมู่บ้านด้านเศรษฐกิจชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจทุกครอบครัวประกอบอาชีพเกษตรกรรม พืชหลักที่นิยมปลูกกันมากคือ หนาก กาแฟ ปาล์ม ส่วนพืชเสริมได้แก่ ลองกอง ทุเรียน มังคุด เงาะและสะตอ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีรายได้ค่อนข้างสูง ด้านสังคมหมู่บ้านคลองเรือเป็นหมู่บ้านมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ทั้งนี้เพราะมีผู้นอพยพจากส่วนต่างๆ ทั้งภาคใต้และต่างภาค ลักษณะสังคมอยู่ร่วมกันในลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัยและด้านสิ่งแวดล้อม หมู่บ้านคลองเรืออยู่ท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์พื้นที่ป่าไม้ มีการจัดแบ่งพื้นที่ออกเป็นสัดส่วนชัดเจน คือ พื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่าใช้สอยและพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ฯลฯ มีการแสวงหาประโยชน์จากป่า คือนำไม้มาใช้สอยและใช้ประโยชน์จาก ผักป่า ผลไม้ สมุนไพร และสัตว์ป่า หมู่บ้านคลองเรือนับได้ว่ามีจุดเด่นที่ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้

เปลื้อง คงแก้ว. (2537). “ครึ่งเขา ครึ่งนา ครึ่งเล : สามทศวรรษที่ผ่านมาน้ำตาหรือรอยยิ้ม”.

วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(3) : 105 – 114.

บทความนี้เป็นการลำดับภาพความเป็นครึ่งเขา ครึ่งนา และครึ่งเลที่ผ่านมาและ
เป็นอยู่ โดยกำหนดภาพลักษณ์ใน 3 ทศวรรษเป็นภาพลักษณ์ที่เปลี่ยนแปลง 3 ยุค คือ ยุคป่ายาง/
นาไถวัว/ประมงยังชีพ ยุคสวนยางสงเคราะห์/นาไถควายเหล็ก/ประมง พาณิชย์ และยุคปัจจุบัน
จากสภาพภูมิศาสตร์ของเมืองครึ่ง ทำให้มีชุมชนที่ราบเชิงเขา ชุมชนทุ่งนา ชุมชนชายฝั่ง และ
ชุมชนเมือง มีชาติพันธุ์ ไทย จีน แขก และซาไก ในยุคแรกชนทุกกลุ่มต่างก็พึ่งพิงสงเคราะห์
เกื้อกูลกันมาโดยตลอด ซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ การนำยางพาราเข้ามาโดย
พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เข้ามาแม้ราษฎรจะขานรับแต่เป็นไปอย่างเชื่องช้า
ระบบสวนยางยังคงเป็นป่ายางโดยมีพันธุ์ไม้อื่นด้วย สำหรับการทำนาเพื่อกินในครอบครัวก็ยังคง
ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็น อย่างดี ในขณะที่ครึ่งเลก็ยังคงทำประมงพื้นบ้านที่รักษาความสมบูรณ์
ของทะเลไว้ได้ แต่เมื่อก้าวสู่ยุคที่สองวิธีการผลิตของครึ่งเขา ครึ่งนา และครึ่งเล เข้าสู่ยุคการทำ
มาค้าขาย สวนยางสงเคราะห์ที่รัฐอุดหนุนทำให้สภาพกายภาพของครึ่งเขาถูกทำลาย นาข้าวที่
ผลิตเชิงพาณิชย์ต้องใช้ทุนอย่างมหาศาล เพราะใช้รถไถ ปูย และแรงงานจ้าง การทำนาจึง
ขาดทุน การประมงเชิงพาณิชย์ทำให้มีการลงทุนอย่างมหาศาล ชาวประมงถูกเอารัด เอาเปรียบ
หนี้สินจึงเพิ่มขึ้น ครั้นถึงยุคปัจจุบันภาพของยุคแรกหมดไป ความเป็นพาณิชย์นิยมเกิดขึ้นอย่าง
เต็มรูปแบบ ทั้งสามครึ่งอยู่ในสภาพรายได้น้อยพอรายจ่าย กระแสนิยมบริโภครุนแรง ความอุดม
สมบูรณ์หมดสิ้นไป ทั้งสามครึ่งจึงหันมาพึ่งตนเองภายใต้ ภูมิปัญญาดั้งเดิมหวนกลับไปสู่สภาพ
อดีตโดยรวมตัวกันเป็นกลุ่มช่วยกันหาทางออก สร้างกฎระเบียบและปฏิบัติ เพื่อแก้ไขให้
สถานการณ์เก่า ๆ กลับคืนมา ซึ่งมีทางเป็นไปได้ที่จะนำชุมชนไปสู่ความสงบสุขอีกครั้ง

ปริญญา ปานชานา (2547). “เกาะขาวน้อยชุมชนมุสลิม : ชุมชนชาวประมง พื้นบ้านพลิกฟื้น
วิกฤตอ่าวพังงา”. (หน้า 73 – 95). กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ
แห่งชาติ.

งานชิ้นนี้กล่าวว่าเกาะขาวน้อยตั้งอยู่บริเวณกลางอ่าวพังงาฝั่งอันดามัน ประชากร ส่วน
ใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิมอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อครั้งสมัยต้นกรุงรัตน โกสินทร์ โดยมาจากฝั่งเมือง
ครึ่ง เมืองสตูล รวมทั้งประชากรชาวไทยพุทธซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นชุมชนใหญ่ถึงปัจจุบัน
ชุมชนแห่งนี้อยู่ร่วมกันเสมือนญาติสนิทต่างให้ความช่วยเหลือกันเป็นอย่างดีโดยไม่แบ่งแยกว่าเป็น
ไทยพุทธหรือไทยมุสลิม ร้านกาแฟในชุมชนเป็นสถานที่สำคัญสำหรับพวกผู้ชายใช้เป็นจุด
ศูนย์กลางในการพบปะแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ พวกเขาเชื่อว่าการศึกษเป็นสิ่งสำคัญ
มากชุมชนเกาะขาวน้อยมีโรงเรียนประถมศึกษา 4 แห่ง และมี “ปอเนาะ” หนึ่งแห่ง โดยมีโต๊ะครู

ทำหน้าที่ให้การอบรม หลังจาก พ.ศ. 2500 เริ่มมีรถยนต์เข้ามามีบทบาททำให้การติดต่อกับภายนอกสะดวกรวดเร็วมากขึ้น และประชากรก็เพิ่มมากขึ้นทำให้ทรัพยากรเริ่มเสื่อมโทรมลง เนื่องจากมีนายทุนเข้ามาหาผลประโยชน์จากชุมชนแห่งนี้ ชาวบ้านได้ร่วมมือกันต่อต้าน และให้ความสนใจปลูกฝังเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งป่าชายเลนและหญ้าทะเล ทำให้ความขัดแย้งในชุมชนเริ่มคลี่คลายลง ปัจจุบันเกาะขาวน้อยจึงเป็นชุมชนหนึ่งที่ชาวบ้านอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

พญอม จันนัม. (2547). “บทเรียนจากป่าพรุถึงป่าชายเลน : ชุมชนบ้านท่าพรุ” ในรายงานผลการศึกษานวัตกรรมสร้างสุขภาพภาคใต้”.(หน้า 141 – 160)กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูปสุขภาพแห่งชาติ.

งานชิ้นนี้พบว่า บ้านท่าพรุ หมู่ที่ 5 ตำบลเขาทอง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ในอดีตเคยเป็นพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ ครั้นเมื่อถูกบุกรุกทำให้การทำลายป่าชายเลนกว้างขึ้นโดยมีพวคนายทุนได้เข้าไปหาผลประโยชน์ด้วยการตัดไม้ไผ่ไปเผาถ่าน ทำให้ป่าไม้เหลือความสมบูรณ์ การขายที่ให้กับพวคนายทุนประกอบกับการได้สัมปทาน ส่งผลให้พื้นที่ป่าชายเลนบ้านท่าพรุเสื่อมสภาพความอุดมสมบูรณ์ลงไปเรื่อย ๆ ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านในพื้นที่แห่งนี้จึงร่วมใจจัดตั้งโครงการราษฎรอาสาพิทักษ์ป่าท่าพรุ ร่วมมือร่วมกับนักพัฒนา นักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ และสื่อมวลชน เพื่ออนุรักษ์ผืนป่าแห่งนี้ให้กลับมาสมบูรณ์อีกครั้งโดยใช้หลัก 3 ประการ คือ การจัดการองค์ความรู้ คือ สร้างแนวร่วมกับคนในชุมชนที่มีแนวคิดเหมือนกัน การใช้ต้นทุนทางสังคมละวัฒนธรรมกลมเกลียว คือ ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันบริจาคเงินทองสนับสนุนโครงการ และมีระบบภาคีเครือข่าย คือการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเพื่อประสานงานให้ความช่วยเหลือกันและกัน จากการดำเนินงานโครงการดังกล่าวได้ส่งผลให้พื้นที่แห่งนี้กลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง และเมื่ออายุสัมปทานหมดไปจึงทำให้ชาวบ้านขยายพื้นที่อนุรักษ์มากขึ้นทำให้มีผืนป่ากลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง

พรพันธุ์ เขมคุณาศัย. (2536) “จังหวัดชายแดนภาคใต้ : กลยุทธ์ในการแก้ปัญหา”. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(2) : 73 – 82.

บทความนี้ผู้เขียนเสนอความคิดว่ารัฐมุ่งบูรณาการโดยมีเป้าหมาย เพื่อความมั่นคงแห่งชาติและนำไปสู่การพัฒนาประเทศโดยส่วนรวม แต่การมองข้ามปัจจัยแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมได้ทำให้เกิดสภาพลบแก่รัฐมากขึ้น นอกจากนั้นการขาดความละเอียดอ่อนในการมองปัญหาที่ดี การไม่เปิดกว้างให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมที่ดี ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งมากขึ้นทั้งสิ้น ในส่วนของนโยบายของรัฐที่กำหนดขึ้นเฉพาะจังหวัดชายแดน ซึ่งสรุปลักษณะได้ คือ มุ่งผสมกลมกลืนหรือมุ่งเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอิสลาม ผ่อนปรนหรือให้

เสรีภาพในการดำเนินชีวิตตามวิถีทางของวัฒนธรรมอิสลาม และสนับสนุนวัฒนธรรมอิสลาม ในส่วนของการมุ่งผสมกลมกลืนมีอยู่หลายส่วนที่ผู้นำศาสนาในท้องถิ่นไม่เห็นด้วย เช่น การส่งเสริมให้ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามใช้ภาษาไทยเป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างคนในชาติ การส่งเสริมให้ใช้ภาษาไทยในการสอนศาสนาอิสลาม เป็นต้น นอกจากนี้ยังเห็นว่า การย้ำเน้นถึงสิทธิมนุษยชนในการดำรงชีวิตตามวัฒนธรรมของคนรัฐจะต้องสนับสนุนอย่างจริงจัง และควรจะได้ปรับปรุงกลไกการปกครองท้องถิ่นที่อาศัยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดความเข้าใจกับผู้นำศาสนาในท้องถิ่นด้วย นอกจากนี้ในด้านนโยบายรัฐควรเข้าไปสนับสนุนส่งเสริมอย่างจริงจัง และควรมีการนิเทศติดตามผลข้าราชการทุกระดับที่ปฏิบัติงานในจังหวัดชายแดนภาคได้อย่างจริงจัง

พัชรินทร์ ชินเดช. (2541). “หมู่บ้านเขาขุนพนม : หมู่บ้านวัฒนธรรม”. (หน้า 127 – 137).

ในเขาขุนพนม : หมู่บ้านวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ ฯ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช

หมู่บ้านเขาขุนพนมเป็นหนึ่งในห้าหมู่บ้านที่สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นต้นแบบในการฟื้นฟูความเข้มแข็งในชุมชน ตั้งอยู่ที่ตำบล บ้านเกาะ อำเภอ พรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช การที่จัดตั้งหมู่บ้านวัฒนธรรมขึ้นก็เพราะชุมชนส่วนใหญ่ ประชาชนขาดมิติทางวัฒนธรรม การพัฒนา ก็ไม่ได้เน้นที่ตัวคน ตัวคนเป็นเพียงเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจจึงได้ปรับปรุงพัฒนาวัฒนธรรมของชุมชนขึ้น โดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 8 เป็นแผนแม่บทมีนโยบายและแผนงานเน้นความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งการสร้างโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมขึ้น โดยใช้หมู่บ้านเขาขุนพนมเป็นแบบนาร่อง เนื่องจากที่นี่เป็นสถานที่ตั้งของสถานศึกษาหลายแห่ง อีกทั้งยังมีศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญ การแห่เค็ยรมหาพรหม วันสารเดือนสิบ การชักพระหมู่บ้านเขาขุนพนมจึงเป็นแบบอย่างที่ทำให้หมู่บ้านเกิดความเข้มแข็ง จนทำให้มีการพัฒนาของหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง

มันโซร์ สาและ (2547). “บันทึกประชาชน : มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้”. วารสาร

ทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 7(1): 63 – 79.

บทความชิ้นนี้ ผู้เขียนกล่าวถึงประชาชนในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูลว่า มีประวัติศาสตร์และอารยธรรมเฉพาะคนที่มีความเป็นเอกราชและเสมอภาคมาแต่อดีต แต่ด้วยกลไกทางการเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ คือนำวิธีการแบ่งแยกและปกครองมาใช้ทำให้มุสลิมในจังหวัดดังกล่าวอ่อนแอลง แต่มุสลิมโดยเฉพาะในปัตตานีได้ต่อสู้มาโดยตลอด ยิ่งในระยะหลังที่ข้าราชการไทยพุทธเข้าไปปฏิบัติราชการ โดยวางอำนาจเหนือประชาชนก็ยิ่งมีความขัดแย้งเพิ่ม

มากขึ้น และในช่วงเวลาประมาณปี พ.ศ. 2477 ความคิดเกี่ยวกับชาตินิยมของไทยสูงขึ้นโดยไม่คำนึงความแตกต่างกับคนไทยมุสลิมก็ยิ่งทวีความขัดแย้งมากขึ้น กลุ่มชาตินิยมของชาวไทยมุสลิมได้พยายามเคลื่อนไหวต่อสู้อย่างลับๆ และเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ เช่นการยอมรับภาษามลายูเป็นภาษาราชการ และการจัดเก็บภาษีเป็นต้น อีกทั้งได้มีการประท้วงใหญ่หลายครั้งในเวลาต่อมาและทุกวันนี้สภาพการณ์ก็ยังตึงเครียดและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ถูกตีความไปหลาย ๆ อย่าง และการเผชิญหน้าในเชิงอุดมการณ์ ก็อาจทวีความรุนแรง มากขึ้นด้วย

วินัย สุภิส. (2538). “ภูเขา ทุ่งราบและทะเล : วิถีแห่งความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา”. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 4(2) : 102 – 123.

งานชิ้นนี้ผู้เขียนเริ่มจากการบอกกล่าวถึงสภาพภูมิศาสตร์อันเป็นที่ตั้งของชุมชนบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาว่า มีชุมชนในเขตภูเขาและควน ชุมชนในเขตทุ่งราบตอนกลาง และชุมชนในเขตที่ราบลุ่มชายฝั่ง ชุมชนเหล่านี้แม้จะมีวิถีชีวิตและดำรงชีพต่างกัน แต่มีความสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยกันแลกเปลี่ยนผลิตผลกันมาช้านาน ยุคก่อนมีทางรถไฟสายใต้เป็นยุคที่เกิดชุมชนน้อยใหญ่คือ หมู่เหนื่อหาของป่า หมู่ทุ่งทำนาและหมู่เด หากุ้ง หาปลา และค้าขาย ชุมชนทั้งสามหมู่ต่างมีความสัมพันธ์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ครั้นถึงยุครถไฟ-เรือเมล์ ทำให้การติดต่อกับโลกภายนอกเป็นไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็วขึ้น สภาพแต่เดิมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป การผลิตเพื่อการค้าเริ่มกระจายตัวออกไป มีบางคนอพยพออกไปประกอบอาชีพที่อื่น ครั้นถึงยุคสิบล้อจ้าวถนน พบว่ามีการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในแทบทุกวงการ ชีวิตผู้คนเปลี่ยนแปลงไปทั้งด้านการเลี้ยงดู การศึกษา การประกอบอาชีพ ความเชื่อและศาสนา ขณะเดียวกันวัฒนธรรมการบริโภคก็ไหลบ่าเข้ามาอย่างรุนแรง ทำลายวิถีชีวิตดั้งเดิมแบบเก่า บางคนอพยพไปทำงานรับจ้างในเมือง นากุ้งเข้ามาทดแทนนาข้าวและป่าชายเลน ปัญหาสังคมเกิดขึ้นมากมาย ฯลฯ ชุมชนดังที่กล่าวมาแล้วจึงตกอยู่ในภาวะของการล่มสลาย ผู้เขียนกล่าวในตอนท้ายว่าหนทางที่จะอยู่รอดของชุมชน คือ รัฐจะต้องกระจายอำนาจลงไปพร้อม ๆ กับการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2537). “ผู้คนและวัฒนธรรมภาคใต้ฝั่งตะวันตก”. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(3) : 36 – 44.

บทความชิ้นนี้ผู้เขียนย้อนอดีตเพียงแต่สมัยอยุธยา คือ สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่โปรดเกล้าฯ ให้ชาวฝรั่งเศสมีอำนาจเข้ามาเป็นเจ้าของผูกขาดการค้าแร่ดีบุกที่เมืองถลางและเมืองขึ้นของถลางทั้งหมด ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3,4 และ 5 รัฐบาลมีนโยบายหนุนเจ้าเมืองให้ควบคุมผูกขาดการทำเหมือง ช่วงนี้เองที่ชาวจีนเข้ามาเสี่ยงโชค

มากขึ้น การดำเนินการเหมืองแร่คิบุกทุกชั้นตอนเป็นชาวจีนแทบทั้งสิ้น ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่กุลิ
 จีนขาดแคลนก็มีการนำเรือบรรทุกคนจีนจากประเทศจีนมาเป็นจำนวนมาก เมื่อเป็นเช่นนี้ส่งผล
 ให้โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมภาคใต้ฝั่งตะวันตกด้านภาษา พาณิชยกรรม ระบบความ
 เชื้อ ประเพณีส่วนครอบครัวและส่วนสังคม ตลอดจนวัฒนธรรมโภชนาการและสถาปัตยกรรมมี
 ลักษณะโดดเด่นแตกต่างไปจากภาคใต้ส่วนอื่น และการที่ชาวจีนขยัน อดทน มุ่งมั่นประกอบ
 อาชีพโดยสุจริต และพยายามปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมไทย ทำให้คนจีนมีฐานะมั่นคง มีส่วน
 สร้างบ้านสร้างเมืองอย่างกว้างขวาง แต่สิ่งที่ตามมาคือปัญหาต่าง ๆ เช่น อาชญากรรมและปัญหา
 สังคมที่ทับทวีขึ้น สำหรับคนไทยซึ่งเป็นคนพื้นเมืองแท้ ๆ มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ตามสบาย
 ไม่กระตือรือร้น ทั้งนี้เพราะมีทรัพยากรธรรมชาติอันสมบูรณ์พร้อม ๆ กันนั้นได้ทำลาย
 ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะป่าไม้เพื่อทำไร่ บุคคลสำคัญที่พยายามเปลี่ยนแปลงการผลิตและการ
 บริโภคของชาวภาคใต้ฝั่งตะวันตก เพื่อให้ชาวบ้านอยู่อย่างมั่นคง คือ พระยารัษฎาฯ ซึ่งเกิดผล
 ตามมาคือ คนจีนมีฐานะดี แต่คนไทยยังคงไม่ปรับเปลี่ยนวิถีความเป็นอยู่ ซึ่งยังเห็นได้ชัดเจน
 จนกระทั่งปัจจุบัน

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ดิลก วุฒิจันทร์ และประสิทธิ์ ชินการณ. (2540). “จีนทักษิณ : วิถีและพลัง”
 งานวิจัยตามโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สาขาสังคมศาสตร์. สำนักงานกองทุนสนับสนุน
 การวิจัย (สกว.)

งานวิจัยนี้ศึกษาเกี่ยวกับการอพยพมาตั้งหลักแหล่งในภาคใต้ วิถีคิด วิถีต่อสู้ เพื่อการ
 ดำรงอยู่เพื่อความเจริญก้าวหน้าของชีวิตและวงศ์ตระกูล พบว่า คนจีนเข้ามาสู่ภาคใต้ด้วยสาเหตุ
 แตกต่างกันไปแต่ละยุคสมัย แต่ละกลุ่มชนมาแต่สมัยโบราณ ครั้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์เกิดภาวะขาด
 แคลนแรงงานในภาคใต้ เกิดภัยแห้งแล้งและภัยการเมืองในจีน อีกทั้งเทคโนโลยีการเดินเรือดีขึ้น
 คนจีนได้อพยพมายังภาคใต้เพิ่มขึ้นเรื่อย โดยเดินทางมากับเรือสำเภา ส่วนใหญ่ตั้งหลักแหล่ง
 บริเวณภาคใต้ฝั่งตะวันออก กลุ่มนี้มุ่งประกอบอาชีพโดยสุจริตพยายามปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรม
 ท้องถิ่น ไม่ฝักใฝ่เรื่องการเมือง ซึ่งต่างกับคนจีนที่อพยพผ่านทางมลายู ปีนัง และสิงคโปร์ที่ส่วน
 ใหญ่เคยอยู่ในอำนาจของ ตะวันตก จึงสมัครใจอยู่ในปกครองของกงสุลชาติตะวันตก เพื่ออภิสิทธิ์
 ทางการเมืองและเศรษฐกิจ ชาวจีนภาคใต้ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความวิริยะอุตสาหะ มีคุณภาพและ
 คุณธรรม มีบทบาทสำคัญก่อให้เกิดวิถีประชาและพลังชุมชนเปลี่ยนแปลง โดยใช้ภูมิปัญญาและวิธีการ
 จัดทำให้เกิดภูมิปัญญาใหม่ ช่วยให้รากฐานการผลิตและเศรษฐกิจขยายตัวเกิดความหลากหลายทาง
 วัฒนธรรมและเสริมสร้างให้บ้านเมืองเจริญทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม อย่างไรก็ตามในรุ่น
 หลังต่อมา คือช่วงที่รัฐบาลใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติพัฒนาบ้านเมือง มี

นักการเมืองบางคนใช้วิถีและพลังเงินเป็นฐานอำนาจแก่พวกและพรรคพวกคน ร่วมกันใช้เงินและทรัพยากรธรรมชาติก่อให้เกิดผลทำลายสภาพแวดล้อม และก่อปัญหาอื่น ๆ อีกมาก

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ธนะสุข และพิชัย แก้วขาว. (2543). “กะเทาะสนิมกริช แลวิถีชาวใต้ตอนล่าง”. งานวิจัยตามโครงการเมธีวิจัยอาวุโส ในโครงการโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า อัตลักษณ์และวัฒนธรรมภาคใต้ตอนล่างซึ่งมีปัตตานี และปัตตานี เป็นศูนย์กลางสัมพันธ์กับปัจจัยหลัก สรุปได้ว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมส่วนที่เกิดจากปัจจัยภายในชุมชนเองมีอัตลักษณ์ไม่แตกต่างกับภาคใต้ตอนกลางและภาคใต้ตอนบนมากนัก เพราะว่ามีสภาพภูมิศาสตร์ คินฟืออากาศ ธรณีสัณฐาน ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพอันเป็นเงื่อนไขต่อการดำรงชีวิต การตั้งสมมติฐานปัญหาและมรดกวัฒนธรรมอื่น ๆ ของชุมชนบริเวณนี้มีลักษณะร่วมกัน แต่เมื่อวัฒนธรรมฮินดูเข้ามา มีอิทธิพล ประกอบกับปัตตานีเคยเป็นรัฐอิสระเป็นศูนย์กลางการปกครองเคยติดต่อกับต่างชาติอย่างกว้างขวางส่งผลให้ โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้ตอนล่างโดดเด่นยิ่งขึ้น มีอัตลักษณ์และพลวัตแตกต่างไปจากภาคใต้ส่วนอื่นมากขึ้น เมื่อศาสนาอิสลามมีบทบาทในดินแดนคาบสมุทรมลายูสองฟากก็ยิ่งทำให้วัฒนธรรมฮินดู – ชาว และวัฒนธรรมอิสลามในภาคใต้เข้มข้นยิ่งขึ้น วัฒนธรรมกริชที่มีชาวเป็นต้นกำเนิดได้ปรากฏร่วมในภาคใต้ตอนล่างอย่างชัดเจน จากการศึกษาในส่วนเกี่ยวกับรูปสัญลักษณ์และภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์พบว่า การผลิตกริช มีสกุลช่างซึ่งมีเทคนิควิธีการผลิตอย่างมีขั้นตอนเป็นศาสตร์ที่พร้อมรับการส่งเสริมอนุรักษ์ และประกอบการเชิงพาณิชย์ได้

สุภาคย์ อินทองคง ไพบูลย์ ดวงจันทร์ และกานดา กาญจนภาส. (2542) “ชาโกล” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 5.(หน้า 2245 – 2268). กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ชาโกลหรือที่ชาวภาคใต้เรียกกันว่า “เงาะ” เป็นชนกลุ่มน้อยเผ่าหนึ่งในภาคใต้ของประเทศไทย คือ พัทลุง ตรัง สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ประชากร ชาโกลแยกเป็นกลุ่มตามภาษาที่ใช้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเต็นแเอ็น กลุ่มกันชีว กลุ่มแคะเค๊ะ และกลุ่มยะฮาย์ รูปพรรณสัณฐานของชาโกลคล้ายคลึงกับพวกนิกริโต แถบแอฟริกา ชาโกลมีนิสัยร่าเริง ยิ้มง่าย แต่เกียจคร้านการทำงาน ผู้หญิงจะชอบสีแดงมาก ๆ สมัยก่อนชาโกลจะใช้ใบไม้ เปลือกไม้ หรือ ตะไคร่น้ำมาเป็นเสื้อผ้า จนปัจจุบันพบว่า ชาวชาโกลรู้จักแต่งตัวแบบชาวบ้านแล้ว ชาวชาโกลไม่รู้จักทำการเพาะปลูกอาศัยกินเผือกมันตามธรรมชาติ และล่าสัตว์มาเป็นอาหาร ชาโกลมักเป็นโรค

เกี่ยวกับทางเดินหายใจ ทางเดินอาหาร และโรคผิวหนัง พวกเขาจึงรู้จักใช้ ยาสมุนไพร ชาวไท สามารถเรียนรู้สิ่งรอบข้างได้อย่างรวดเร็ว โดยวิธีมุขปาฐะ และการบอกเล่าประสมประสานกับการปฏิบัติจริง ที่อยู่อาศัยของชาวไทเรียกว่า “ทับ” สร้างที่บริเวณเนินเขา มีป่าใหญ่ปกคลุมอยู่ใกล้ ลำธารใกล้แหล่งอาหาร และจะอยู่ใกล้ไม้ซาง ซึ่งเป็นวัสดุสำคัญที่ใช้ทำอาวุธ นอกจากนี้ก็ยังรู้จักนำ ไม้ไผ่และกะลามาประดิษฐ์เครื่องเคาะจังหวะ พวกเขาจะรวมกันอยู่เป็นกลุ่ม มีผู้ใหญ่บ้านที่ พวกเขาเลือกขึ้นมาทำหน้าที่ปกครอง ชาวไทจะอพยพโยกย้ายที่อยู่เมื่อเผือกมันที่อยู่ใกล้ ๆ เริ่มหมด เมื่อมีคนตาย เมื่อถ่ายอุจจาระมาถึงบริเวณที่อยู่ และเมื่อมีคนภายนอกมาขอลูก ชาวไทมีความเชื่อใน สิ่งเหนือธรรมชาติ และเกรงกลัวต่อปรากฏการณ์ธรรมชาติ เชื่อในไสยศาสตร์ และข้อห้ามทาง สังคมที่พวกเขากำหนดขึ้น ชาวไทมีประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ได้แก่ การรักษาพยาบาลแม่และทารก การตัดสายสะดือ การเลี้ยงทารก ประเพณีการแต่งงาน ไม่มีการเรียกสินสอดทองหมั้น ประเพณีการ ตายใช้วิธีการฝังศพ ลักษณะครอบครัวเดี่ยว มีลักษณะหัวเดียวเมียเดียว ผู้ชายเป็นผู้นำครอบครัว คู่สามีภรรยาจะไม่ร่วมเพศกันในทับ แต่จะไปร่วมเพศกันในป่า ภาษาที่ชาวไทใช้นั้นเป็น ภาษาคำโดด เนื่องจากจำนวนคำในภาษามีน้อยคำจึงได้รับเอาภาษามลายูมาใช้ด้วย

สุนนา มุนินโท (2539). “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดทางเพศของเด็กและเยาวชนใน จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัย ทักษิณ.

งานวิจัยชิ้นนี้พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดทางเพศของเด็กและเยาวชนใน จังหวัดสงขลา คือปัจจัยเกี่ยวกับตัวเด็กได้แก่ ระดับการศึกษา ทักษะคิดต่อเรื่องเพศ ทักษะคิดต่อเรื่อง ชายและหญิง และการนิยมความรุนแรง ส่วนปัจจัยเกี่ยวกับครอบครัว ได้แก่ ระดับการศึกษาของ ผู้ปกครอง และวิธีการอบรมเลี้ยงดู ได้แก่ กลุ่มเพื่อนและแหล่งที่ได้รับความรู้เรื่องเพศ กลุ่มเพื่อน เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดทางเพศของเด็กและเยาวชนมากที่สุด ซึ่งมีการถ่ายทอดและ แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ทางเพศกันในกลุ่ม โดยเรียนรู้มาจากสื่อลามกอนาจารต่าง ๆ

อมรา ศรีสุชาติ (2544). “ตายรากภาคใต้ : ภูมิทัศน์ รูปทัศน์ จิตทัศน์”. งานวิจัยตาม โครงการเมธีวิจัยอาวุโส ในโครงการโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการ พัฒนา.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลและหลักฐาน โบราณคดี – ประวัติศาสตร์มาใช้ จำลองภาพอดีตของภาคใต้ โดยเริ่มตั้งแต่ชี้ให้เห็นประวัติความเป็นมาตามลำดับกาลตั้งแต่ 650 ล้านปี จนถึงสมัยการปรากฏ “คน” ผู้สร้างวัฒนธรรมในภาคใต้เมื่อประมาณ 4 หมื่นปีมาแล้ว และ สืบสวนการสร้างวัฒนธรรมนับเนื่องกันมาจนถึงประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ทำให้เห็น

พื้นฐานภาคใต้ในทางกายภาพ คน และวัฒนธรรมในอดีตในลักษณะสำคัญคือ ภูมิลักษณะ รูปลักษณะ และจิตลักษณะ ด้านภูมิลักษณะ พบว่า สภาพ กายภาพของภาคใต้มีส่วนสำคัญยิ่งต่อการ กำหนดโครงสร้างทางสังคม และก่อให้เกิดพลังเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม และการใช้ภูมิ ปัญญาในการปรับใช้ทรัพยากรเพื่อสร้างสรรค์วัฒนธรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตด้วย แต่นับจาก ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ภูมิลักษณะภาคใต้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก เนื่องจาก ได้รับผลกระทบจากแนวคิดบริโภคนิยมและเทคโนโลยี ด้านรูปลักษณะ พบว่าไม่มีคนภาคใต้คน ใดที่มีชาติพันธุ์บริสุทธิ์ ทุกคนล้วนเป็นผลผลิตของการผสมผสานของชาติพันธุ์ ต่าง ๆ แม้จะ แต่งตัวแยกกันตามประเพณีและคตินิยม แต่มีลักษณะร่วมคือ มีความเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ปรากฏ ตัวพร้อมพาหนะ คือ ช้างและเรือ ด้านจิตลักษณะ ชาวภาคใต้มีภูมิลักษณะช่วยเกื้อหนุนให้มี พฤติกรรมบริโภคที่เป็นเอกลักษณ์ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการรวมกลุ่มด้วยวิถีที่ไม่ซับซ้อน ใช้ชีวิตเรียบง่ายอยู่อย่างอิสระ แต่ระมัดระวังต่อการเลือกรับสิ่งใหม่ ชาวภาคใต้เลือกรับเอาศาสนา มหายานแบบคันถะ - วัชรยานมาปรับใช้ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเสริมแต่งนิสัย ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ และใช้พระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างลึกลับลึกลับมากล่อมเกลาชีวิตให้เรียบง่ายและ สมณะในขณะที่ศาสนาอิสลามที่ใช้ในผู้คนอีก กลุ่มหนึ่ง เกร็งครัดในวินัยและการอยู่ร่วมกัน

อาภรณ์ อุกฤษณ์ (2536). “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง ของชาติ : กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวกุ่มเหนือคลองตง อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง”. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.

งานชิ้นนี้พบว่าวิถีชีวิตแบบเดิมของชาวกุ่มดำเนินไปอย่างผสมกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกับระบบนิเวศตามธรรมชาติ แต่เมื่อวัฒนธรรมใหม่แพร่กระจายเข้าไปชาวกุ่มต้องปรับเปลี่ยน สังคมผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมใหม่กับวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น การทำเกษตรกรรมแบบไร่ เลื่อนลอย รับจ้างงาน ควบคู่ไปกับเก็บของป่าล่าสัตว์ การอาศัยอยู่ร่วมกับการใช้ชีวิตเร่ร่อน การ ซื้อขายสินค้าด้วยระบบเงินตรากับการแลกเปลี่ยนสินค้า การใช้ยารักษาโรคควบคู่กับการใช้ สมุนไพร การนุ่งผ้าแบบสังคัมเมืองกับการนุ่งเปลือกไม้ ขณะที่ยังคงนับถือผีบรรพบุรุษและผีที่สิง สถิตตามต้นไม้และทรัพยากรทั่วไป แต่เมื่อช่องว่างทางวัฒนธรรมมีมากขึ้นไม่สามารถปรับตัวได้ ชาวกุ่มได้ย้อนกลับไปสู่ชีวิตแบบเร่ร่อนดั้งเดิมอีก

อาภรณ์ อุกฤษณ์. (2537). “ชาวเลและซาไก เจ้าของฝั่งทะเลตะวันตก : ในคืนวันแห่งความเปลี่ยนแปลง.” วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(3) : 89 – 103.

บทความนี้ได้กล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์เร่ร่อน 2 เผ่า คือ ซาไก หรือมันนิ และชาวเลหรือ ยิปซีทะเล สำหรับชาวเลมียู่ 2 กลุ่ม คือ อูร์กลาไว๋ และมอเกิน ทั้ง 2 กลุ่มคล้ายคลึงแต่แตกต่างด้วยภาษาและวัฒนธรรม ชาวเลกลุ่มอูร์กลาไว๋อาศัยอยู่ในหลายพื้นที่ของจังหวัดภูเก็ต กระบี่ และสตูล พวกนี้ยังชีพอยู่กับทะเลด้วยเครื่องมืออย่างง่าย การแลกเปลี่ยนสิ่งของกับภายนอกทำให้รับวัฒนธรรมจากภายนอกมาผสมผสานวัฒนธรรมเดิมจนเกิดการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน แต่ก็ยังคงสืบทอดค่านาน ความเชื่อ และพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับบรรพบุรุษ และรูปแบบทางสังคม วัฒนธรรมภายในชุมชนของพวกเขา พิธีลอยเรือเป็นพิธีสำคัญ เพื่อการสะเดาะเคราะห์ และส่งวิญญาณยังคงทำกันอยู่ การร่ำรำและดนตรีร่ามนาก็ยังมีอยู่ ปัจจุบันอูร์กลาไว๋ในบางพื้นที่ถูกวัฒนธรรมจากภายนอกเข้าไปกลืนมากขึ้น ส่วนชาวเลมอเกิน ซึ่งอยู่ที่จังหวัดพังงา จังหวัดภูเก็ต และระนอง ก็มีความเป็นอยู่คล้ายคลึงอูร์กลาไว๋ ทุกปีพวกมอเกินจะทำพิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ และส่งวิญญาณรวมทั้งสะเดาะเคราะห์ เพื่อความเป็นสิริมงคล นอกจากนั้นยังมีพิธีกรรมอื่น ๆ หลายอย่าง ปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากภายนอกทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประเพณีต่าง ๆ เช่น การแต่งกาย เป็นต้น ส่วนพวกเงาะป่าซาไกหรือมันนิผู้เขียนระบุว่ายังคงมีอยู่ในพื้นที่จังหวัดตรัง พัทลุง และสตูล ยังชีพด้วยการเร่ร่อนเก็บของป่าล่าสัตว์ ไม่มีนิสัยเก็บออมและกักตุนอาหาร จะย้ายถิ่นทันทีเมื่อถูกรบกวน พวกนี้มีความเชื่อเรื่องผีว่ามีอิทธิพลต่อการเจ็บไข้ได้ป่วย ผู้ป่วยจะได้รับการรักษาด้วยสมุนไพร ปัจจุบันการดำรงชีวิตเปลี่ยนแปลงไป สามารถพูดภาษาไทยและใช้เงินตราเป็น การแต่งกายหันมานิยมแบบชาวเมืองมากขึ้น สามารถปลูกข้าวกินเองได้ และเริ่มตั้งถิ่นฐานถาวร

อร่ามรัศมี ค้วงชนะ. (2546). “กลุ่ม - องค์กรชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี”. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษา “กลุ่ม - องค์กรชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี” จากการศึกษาพบว่าประชาชนในท้องถิ่นได้มีการรวมตัวเป็นกลุ่มมาเป็นเวลานาน กลุ่มดังกล่าวมีทั้งกลุ่มที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและกลุ่มจัดตั้ง กลุ่มที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติอาจเป็นกลุ่มเครือญาติ เพื่อนฝูง เพื่อนบ้าน ศิษย์สำนัก สถาบันต่าง ๆ รวมทั้งกลุ่มที่ประกอบอาชีพเดียวกันและกลุ่มสนใจร่วมกัน ส่วนลักษณะของกลุ่มจัดตั้งมีทั้งหน่วยงานภาครัฐเข้าไปจัดตั้งและกลุ่มเอกชนจัดตั้งขึ้น เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต รวมถึงกลุ่มที่องค์กรพัฒนาเอกชนเข้าไปจัดตั้ง คือ กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในการจัดตั้งกลุ่มมีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อพึ่งพิงอาศัยกัน ช่วยเหลือประสานประโยชน์กัน เพื่อความอยู่รอด

ปลอดภัยของกลุ่มและชุมชนกลุ่มต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นล้วนมีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ชัดเจน หากสมาชิก ไม่ปฏิบัติตามอาจมีบทลงโทษ ความแตกต่างระหว่างกลุ่มธรรมชาติกับกลุ่มจัดตั้ง คือ กลุ่มธรรมชาติจะมีความหลากหลายในแง่ของเพศ วัยและการศึกษาค่อนข้างมาก มีการทำงานอย่างอิสระ โดยความพึงพอใจของสมาชิกเป็นหลัก ส่วนกลุ่มจัดตั้งขึ้นพบว่า กลุ่มมีจำนวนสมาชิกค่อนข้างมา เช่น กลุ่มสหกรณ์ ฯลฯ เป็นต้น จากการจัดตั้งกลุ่มเหล่านี้ขึ้นทำให้ชุมชนมีความรู้มีการพัฒนา ตลอดจนการให้ความร่วมมือของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นเป็นไปอย่างมีระบบกฎเกณฑ์

อัมพร แก้วหนู (2535 – 2536). “ทะเลเปลี่ยนไป ชุมชนเปลี่ยนแปลง : การเปลี่ยนแปลงของ สภาพแวดล้อมและผลกระทบต่อชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา. วารสารทักษิณคดี. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 3(1) : 67 – 73 .

บทความนี้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ในรอบ 30 ปีที่ผ่านมาเกิดการเปลี่ยนแปลงโดยได้รับผลกระทบจากภายนอก ทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลายเนื่องจากโรงงานและเมืองปล่อยน้ำเสียลงทะเลสาบ ภาคอุตสาหกรรมได้ทำลายภาคเกษตรกรรมอย่างชัดเจน การที่ชาวประมงเพิ่มปริมาณ เรืออวนรุนอย่างรวดเร็วทำให้ชาวประมงที่ค่อยโอกาสหมดโอกาส และยากจนลงยิ่งขึ้น นาทุ่งริมทะเลสาบได้ทำความเสียหายกับสภาพแวดล้อมที่รุนแรง การทำนาข้าวเริ่มไม่ได้ผลเพราะการขาดแคลนน้ำจืด เมื่อสภาพเช่นนี้เกิดขึ้นผลที่ตามมา คือ ชาวบ้านต่างก็ออกจากชุมชนไปเป็นกรรมกรในเมืองและไปขายแรงงานที่กรุงเทพฯ ฯ ในชุมชนจึงยังคงเหลืออยู่เฉพาะคนเลววัยหนุ่มสาวเท่านั้น การเคลื่อนตัวของชุมชนในลักษณะดังกล่าวอยู่ในลักษณะระยะต่ำระต่ำหนักขึ้นเมื่อมีการแพร่กระจายของยาเสพติดเข้ามา และค่านิยมการบริโภคเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นวัตถุนิยม อนาคตของชุมชนจึงมืดมน

หมวดที่ 14

เบ็ดเตล็ด

กณิษา เชียรสาริต. (มมป). “การศึกษาชีวประวัติและผลงานของสมพร แซ่ไคว้ว”. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยชิ้นนี้กล่าวถึง ชีวประวัติและผลงานของสมพร แซ่ไคว้วว่า สมพร แซ่ไคว้ว เป็นชาวบ้านอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี อาชีพหลักทำสวนมะพร้าว จากการที่ในอดีตต้องใช้คนป็นต้นมะพร้าวเพื่อเก็บผล ทำให้เกิดปัญหาคนคดต้นไม้และเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก เขาจึงมีความคิดเปลี่ยนจากคนเก็บมะพร้าวมาเป็นลิงเก็บมะพร้าวแทน เขาใช้วิธีฝึกลิงโดยการให้ความรัก ความเมตตา การฝึกลิงของเขาแตกต่างจากคนอื่น คือ มีการวางแผน ศึกษา

ค้นคว้า จัดเตรียมขั้นตอนต่างๆ รวมทั้งการวัดผลอย่างเป็นระบบ ในการสอนได้นำหลักทฤษฎี ด้านจิตวิทยามาใช้ มีการวางเงื่อนไข มีการใช้ทฤษฎีเสริมแรงจึงทำให้สมพร แซ่ไค้ว สามารถ ฝึกฝนได้ผลดีและเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง เป็นที่พอใจของนักท่องเที่ยวนักวิชาการเป็นจำนวนมาก มาศึกษา ในการแสดงการฝึกฝนให้กับนักท่องเที่ยวชม นั้น สมพร แซ่ไค้ว ได้สอดแทรกคำคม คำสอน หลักธรรมเข้าไปด้วย โดยได้แรงบันดาลใจและแนวคิดมาจากท่านพุทธทาสภิกขุ ทำให้ผู้ชมได้เข้าใจและเห็นคุณค่าของสัตว์มากขึ้นสามารถนำไปปรับใช้กับชีวิตประจำวันของตนเอง ได้ สมพร แซ่ไค้ว เป็นปราชญ์ชาวบ้านซึ่งได้นำภูมิปัญญามาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม อย่างยิ่ง

จามจู้ โอภาสภานุเมศ. (2546). **“ศึกษาประวัติชีวิตและผลงานด้านการแพทย์แผนไทยของ ประกอบ อุบลขาว”**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้กล่าวถึงประวัติชีวิตและผลงานด้านการแพทย์แผนไทยของประกอบอุบลขาว ว่าประกอบ อุบลขาวเป็นชาวสงขลา เกิดในสมัยต้นรัชกาลที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จบ การศึกษาระดับเตรียมอุดมศึกษา และสอบได้นักธรรมเอก เป็นผู้มีความสนใจด้านการแพทย์แผน ไทย มีความสามารถด้านการประกอบยาสมุนไพรและการบำบัดรักษาโรคด้วยยาสมุนไพร และ อนุรักษ์สมุนไพรไทยด้วยการปลูกพืชสมุนไพร ส่งเสริมการขยายพันธุ์พืชสมุนไพร และให้มีการ ใช้สมุนไพรในการรักษาโรค เป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตรด้านการแพทย์แผนไทยให้กับ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เป็นอาจารย์พิเศษของวิทยาลัยสมเด็จพระบรมราชชนนี จังหวัด สงขลา โรงเรียนเวชศาสตร์ จังหวัดสงขลา และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

จินดา จันเส็ง. (2542). **“ตราประจำจังหวัดในภาคใต้”**. ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 5. (หน้า 2501 – 2505). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้กล่าวถึงตราประจำจังหวัดในภาคใต้ทั้ง 14 จังหวัด ว่าบ่งบอกถึงความหมาย ประวัติ สัญลักษณ์และอาชีพต่างๆ ของแต่ละจังหวัดที่อยู่ในตราประจำจังหวัดซึ่งมีดังนี้ จังหวัด กระบี่มีตราประจำจังหวัดเป็นภาพกระบี่ไขว้ มีภาพภูเขาและทะเลอยู่ด้านหลัง จังหวัดชุมพรตรา ประจำจังหวัดเป็นภาพทิวเขาประทับยืน มีต้นไม้ ค่ายและหอรบ ตราประจำจังหวัดครึ่งเป็นภาพ สะพานกระโจมไฟและลูกคลื่น ตราประจำจังหวัดนราธิวาสเป็นภาพต้นยางกับคนกรีดยาง ตรา ประจำจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นภาพพระบรมธาตุเปล่งรัศมีมีล้อมรอบด้วย 12 นักษัตร จังหวัด ปัตตานีตราประจำจังหวัดเป็นภาพปืนใหญ่ จังหวัดพังงาตราประจำจังหวัดเป็นภาพท้าวเทพ

กษัตริ์และ ท้าว ศรีสุนทรจังหวัดยะลาตราประจำจังหวัดเป็นภาพรูปเหมือนแร่ศิบุก จังหวัดระนอง ตราประจำของจังหวัดเป็นภาพปราสาท ตราประจำจังหวัดสงขลาเป็นภาพหอยสังข์อยู่ในพานแว่นฟ้า และตราประจำจังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นภาพเจดีย์พระบรมธาตุไชยา

ชมพูนุท ชูอุบล (2546). “ศึกษาชีวประวัติและผลงานของเกล้า แก้วเพชร”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาชีวประวัติและผลงานของเกล้า แก้วเพชร พบว่า เกล้า แก้วเพชร เป็นชาวบ้านธรรมดาที่เรียนจบแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ได้บรรพชาและอุปสมบท 5 พรรษาสอบได้นักธรรมตรี และเป็นทหารเกณฑ์อยู่ 1 ปี 4 เดือน สอบได้tibตริกองประจำการเกล้า แก้วเพชร เป็นคนที่มีน้ำใจชอบช่วยเหลือกิจกรรมในสังคม มีแนวคิดในการทำงานหลายแนวคิดที่สร้างสรรค์ สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมให้เกล้า แก้วเพชรเป็นคนมีอุปนิสัยและบุคลิกภาพผู้นำ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ซื่อสัตย์ เชื้อมั่น และเสียสละเพื่อส่วนรวมได้บริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชน ก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหว้า มีเงินทุนหมุนเวียนหลายล้านบาทได้ก่อตั้งกองทุน สวัสดิการชุมชนเกือบร้อยกองทุน อีกทั้งริเริ่มจัดตั้งธุรกิจชุมชนและสภาชุมชนเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชนโดยให้การศึกษาด้านพัฒนาชุมชน ทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชน จนประสบความสำเร็จได้รับรางวัลเกียรติคุณให้เป็นปราชญ์ชาวบ้าน คนดีศรีสังคม และครูภูมิปัญญาไทย

ชวน เพชรแก้ว (2545). “การยกระดับ และการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานการณ์ปัจจุบัน”

ในวารสารเทียน ของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ สุราษฎร์ธานี (หน้า 65 – 71) สุราษฎร์ธานี : ครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

งานชิ้นนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่ง โดยแท้ที่จริงแล้วภูมิปัญญาท้องถิ่นมิได้เป็นสมบัติของใครคนใดคนหนึ่ง หากแต่เป็นความรู้ชุมชนซึ่งถ่ายทอดสืบต่อกันมาช้านาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์เป็นความรู้ที่เป็นองค์รวม ซึ่งรวบรวมความรู้ต่างๆ ให้มาสัมพันธ์กัน จนเป็นวิถีของชุมชน แต่การรับเอากระแสวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนต่างๆ อย่างมากมาย ซึ่งส่งผลให้สังคมประสบภาวะวิกฤต จึงทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับความสนใจทั้งจากองค์กรของรัฐ หน่วยงานเอกชน และองค์กรชาวบ้าน โดยมีนักวิชาการเป็นฐานในการกระจายความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยศึกษาเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเผยแพร่จนมีผู้สนใจอย่างกว้างขวาง ในปัจจุบันภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าจึงเหลืออยู่เป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่งภูมิปัญญาดังกล่าวกำลังทำทลายต่อการดำรงอยู่ของคนในยุคสมัยใหม่ โดยเฉพาะในสังคมภาคใต้ที่การละทิ้งภูมิปัญญากำลังกลายเป็นเรื่อง

ปกติธรรมดามากขึ้นทุกที การทำความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันจึงน่าจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนอยู่รอดทั้งปัจจุบันและอนาคต

ธำรงสวัสดิ์ บุญจุน. (มมป.). “ศึกษาชีวประวัติ และผลงานของหนังพร้อมน้อย ตะลุงสากล (พร้อม บุญอุทธิ)”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานวิจัยชิ้นนี้กล่าวถึงชีวประวัติ และผลงานของหนังพร้อมน้อย ตะลุงสากล หรือนายพร้อม บุญอุทธิว่าเป็นชาวบ้านจังหวัดพัทลุง บิดาของหนังพร้อมน้อย ตะลุงสากลเป็นนายหนังตะลุงที่มีชื่อเสียงในอดีต หนังพร้อมน้อย ตะลุงสากลได้ฝึกฝนการแสดงหนังตะลุงมาจากพ่อและพยายามเรียนรู้ด้วยตนเองจนสามารถแสดงได้ดี ได้ตระเวนแสดงหนังตะลุงไปทั่วทั้งจังหวัดพัทลุงและจังหวัดใกล้เคียงมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักทั่วไปตั้งแต่เมื่ออายุ 25 ปี เป็นหนังตะลุงที่ได้รับรางวัลเกียรติยศมากมาย ผลงานของหนังพร้อมน้อย ตะลุงสากล ในด้านการแสดงหนังตะลุงมีองค์ประกอบที่สำคัญซึ่งส่งผลให้หนังพร้อมน้อย ตะลุงสากลเป็นนายหนังตะลุงที่มีชื่อเสียงคือ เป็นคนที่มีเสียงดังฟังชัด มีความรู้ ทันสมัย มีอารมณ์ขัน มีความสามารถในการจำ ใช้เครื่องดนตรีประกอบการแสดงได้อย่างเหมาะสม และใช้บทวรรณกรรมหนังตะลุงซึ่งมีเนื้อเรื่องน่าสนใจ อีกทั้งมีรูป “นายหล้า” เป็นตัวตลกเอกประจำคณะ และจากการที่เป็นนายหนังตะลุงซึ่งมีความสามารถและมีชื่อเสียงโด่งดังนี้เองทำให้ได้รับความไว้วางใจจากชาวพัทลุงโดยได้รับเลือกตั้งให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของชาวจังหวัดพัทลุงในนามพรรคประชาธิปัตย์ 3 สมัย มีผลงานเด่นในการส่งเสริมและพัฒนาสังคมในด้านการศึกษา ศาสนา กีฬา สาธารณประโยชน์ และด้านอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมการแสดงหนังตะลุง อีกทั้งยังได้ปรับปรุงและสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์คือสังคมมากมาย เช่น การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การสร้างโรงเรียน ฯลฯ

นฤมล สุขเนาวัฒน์. (2543). “ศึกษาชีวประวัติและผลงานด้านการเกษตรของน้อย พดุกษากร”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้กล่าวว่า น้อย พดุกษากร ซึ่งเป็นเกษตรกรดีเด่นของชาวภาคใต้เป็นชาวจังหวัดพัทลุง เกิดเมื่อ พ.ศ. 2503 จบการศึกษาระดับประถมศึกษาเริ่มประกอบอาชีพการเกษตรโดยทำการเกษตรแบบไร่นาสวนผสมเมื่อ พ.ศ. 2529 ด้วยการปลูกไม้ผลชนิดต่าง ๆ พืชผักและเลี้ยงปลาในพื้นที่เดียวกันได้รับผลคืออย่างยิ่งจากการทำไร่นาสวนผสม ได้รับโล่เกษตรกรดีเด่นและรางวัลจากหน่วยงานต่าง ๆ มากมายได้รับยกย่องให้เป็นเกษตรกรดีเด่นสาขาอาชีพไร่นาสวนผสมและแปลงไร่นาสวนผสมเป็นแปลงดีเด่นระดับภาคใต้ นอกจากนี้เขายังอุทิศเวลาเผยแพร่ความรู้แก่

ผู้สนใจอยู่เป็นประจำ อีกทั้งเริ่มจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ประจำหมู่บ้าน ช่วยให้เกิดประโยชน์อย่างกว้างขวางต่อชุมชน

พรทิพย์ มหันตมรรค. (2544). “ศึกษาชีวประวัติและผลงานด้านโนราของโนรายก ชูบัว”.

วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้กล่าวถึงประวัติและผลงานของโนรายก ชูบัว ว่าเป็นชาวจังหวัดพัทลุง เกิดตอนปลายสมัยรัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สนใจฝึกหัดรำโนรามาดังแต่เด็ก ทำพิธีครอบเทริดเมื่ออายุได้ 20 ปี เป็นศิษย์ของโนราเลื่อน พงศ์ชนะ และโนราวัน (เผ่า) เคยรับราชการเป็นตำรวจ ภายหลังที่แต่งงานแล้วได้ย้ายกลับไปอยู่กับภรรยาที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา โนรายกมีผลงานเป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไปทั้งด้านการแสดงโนรา การถ่ายทอดศิลปะการแสดงโนรา และผลงานด้านการประพันธ์วรรณกรรมโนรา จากผลงานดังกล่าวเป็นที่ประจักษ์ทั่วไปในด้านความรู้และอัจฉริยภาพของโนราผู้นี้ จากความสามารถของท่านนี้เอง ทำให้ท่านได้รับเชิญให้รำเผยแพร่ในงานสำคัญต่าง ๆ เช่น การรำต้อนรับทูตวัฒนธรรมจากนานาชาติ เป็นต้น นอกจากนี้ผลงานของท่านยังได้รับยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติอีกด้วย

พัชรี บุญราศรี. (2544). “ศึกษาชีวประวัติและผลงานของฉลภย์ หนูประดิษฐ์” วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

งานชิ้นนี้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับชีวิตของฉลภย์ หนูประดิษฐ์ ใน 2 ด้าน คือ ชีวประวัติและผลงานด้านชีวประวัติเกิดในครอบครัวชาวบ้าน ได้รับการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ได้บวชเรียน 3 พรรษาและสอบได้นักธรรมชั้นโท พื้นฐานดังกล่าวมีส่วนอย่างสำคัญในการปรุงแต่งอุปนิสัยและบุคลิกภาพ คือ มีอารมณ์ดี มีคุณธรรมในการทำงาน มีมนุษยสัมพันธ์ดี และชอบช่วยเหลือสังคม การประกอบอาชีพทำนาและทำสวนขางพาราช่วยให้การดำรงชีวิตและครอบครัวมีความเป็นปกติสุข ได้รวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อดำเนินการเกี่ยวกับสหกรณ์การเกษตร กลุ่มออมทรัพย์ และสมาคมพื้นฟูหมู่บ้านชนบท จนได้รับการยอมรับว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ได้รับการยกย่องเป็นนักสหกรณ์ดีเด่น ระดับจังหวัด เป็นครู ภูมิปัญญาไทย และคนดีศรีสังคม เป็นต้น

สงบ ส่องเมือง. (2542). “ฉ ระนอง, ตระกูล”. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 5 (หน้า

2311 – 2320). กรุงเทพฯ ฯ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

งานชิ้นนี้ศึกษาพบว่า ตระกูล ฉ ระนอง เป็นตระกูลนักปกครองและเป็นตระกูลพ่อค้าที่มีบทบาทในภาคใต้ระหว่างปี พ.ศ. 2387 จนถึงปัจจุบันในพุทธศตวรรษที่ 25 ถือได้ว่าตระกูลนี้มีอำนาจสูงสุด ต้นตระกูลเป็นชาวจีน สกเกี้ยนชื่อคอซู้เจียงออกจากเมืองจินมาเป็นกรรมกรหาทุนเพื่อทำการค้าได้รับอุปการะจากท้าวเทพกษัตรีให้ไปค้าขายที่เมืองตะกั่วป่า จนมีทุน

ในการทำการค้า ต่อมาได้รับอนุญาตให้ผูกขาดการทำดีบุก เมื่อย้ายครอบครัวไปอยู่จังหวัดระนอง ได้รับตำแหน่งนายอากรดีบุกต่อมาได้เลื่อนตำแหน่งเป็นพระรัตนเศรษฐี และได้ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดระนองได้รับผลประโยชน์มากมายจากการเก็บส่วยและแรงงาน ไพล่พล ได้ผูกขาดการซื้อขายสินค้าและการทำเหมืองแร่ ต่อมาได้รับการเลื่อนตำแหน่งอีกเป็นเจ้าพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี ท่านผู้นี้มีภรรยา 2 คน มีบุตร 6 คน รับราชการ 4 คน ผู้ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี คือ พระยารัชฎานุประดิษฐ์ ในระยะเวลาช่วง 2-3 อายุคน ตระกูลนี้ได้แผ่สาขาเครือญาติไปอย่างกว้างขวางบ้างก็รับราชการ แต่ส่วนใหญ่ประกอบธุรกิจส่วนตัว

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). “นามสถานในภาคใต้”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 8*. (หน้า 3730-3745). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

คตินิยมการตั้งชื่อสถานที่ของภาคใต้ จำแนกได้หลายประเภทได้แก่ ตั้งชื่อโดยอาศัยลักษณะธรณีสัณฐาน เช่น อ่าวลึก แหลมตะลุมพุก ปากเม็ง ฯลฯ การตั้งชื่อตามสภาพธรรมชาติที่โดดเด่น นิยมตั้งชื่อตามพันธุ์ไม้ เช่น เคียนซา ช้างไห้ (พันธุ์ไม้ยืนต้น) พันธุ์สัตว์ เช่น คลองหอยโข่ง บ้านค้างควาว ฯลฯ ใช้สภาพที่ปรากฏชัดในแห่งนั้น ๆ เช่น คลองน้อย สุโขง โกลก (คลองกุด) ใช้สภาพอันอุดมตามธรรมชาติในช่วงเวลานั้น เช่น ทุ่งหว้า ตะกั่วป่า ฯลฯ และใช้ลักษณะหรือเหตุการณ์พิเศษที่ปรากฏในช่วงเวลานั้น เช่น บ้านค่าย ตลาดเก่า ฯลฯ ตั้งชื่อเพื่อชี้จุดหรือส่วนของชุมชน เช่น ย่านตาขาว ปลายพระยา ปากแพรก ฯลฯ ตั้งชื่อโดยอาศัยจินตภาพของผู้ขนานนามเช่น เกาะหนู เกาะแมว เขากทะเล ฯลฯ หรืออาจจะตั้งชื่อเลียนแบบสถานที่ที่เคยคุ้นเคยมาก่อน เช่น สุราษฎร์ธานี เลียนชื่อเมืองสุราษฎร์ของอินเดีย ตั้งชื่อตามกิจกรรมหรือวัฒนธรรมชุมชนมีทั้งตั้งชื่อตามชุมชนเกษตรกรรม เช่น บ้านสวน ไร่ลำภูรา และตั้งชื่อตามวัฒนธรรมชุมชนริมน้ำ เช่น ท่าฉาง ท่าสำเภานเหนือ ฯลฯ ตั้งชื่อให้เป็นสิริมงคล ใช้คำที่มีความหมายเป็นสิริมงคล และใช้มงคลนามตามคติวัฒนธรรมอินเดีย ตั้งชื่อให้เป็นอนุสรณ์สถานแก่เหตุการณ์และบุคคลสำคัญ เช่น ตำบลเทพกระษัตรี นามสถานบางแห่งมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขอันเนื่องจากกลุ่มคนที่เข้าไปเกี่ยวข้อง บ้างก็เปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมของการใช้ภาษา บ้างก็ถูกเปลี่ยนเพราะผู้มีอำนาจในการปกครองมีเจตนาให้เปลี่ยน การรู้ประวัติและพัฒนาการของนามสถานจึงมีประโยชน์ทั้งด้านภูมิศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ คติชนวิทยา และศาสตร์สาขาอื่นๆ อีกมากมาย

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์. (2542). “เรือและการเดินเรือ”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้* เล่ม 14. (หน้า 6643 – 6663). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

จากการศึกษาพบว่า เรือเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวใต้มาตั้งแต่สมัยโบราณ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของภาคใต้มีลักษณะเป็นคาบสมุทร ชาวใต้จึงต้องอาศัยเรือและเส้นทางเดินเรือในการดำเนินชีวิต เรือจึงมีความสำคัญในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การใช้เรือเพื่อการดำรงชีพ เช่น การใช้เรือในการย้ายและรื้อถอนบ้าน เป็นสินสอดของหมั้น และการใช้เรือสำหรับประเพณี ลากพระ การใช้เรือพิทักษ์อาณาเขต เช่น การใช้เรือบรรทุกไพร่พลข้ามทะเล และเพื่อการรบ การใช้เรือและทางเดินเรือเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมือง เช่น การใช้เรือในการติดต่อค้าขาย การขนส่งสินค้า ขนส่งแรงงานและการเก็บภาษีอากร การใช้เรือค้าขายกับต่างประเทศ ต้องใช้เรือขนาดใหญ่และชำนาญในด้านธุรกิจ ธุรกิจการค้า วัฒนธรรมการใช้เรือด้านนี้มักดำเนินโดยชาวจีนและชาวต่างชาติ รัฐบาลมีหน้าที่เก็บค่าธรรมเนียมและค่าผ่านด่าน การใช้เรือเพื่อการโดยสาร เช่น เรือส่ง ผู้โดยสารข้ามฟาก เรือยนต์ประจำทางพิเศษ สงขลา-ระโนด-พัทลุง การเดินเรือขนาดใหญ่ต้องอาศัยเส้นทางตามคาบสมุทรอ้อมผ่านช่องแคบมะละกา ส่วนเรือขนาดเล็กจะใช้เส้นทางภายในประเทศ ระหว่างเกาะกับเกาะและเกาะกับแผ่นดินใหญ่ เรือและการเดินเรือเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชาวใต้มาช้านาน เมื่อมีการขนส่งทางบกเพิ่มขึ้นบทบาทของเรือจึงลดน้อยลง

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์. (2542). “ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้”. ใน *สารานุกรม วัฒนธรรมไทยภาคใต้* เล่ม 12. (หน้า 5755 – 5768). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ คือ วิธีการจัดการ วิธีการขึ้นนำ และการริเริ่มเสริมต่อของนักปราชญ์ในท้องถิ่นล้วนสั่งสมจากความรอบรู้และประสบการณ์ มีขึ้นเพื่อการปรับเปลี่ยนสภาพทรัพยากรและองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมให้เพิ่มพูนคุณค่าขึ้นอย่างเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ ของสังคมบริบทสำคัญของสังคมภาคใต้ที่ส่งผลต่อภูมิปัญญา ได้แก่ สภาวะธรรมชาติ ภาวะสร้างสรรค์ คติความเชื่อเกี่ยวกับโลกและจักรวาล คติความเชื่อความศรัทธาอันเนื่องมาจากศาสนา ภูมิปัญญาชาวบ้านจำแนกได้เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการยังชีพ มีขึ้นเพื่อการมีชีวิตอยู่รอดเป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการเสาะหาปัจจัยพื้นฐานในการยังชีพ ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการสร้าง พิทักษ์ฐานะและอำนาจซึ่งมีทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและตำแหน่งหน้าที่ ภูมิปัญญาการจัดการเพื่อสาธารณประโยชน์ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ก่อให้เกิดประโยชน์

ร่วมกันและภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรคพิเศษ ภูมิปัญญาดังกล่าวเป็นสิ่งที่ชนชาติได้ใช้วิสัยทัศน์ และทัศนะเฉพาะตัวสรรคสร้างขึ้นต่างจากกลุ่มอื่น ๆ

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). “ภูมิปัญญาทักษิณ : ภูมิปัญญาที่ปรากฏเป็นชีวิตทัศน์”. ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค:วิถีชีวิตและการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย(224 – 234).กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ภูมิปัญญาที่ปรากฏเป็นชีวิตทัศน์โลกทัศน์ของชาวภาคใต้ ได้สั่งสมและสืบสานมาเป็นเวลาช้านาน มีลักษณะเฉพาะคือ คนในภาคใต้มีชีวิตทัศน์โลกทัศน์ผูกพันอยู่กับธรรมชาติเกิดเป็นความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเห็นได้จากพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การขอป่า การนับถือเจ้าที่เจ้าทาง เจ้าเขา เจ้าเล ทำให้คนรู้จักปรับตัวเข้าสู่ธรรมชาติมากขึ้น นอกจากนี้ชาวบ้านชนบทภาคใต้มีชีวิตทัศน์ตามหลักเหตุผลนิยมในการพึ่งพาตนเองเป็นส่วนใหญ่ และจากการสั่งสมประสบการณ์ ทำให้ชาวใต้มีชีวิตทัศน์ที่เป็นข้อห้ามในการดำเนินชีวิตตามความเชื่อ โดยได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาและอำนาจเหนือธรรมชาติ จึงเกิดข้อห้ามต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ปฏิบัติอยู่เย็นเป็นสุขปลอดภัยจากภัยอันตราย

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). “ภูมิปัญญาทักษิณ : ภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ”. ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวไทย (หน้า 183 – 193). กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

งานชิ้นนี้พบว่าชาวภาคใต้มีภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ โดยมีความรู้ความสามารถในการจัดการและปรับตัวให้เหมาะสมเพื่อการดำรงชีวิตเช่นการขุดสระพังและบ่อน้ำจะมีวิธีสังเกตบริเวณที่มีตาน้ำ มีความเชื่อเรื่องการปลุกต้นไม้ในบริเวณบ้านว่าจะส่งผลให้เจ้าบ้านได้รับความเจริญหรือไม่เจริญได้ อีกทั้งการปลูกสร้างบ้านเรือนและสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ มักจะสร้างแบบยกพื้นสูง และไม่นิยมปลูกเรือนลอยหวั่นหรือขวางหวั่น ทั้งนี้สืบเนื่องจากสภาพภูมิอากาศและคติความเชื่อที่สั่งสมมาแต่โบราณ อีกทั้งยังยึดหลักความสะดวกในการใช้สอย เช่น เรือนครัว เรือนข้าว และส้วมจะต้องอยู่นอกบ้านเพื่อความสะดวกในการใช้สอย นอกจากนี้ยังสร้างสัญลักษณ์อันเป็นเครื่องหมายบอกเจตจำนง เช่น เครื่องหมาย “ห้าม” “ขอ” และ “ขัดใจ” และชาวใต้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการกินคือจะไม่นิยมกินเนื้อสัตว์ที่มีคุณและธรรมเนียมการกินของชาวใต้จะอบรมลูกหลานให้มีมารยาทในการกินและไม่กินข้าวเหลือ ทั้งนี้เนื่องจากความเชื่อและประสบการณ์ในการดำรงชีวิตที่สั่งสมกันมาของชาวใต้

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). “ภูมิปัญญาทักษิณ : ภูมิปัญญาในการจัดเครือข่ายระบบความสัมพันธ์-การพึ่งพา” ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย (หน้า 194 – 200). กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

งานชิ้นนี้พบว่าภูมิปัญญาในการจัดเครือข่ายระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพาของชาวใต้มีสภาพภูมิศาสตร์เป็นตัวกำหนดส่งผลให้ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการทำมาหากินของคนได้แตกต่างจากภาคอื่น กล่าวคือ ชาวภาคใต้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวน ทำนา ทำไร่ จึงมีการไปมาหาสู่เพื่อแลกเปลี่ยนข้าวปลาอาหารกัน ก่อให้เกิดกลไกความสัมพันธ์และการพึ่งพาระหว่างคนต่างชุมชนกันหลายลักษณะ เช่น ธรรมเนียมเป็นเกลอกัน มีวันนัดเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้ากัน มีวันว่างหรือวันสงกรานต์ซึ่งทุกคนจะหยุดทำงานทำความสะอาดบ้าน และพักผ่อน มีวัฒนธรรมที่แสดงถึงความมีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนได้ เช่น กินงานและลงแขกนั่นเอง มีคานเวรหรือคานเวียนเป็นการปลัดเวรจัดทำอาหารถวายพระ มีการชองงานเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานกันของชาวโคยกำหนดเงื่อนไขระหว่างกัน และมีการการเลี้ยงน้ำชาเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่แสดงออกถึงความ เอื้ออาทร – เกื้อกูลกันในยามยาก

บทที่ 4

องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยและแนวทางการพัฒนา งานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้

การนำเสนอข้อมูลในบทนี้ เป็นการนำเสนอข้อมูลจากการประชุมสัมมนาทางวิชาการ การวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ “เรื่องทิศทางการวิจัยทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้” ในวันที่ 29-30 สิงหาคม พ.ศ.2550 ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม(หอพุทธศาสนธรรมโฆษณ์) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี นอกจากนี้ยังได้ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อยของอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมในภาคใต้ ในวันที่ 14 กันยายน พ.ศ.2550 มาประมวลผลเข้าด้วยกัน

ในการนำเสนอได้จำแนกเนื้อหาออกเป็น 2 ตอน คือ การพิจารณาจากองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในประเด็นเกี่ยวกับ ทรัพยากรสนับสนุน องค์การสนับสนุน กระบวนการจัดสรรทุนวิจัย ผู้ทำวิจัย เนื้อหาสาระงานวิจัย การเผยแพร่งานวิจัย และการติดตามประเมินผล อีกตอนหนึ่งเป็นการนำเสนอแนวทางการพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรม โดยพิจารณาจากข้อเด่นข้อด้อยในองค์ประกอบดังกล่าว แล้วนำเสนอเป็นแนวทางโดยใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อยของอนุกรรมการวิจัยภาคใต้ ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรมและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ

องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1.) ทรัพยากรสนับสนุน

แม้ว่าความสนใจศึกษาวัฒนธรรมภาคใต้มีมายาวนาน โดยเฉพาะหลังจากระบบการศึกษาสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทอย่างมั่นคง แต่ความสนใจดังกล่าว เป็นลักษณะต่างคนต่างทำ โดยที่ทำไมไปตามความสนใจมากน้อยขึ้นกับบุคคลแต่ละคนและทำไปตามกำลังทรัพย์ที่พอมือ ช่วงที่มีการสนใจศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง คือ ประมาณหลังจากปี พ.ศ.2510 เป็นต้นมา แต่ผู้สนใจทั้งหลายเมื่อศึกษาค้นคว้าได้ผลงานขึ้นมาแล้ว จะพิมพ์เผยแพร่ก็ต้องหาทุนพิมพ์เผยแพร่เอง ไม่มีผู้ใดสนับสนุนหรือไม่ก็พิมพ์ลงในวารสารต่างๆซึ่งสมัยนั้น ไม่มีวารสารเฉพาะทางเช่นปัจจุบันนี้ คำเรื่องที่ลงพิมพ์เผยแพร่ก็ไม่มี ข้อสรุปเกี่ยวกับทรัพยากรสนับสนุน โดยเฉพาะเงินทุนต้องใช้ของตนเองทั้งสิ้น สำหรับทรัพยากรการค้นคว้าแต่เดิมก็เช่นกัน ไม่มีห้องสมุดที่มีเอกสารหลากหลายเช่นในปัจจุบันนี้ ผู้สนใจต้องหามันเสาะหาหนังสือจากแหล่งต่างๆ โดยจัดซื้อหามาเอง หรือไม่ก็หยิบยืมหนังสือจากผู้สนใจ ผู้รู้ หรือไม่ก็ต้องเดินทางไปกรุงเทพฯ โดยไปค้นคว้าที่หอสมุดแห่งชาติ หรือหอสมุดตามมหาวิทยาลัยต่างๆ นอกจากนั้นผู้สนใจก็ต้องหาผู้รู้ในท้องถิ่นที่สนใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นมา

ยาวนานโดยไปพูดคุยกับผู้อาวุโสดังกล่าวแล้วจบบันทึกรวบรวมเรื่องราวต่างๆที่สนใจไว้ โดยที่เมื่อสนใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ต้องไปพูดคุยกับท่านเหล่านั้นหลายคน แล้วนำงานเหล่านั้นมาเรียบเรียงขึ้นมาเป็นความรู้ อย่างไรก็ตามในช่วงนี้ผู้ที่มิบทบาทสำคัญต่อการริเริ่มงานศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมของภาคใต้ คือ ศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ซึ่งสามารถเสนอโครงการรับทุนศึกษาด้านวรรณกรรม จากมูลนิธิเอเชียและมูลนิธิโตโยต้า นับเป็นการริเริ่มสำคัญในเวลาต่อมา

ประมาณ ปีพ.ศ. 2519 เป็นต้นมา แนวโน้มเกี่ยวกับทรัพยากรสนับสนุนได้เปลี่ยนไปบ้าง ทั้งนี้เพราะความสนใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมในแง่มุมต่างๆกว้างขึ้น โดยเฉพาะในสถาบันการศึกษา คือ วิทยาลัยครู และมหาวิทยาลัยในภาคใต้ ประกอบกับกรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการก็ให้ความสนใจเรื่องนี้ แต่ก็ไม่มีทรัพยากรหรือเงินทุนสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าวิจัยโดยตรง แต่สนับสนุนเงินทุน โดยเน้นที่การส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรมมากกว่าอย่างอื่น กล่าวคือ ได้ให้เงินสนับสนุนกิจกรรมวัฒนธรรมตามเทศกาลเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีบ้างที่สนับสนุนกิจกรรมทางวิชาการ วัฒนธรรม ในลักษณะของงานศึกษาค้นคว้า กล่าวคือ เมื่อมีกิจกรรมส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรมก็มักจะจัดพิมพ์เอกสารวิชาการเป็นส่วนประกอบขึ้นมาด้วย ในเอกสารดังกล่าว มักจะรวบรวมงานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องนั้น หรือในงานเทศกาลต่างๆ เมื่อมีการจัดกิจกรรมประกอบ ก็มักมีเอกสารทางวิชาการเป็นสูจิบัตรหรือหนังสือที่ระลึกจัดพิมพ์เผยแพร่ด้วย ผลงานที่จัดพิมพ์ดังกล่าว มักจะกำหนดว่าจะต้องให้ใครเป็นผู้เขียน โดยที่มีค่าตอบแทนให้บ้าง แต่มิได้กำหนดเป็นการแน่นอนว่าจะต้องจ่ายค่าเขียนเท่าใด ในการเขียนผู้เขียนมักใช้ข้อมูลหรือประสบการณ์ที่ตนมีอยู่หรือไม่ก็พูดคุยสัมภาษณ์กับผู้รู้เพื่อเก็บข้อมูลแล้วนำมาเรียบเรียง นอกจากนี้ก็อาศัยข้อมูลจากเอกสารของสถาบันการศึกษาต่างๆที่จัดพิมพ์เผยแพร่หรือเอกสารจากกรมศิลปากร และของกรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

ในช่วงหลังจากปีพ.ศ.2522 เป็นต้นมา กระแสความสนใจวัฒนธรรมได้ขยายอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพราะครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษาเกือบทุกระดับ ต้องเก็บรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมต่างๆเพื่อใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง เพื่อแสดงตนว่าเป็นผู้นำด้านวิชาการ ประกอบกับกระแสการท่องเที่ยวเริ่มเข้ามามีอิทธิพลอย่างกว้างขวาง จึงจำเป็นต้องสั่งสมสร้างสรรค์องค์ความรู้ ทางวัฒนธรรมออกเผยแพร่ ในช่วงตั้งแต่ระยะนี้เองที่เริ่มมีการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมในสถาบันการศึกษาอย่างต่อเนื่องมากขึ้น ทรัพยากร โดยเฉพาะเกี่ยวกับเงินทุนในการศึกษาเริ่มปรากฏชัดเจนขึ้น นอกจากนั้นห้องสมุดต่างๆในสถาบันการศึกษาก็มีผลงานศึกษาทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น สถาบันทักษิณคดีมหาวิทยาลัยทักษิณ มีบทบาทอย่างสำคัญด้านการ ศึกษาวัฒนธรรม โดยที่มีแหล่งค้นคว้าและริเริ่มฐานข้อมูลต่างๆ ทางวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการศึกษอย่างจริงจัง สำหรับเงินทุนที่ใช้ศึกษาค้นคว้าด้านวัฒนธรรมมีการจัดสรร

จากหน่วยงานต่างๆ โดยมีการลงทุนจำนวนมากขึ้นตามลำดับ ด้วยการจัดสัมมนาต่างๆอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการสัมมนาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วรรณกรรม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ประเพณี ฯลฯ ในส่วนของการวิจัย สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้เริ่มจัดสรรทุนวิจัยให้แก่ผู้สนใจในภาคใต้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2524

จากปี พ.ศ.2524 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้จัดสรรทุนวิจัยโดยใช้เงินงบประมาณให้แก่ภาคใต้เป็นจำนวนหลายสิบล้านบาท นอกจากนี้ยังมีเงินทุนจากหน่วยจากงานอื่นๆเพิ่มขึ้นอีกมากมายเพื่อใช้ในการวิจัยทางวัฒนธรรม อาทิ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ กรมต่างๆ ในกระทรวงศึกษาธิการ กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กระทรวงสาธารณสุข และมหาวิทยาลัยต่างๆทุกมหาวิทยาลัย แต่ทรัพยากรดังกล่าวการที่จะได้มาใช้เพื่อการวิจัย ผู้วิจัยจะต้องใช้ความรู้ความสามารถในการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยให้คณะกรรมการของหน่วยงานเป็นผู้พิจารณาถ่วงถ่วงหรือตัดสินใจว่าควรแก่การวิจัยหรือไม่ ในปัจจุบันนี้ทรัพยากรการวิจัยหรือเงินทุนเพื่อการวิจัยทางวัฒนธรรม จึงมิได้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานวิจัยอีกต่อไป สำหรับทรัพยากรเกี่ยวกับการวิจัยเกี่ยวกับแหล่งค้นคว้าจากเอกสารหรือข้อมูลต่างๆก็เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยราชภัฏและมหาวิทยาลัยอื่นๆ นอกจากนี้ทรัพยากรบุคคลทางวัฒนธรรมก็ได้รับความสนใจจากรัฐบาล โดยให้การสนับสนุนจัดทำข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับทรัพยากรบุคคลในสาขาต่างๆไว้มากมายเพื่อสะดวกต่อการที่ผู้สนใจศึกษาใช้ประโยชน์ในการวิจัยต่างๆ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาทุนที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มิได้พัฒนาขึ้นจากเดิมเท่าใดนัก

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยที่สำคัญ คือ เงินทุนในการวิจัย ฐานข้อมูลและแหล่งค้นคว้า ทรัพยากรดังกล่าวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการวิจัยทางวัฒนธรรม สำหรับเงินทุนในการวิจัยและเอกสารการค้นคว้าต่างๆ ได้พัฒนาจากการพึ่งตนเองของผู้สนใจมาเป็นสิ่งหาได้ไม่ยากเนื่องจากรัฐและองค์กรต่างๆ ให้ความสนใจมากขึ้น ฐานข้อมูลและแหล่งค้นคว้า ได้มีการพัฒนากันอย่างกว้างขวาง จากสภาพดังกล่าวองค์ประกอบในส่วนของทรัพยากรเพื่อการวิจัยทางวัฒนธรรมในภาคใต้จึงมิได้เป็นอุปสรรคอีกต่อไป

2. องค์การสนับสนุน

ได้กล่าวควบคู่มาเป็นบางส่วนแล้วในเรื่องทรัพยากรของการวิจัยว่า มีองค์กรต่างๆเข้ามาเกี่ยวข้องในเรื่องของทรัพยากรของงานวิจัย จึงสรุปได้ว่าในส่วนนี้ถ้าพิจารณาในอดีตก่อนปี พ.ศ. 2519 องค์กรสนับสนุนการวิจัยโดยตรงมีน้อยมาก หน่วยงานที่สำคัญซึ่งให้ความสนใจอยู่บ้าง คือ สถาบันการศึกษา อันได้แก่ มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยครูภาคใต้ในสมัยนั้น โดยที่ได้รับ

งบประมาณสนับสนุนจากมูลนิธิเอเชีย มูลนิธิโคโยด้า และจากกรมศาสนากระทรวงศึกษาธิการมาดำเนินการ เพื่อใช้จ่ายในรูปแบบของการศึกษาข้อมูลเชิงปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมมากกว่าการศึกษาวิจัยในระดับต่างๆ เช่นปัจจุบัน แต่ภายหลังจากปี พ.ศ.2519 เป็นต้นมามหาวิทยาลัย วิทยาลัยครูในภาคใต้และสถาบันการศึกษาระดับสูงได้ให้ความสนใจโดยให้ทุนดำเนินการเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมมากขึ้น โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการจัดนิทรรศการ และการจัดสัมมนาต่างๆ อาทิ การสัมมนาทางวรรณกรรมและการสัมมนาทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

ความสนใจขององค์กรสนับสนุนการวิจัยทางวัฒนธรรม เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริงขึ้นภายหลังจากที่เห็นอย่างชัดเจนว่าวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการดำรงอยู่ของชาติ เมื่อวัฒนธรรมต่างๆถูกทำลายเพิ่มมากขึ้นภายหลังจากที่การท่องเที่ยวเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญต่อการทำรายได้ก่อนใหญ่ให้กับชุมชนและประเทศ นอกจากนี้จากการที่สถาบันการศึกษาระดับสูงมีรายวิชาที่ต้องศึกษาสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี เมื่อแนวโน้มของการศึกษาทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น ความสนใจขององค์กรสนับสนุนการวิจัยก็ปรากฏเด่นชัด คือ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งให้การสนับสนุนงานทางวัฒนธรรมมาโดยตลอดได้จัดตั้งอนุกรรมการวิจัยภาคต่างๆ อนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอนุกรรมการดังกล่าวได้มีบทบาทสำคัญต่อการสนับสนุนการวิจัย และจัดพิมพ์เอกสารศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรมและการวิจัยทางวัฒนธรรมออกเผยแพร่อย่างกว้างขวาง การสนับสนุนทุนวิจัยของสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติแม้จะไม่เพียงพอกับความสนใจที่เพิ่มมากขึ้นอย่างกว้างขวาง แต่หน่วยงานนี้ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดจนกระทั่งปัจจุบัน นอกจากสำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติแล้ว กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ ก็เป็นองค์กรหนึ่งที่ทำหน้าที่สนับสนุนเพื่อการศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรม ในส่วนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทางศาสนาโดยตลอด ทำให้มีผลงานวัฒนธรรมมากมาย

ในส่วนของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานกลางของชาติก็เป็นองค์กรหนึ่งที่สนับสนุนการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมมาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยที่กำหนดสาขาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวัฒนธรรมไว้อย่างชัดเจนเพื่อผู้สนใจสนใจศึกษาค้นคว้าวิจัยได้อย่างกว้างขวาง งบประมาณเกือบทศวรรษที่ผ่านมาหน่วยงานนี้ได้ให้การสนับสนุนการวิจัยทางวัฒนธรรมแม้จะไม่ระบุไว้ตรงๆแต่ก็ได้ทำแผนยุทธศาสตร์การวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้สนใจสนใจศึกษาไว้อย่างชัดเจน เช่น เรื่องเกี่ยวกับคุณธรรม ความเข้มแข็งของชุมชน ความเป็นไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น เศรษฐกิจชุมชน การอนุรักษ์และพัฒนาคุณค่าทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และ

เอกลักษณ์ของชาติ องค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเพณีค่านิยม การสร้างสรรค์งานศิลป์ การแพทย์พื้นบ้าน การแพทย์ทางเลือกและสมุนไพร องค์ความรู้ใหม่ทางสังคมศาสตร์ เป็นต้น

สำหรับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ซึ่งเป็นหน่วยงานวิจัยที่มีบทบาทสำคัญมาเกือบสองทศวรรษ ก็เป็นองค์กรหนึ่งที่สำคัญยิ่งต่อการวิจัยทางวัฒนธรรม แม้ว่างานวิจัยขององค์กรนี้จะเน้นในทุกด้านแต่ก็ไม่ละเลยต่อการสนับสนุนการศึกษา ค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมมาโดยตลอด ทั้งที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมโดยตรงและการใช้วัฒนธรรมขับเคลื่อนชุมชนเพื่อความอยู่รอดในลักษณะที่ช่วยตัวเองได้ ในช่วงเกือบสองทศวรรษที่ผ่านมาจึงมีงานศึกษาค้นคว้าวิจัยที่เกิดจากหน่วยงานนี้และใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองได้อย่างกว้างขวาง ประเด็นสำคัญของหน่วยงานนี้คือ ให้การสนับสนุนการวิจัยโดยที่ใช้ผู้เชี่ยวชาญสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่รวมทั้งพัฒนาสมรรถภาพนักวิจัยให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น โดยเฉพาะทุนวิจัยผ่านทางโครงการเมธีวิจัยอาวุโส

ในส่วนของกระทรวงสาธารณสุข ก็เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่ทำให้ความสนใจสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมเช่นกัน โดยเฉพาะการเน้นเกี่ยวกับครอบครัว และสังคมที่เป็นสุข โดยใช้มิติงานวัฒนธรรมมาเป็นเครื่องมือสำคัญ นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญต่อการศึกษเกี่ยวกับแพทย์พื้นบ้าน การแพทย์ทางเลือกและสมุนไพร และวัฒนธรรมด้านอื่นๆอีกมากมาย

สำหรับองค์กรทางการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการศึกษาค้นคว้าวิจัยอย่างจริงจังอีกองค์กรหนึ่งก็คือ สถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่นภาคใต้ อันได้แก่ วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยต่างๆ โดยเฉพาะที่เป็นของรัฐ ได้ให้การสนับสนุนในการศึกษาค้นคว้าวิจัยมายาวนาน เพราะถือว่าเป็นภารกิจอย่างหนึ่งของสถาบัน ในการส่งเสริมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยที่ในระยะหลังได้สนับสนุนงบประมาณเพื่อการศึกษาวิจัยเรื่องราวท้องถิ่นอย่างจริงจัง แม้ว่าจะไม่เน้นความสำคัญโดยตรง แต่ก็เปิดโอกาสให้ผู้สนใจสนใจศึกษาวิจัยอย่างกว้างขวาง บางมหาวิทยาลัยถึงกับลงทุนอย่างมหาศาลเพื่อที่จะวิจัยเรื่องราวของท้องถิ่นและนำมาใช้เป็นฐานของการพัฒนาท้องถิ่นโดยตรง เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี เป็นต้น

นอกเหนือจากองค์กรสนับสนุนดังกล่าวแล้ว ในช่วงระยะเวลา 2-3 ปีที่ผ่านมา เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และองค์การบริหารส่วนจังหวัดในภาคใต้ก็ได้ให้การสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมด้วย ซึ่งคาดว่าในอนาคตองค์กรดังกล่าวจะมีบทบาทสำคัญในด้านการศึกษาวิจัยทางด้านวัฒนธรรมอย่างแน่นอน

จากที่กล่าวถึงองค์กรสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมมาแล้วจะเห็นได้ว่าการสนับสนุนองค์กรดังกล่าวเป็นรูปธรรมขึ้นอย่างชัดเจน ทั้งเรื่องของทุนและการสร้างคนเพื่อการวิจัย สิ่งที่สำคัญก็คือ ผู้ศึกษาค้นคว้าด้านวัฒนธรรมมีศักยภาพเพียงพอต่อการเข้าใจเรื่องวัฒนธรรม

อย่างลึกซึ้งและเข้าใจเรื่องงานวิจัยในมิติของวิธีดำเนินการวิจัยได้เป็นอย่างดีหรือเปล่า เพราะว่าหากไม่เป็นไปเช่นที่ว่านี้องค์กรสนับสนุนการวิจัยก็ย่อมที่สนับสนุนให้บังเกิดผลไม่ได้

3.) กระบวนการจัดสรรทุนวิจัย

ในส่วนนี้พบว่า ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2524 เป็นต้นมา โดยที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีคณะกรรมการวิจัยเป็นองค์กรกลางที่ดูแลงานวิจัยทางวัฒนธรรมที่ตนเองรับผิดชอบทั้งหมด และมีอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมในแต่ละภาคเป็นผู้ดำเนินการขับเคลื่อนเกี่ยวกับการจัดสรรในแต่ละภาค จึงทำให้การศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมเริ่มมีระบบมาตั้งแต่บัดนั้น แต่ในสภาพที่เป็นจริง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติมิได้มีแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน เพิ่งมากำหนดชัดเจนขึ้นภายหลังปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา โดยที่มีกระบวนการจัดสรรทุนและการดำเนินการที่เป็นระบบดังนี้

ประการแรก เริ่มจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยคณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรม ซึ่งเป็นองค์กรกลางจัดประชุมเพื่อให้แต่ละภาคทราบถึงนโยบายการวิจัยทางวัฒนธรรมของประเทศ ขององค์กรรัฐระดับกระทรวงและกรม แล้วระดมความคิดเป็นนโยบายหรือภาพรวมอันเป็นความต้องการของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ประการที่สอง สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สนับสนุนให้อนุกรรมการวิจัยในแต่ละภาคจัดประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบงานวิจัยของสำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติในภาคต่างๆเพื่อทราบนโยบาย และอนุกรรมการวิจัยภาคคิดกรอบเนื้อหาการวิจัย เพื่อใช้เป็นแนวทางแก่ผู้เขียนข้อเสนอโครงการเพื่อขอรับทุน

ประการที่สาม สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาตินำกรอบเนื้อหาที่ได้จากอนุกรรมการวิจัยภาคต่างๆมาจัดทำเป็นประกาศของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติประจำปี แจกให้ผู้สนใจเขียนข้อเสนอโครงการเพื่อขอรับทุน

ประการที่สี่ สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติโดยฝ่ายส่งเสริมการวิจัยเก็บรวบรวมข้อเสนอโครงการวิจัยในแต่ละภาคแล้วมอบหมายให้อนุกรรมการวิจัยในแต่ละภาค พิจารณาคัดเลือกโครงการ แล้วสำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติประกาศผลการคัดเลือกให้ทราบ

ประการที่ห้า เมื่อได้ข้อเสนอโครงการที่มีคุณภาพแล้ว สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ร่วมกับอนุกรรมการวิจัยระดับภาค จัดให้ผู้ได้รับคัดเลือกโครงการนำเสนอโครงการโดยมีอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมในแต่ละภาค เป็นผู้ประเมินโครงการเบื้องต้น ต่อจากนั้นก็จะได้ถึงขั้นทำสัญญารับทุนระหว่างที่ดำเนินการวิจัยอยู่นั้น แต่ละโครงการคณะกรรมการวิจัยได้มอบหมายให้ผู้เชี่ยวชาญอันเป็นคณะกรรมการวิจัยนั่นเอง เป็นที่ปรึกษาดูแลการดำเนินโครงการอย่างใกล้ชิด

และจะต้องนำเสนอการดำเนินงาน โครงการ 1 ครั้ง คือ หลังจากที่ได้ดำเนินการไปแล้ว 6 เดือน และเมื่อจบสิ้น โครงการจะต้องส่งงานให้คณะกรรมการวิจัยระดับภาคเป็นผู้ตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง

ในส่วนของกระบวนการจัดสรรทุนวิจัยของหน่วยงาน หรือองค์กรอื่นๆที่ให้ทุนดำเนินการ เช่น สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และทุนการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ก็มีวิธีการที่ไม่แตกต่างกันมากนัก โดยที่ทุกหน่วยงานมีแบบฟอร์มการนำเสนอโครงการที่เป็นเฉพาะของตนเองและมีขั้นตอนในการพัฒนา ข้อเสนอโครงการวิจัยที่แตกต่างกันไปบ้าง สำหรับกระบวนการวิจัยที่แตกต่างกันมากก็คือขั้นประเมินผลการวิจัย ซึ่งหน่วยงานบางหน่วยงานเข้มงวดในขั้นตอนนี้มาก แต่บางหน่วยงานไม่เคร่งครัดและเข้มงวดมากนัก

4.) ผู้ทำวิจัย

ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า ก่อนที่จะมีองค์กรต่างๆให้การสนับสนุนการวิจัยอย่างจริงจัง ผู้ทำวิจัยที่สนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวัฒนธรรมมีจำนวนจำกัดมาก ส่วนใหญ่ศึกษาค้นคว้ามักเป็นความสนใจเฉพาะตัว ผู้สนใจดังกล่าวนี้มักเป็นข้าราชการบำนาญ เช่น ครู ตำรวจ หรือข้าราชการตุลาการ เป็นต้น บุคคลดังกล่าวนี้มักมีความสนใจการอ่านเป็นพื้นฐาน เป็นผู้สะสมเอกสารหรือหนังสือต่างๆที่เป็นของโบราณและของร่วมสมัยไว้มากมาย จึงอยากถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้รับทราบ เมื่อมีเวลาก็อ่านเอกสารและเรียบเรียงและเผยแพร่ แต่ประมาณปี พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา ความสนใจศึกษาค้นคว้าด้านวัฒนธรรมได้เพิ่มมากขึ้น ผู้ศึกษาค้นคว้าส่วนใหญ่เป็นครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยครูขณะนั้น การศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรมดังกล่าวเนื่องจากครูอาจารย์ต้องสอนในรายวิชาที่เปิดสอนเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น คติชนวิทยา วรรณกรรมท้องถิ่น ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงจำเป็นต้องค้นคว้าหาความรู้ต่างๆเพื่อนำมาใช้ในการเรียนการสอนเป็นประการสำคัญ อีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ความสนใจศึกษาด้านวัฒนธรรมเป็นไปอย่างกว้างขวางก็คือ เนื่องจากการจัดประชุมสัมมนาต่างๆที่เกี่ยวกับท้องถิ่นจึงเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยทำให้ความสนใจของครูอาจารย์และผู้สนใจมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้สนใจศึกษาด้านวัฒนธรรมยังเป็นกลุ่มเดิมเสียเป็นส่วนใหญ่

ความสนใจของผู้ศึกษาค้นคว้าทั้งนักวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญและนักวิจัยฝึกหัดใหม่เกิดขึ้นกว้างขวาง เมื่อสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้แต่งตั้งคณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรมแต่ละภาค ในปี พ.ศ. 2524 แต่ความสนใจของนักวิจัยยังสนใจศึกษาเฉพาะการเก็บรวบรวมอันเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมแทบทั้งสิ้น หรือไม่ก็สนใจศึกษาแต่องค์ความรู้พื้นฐานเท่านั้น สำหรับการศึกษาวិเคราะห์และวินิจฉัยตีความยังมีน้อยมาก เมื่อเป็นเช่นนี้งานวิจัยต่างๆจึงยัง

ใช้ประโยชน์อยู่ในวงแคบๆ มิได้เป็นพลังสำคัญต่อการนำไปใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางแก่ประชากรใด

อย่างไรก็ตามภายหลังจากที่คณะกรรมการของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ดำเนินการไปได้ระยะหนึ่ง ผู้วิจัยทางวัฒนธรรมได้พัฒนาตนเองขึ้นเพื่อศึกษาวัฒนธรรมในลักษณะเคลื่อนไหวมากขึ้น อีกทั้งการสนับสนุนจากหน่วยงานวิจัยระดับประเทศ เช่น สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ได้ทำให้ผู้สนใจสนใจศึกษาในมุมกว้างมากยิ่งขึ้น สำหรับในปัจจุบันนี้มีนักวิจัยรุ่นใหม่ได้สนใจศึกษาวัฒนธรรมกันอย่างกว้างขวาง และมีแง่มุมในการศึกษาทั้งองค์ความรู้เดิม ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ และการปรับใช้วัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์อย่างกว้างขวางต่อสังคม อย่างไรก็ตามในส่วนของนักวิจัยรุ่นใหม่ที่สนใจทางวัฒนธรรมก็ยังมีไม่มากเท่าที่ควร

5. เนื้อหาสาระงานวิจัย

ในด้านเนื้อหาสาระงานวิจัย ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2524 ซึ่งเป็นผลงานของผู้สนใจในฐานะสมัครเล่นเป็นส่วนใหญ่นั้นเนื้อหาที่ขึ้นอยู่กับผู้สนใจศึกษา ซึ่งมักจะเป็นเนื้อหาสาระที่ครอบคลุมวัฒนธรรมเกือบทุกด้าน โดยที่ให้รายละเอียดในเรื่องนั้นๆ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา องค์ประกอบ การดำเนินงาน ความเชื่อ ผู้ที่เกี่ยวข้องและความคลี่คลายเปลี่ยนแปลง เช่น ความรู้เกี่ยวกับมโนห์ราก็จะพูดถึงประวัติของมโนห์ร่า องค์ประกอบของมโนห์ร่า ขั้นตอนการแสดงของมโนห์ร่า ความเชื่อของมโนห์ร่า ความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงของมโนห์ร่า เป็นต้น หรือถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ก็จะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของประเพณี องค์ประกอบของประเพณี ขั้นตอนการดำเนินงานของประเพณี ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี และความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงของประเพณี

ผลงานสำคัญซึ่งศึกษาค้นคว้าและรวบรวมไว้อย่างมหาศาลในช่วงหลังปี พ.ศ. 2524 คือ สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ซึ่งดำเนินการมาหลายปี ภายหลังจากปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา งานศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมในภาคใต้ขยายตัวกว้างขวางขึ้นตามลำดับ เนื่องจากมีการเปิดสอนในระดับบัณฑิตศึกษาของมหาวิทยาลัยทักษิณ แต่เนื้อหาสาระของการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรม ยังก้าวไม่พ้นจากการศึกษาวิเคราะห์เป็นส่วนใหญ่งานเชิงสังเคราะห์และงานที่แสดงเชิงพลวัตสังคมค่อนข้างน้อย อย่างไรก็ตามเมื่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเกิดขึ้น งานค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมค่อนข้างจะมีชีวิตหรือเคลื่อนไหวมากขึ้น กล่าวคือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย มุ่งให้ศึกษาเพื่อใช้งานวิจัยขับเคลื่อนหรือพัฒนาสังคม อย่างไรก็ตามงานค้นคว้าเกี่ยวกับองค์ความรู้ต่างๆ ของสังคมในอดีตและที่ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันก็ยังคงดำเนินการอยู่อย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามในส่วนของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ซึ่งดำเนินการสนับสนุนทุนวิจัยอย่างเป็นทางการเป็นระบบมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 นั้น มิได้มีการพัฒนาเนื้อหาสาระของงานวิจัยให้ก้าวทันกับความเปลี่ยนแปลงเท่าใดนัก

6. การเผยแพร่งานวิจัยวัฒนธรรม

แต่เดิมคือก่อนปี พ.ศ.2524 ที่การค้นคว้าเกี่ยวกับเกี่ยวกับวัฒนธรรมส่วนใหญ่เป็นเรื่องความสนใจเฉพาะตัว งานดังกล่าวของภาคใต้ส่วนใหญ่มักพิมพ์เผยแพร่ในวารสารท้องถิ่น เช่น วารสารนครศรีธรรมราช ของจังหวัดนครศรีธรรมราช วารสารฉบับนี้ดำเนินการตีพิมพ์มาหลายทศวรรษ นับเป็นแหล่งสำคัญในการเผยแพร่งานศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรมในระยะแรกและในระยะต่อมาเป็นอย่างดี นอกจากพิมพ์ในวารสารต่างๆของจังหวัดซึ่งมีจำนวนน้อยแล้ว ผู้ศึกษาค้นคว้าที่มีเงินทุนก็มักจัดพิมพ์เผยแพร่ด้วยตนเองก็มี ครั้นเมื่อสถาบันการศึกษาต่างในภาคใต้เปิดสอนในระดับปริญญาตรี โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยต่างๆในภาคใต้ มหาวิทยาลัยได้ดำเนินการจัดพิมพ์วารสารวิชาการออกมาเผยแพร่ เช่น วารสารของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช วารสารของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี วารสารของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และวารสารของมหาวิทยาลัยทักษิณ เป็นต้น

นอกจากการดำเนินการจัดพิมพ์เผยแพร่ในลักษณะของวารสารดังกล่าวแล้ว ผลงานศึกษาค้นคว้าที่ทางสถาบันการศึกษาเห็นว่ามีความสำคัญก็มักจะจัดพิมพ์ขึ้นเป็นกรณีพิเศษในโอกาสสำคัญต่างๆของมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ผลงานบางชิ้นซึ่งมีความสำคัญมาก และได้รับทุนจากภายนอกก็จะพิมพ์เผยแพร่อย่างขว้าง เช่น สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ และวรรณกรรมภาคใต้ เป็นต้น

สำหรับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาตินอกจากจัดพิมพ์ผลงานศึกษาค้นคว้าบางชิ้นที่เห็นว่าสำคัญออกเผยแพร่แล้ว ยังดำเนินการจัดทำบรรณานุกรมงานวิจัยและบรรณนิทัศน์งานวิจัยซึ่งศึกษามาตั้งแต่ปีพ.ศ.2524 ออกเผยแพร่อีกด้วย

ในปัจจุบันนี้การเผยแพร่ผลงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้มิได้จำกัดอยู่ในวงแคบเช่นแต่ก่อน นอกจากมหาวิทยาลัยและหน่วยงานวัฒนธรรมต่างๆพิมพ์เผยแพร่แล้ว แหล่งทุนที่ให้ทุนแก่ผู้ศึกษา เช่น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยต่างๆในภาคใต้ และรวมถึงที่เป็นของเอกชนก็ดำเนินการจัดพิมพ์เผยแพร่อย่างกว้างขวางอีกด้วย โดยที่การเผยแพร่ได้พยายามควบคุมผลงานอย่างมีคุณภาพ คือ ต้องผ่านการตรวจสอบทางวิชาการจากผู้เชี่ยวชาญอย่างจริงจังด้วย

7.) การติดตามและการประเมินผลการวิจัย

สำหรับการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมในระยะแรกซึ่งเป็นระยะที่ต่างๆคนต่างทำเป็นส่วนใหญ่นั้นยังไม่มีผลการประเมินผลที่เป็นรูปธรรม แต่ที่เห็นเด่นชัดคือ ผู้ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับด้านนี้จนเป็นที่รู้จักมักจะได้รับเชิญไปนำเสนอความรู้ทางวัฒนธรรมในงานอบรมสัมมนาอยู่บ่อยครั้งซึ่งมักจะมีชาน้ำอยู่เสมอ โดยเฉพาะในช่วงที่มีการจัดอบรมและสัมมนาในช่วงปี พ.ศ. 2519 ถึงประมาณปี พ.ศ. 2524 การที่ผู้สนใจศึกษาได้รับเชิญไปเสนอความรู้ในโอกาสต่างๆจึงเป็นการประเมินผลงานอย่างกว้างๆเป็นเบื้องต้น

ต่อมาเมื่อมีการให้ทุนศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมขึ้น โดยที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติมีคณะกรรมการวิจัยระดับชาติและอนุกรรมการวิจัยระดับภาค ระบบการติดตามและประเมินผลงานวิจัยวัฒนธรรมก็เกิดขึ้นด้วย แม้ในระยะแรกไม่มีความรัดกุมมากนักแต่ก็ได้พัฒนามาเรื่อยๆจนมีความรัดกุมมากขึ้น สำหรับขั้นตอนของการติดตามประเมินผลการศึกษาวิจัย ได้ดำเนินการตั้งแต่การจัดทำข้อเสนอ โครงการการวิจัยระหว่างการค้าเงินงานวิจัย โดยมีระยะเวลาของการนำเสนอ และการประเมินผลงานวิจัยเสร็จสิ้นลงแล้ว โดยที่ใช้อุณหภูมิการการวิจัยภาคได้ประเมินผลงานดังกล่าวทุกขั้นตอน ซึ่งการประเมินดังกล่าวได้สัมพันธ์กับการจัดสรรงบประมาณที่เบิกจ่ายเป็นงวดทั้งหมด 3 งวด คือ เมื่อเสนอวิจัยมีความสมบูรณ์พอที่จะดำเนินการได้ ก็จะเบิกจ่ายงวดที่ 1 เมื่อดำเนินการไปได้ประมาณ 6 เดือน ก็จะให้ผู้ได้รับทุนมานำเสนองานวิจัย หากดำเนินการไปได้ตามที่กำหนดก็จะเบิกจ่ายงวดที่ 2 ได้และเมื่องานสำเร็จสมบูรณ์ก็จะเบิกจ่ายงวดที่ 3 อย่างไรก็ตามแม้จะมีการกำหนดการติดตามและประเมินผลเช่นนี้ แต่ก็ยังหละหลวมอยู่เพราะดูเหมือนว่าเป็นการประเมินเพียงเพื่อให้ทราบว่าได้ใช้เงินทำวิจัยและได้ผลงานมาเท่านั้น มิได้กำหนดเรื่องคุณภาพผลงานที่ชัดเจนแต่อย่างใด ซึ่งทำให้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาผลงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 ยังมีค้างส่งอยู่จำนวนไม่น้อย แต่สำหรับในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในช่วงหลัง การประเมินผลงานการวิจัยไม่ว่าจะเป็นผลงานทางด้านใด ส่วนเอาจริงจิงกับผลงานที่มีคุณภาพทั้งสิ้น

สำหรับผลงานศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมซึ่งหน่วยงานอื่นๆให้การสนับสนุนที่เป็นของภาคได้ เช่น สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สำนักงานกองทุนการวิจัย และมหาวิทยาลัยต่างๆในภาคได้นั้น องค์กรและ สถาบันทุกแห่งต่างมีระบบการประเมินผลที่เป็นของตัวเอง ซึ่งได้ดำเนินการอย่างเข้มงวด ทำให้งานวิจัยทางวัฒนธรรมภาคได้ในส่วนนี้สมบูรณ์ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

จากที่กล่าวถึงองค์ประกอบเกี่ยวข้องกับงานวิจัยภาคได้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในประเด็นทรัพยากรสนับสนุน องค์กรสนับสนุน กระบวนการจัดสรรทุนวิจัย และการติดตามประเมิน

ผลการวิจัย ทำให้เห็นภาพโดยรวมว่า งานวิจัยทางวัฒนธรรมภาคใต้ได้พัฒนาการในด้านองค์ประกอบมาอย่างไร ซึ่งเป็นเสมือนการบันทึกประวัติประวัติศาสตร์ไว้อย่างคร่าวๆประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งก็คือ ช่วยให้เห็นภาพของการดำเนินงานวิจัยในอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งเป็นฐานสำคัญในการพัฒนางานด้านนี้ในอนาคตได้ไม่น้อย

แนวทางการพัฒนางานวิจัยในภาคใต้

จากที่ได้ศึกษารวบรวมความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทางวัฒนธรรมในภาคใต้ ที่กล่าวมาแล้วในประเด็นของทรัพยากรสนับสนุน องค์กรสนับสนุน กระบวนการจัดสรรทุนวิจัย ผู้ทำวิจัย เนื้อสารของงานวิจัย การเผยแพร่งานวิจัย และการติดตามประเมินผลการวิจัย จะเห็นได้ว่าในทุกองค์ประกอบ ยังมีความสมบูรณ์ในระดับหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้เพราะองค์ประกอบดังกล่าวเกี่ยวข้องกับบริบทในช่วงเวลานั้นๆด้วย สิ่งสำคัญคือองค์ประกอบดังกล่าวได้ช่วยให้เห็นการพัฒนาและชี้ข้อค้อยบางประการที่ควรดำเนินการปรับปรุงแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ผู้ศึกษาได้พยายามหาแนวทางการพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ โดยใช้ฐานคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบดังกล่าวและสถานการณ์ของสังคมปัจจุบันทำให้มีแนวทางดังต่อไปนี้

ประการแรก สถาบันการศึกษาทุกระดับ สังคม องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งผู้บริหารระดับสูงของชาติควรตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรม ที่มีต่อชาติและบ้านเมืองอย่างแท้จริงเพื่อเป็นฐานรองรับในการพัฒนางานศึกษาค้นคว้าวิจัยด้านนี้อย่างจริงจัง โดยให้ความสำคัญระดับต้นๆของการพัฒนาประเทศ มิใช่มุ่งแต่พัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะหากวัฒนธรรมล่มสลาย สังคมและชาติบ้านเมืองอยู่อย่างมั่นคงได้อย่างไร

ประการที่สอง เมื่อตระหนักในความสำคัญในประเด็นที่หนึ่งแล้วก็ควรที่องค์กรต่างๆในทุภาคส่วนของประเทศจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของประเทศเพื่อดำเนินการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมอย่างจริงจัง

ประการที่สาม ในกระบวนการจัดสรรทุนวิจัย ควรมีกระบวนการที่ทุกองค์กรมีระบบที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน มิใช่ต่างคนต่างทำจนสามารถมองอย่างเปรียบเทียบว่าที่หนึ่งเข้มงวดอีกที่หนึ่งหรือทำแบบขอไปที และองค์ประกอบควรกระจายการจัดสรรทุนอย่างมีระบบลงสู่ท้องถิ่นเพื่อความคล่องตัว

ประการที่สี่ ในส่วนของผู้ทำวิจัย ควรดำเนินการให้ผู้ทำวิจัยมีระเบียบวินัยตัวเอง และควรมุ่งสร้างและพัฒนานักวิจัยใหม่ทางวัฒนธรรมอย่างจริงจัง โดยเริ่มจากเยาวชน ครอบครัว และโรงเรียน ด้วยการกระทำอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งควรสนับสนุนการวิจัยเป็นกลุ่มให้มากขึ้น

ประการที่ห้า ในด้านเนื้อหาสาระของงานวิจัยจะต้องมุ่งศึกษาทั้งองค์ความรู้ในอดีตและความรู้ใหม่ทางด้านวัฒนธรรมที่พัฒนาปรับเปลี่ยน เพื่อใช้วัฒนธรรมในอดีตเรียนรู้รากเหง้าของสังคมเพื่อประโยชน์ของการพัฒนาสังคมใช้ปรับเปลี่ยนพัฒนาสังคมในปัจจุบันให้สามารถดำรงอยู่ได้ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป มิใช่มุ่งแต่ศึกษาอดีตหรือปัจจุบันเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น

ประการที่หก การเผยแพร่งานศึกษาค้นคว้าวิจัยจะต้องให้ทุกภาคส่วนทั้งของรัฐและเอกชนดำเนินการอย่างจริงจังโดยเล็งเห็นถึงการนำไปใช้ประโยชน์ให้มากกว่าเป็นขยะของงานวิจัย ด้วยการดำเนินการทั้งการจัดพิมพ์เผยแพร่ การจัดประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการนำเสนอข้อมูลในลักษณะข้อมูลข่าวสารในด้านอื่นๆ เช่น อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

ประการสุดท้าย ในด้านติดตามประเมินผลการวิจัย จะต้องมีความเข้มงวดอย่างยิ่ง ในการตรวจสอบข้อเสนอโครงการวิจัย การดำเนินงานวิจัย และการตรวจสอบความสมบูรณ์ของงานวิจัย โดยพิจารณาถึงคุณภาพของงานที่ดำเนินการตามข้อเสนอครบถ้วนทุกประการ โดยที่หน่วยงานต่างๆที่สนับสนุนจะต้องใช้มาตรฐานเดียวกัน

จากที่กล่าวถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทางวัฒนธรรมและแนวทางการพัฒนา งานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้มาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าทั้งสองส่วนนี้มีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างยิ่ง การพัฒนางานวิจัยให้ก้าวหน้าและใช้ประโยชน์ได้จริงในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ จึงต้องคำนึงถึงและดำเนินการเรียนรู้และปฏิบัติอย่างจริงจัง งานวิจัยวัฒนธรรมจึงจะบังเกิดผลคืออย่างกว้างขวาง

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปราย และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาและพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อรวบรวมงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน โดยจัดทำเป็น บรรณานุกรม และบรรณนิทัศน์เพื่อศึกษาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้

ผลการศึกษาพบว่า ในการรวบรวมงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 ถึง ปัจจุบันได้บรรณานุกรมทั้งหมด 1,028 เรื่อง บรรณานุกรมทั้งหมดจัดแบ่งเป็นหมวด ๆ ทั้งหมด 14 หมวด คือ

- หมวดที่ 1 จดหมายเหตุ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และการเมืองการปกครอง จำนวน 275 เรื่อง
- หมวดที่ 2 ศาสนา ความเชื่อ ขนบประเพณี ค่านิยม และโลกทรรศน์ จำนวน 249 เรื่อง
- หมวดที่ 3 ภาษา จำนวน 52 เรื่อง
- หมวดที่ 4 วรรณกรรม จำนวน 108 เรื่อง
- หมวดที่ 5 ศิลปกรรมและหัตถกรรม จำนวน 63 เรื่อง
- หมวดที่ 6 คนตรี การละเล่น และกีฬา จำนวน 71 เรื่อง
- หมวดที่ 7 การศึกษา จำนวน 14 เรื่อง
- หมวดที่ 8 ภูมิศาสตร์ การท่องเที่ยว และทรัพยากรธรรมชาติ จำนวน 41 เรื่อง
- หมวดที่ 9 คหกรรมศาสตร์และการแพทย์ จำนวน 24 เรื่อง
- หมวดที่ 10 อุตสาหกรรมและพานิชยกรรม จำนวน 7 เรื่อง
- หมวดที่ 11 เกษตรกรรม ประมง และปศุสัตว์ จำนวน 15 เรื่อง
- หมวดที่ 12 เศรษฐกิจ การเงิน การพัฒนา แผนงาน และผังเมือง จำนวน 49 เรื่อง
- หมวดที่ 13 กลุ่มชน ประชากร และปัญหาสังคม จำนวน 38 เรื่อง
- หมวดที่ 14 เบ็ดเตล็ด จำนวน 22 เรื่อง

ในส่วนของบรรณนิทัศน์ได้คัดเลือกงานวิจัยจากบรรณานุกรมเพื่อจัดทำบรรณนิทัศน์ โดยคำนึงถึงเวลาที่จัดพิมพ์เผยแพร่ คือ ต้องเป็นงานที่เผยแพร่ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา และต้องเป็นงานที่มีคุณค่าด้านองค์ความรู้ และส่งผลกระทบต่อสังคมสูงในวงกว้าง การจัดทำบรรณนิทัศน์ได้ จัดหมวดหมู่เช่นเดียวกับบรรณานุกรม จำนวน 349 เรื่อง คือ

- หมวดที่ 1 จดหมายเหตุ ประวัติศาสตร์โบราณคดี และการเมืองการปกครอง จำนวน 72 เรื่อง
 หมวดที่ 2 ศาสนา ความเชื่อ ขนบประเพณี ค่านิยม และโลกทรรศน์ จำนวน 53 เรื่อง
 หมวดที่ 3 ภาษา จำนวน 3 เรื่อง
 หมวดที่ 4 วรรณกรรม จำนวน 48 เรื่อง
 หมวดที่ 5 ศิลปกรรมและหัตถกรรม จำนวน 18 เรื่อง
 หมวดที่ 6 คนตรี การละเล่น และกีฬา จำนวน 16 เรื่อง
 หมวดที่ 7 การศึกษา จำนวน 5 เรื่อง
 หมวดที่ 8 ภูมิศาสตร์ การท่องเที่ยว และทรัพยากรธรรมชาติ จำนวน 14 เรื่อง
 หมวดที่ 9 คหกรรมศาสตร์และการแพทย์ จำนวน 14 เรื่อง
 หมวดที่ 10 อุตสาหกรรมและพานิชยกรรม จำนวน 1 เรื่อง
 หมวดที่ 11 เกษตรกรรม ประมง และปศุสัตว์ จำนวน 12 เรื่อง
 หมวดที่ 12 เศรษฐกิจ การเงิน การพัฒนา แผนงาน และผังเมือง จำนวน 49 เรื่อง
 หมวดที่ 13 กลุ่มชน ประชากร และปัญหาสังคม จำนวน 28 เรื่อง
 หมวดที่ 14 เบ็ดเตล็ด จำนวน 16 เรื่อง

สำหรับองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยพบว่า มีองค์ประกอบสำคัญ คือ ทรัพยากร สนับสนุน องค์กรสนับสนุน กระบวนการจัดสรรทุนวิจัย ผู้ทำวิจัย เนื้อหาสาระงานวิจัย การเผยแพร่งานวิจัย และการติดตามประเมินผลการวิจัย

ด้านทรัพยากรสนับสนุนการวิจัย พบว่า แต่เดิมไม่มีทุนสนับสนุนอย่างเช่นปัจจุบัน การทำต้องใช้ทุนตัวเองต่างคนต่างทำไม่ว่าเงินทุนทรัพยากรการศึกษาค้นคว้า และทุนอื่น ๆ ต้องดำเนินการเองทั้งสิ้น ภายหลังจากปี พ.ศ. 2519 เป็นต้นมาสภาพของทุนเปลี่ยนแปลงไปบ้างโดยมีสถาบันการศึกษาสนับสนุนแต่ไม่เป็นลำเป็นสันแต่ประการใด ครั้นถึง พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา แหล่งทุนการวิจัยทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะที่ปรากฏชัดเจน คือ สำนักงานคณะกรรมการการวัฒนธรรมแห่งชาติ ส่วนหน่วยงานอื่น ๆ คือ สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยสนับสนุนการวิจัยในวงกว้างโดยไม่เน้นงานวิจัยด้านวัฒนธรรมเป็นเฉพาะ

ด้านองค์กรสนับสนุน ก่อนปี พ.ศ. 2519 ไม่มีองค์กรใดที่สนับสนุนการศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรมอย่างจริงจัง ที่พอมีสนใจศึกษายู่บ้าง คือ มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยครูต่าง ๆ ในภาคใต้ขณะนั้น แต่ภายหลังจากปี พ.ศ. 2519 วิทยาลัยครูและสถาบันการศึกษาระดับสูงในภาคใต้ให้ความสนใจงานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น แต่เป็นทุนจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม รวมทั้งงานพิมพ์เอกสารทางวัฒนธรรมออกเผยแพร่ แต่จากปี พ.ศ. 2524 เป็นต้น

มา มีองค์กรสนับสนุนการศึกษาวิจัยทางวัฒนธรรมอย่างจริงจัง คือ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สถาบันราชภัฏ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในขณะนั้น ครั้นต่อมาก็มีสำนักงานคณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรมแห่งชาติ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย แต่มิได้เป็นการค้นคว้าและวิจัยทางวัฒนธรรม

ด้านกระบวนการจัดสรรเงินทุนวิจัย ก่อนปี พ.ศ. 2524 ไม่มีหน่วยงานใดที่ให้การสนับสนุนทุนด้านการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรมโดยตรง จึงไม่มีกระบวนการการวิจัยที่มีระบบ แต่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 เป็นต้นมาสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้จัดสรรเงินทุนในด้านนี้โดยมีกระบวนการตามลำดับ คือ การกำหนดภาพรวมความต้องการในประเด็นการวิจัยเป็นรายปี การนำประเด็นที่ต้องการหารือร่วมกันกับอนุกรรมการวิจัยประจำภาคที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติตั้งขึ้น การจัดทำประกาศแจ้งผู้สนใจเพื่อเขียนข้อเสนอโครงการ การนำข้อเสนอโครงการเพื่อให้คณะอนุกรรมการวิจัยประจำภาคพิจารณา การประกาศผลการพิจารณาและดำเนินการให้ผู้เสนอโครงการที่ผ่านการพิจารณาและดำเนินการให้ผู้นำเสนอโครงการที่ผ่านการพิจารณานำเสนอข้อเสนอโครงการต่อคณะอนุกรรมการ ผู้วิจัยนำข้อเสนอโครงการไปปรับปรุงแก้ไข และเริ่มดำเนินการ การนำเสนอความก้าวหน้าโครงการเมื่อครบหกเดือน การทำรายงานโครงการวิจัย และส่งรายงานโครงการเมื่อครบเวลาตามที่กำหนด ส่วนหน่วยงานอื่นๆ ต่างก็มีกระบวนการจัดสรรทุนวิจัยตามข้อกำหนดของหน่วยงานนั้น

ด้านผู้ทำวิจัย ก่อนที่จะมีการสนับสนุนการวิจัยอย่างเป็นทางการของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยวัฒนธรรมแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ. 2524 ผู้สนใจศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรม คือผู้สนใจงานด้านนี้เป็นส่วนตัวส่วนใหญ่เป็นข้าราชการบำนาญ ได้แก่ ข้าราชการครู ข้าราชการตำรวจ ข้าราชการตุลาการ เป็นต้น นอกเหนือจากนี้ได้แก่ อาจารย์ในวิทยาลัยครูขณะนั้นที่สนใจศึกษาเพื่อใช้ในการเรียนการสอนเป็นส่วนใหญ่ แต่ภายหลังจาก ปี พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา ผู้สนใจศึกษาด้านวัฒนธรรมขยายกว้างขวางขึ้น คือนอกจากครูอาจารย์ในวิทยาลัยแล้วยังมีนักศึกษาในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยในภาคใต้ที่ศึกษาค้นคว้าเพื่อทำวิทยานิพนธ์เป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังมีนักวิชาการในสายอื่น ๆ ซึ่งมีใช้ทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สนใจศึกษาอย่างกว้างขวางด้วย โดยเฉพาะเมื่อสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยให้การสนับสนุนทุนวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องราวของท้องถิ่น

ด้านเนื้อหาสาระของงานวิจัย ในด้านนี้ระยะแรกมักเป็นเรื่องราวทางวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่น โดยมักพูดถึงประวัติความเป็นมา องค์ประกอบ การดำเนินการ ความเชื่อ และความคลี่คลายเปลี่ยนแปลง แต่ภายหลังจากปี พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา งานศึกษาค้นคว้ามีเนื้อหาสาระครอบคลุมงานวัฒนธรรมในหลายด้าน เช่น ประวัติศาสตร์ ภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรมและ

หัตถกรรม การศึกษาเป็นต้น สำหรับตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา เนื้อหาสาระ นอกจากเน้นที่องค์ความรู้แล้วยังคำนึงถึงพลวัตรของงานวัฒนธรรมเพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนาด้วย

ด้านการเผยแพร่งานวิจัยวัฒนธรรม แต่เดิมมีผู้สนใจมักจะจัดพิมพ์เผยแพร่เองหรือไม่ก็พิมพ์เผยแพร่ในวารสารท้องถิ่น ครั้นต่อมา มีการพิมพ์เผยแพร่ในวารสารมหาวิทยาลัยบ้าง หรือจัดพิมพ์เผยแพร่ในเอกสารการสัมมนาต่าง ๆ บ้าง บางทีหน่วยงานหรือองค์กรก็จัดพิมพ์เผยแพร่บ้าง สำหรับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาตินอกจากพิมพ์เผยแพร่บ้างเรื่องแล้ว ยังจัดพิมพ์บรรณานุกรมและบรรณนิทัศน์เผยแพร่ด้วย

ด้านการติดตามและประเมินผล ในระยะแรก ๆ ที่มีผู้สนใจศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรม ยังไม่มีการประเมินที่เป็นรูปธรรม แต่งานที่มีผู้นำไปพิมพ์เผยแพร่เป็นการบอกคุณภาพของงานในระดับหนึ่ง ครั้นเมื่อมีการสนับสนุนทุนการศึกษาโดยตรงจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา การติดตามและประเมินผลการวิจัยได้ดำเนินการอย่างมีระบบ คือ มีการประเมินข้อเสนอโครงการ มีการประเมินขณะดำเนินการไปได้ 6 เดือน และการประเมินสุดท้ายจากคณะกรรมการวิจัยประจำภาค เมื่องานสำเร็จบริบูรณ์โดยการประเมินดังกล่าวสัมพันธ์กับการจ่ายเงินทุนสนับสนุน ซึ่งจัดแบ่งเป็น 3 งวด การติดตามและการประเมินผลดังกล่าวมีลักษณะสอดคล้องกับองค์กรอื่น คือ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย แต่มีความเข้มงวดแตกต่างกันในการติดตามและประเมิน

ในส่วนของแนวทางการพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ ผู้ศึกษาค้นคว้าได้ข้อสรุปว่า การพัฒนาต้องดูที่องค์ประกอบต่าง ๆ เป็นหลัก แนวทางการพัฒนาที่สรุปได้ คือ สถาบันการศึกษาทุกระดับ องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงผู้บริหารระดับสูงต้องตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมอย่างถ่องแท้ เมื่อตระหนักแล้วต้องจัดสรรทรัพยากรเพื่อการวิจัยทางวัฒนธรรมให้เหมาะสม ในการจัดกระบวนการวิจัยควรที่ทุกองค์กรมีระบบที่ไม่แตกต่างกันมากนัก สำหรับผู้ทำวิจัยต้องมีระเบียบวินัย และควรสร้างนักวิจัยใหม่ทางด้านนี้อย่างจริงจังโดยทำในทุกระดับการศึกษา ในด้านเนื้อหาสาระการวิจัยจะต้องมุ่งศึกษาทั้งด้านองค์ความรู้ ทัศนคติ ปัจจุบันและการปรับเปลี่ยนมิใช่มุ่งศึกษาอดีตอย่างเดียว หรือต้องมุ่งศึกษาวัฒนธรรมที่เป็นชีวิตวัฒนธรรมสำหรับด้านการเผยแพร่ผลงานศึกษาค้นคว้าวิจัย ทุกองค์กรที่มีส่วนที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการในหลาย ๆ ลักษณะเพื่อให้ ผู้บริโภคและใช้ประโยชน์นำไปใช้ได้ ประการสุดท้ายทุกส่วนงานที่สนับสนุนการวิจัยจะต้องมีความเข้มงวดอย่างยิ่ง ในทุกขั้นตอนที่มีการประเมิน และต้องทำแบบมาตรฐานเดียวกัน

อภิปรายผล

ผลจากการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาและพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้โดยเน้นการรวบรวมงานงานวิจัยวัฒนธรรมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ด้วยการจัดทำบรรณานุกรม บรรณนิทัศน์ ศึกษาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และเสนอแนวทางการพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้นั้น จะเห็นได้ว่า นัยสำคัญของการศึกษาเรื่องนี้ เป็นการใช่วิธีการศึกษาข้อมูลเอกสาร ข้อมูลจากการประชุมทางวิชาการ และข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย มาประมวลและวิเคราะห์ตีความ โดยที่ยอมรับว่าข้อมูลดังกล่าวมีความจำกัดด้านปริมาณ ยังมีข้อมูลบางส่วนที่มีได้นำมาประกอบการศึกษาอีกจำนวนไม่น้อย ผลจากการศึกษาจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงความเป็นอัตนัยได้ ประกอบกับช่วงระยะเวลาศึกษาเป็นระยะสั้นมากก็ยิ่งทำให้เห็นว่ายังมีข้อบกพร่องอยู่ ซึ่งคณะผู้ศึกษายอมรับในข้อนี้ ทั้งนี้เพราะว่าการค้นหาคำตอบและคุณค่าจากเรื่องที่ศึกษาหากพบว่าไม่สามารถบรรลุเป้าประสงค์หรือจุดหมายปลายทางที่แท้จริงได้ หรือบรรลุเพียงจุดเล็ก ๆ ก็ควรที่จะค้นหาทางปรับปรุงแก้ไข เพื่อที่จะได้นำผลจากการศึกษาไปใช้ได้อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากงานวิจัย ชี้นี้ก็คงจะใช้ประโยชน์ในงานวิจัยวัฒนธรรมของภาคใต้ได้ระดับหนึ่ง และน่าจะเป็นบริบทที่จะช่วยให้มีการศึกษางานในลักษณะนี้ให้ลุ่มลึกและมีคุณภาพได้ในโอกาสต่อไป

คณะผู้ศึกษาทราบดีว่า การเชื่อมโยงเนื้อหาจากเอกสารที่มีอยู่และเนื้อหา ในระยะเวลาจากการสัมภาษณ์ รวมทั้งเนื้อหาที่ได้จากการประชุมกลุ่มย่อยของคณะอนุกรรมการวิจัยภาคใต้ และผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อหาข้อสรุปบางประการในการนำไปใช้พัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้นั้น มีบางตอนยังเป็นข้อสรุปที่ไม่ชัดเจนนัก แต่เมื่อมีข้อมูลอย่างจำกัด และมีระยะเวลาที่ไม่เอื้ออำนวยมากนัก แม้ข้อมูลจะยังขาดความสมบูรณ์แต่ถ้าหากพิจารณาในแง่มุมที่ว่างานชิ้นนี้อาจจะช่วยกระตุ้นหรือช่วยผู้คิดหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อหาคำตอบที่คิดว่า ซึ่งเป็นการช่วยให้ได้แสวงหาความรู้ที่กว้างขวางยิ่งขึ้นนั้น งานชิ้นนี้ย่อมเป็นฐานสำคัญที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในลักษณะต่อเนื่องได้

ผลการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้ศึกษาเห็นว่าได้กำหนดคำถามและกรอบเนื้อหาในระยะเวลาที่ค่อนข้างจะกว้างเกินไป โดยเฉพาะการรวบรวมงานวิจัยเป็นช่วงเวลา 20 ปี ความคิดลักษณะนี้มีทั้งผลดีและผลเสีย คือ อาจมองว่าจะได้ข้อมูลอย่างมากมาเพื่อการพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรม แต่ในสภาพที่เป็นจริงข้อมูลดังกล่าวได้กระจายตัวอยู่ตามที่ต่าง ๆ ซึ่งในเวลาอันจำกัดไม่น่ากระทำได้ จึงน่าจะเป็นความพยายามที่ไม่ถูกต้องนัก แต่ที่เป็นเช่นนี้เพราะเล็งเห็นว่า การที่ทำงานวิจัยทางวัฒนธรรมมาช้านานแต่กลับไม่ใช้ข้อมูลที่ดำเนินการมาเป็นฐาน และหยุดคิดบนฐานดังกล่าว กลับดำเนินการต่อไปเรื่อย ๆ โดยอาศัยผลกระทบจากภายนอกเพียงอย่างเดียวก็ย่อมเกิดความผิดพลาดได้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะการพัฒนาคควรจะมีทั้งจากภายในและภายนอก

ในส่วนของการศึกษาองค์ประกอบของการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งกำหนดไว้ 6 ด้าน คือ ทรัพยากรสนับสนุน องค์กรสนับสนุน กระบวนการจัดสรรทุนวิจัย ผู้ทำวิจัย เนื้อหาสาระ งานวิจัย การเผยแพร่งานวิจัย และการติดตามประเมินผล อันเป็นการปรากฏการณ์ตั้งแต่อดีตถึง ปัจจุบัน และการหาช่องทางเสนอแนวทางการพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมของภาคได้นั้น คณะผู้วิจัยได้ ดำเนินการด้วยการจัดสัมมนาและการจัดประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งเป็นการดำเนินการอย่างมีข้อจำกัด เพราะการประชุมกลุ่มย่อยดำเนินการได้เพียงครั้งเดียว แล้วประมวลมาเป็นแนวทางการพัฒนา การดำเนินการดังกล่าวจึงยังคงมีข้อสรุปที่เป็นแนวทางที่ดีที่สุด อีกทั้งการประชุมกลุ่มย่อยมี ผู้เข้าร่วมประชุมที่ค่อนข้างจำกัด โดยเฉพาะผู้ใช้งานวิจัยมีจำนวนน้อย จึงทำให้แง่มุมของการ พัฒนาที่ได้มามีข้อจำกัดเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามข้อสรุปของแนวทางการพัฒนาบนฐานความคิด ขององค์ประกอบก็เป็น แนวทางการที่เกิดขึ้นอย่างมีเหตุผล เพราะบริบทอันเป็นฐานดังกล่าวช่วยอธิบาย ทิศทางต่าง ๆ ได้ อย่างดี

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากการแสวงหาคำตอบเพื่อการพัฒนาในงานวิจัยชิ้นนี้ยังเป็นการค้นพบหรือ มุมมองที่มีความจำกัด จึงอยากกระตุ้นให้ผู้สนใจและนักวิชาการหันมาสนใจเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว นี้ให้มากขึ้น โดยที่สมควรศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ด้วยการใช้ข้อมูลที่ระยะเวลาแคบลง เช่น กำหนด ระยะเวลาเพียง 5 ปี หรือเพียง 10 ปี นอกจากนี้ควรจะศึกษาบทบาทขององค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชนซึ่งสนับสนุนการวิจัยวัฒนธรรมในปัจจุบันอย่างจริงจังด้วย อีกทั้งสมควรจะนำข้อมูลที่ ได้จากการศึกษาย้อนกลับไปมองว่าจะพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมให้ก้าวพ้นจากสภาพเป็นอยู่ใน ปัจจุบันให้ทันการกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน สังคม และประเทศได้อย่างไร

บรรณานุกรม

- กนกศักดิ์ แก้วเทพ . การพัฒนาประเทศไทย จากแผนพัฒนาฉบับที่ 1-7 กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายข้อมูลและเผยแพร่โครงการส่งเสริมองค์การพัฒนาเอกชนไทย, 2535
- กรมศิลปากร . วัฒนธรรม อารยธรรม ภูมิปัญญา และเทคโนโลยี. กรุงเทพฯ : มีดี เนตเวิร์ก, 2542
- จันทน์ อติวัฒนสิทธิ์. สังคมวิทยาศาสนา . กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา, 2525
- จักรรัช ชีระกุล . สังคมวิทยาเบื้องต้น. นครศรีธรรมราช : สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2542
- นิคม มุสิกคามะ. ระบบการวัฒนธรรมและคุณภาพมาตรฐาน. กรุงเทพฯ : บริษัทประชาชนจำกัด , มปป.
- _____ . บทบาทใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ . กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2545
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ ศรีจักร วัลลิโกคม และเอกวิทย์ ณ ถลาง. มองอนาคต. พิมพ์ครั้งที่ 4 . กรุงเทพฯ : มูลนิธิปัญญา , 2543
- ประเวศ วะสี . วัฒนธรรมกับการพัฒนา . กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ , 2537
- ปริญญา ปราชญานุพร. การพัฒนาบรรอยต่อแห่งวัฒนธรรม: ภูมิปัญญาตะวันออก-วิทยาการตะวันตก. กรุงเทพฯ : คบไฟ , 2539
- ภาควิชาสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สังคมและวัฒนธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 10) . กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2549
- วรวิมล โรมรัตน์พันธ์ . ทูตทางสังคม. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) , 2548
- วิทยา อภรณ์ และเกศสุคา สิทธิสันติกุล , (บรรณาธิการ) พื้นฟูภูมิปัญญาปักษ์ใต้ ผ่านกระบวนการงานวิจัยท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : วนิตการพิมพ์ , 2547
- ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ โปรแกรมวัฒนธรรมศึกษา . บรรณานุกรมเชิงพิมพ์ภาคใต้. นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2532
- สมคิด โชติกวนิชย์ , (บรรณาธิการ) . คู่มือหน้าใหม่ของวัฒนธรรมกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงานสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ , 2532
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ , 2542

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554).เข้าถึงได้จาก <http://www.nesdb.go.th> เมื่อ
สิงหาคม พ.ศ. 2550

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. วัฒนธรรมกับการพัฒนา : ทางเลือกของสังคมไทย .
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2540

_____ .บทคัดย่องานวิจัยด้านวัฒนธรรม เล่มที่ 2 กลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มภาคกลาง
กลุ่มภาคใต้ .กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา , 2543

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ. 2551-2553).
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด .2550

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ .ทางสายวัฒนธรรม รวมบทความพิเศษในรอบทศวรรษ.กรุงเทพฯ :
สุภาพใจ , 2547

อมรา พงศาพิชญ์ .วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมนุษยวิทยา .
กรุงเทพฯ,2533

อมรา ศรีสุชาติ .สายรากภาคใต้ : ภูมิทัศน์ รูปถ่าย จิตทัศน์ .กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย, 2544

อานันท์ กาญจนพันธุ์. วิถีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน . กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย, 2544

เอกวิทย์ ณ ถลาง . ศักยภาพในทิวทัศน์ .กรุงเทพฯ :สำนักงานมูลนิธิวิถีธรรม,2545

_____ .เพื่อความเข้าใจวัฒนธรรม : ประมวลข้อคิดเห็นและทัศนะ. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ , 2534

ภาคผนวก

กำหนดการ
การประชุมสัมมนาทางวิชาการวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้
เรื่อง
“ทิศทางการวิจัยวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้”
29 - 30 สิงหาคม 2550
ณ หอพุทธศาสนธรรมโฆษณ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

วันพุธ ที่ 29 สิงหาคม 2550

08.00 – 09.00 น.	ลงทะเบียน
09.00 – 09.45 น.	พิธีเปิดและบรรยายพิเศษ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ พุทธิชีวิน
อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
09.45 – 10.00 น.	รับประทานอาหารว่าง
10.00 – 12.00 น.	เปิดวิสัยทัศน์เกี่ยวกับทิศทางการวิจัยวัฒนธรรม
และภูมิปัญญาท้องถิ่น
ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว
12.00 – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00 – 16.00 น.	อภิปรายจากวันวานสู่วันพรุ่ง : มุมมองจากประสบการณ์การวิจัย
วัฒนธรรมภาคใต้
รองศาสตราจารย์อุดม หนูทอง
รองศาสตราจารย์เปรมชญา ชนะวงศ์
รองศาสตราจารย์ ดร. ครองชัย หัตถา
อาจารย์สารูป ฤทธิชู
อาจารย์พิชัย สุขวุ่น ผู้ดำเนินการอภิปราย

วันพฤหัสบดี ที่ 30 สิงหาคม 2550

- 09.00 – 10.00 น. เสนอผลงานวิจัย เรื่อง การคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมในวิถีชีวิตชุมชนชาวพุทธในจังหวัดชายแดนภาคใต้
 ผู้นำเสนอ คร. ครองชัย หัตถา
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
- เสนอผลงานวิจัย เรื่อง วัฒนธรรมโจร
 ผู้นำเสนอ นางสาวอาภรณ์ อุกฤษณ์
 สถาบันการพลศึกษา ประจำวิทยาเขตกระบี่
- 10.00 – 10.15 น. พักรับประทานอาหารว่าง
- 10.15 – 12.00 น. เสนอผลงานวิจัย เรื่อง ปฏิบัติการของกลุ่ม องค์กร กระบวนการประชาสังคม
 ชนบทไทย กับนัยยะของการเมืองภาคพลเมือง
 ผู้นำเสนอ คร. ณรงค์ บุญสวยขวัญ
 มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ นครศรีธรรมราช
- เสนอผลงานวิจัย เรื่อง พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติไทยกับรัฐคอนเทินของมาเลเซีย
 ผู้นำเสนอ นายค่านวณ นวลสนอง
 สถาบันทักษิณคดีศึกษา
- เสนอผลงานวิจัย เรื่อง คนสองน้ำในจังหวัดระนอง
 ผู้นำเสนอ อาจารย์ปริญญา ปานชาวนา
 มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
- 12.00-13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 – 14.30 น. เสนอผลงานวิจัย เรื่อง กระบวนการนโยบายสาธารณะในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ : ศึกษากรณีการจัดการการใช้ประโยชน์ป่าชายเลนและป่าสาकुในกลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง
 ผู้นำเสนอ คร.เลิศชาย ศิริชัย

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ นครศรีธรรมราช

เสนอผลงานวิจัย เรื่อง การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านคีรีวง อำเภอ

ลานสะกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผู้นำเสนอ ผู้ช่วยศาสตราจารย์นัยนา ทองศรีเกตุ

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

14.30 – 14.40 น.

พักรับประทานอาหารว่าง

14.45 – 16.00 น.

เสนอผลงานวิจัย เรื่อง ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านในการ
รักษาการบาดเจ็บของกระดูกและข้อ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผู้นำเสนอ อาจารย์อรรถพันธ์ ธานีรัตน์

โรงพยาบาลมหาราช นครศรีธรรมราช

เสนอผลงานวิจัย เรื่อง วิถีชีวิตและการปรับตัวของชาวนาบริเวณ
ทุ่งไชยา

ผู้นำเสนอ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมทรง นุ่มนวล

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

ผู้ให้ข้อคิดในงานวิจัยที่นำเสนอ

ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว

รองศาสตราจารย์อุดม หนูทอง

อาจารย์สารูป ฤทธิชู

รองศาสตราจารย์วิมล คำศรี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์

อาจารย์พิทยา บุญรัตน์

กำหนดการ
การประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้
เรื่อง
“องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยและแนวทางการพัฒนา”
14 กันยายน 2550
ณ หอพุทธศาสนธรรมโฆษณ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

วันศุกร์ที่ 14 กันยายน 2550

08.30 – 09.00 น.	ลงทะเบียน
09.00 – 09.45 น.	ชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาและพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้”
09.45 – 10.00 น.	รับประทานอาหารว่าง
10.00 – 12.00 น.	องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้
12.00 – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00 – 14.30 น.	แนวทางการพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้
14.30 – 14.45 น.	รับประทานอาหารว่าง
15.00 – 16.30 น.	แนวทางการพัฒนางานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ (ต่อ)

ผู้เข้าร่วมการประชุม

1. ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว	9. คุณพุดสุข สกุดไทย
2. รองศาสตราจารย์อุคม หนูทอง	10. อาจารย์กรรณิการ์ นาคอยู่
3. รองศาสตราจารย์วิมล คำศรี	11. อาจารย์จินดา พาสินธ์
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิจิตร ศรีสุวิธานนท์	12. อาจารย์กฤตภาล ขาปฎุหา
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์	13. อาจารย์ปริญญา ปานชานา
6. อาจารย์พิทยา บุญรัตน์	14. อาจารย์ยุวดี ศรีชัย
7. อาจารย์อนภรณ์ อุกฤษณ์	15. นางสาวนิตศ ไหมจ้อย
8. อาจารย์สารูป ฤทธิ์ชู	